

ION CĂLUGĂRU

Copilăria unui netrebnic

1962

B I B L I O T E C A P E N T R U T O T I
E D I T U R A P E N T R U L I T E R A T U R Ă

Textul volumului de față a fost reprodus după : Ion Călugăru, *Copilăria unui netrebnic*, E.S.P.L.A., 1954. Pentru îndreptarea unor greșeli de tipar am confruntat textul cu prima ediție a romanului, apărută la Editura Națională Ciornei, București. Notele de subsol aparțin redacției.

Ion Călugăru s-a născut în Dorohoi la 14 februarie 1902, într-o familie săracă de muncitori. Amintirea deprimantă a mahalalei evreiești în care a copilărit și în care a cunoscut o existență nefericită, apăsătoare de griji, îl scutește pe scriitor de a reveni asupra locului nașterii cu o imagine nostalgică, învăluită în aura poeziei. Evocarea lui e, dimpotrivă, dureroasă, cernită, autumnală. „După hrisoave — mărturisește el într-o schiță autobiografică din 1933 — sînt născut în zodia Racului, mi se pare, atunci cînd nămeții troienesc ținutul moldovenesc de sus de nu se mai deosebesc căsuțele tîrgului de șosea.

Amintirea mea păstrează însă vedenia unui tîrg în care vremea nu se mai schimbă: totdeauna toamnă.”¹

Imaginea tîrgului moldovenesc, populat de o „lume necăjită, întunecată”, alcătuită pestriț din ciubotari, croitori, zidari, ciurari, „cațapi”, birjari, potcovari, turtari, misiți, precupeți, calici etc., al căror cîștig este „atît de mic, că abia ajunge să amăgească foamea copiilor”; tîrgul cu locante și cocioabe mizere

¹ Din copilăria unui netrebnic, schiță publicată în *Adevărul literar și artistic*, 8 iulie 1923, și apoi republicată în volumul de schițe și nuvele *Casa șoarecilor*, E.S.P.L.A., 1958, p. 44.

(„uliți strîmte” și mici, „case strîmbate de trecerea greoaie” a vremurilor și care, toate, sînt „idioate și monotone cînd te veșnicești într-însele”), unde „ca într-un iaz de amărăciune, azvîrlit într-o vale de pîclă, trece de sute de ani viața unora și a altora, din tată în fiu”¹, tîrgul acesta s-a fixat în conștiința lui Ion Călugăru ca o tragică și obsedantă realitate, trecînd apoi în substanța celor mai realizate scrieri ale sale.

În tîrgul mohorît, Ion Călugăru a studiat cîteva clase de gimnaziu, trecînd în ochii mahalalei, nedeprinsă cu învățătura, drept „student și meditator”, după care, în toamna anului 1919, întocmai ca și Buiumaș al Țiprei, eroul principal al ciclului de romane autobiografice care încep cu *Copilăria unui netrebnic*, pleacă la București, hotărît să-și caute și să-și împlinească destinul. Călugăru venea în capitală nu pentru a-și satisface un orgoliu de măreție, de glorie individualistă, ci alungat de mizeria resemnată a tîrgului provincial, forțînd tocmai această mută resemnare pe care o văzuse și despre care, peste trei ani, în 1922, va scrie cu o ironie amară: „În tîrgușoare de acestea, oamenii, naivi în viclenia lor, sînt ascunși și posaci. Nimeni nu rîvnește din prea multă voință, ci totul se petrece ca într-un basm dinainte pregătit: copiii gălbăioși au să învețe carte — să buchisească și să se iscălească — au să se facă meșteșugari sau negustori, au să se însoare, și vor fi mulțumiți, dacă nu... altfel. La urma urmei, fiecare va muri, ducîndu-se, după credința rudenilor, neîndoielnic în rai...”²

Desigur, numai perspectiva unei astfel de vieți l-a determinat pe tînărul Ion Călugăru să se stabilească

¹ Citate din același volum p. 59 și 86.

² *Firi neînțelese*, schiță publicată în *Flacăra*, 13 octombrie 1922, și reprodușă în volumul *Casa șoarecilor*, p. 123.

în București, unde avea să îndure privațiuni și mai mari. Era însă în el îndărătnicia firului de iarbă, care, deși strivit zi de zi, aspiră continuu către o îndreptățită lumină. Astfel, în marele oraș capitalist Călugăru a luptat din greu pentru o bucată de pîine și pentru a-și continua studiile întrerupte, reușind să se înscrie la liceul „Matei Basarab” și în același timp să urmeze cursurile unei universități populare, unde țineau prelegeri Gala Galaction și Barbu Lăzăreanu. Tot acum, căutîndu-și cu ardoare rostul în viață, intră în contact cu „Clubul socialist” de la Sf. Ionică, participînd din ce în ce mai des la întrunirile muncitorilor; citește cu nesaț, frecventează cenacuri literare, scrie febril.

Semnează prima dată în publicații de orientare democratică (*Cuvîntul liber*), făcîndu-și debutul editorial în 1922 cu volumul *Caii lui Cibicioc*, ce conține trei „schife fără humor”, inspirate din mediul tragic — dar întotdeauna fertil pentru scriitor — al copilăriei. Prin cărțile următoare (*Paradisul statistic*, 1926, și *Abecedar de povestiri populare*, 1930), cît și prin unele colaborări ale sale la revistele zise de orientare „avantgardistă” (*Integral*, *Contimporanul*, 75 H. P., *Unu*), Ion Călugăru părăsește temporar direcția viguroasă a realismului în artă, orbit de experiențele „suprarealiste” care pretindeau atunci că „revoluționează” arta și că frustează cultura și morala burgheză. După cum arată însă D. Micu în cîteva studii documentate care vizează și această problemă¹, Ion Călugăru a fost victima unei erori: a crezut sincer în posibilitatea artei de a crea o „suprarealitate” ostilă lumii burgheze, ceea ce era cu totul imposibil. Continuînd cu cîteva romane de o factură eterogenă

¹ Cu privire la proza lui Ion Călugăru; *Viața romînească*, nr. 3/1955; *Un scriitor de neuitat: Ion Călugăru*, *Scîntela*, nr. 3.665, 3 august 1956; *Prezența lui Ion Călugăru*, *Gazeta literară*, nr. 23/1957.

și în general lipsite de valoare (*Omul de după ușă*, 1932, *Erdora*, 1934, și *Don Juan Cocoșatul*, 1934), dar care explică o evidentă criză artistică, Ion Călugăru a îmbrățișat apoi definitiv metoda de creație realistă. Momentul urmează, nu întâmplător, după eroicele lupte ale clasei muncitoare din România între anii 1928—1933. Sub directa influență a grevei muncitorilor de la Grivița (februarie 1933), scriitorul scrie nuvela *De la cinci pînă la cinci*, oglindind lupta hotărîită a proletariatului împotriva exploatatorilor și pentru o viață mai bună, prefigurîndu-se, se pare, prin eroul nuvelei — un intelectual cîstit — care nu poate rămîne indiferent față de evenimente. Apropiîndu-se din ce în ce mai mult de mișcarea muncitorească, scriitorul devine membru al P.C.R., colaborînd, de pe poziții net avansate, la toate publicațiile progresiste ale vremii. Această nouă etapă în creația scriitorului este marcată în 1936 de apariția celei mai realizate scrieri ale sale, romanul *Copilăria unui ne-trebnic*, ce deschide seria unui ciclu autobiografic (au urmat *Trustul*, 1937, și, după 23 August, *Lumina primăverii*, 1948). Deși inegale ca valoare, romanele formează o trilogie unitară datorită eroului lor principal — Buiumaș al Țiprei — care este urmărit în formarea și creșterea sa (în condiții istorice date) din anii cei mai fragezi ai copilăriei pînă în anii adolescenței și tinereții, ce coincid cu venirea și stabilirea scriitorului în București. Faptele cunosc, harul ficțiunii, dar elementele autobiografice rămîn întotdeauna transparente:

În anii crînceni ai ultimului război mondial Ion Călugăru a fost o conștiință militantă, demascînd crimele oribile ale fascismului și, în același timp, așteptînd și glorificînd revoluția, pe care o între-

zărea.¹ Doborîrea fascismului și apoi instaurarea regimului democrat-popular au fost întâmpinate de el cu ardoarea celui care a participat la realizarea acestor acte istorice.² În perioada care a urmat, Ion Călugăru a activat în redacția *Scînteii* și a colaborat la o serie de reviste centrale.

După 23 august 1944, în afară de romanul *Lumina primăverii*, scriitorul a mai publicat două scenarii dramatice: *Ion și Salomeia* (1947) și *Clovnul care gîndește* (1949), ultimul avînd ca erou pe marele artist Charlie Chaplin, în a cărei viață Ion Călugăru găsește nu numai similitudini biografice, ci și o pasiune comună pentru omul de rînd, întotdeauna năpăstuit în condițiile vitrege ale lumii capitaliste; volumul de nuvele *Am dat ordin să tragă* (1948), nuvela *Măseaua stricată* (1949) și romanul *Oțel și pîine*, apărut în volum în 1952, o realizare însemnată a literaturii noastre realist-socialiste aflate la începuturile dezvoltării ei. Fără a fi pe deplin înche-gat (abundînd de balast și avînd o construcție deficitară), acest roman — încercînd să ne prezinte, cu o intenție de frescă, lupta muncitorilor, în frunte cu comuniștii, pentru naționalizarea unei mari uzine siderurgice — rămîne primul „roman industrial” al literaturii noastre noi.

Pentru creația sa literară, Ion Călugăru a fost distins cu titlul de Laureat al Premiului de Stat, iar pentru meritele sale în mișcarea muncitorească și munca obștească a fost decorat cu Steaua Republicii și Ordinul Muncii.

În ultimii ani ai vieții Ion Călugăru lucra cu pasiune, deși era greu bolnav, la al patrulea roman al

¹ *Un poet al rezistenței: Ion Călugăru* de Eugen Luca, *Viața românească*, nr. 5/1959.

² V. și însemnările autobiografice *Din jurnalul scriitorului*, 1944, fragmente publicate postum în *Luceafărul*, 15 mai 1959.

ciclului început în 1936, ca și la proiectul celui de al cincilea, și ale căror titluri provizorii erau: *Cei ce n-au trecut Jijia* și *Greva generală*. Moartea însă l-a surprins pătimpuriu, la 22 mai 1956, curmînd o activitate multilaterală.

În raport cu celelalte romane ale trilogiei, romanul *Copilăria unui netrebnic* este cel mai izbutit. Ion Călugăru a reconstituit aici imaginea tîrgului moldovenesc printr-o largă cuprindere în timp, și anume, în cursul evoluției psihologice a eroului său, din fragedă copilărie și pînă în pragul adolescenței. Cercetarea amănunțită a tragicei realități în care a trăit și s-a format Buiumaș a cristalizat în roman cele mai pregnante și mai tipice trăsături ale mediului social. În acest fel, Ion Călugăru a avut nu numai posibilitatea de a realiza romanul de formație a eroului său, ci, totodată, și posibilitatea reală de a alcătui romanul mediului social al eroului.

Celelalte două romane ale trilogiei se rezumă la o cuprindere orizontală, spațială a realității în foarte scurte perioade de timp. (*Lumina primăverii* narează evenimentele prin care trece eroul și orașelul din nordul Moldovei între anii 1918—1919, iar *Trustul*, care se subintitulează *Momente în surdina dintre anii 1919—1920*, urmărește, în timpul corespunzător, mediile sociale prin care răzbate, din greu, eroul la București.) Această viziune orizontală, spațială, necompletată și de o aprofundare pe verticală a realității l-a ajutat mai puțin pe Ion Călugăru ca artist în cele două romane ale *adolescenței* lui Buiumaș; i-a fărîmițat, adeseori, puterea de observație, obișnuită nu cu irizarea pe suprafețe, ci cu fixarea concentrică asupra unor nuclee din viață.

E adevărat că mediul social de care se ocupă *Copilăria unui netrebnic* a mai fost evocat, cu câteva decenii în urmă, de scriitori ca Mihail Sadoveanu și Cezar Petrescu, sau, printr-o preocupare similară în ceea ce privește prezentarea mahalalei pestrițe, de scriitori ca I. Peltz, G. M. Zamfirescu și alții, dar nota particulară a romanului lui Ion Călugăru rămîne nealterată.

Zugrăvind atmosfera apăsătoare din orășelele Moldovei în primele două decenii ale secolului al XX-lea, scriitorul stăruie îndeosebi asupra mahalalei evreiești, în care trăiesc și se zbat tot felul de nevoiași cu meserii mărunte, realizînd cîștiguri precare și supuse continuu fluctuațiilor pustiitoare. E o lume specifică, mai exact o categorie socială care — profesînd meserii ce aduc venituri extrem de sărăcicioase, dar, oricum, meserii — este amenințată zi de zi nu numai de spectrul foamei, ci și de „*fonciere și corporație*”. E lumea periferică — a dulgherului, a cojocarului, a cizmarului, a covrigarului, a spălătoresei, a lăptăresei, a ciubotarului, a croitorului de o anumită categorie, a celui mai mărunț negustor strivit întotdeauna de griji tocmai pentru că niciodată nu cîștigă îndeajuns, la care se mai adaugă fel de fel de oameni abrutizați: calici, milogi, cerșetori, bețivani, uneori asemănători cu eroii vagabonzi ai lui Gorki din scrierile sale de tinerețe.

Familia lui Buiumaș apare în roman ca o entitate a acestei lumi, și de aceea și ca o oglindă a ei. Tatlic, tatăl eroului, este croitor „*țărănesc*” (ultimul într-o ierarhie posibilă a croitorilor), la care nu vin și nu vor veni niciodată negustorii avuți din tîrg, ci numai țărani nevoiași de prin satele învecinate.

Mama, Țipra, roboleşle de loate în casă, și printre altele îl ajută la croitorie pe Țalic, dimpreună cu Blima, fata lor mai mare. Cînd cîştigul este cu totul neîndestulător, soții pleacă la țară pentru a coase straie țărănești pe la mușterii, de unde Buiumaș îi așteaptă să se întoarcă, nerăbdător, știind că, o dată cu venirea lor, va urma în casă „o săptămîină de belșug”. Lupta extenuantă pentru existență a părinților se oglindește în raporturile lor cu copiii. Frații lui Buiumaș, de îndată ce cresc și sînt cît de cît buni de muncă, sînt dați la stăpîn, „să învețe meserie”, pentru a ști să „cîştige” cînd vor fi mari. Dragostea părintească, deși nu dispăre (uneori se transformă în milă), este mereu înăbușită de teroarea mizeriei, care, la urma urmei, impune hotărîrile părinților, inumane și apăsătoare pentru copii. Îte cel mare, de pildă, este trimis băiat de dugheană la un negustor; Pantil, în slujba unui cîrciumar la țară, și mai apoi, la muncă la abator, pentru a se face cațap, iar Casril învață pe lîngă bulgarii (zarzavagii) din piață. Numai Buiumaș, care e „mezinul” familiei, rămîne acasă, dar nu pentru că e mezin, ci pentru că e „netrebnic”, pirpiriu, firav ca un infirm, deci lipsit de rezistența necesară pentru a se apuca de vreo meserie. Înțelegerea familiei față de el este, în fond, o condamnare, oglindind la polul opus un alt aspect al aceleiași mentalități a părinților.

Mizeria este, pentru întreagă această colectivitate, o forță tiranică. Măcinată de sforțările supraomenești pentru existență, sărăcimea mahalalei își schilodește sentimentele, acționează adeseori contrar fondului ei sufletesc cîstit. Bucuriile firești ale vieții devin nu o dată prilejuri de reflecții tragice, înspăimîntătoare. Impresionează în mod deosebit un fragment din roman, cînd copii Țiprei o zbughesc voioși prin mahala, pentru a duce vestea despre noul-născut

al familiei, și când megieșii, aflînd întîmplarea, în loc să se bucure, o deplîng, gîndindu-se la traiul părinților împovărat cu încă un suflet și — fiind vorba de o fată — la zestrea necesară.

„Hola-la ce mai bucurie! A adus Dumnezeu pe lume alt cuptor de făcut calici”, se minunează ciurarul mahalalei.

„De bună seamă... mai bine era băiat... ca să nu mai fii nevoit a pregăti un rînd de zestre”, spune Basia, lăptăreasa.

„Bucurie pe capul lui tat-tău că i s-a mai băgat o șobolancă în lada de făină”, îl ironizează dascălul Berl pe Buiumaș. Copiii Țiprei nu pot înțelege mecanismul tragic al gîndirii mahalagiilor, pentru că ei nu s-au luptat încă îndestul cu viața, dar există în același fragment dovada — manifestată printr-o reacție spontană — că ei crescînd în aceleași condiții mizere, au început într-un fel să repete ciclul tragic al vieții megieșilor. E vorba de constatarea la care ajunge Casril: *„Dacă făcea băiat, era mai bine; aveam și noi o bucătică de cumătrie!... Mîncam și noi turtă dulce!”* Reacție spontană, într-adevăr, dar oglindind îndeajuns jalnica stare de înfometați a acestor copii. Scriitorul scrutează astfel de realități din interiorul lor, surprinzîndu-le determinarea cu o evidentă pasiune. Ni se dezvăluie o lume amarnică, jinduind continuu după cele mai elementare bucurii: copiii *„flenduroși, buboși și desculți”* ai mahalalei așteptînd zilele de sărbătoare cu iluzoriul lor belșug, sau privind cu lăcomie mîncărurile așternute pe mese în sinagogă; calicii pîndind prilejul unei cumetrii, al unei nunți, pentru a se porni la cerut; meseriașii nevoiași așteptînd întotdeauna abundență de lucru și materie primă. ca unchiul Ioisip, cojocarul, care visează

noaptea „lină țigale, și piei de miel, și de iedut, și de vulpe, și de vidră...”

Deși scrutată mereu, din interior, din însăși realitatea ei, această lume este definită în raport cu altă lume — lumea celor avuți — structural deosebită, în ciuda faptului că adeseori practică aceeași religie ca și sărăcanii. Mahalagii înțeleg că nu pot să se asemene cu bogătanii moldoveni, care locuiesc pe „*ulița boierească*”, unde zilele curg pline de voie bună și belșug, dar nici cu negustorii evrei, poftiți la mese în sinagogă, sau cu hahamul, care se înfruptă din bunătați în fața lor, amenințându-i cu minia Celui-de-sus. O anumită ostilitate le trezește apoi omul stăpînirii, care vine, cu servieta, după bani, sau polițaiul bețiv, Precup, care îi terorizează pe copii și le strigă „*harhări*”. Intuiția prăpastiei dintre cele două lumi, intuiția nedreptății în lumea capitalistă o au, în felul lor, fiecare din acești sărăcani. Unul ca Iordache Mantu („*nebunul*”) tună și fulgeră împotriva unui armean „*mațe-pestrițe*” care i-a cumpărat casa prin înșelăciune, promițându-i „*să-l țină toată viața pe mîncare și băutură*”. Altă dată, Buiumaș descoperă, descumpănit, un adevăr similar: „*De bună seamă, negustorii altă viață duc decît sărăcimea. De Paști, pasca lor e albă, cartofii lor, galbeni, cozonacii lor, ca aurul, piroștile, ca untul, și dulciurile nu-s chiftele îndopăcioase de cartofi sau de păstîrnac, ci torturi de albuș bătut, cu pete de cafea, și, îndeobște, nu numai la Paști, dar și în celelalte zile lucrătoare totul la dînsii e ca puțul de ușor : viața, mîncarea.*”

Această lume ne reține, apoi, prin înfățișarea ei tipologică. Ion Călugăru se dovedește a fi un iscusit portretist, deosebind cu finețe datele caracterologice ale oamenilor pe fondul comun al aceleiași mizerii; surprinzându-le esența individuală, particularitățile,

de la elementele exterioare, uneori picturale, la reacțiile sufletești cele mai ascunse. Scriitorul înțelege foarte bine că amplul tablou al mizeriei mahalaiei nu poate fi evocat decât prin însăși prezentarea tipurilor umane care îl alcătuiesc. Iată-i, de pildă, pe Talic, croitorul, lucrînd retras („împungînd cu acul”) într-o casă dominată de personalitatea ambițioasă a Țiprei; pe Saniil Căruceru, curățitorul de umblătoare, „galben ca tutunul, nalt, deșelat, cu mustața afumată”, avînd obiceiul de a vorbi tare cu sine însuși; pe Teivel, vicleanul sacagiu, care caută logodnici pentru fiicele nevoiașilor, avînd grijă ca după ce potrivește „partidele” să-și ia plata și să dispară mai înainte ca părinții (cei norociți) să-și dea seama de isprava lui.

Spuneam că această realitate este privită din interior, cu sentimentul nemijlocit al participării la manifestările ei. De fapt, aici este vorba de prezentarea realității dintr-un unghi de vedere aparținînd mentalității lui Buiumaș, eroul principal al romanului. Deși scriitorul este naratorul virtual al faptelor, el le oglindește întotdeauna așa cum se reflectă ele în conștiința fragedă a copilului. Romanul se îmbogățește astfel cu sensibilitatea și fantezia rodnică a eroului; cu o notă de lirism și cu o mărturisire directă, autentică. Transfigurarea care însoțește evocarea nu acoperă asperitățile vieții, ci, dimpotrivă, în dezacord cu sensibilitatea eroului, acestea devin și mai evidente. Existența în roman a unui astfel de unghi de vedere specific își are, la urma urmei, explicația în valoarea autobiografică a eroului, care transpune în paginile cărții momentele tipice ale copilăriei autorului. Totul este transparent, pentru că autorul obiectivează acțiunile și manifestările eroului, punîndu-le la persoana a treia.

Reconstituirea amplă a mediului în raport cu pro-

cesul continuu al prefacerii mentalității copilului începe cu anul răscoalelor țărănești din 1907, înregistrând cronologic evenimentele cu ecou direct, sau mai îndepărtat, care trec prin viața mahalalei, pînă în 1917, cînd Buiumaș are revelația adolescenței. În primul capitol îl vedem pe Buiumaș trăind starea de spirit a mahalalei în fața amenințării țăranilor răsculați, despre care se știe că vor veni împotriva tîrgoveților. Spaima, care pătrunde și în familia lui Buiumaș, este însă rezultatul unei diversiuni a burgheziei, deoarece mahalagiii, prin ocupațiile lor, întrețin relații de bună vecinătate cu țăranii. Totuși, Buiumaș, neștiutor — privind trecerea „roșiorilor” de la o barieră la alta a tîrgului — discută preocupat cu prietenii lui despre „haidăii” pe care în închipuire i-a și văzut ascunși pe „toloaca” cu brusturi de la marginea mahalalei. Diversiunea naționalistă a burgheziei este simțită însă și altfel de mahalagii, și anume așa cum ni se dezvăluie într-o joacă a copiilor care ajung să se întrebe serios dacă „*printre ciori sînt moldoveni și evrei*”, adică, în fond, dacă în rîndul ciorilor există o persecuție antisemită ca și printre oameni. Fondul cărții îl constituie însă evocarea momentelor celor mai importante din viața oamenilor. În tablouri cu o semnificație artistică generală, scriitorul evocă rînd pe rînd nașterea unui copil în casa Țiprei, nunta Blimei, urmată de cearta în familie (din cauza zestrei pe care o pretinde ginerele), moartea și înmormîntarea bunicului lui Buiumaș, precum și unele zile de sărbătoare legate de Anul nou și Paști, cu belșugul lor iluzoriu, sau obiceiurile rituale de sîmbăta sau de ziua ispășeniei, cînd se rostește rugăciunea *Kol Nidre*, și, după credință, vin morții să o asculte. Deși, în aparență, aceste fapte ar putea fi socotite atribute ale vieții omenești în general, neraportate

istoric, Ion Călugăru le observă și le prezintă în interdependența lor cu epoca. Sesizînd cu vigoare esențialul (față de tentația permanentă a pitorescului etnografic), el surprinde aici sensul tragic al existenței oamenilor în orînduirea capitalistă, atmosfera sumbră, climatul social și moral în care viețuiesc ei. Căci, într-adevăr, acești oameni *viețuiesc* într-o continuă luptă cu grijile și nevoile, într-o mută resemnare, intrînd și ieșind din viață fără să întrezărească — la acea epocă — vreun ideal social care să le îmbunătățească soarta. Precizîndu-le însă tragedia, scriitorul a rostit, indirect, un necruțător act de acuzare împotriva societății burgheze, lărgind astfel preocuparea romanului său de formație către dimensiunile socialului.

Pas cu pas, pe fondul acestei existențe comune, este urmărit destinul individual al lui Buiumaș, „*netrebnicul*”, care a prins dragoste de carte și al cărui țel în viață este să învețe pentru a depăși condiția mizeră, umilitoare în care s-a născut. Țipra îi urmărește pasiunea cu o dragoste nemărginită și uneori o vedem chemîndu-l să-i dea cite un gologan din banii ei puțini, „*ca să aibă mezinul ei caiete și plum-buri și condeie de sticlă umplute cu apă roșie...*”, pînă cînd stăpînirea închide școala israelito-romînă din dealul feredeului. Dezamăgit, dar luptînd împotriva unui destin pe care vor să i-l impună alții, Buiumaș își formează tenacitatea, răbdarea, perseverența, arme cu care el va ști să înfrunte viața și mai tîrziu. Scrișnind de neînduplecare, Buiumaș pătrunde cu greu, cu concursul unui rușinos „*certificat de paupertate*”, la gimnaziul hărăzit fiilor de boieri și negustori. Lipsurile în familie, firește, vor fi și mai mari, dar Țipra este gata să facă orice sacrificii.

„— *Talic, face deodată Tipra îmbărbătoșată... și albituri pe la boieri am să spăl, ca Varvara, gheboasa, care bea titiun și se îmbată la crîsmă, numai și numai să-l vedem pe Buiumaș al nostru la școală mare, în haine cu vipuști roșii, șapcă în cap cu cozoroc de lac... Cîte-s de făcut cît umbli pe lumea asta? Și el n-a fi ca mine o proastă, o năroadă, o neisprăvită.*”

Formația unui om, implicată fără îndoială în roman, se justifică în astfel de împrejurări nu numai printr-un proces de prefacere psihică, ci, în mod esențial, prin lupta neîntreruptă cu mediul înconjurător, o luptă din care rezultă cunoașterea din ce în ce mai adîncă a vieții. Pe o astfel de cale „*gimnazistul*”, Buiumaș, are a se lupta zi de zi nu numai cu ostilitățile profesorilor, ci și cu hahamul, dascălul Berl, față de care a încălcat legea trecînd la o altă învățătură, și nu numai cu ei, ci și cu sine, împotriva religiozității și resemnării pe care le-a moștenit. Eliberarea de sub apăsătoarea „înțelepciune bătrînească” se face treptat, uneori cu ezitări chinuitoare, dar neconținut, sub presiunea aspirației lui Buiumaș către lumină și fericire. Dibuînd căi noi, căutînd sensuri noi, Buiumaș depășește prin perspectiva acțiunilor sale viața obișnuită și resemnată a mahalalei; traiectoria drumului său are semnificația smulgerii din resemnare, din apatie, din inconștiență, o semnificație a detașării de tragedia locului mohorît „unde nu se întîmplă nimic”. Urmînd aspirației sale, îl aflăm — în *Epilogul* romanului — „*meditîndu-i*” pe copiii unor oameni mai înstăriți, pentru a se întreține, sensibil la evenimentele ultimului război mondial, care au pustiit tîrgul natal, trăind, totodată, și o puternică criză sentimentală ce-i prevestește adolescența, o altă etapă a vir-

stei, care va fi urmărită de Ion Călugăru în romanele *Lumina primăverii* și *Trustul*.

Copilăria unui netrebnic ne descoperă în Ion Călugăru un scriitor deosebit de înzestrat: un fin analist, dispunînd de o observație pătrunzătoare, și mai ales un evocator cu o mare putere de cuprindere a faptelor, recurgînd la procedee artistice variate. Artă lui, în ceea ce are esențial, se caracterizează printr-un *umor amar*, care dezvăluie, întotdeauna, printr-o postură comică, impresionantele tragedii umane ale eroilor, fiind asemănătoare, întrucîtva, după cum constată unii cercetători ai scriitorului, cu arta marelui artist Charlie Chaplin¹. Observația judicioasă are în vedere nu numai similitudinile extraestetice ale celor doi artiști (elemente comune de biografie și temperament), ci și similitudini de ordin estetic, și anume faptul că Ion Călugăru, ca și Charlie Chaplin, își îndreaptă atenția spre oameni de tipul lui Charlot, adică spre oamenii de rînd, simpli, năpăstuiți și striviți în condițiile societății capitaliste. La Chaplin umorul se transformă însă adeseori în parodie; la Călugăru rămîne întotdeauna crispat, *amar*, fiind o manifestare independentă de voința personajelor, așa cum, de pildă, rezultă din comportarea lui Talic, croitorul, care, ori de cîte ori i se pare că vine omul stăpînirii după bani, fuge să se ascundă în zîmnic sau printre buruieni. Partea comică are însă, cum vedem, un substrat tragic, definitoriu pentru existența amară a oamenilor. Iată-o pe Șifra, mătușa lui Buiumaș, prezentîndu-și sărăcia lucie drept bogăție strălucitoare în fața pețitorului adus de

¹ Vezi *Ion Călugăru și Charlot printre muncitori* de Ion Vitner, *Contemporanul*, nr. 46/1956; *Note despre arta lui Ion Călugăru* de Eugen Luca, *Contemporanul*, nr. 22/1956; *Cu privire la evoluția prozei lui Ion Călugăru* de Eugen Luca, *Iașul literar*, nr. 7/1956.

Teivel pentru fata sa, slujnică la un negustor : „Știți, sora mea are casa ei, și fata ei este unde curge aur și lapte și miere (America — n.n.). Ginererele ei are păduri și-i inginer... Poate vă miră că bărbatul (Ioisip, soțul Șifrei — n.n.) nu lucrează? Se vede, nimica nu-i pregătit (în casă — n.n.). Nici nu ne așteptam la musafiri. De altminteri, nici prin gând să ne treacă că aveți să ne faceți cinstea să veniți. Fata mea, domnișoara Dina, o vedeți, stă mai mult la un unchi al ei decât pe acasă. Din cînd în cînd o poartă soția unuia care are canțilerie cu loterie, să-l scuture prin casă: că nevasta ăstuia cu loteriile moare după fata mea. Să nu care cumva să credeți — ferească Dumnezeu! — că-i slujnică. În familie la noi argat nu s-a pomenit. Tata meu zicea: nu ești vrednic să fii ieșit din Egipt de te bagi slugă. Însă ce să-i faci dacă o iubește nevasta celui cu loteriile? Ioisip al meu apoi lucrează puțin, că nu vrea să se lase de meserie, cum aș dori eu. S-a obișnuit să tragă la ham ca un catîr. Noi trăim — nu-i așa, Țiprinu, pune și tu o vorbă! — mai mult din proțente! Și proțentele astea au socoteala lor...!” și așa mai departe, toate acestea fiind debitate cu fantezie, pentru a fura mintea ginerelui „năsos”, care pretinde zestre, deși pare de o vîrstă cu Ioisip, tatăl fetei. Să ne amintim apoi de micul Buiumaș care, jinduind o bucățică de covrig de la copilul mai avut al unui zugrav, îl ademenește pe acesta cu o poveste scornită despre niște „porumbei cu solzi”, făcînd un efort chinuitor, comic desigur, pentru a-l impresiona pe posesor. Tragica comedie se sfîrșește abia în clipa în care Buiumaș primește bucățica jinduită și cînd el îi mulțumește binefăcătorului „bătrînește”, „așa cum a văzut că spun oamenii mari cînd li se face un bine.” Să ascultăm, într-un alt fragment al romanului, convorbirea dintre Moişă Lungu și Srul Polcuță,

doi calici ai mahalalei, care, dorind cu lăcomie bunățățile așternute pe mese în sinagogă (și diu care se înfruptă numai hahamul și alți vreo zece meseni avuți), se întrec cu vorba, ascunzîndu-și foamea și lipsa :

„— Acasă la mine mănînc numai carne de porumbel ! se laudă Moişă Lungu, nu mă ispitesc ei cu răciturile lor... Da' tu de ce nu te poțtești la masă, că ești, se cheamă, meșteșugar cu vază...

— Da?! Eu n-am acasă la mine oala cu sarmale ? Cine are nevoie de pomana lor?! Nici nu-i pomana să-i sature pe cei sătui...

Moișă Lungu mai trage o galeșă otheadă castroanelor cu pește și friptură și glumește cu ceaușul :

— Vezi să nu-ți rămîie un ciolan de pește în gît !” etc.

Cel vizat, însă, deși nu este haham, dar este incomparabil mai mult decît un calic, nu pierde prilejul să-i „răspundă muștrător : S-ar putea ca tu să-l mîinii pe Cel-de-sus, necredinciosule ! Două pietre de moară au să-ți așeze pe ochi, după moarte, să nu-ți mai cadă pînă la învierea morților !” Profesînd un umor amar, Ion Călugăru se apropie cu simpatie și compătimire de personajele care suferă, înțelegîndu-le comportarea ca o manifestare de care nu sînt vinovate. Firește, *Copilăria unui netrebnic* prezintă și alte particularități artistice, și între acestea trebuie amintită o anumită tehnică a instantaneelor, a secvențelor din care se constituie întreg „filmul” cărții. Sînt niște notații, scurte de cîteva pagini, un fel de scene sau tablouri succesive, legate de momentele esențiale ale cărții, sau, uneori, existînd disparat, și din care se încheagă atmosfera mohorîtă a mahalalei și totodată drumul copilăriei lui Buiumaș.

Ion Călugăru n-a fost un stilist, un „meșteșugar” al cuvintelor. Fraza lui, lipsită de astfel de pretenții, reproduce de obicei limba orală, cu aspectul ei moldovenesc, pătrunsă de zicale și proverbe, ca și de alte manifestări ale vorbirii directe. Spontaneitatea deosebită a romanului este fără îndoială rezultatul unei asemenea modalități artistice, la care se mai poate adăuga și asimilarea profundă (trăită) a temei. Căci scriitorul, care într-o filă a *Jurnalului* său spunea despre sine că „nu e un abil”, mărturisea tot acolo și un alt adevăr : „Ceea ce scriu din propriul meu impuls iese bine”, și această a doua mărturie este ilustrată convingător de întreaga operă izbutită a lui Ion Călugăru, și în mod special de *Copilăria unui netrebnic*, în care el, autorul, a simțit o nevoie acută de a spune și a dezvălui realitatea tragică a mahalalei în care a copilărit.

D. Cesereanu

I

Țipra șade în ceardac... Scarmănă pene și, gemînd, mușcă din coltucul de pîine frecat cu usturoi. Lungit alături, Buiumaș o ascultă cum plescăie, morfoleşte și clefăie. Se bucură de bucuria ei, așteptînd să înțeleagă ea că și lui îi e poftă. Dinții ei se înfig mereu în coajă și sună, parcă ar spune : „Bună e pîinea, bună e pîinea !” Cumplit îi ațîță pofta ! Mirosul de usturoi gîdilă nara, cerul gurii, și gustul dulce al pîinii se simte pe limbă... Părul castaniu, ca o căciulă pusă de-a dreptul pe piele, ochii mici, mișcători, urechiușele ciulite și trupul puțintel amintesc celui ce se uită la mezinul Țiprei un șorecuț. Privirea băiatului fuge : de la mama spre uliță și înapoi, de la uliță spre gura mamei și ochii mamei. Ea ronțăie. Nici nu-i pasă de pofta lui, nici n-o înțelege. Crede că a fost prea de ajuns ibricul de cafea cu lapte, cu pîine dumicată : porția dată lui adineauri. El pare a avea credința că și din usturoiul frecat pe coltuc i se cuvine ceva ; că nimeni din casă n-ar trebui să uite de mezin atunci cînd îmbucă ceva bun.

Pămîntul se zvîntă de ploaia căzută în zorii zilei. Coșul morii așezate pe șesul întins, de la răsărit, pare o spînzurătoare de care s-a prins soarele. Din ulița potcovarilor răsună ciocane, care, greoaie, trec la vale

și parcă se rostogolesc, scîrțîind, pe ulița ce coboară dinspre cazarmă spre tîrgul de jos; o trăsură cu coșul ridicat trece răpăind pe ulița mare, iar din dosul casei răsună ecoul doagelor de butoaie, la butnari. Văzduhul aburește, din pricina ceții alburii și a luminii, aproape ca o fiertură. Țipra scarmănă pene grăbit, din ce în ce mai grăbit, ațîțind pofta lui Buiumaș mereu în alt fel: cu mirosul de usturoi ce gîdilă nara, cu scrișnetul măselelor, cu lăcomia-i zgomotoasă și cu mulțumirea de a răpune foamea.

Buiumaș se întinde ca o șopîrlă. Căldura soarelui e prea molcomă în dimineața asta de primăvară.

— Mamă, mi-e foame! suspină.

Țipra se face că n-aude.

El stăruie:

— *Foame, mamă, foame!*...

Mama se uită în zare. Ca și cum ar aștepta ca de acolo să vie cineva. Pe cineva care trebuie s-aducă belșug și saț.

Buiumaș se burzuluiește, se uită chiorîș, cu furie mare, la Țipra, bate cu pumnul în lemn, se tînguie răstit și mînios:

— *Foame, mamă! N-auzi? Foame...*

— S-a băgat dracu-n chișca ta... Nu te mai saturi?... Abia ai crăpat... Ți-am dat să se sature zece soldați, nu un drac de copil de cinci ani!

— *Dacă mi-i foame?! se încapățînează* Buiumaș.

— Și bucățica de la gură mi-ai rupe-o... Au să-ți acopere ochii cu două pietre de moară... de pizmătareț ce ești... nu cu hîrburi...

— *Mi-i foame!* se tînguie el iară, ridică glasul, poate s-o facă de rușine, s-o silească astfel să-i arunce și lui o bucățică.

Țipra ronțăie mai departe, liniștită, cu o poftă din ce în ce mai sporită. Parcă în ciuda lui. Nimic n-o

înduplecă : nici privirea, nici tînguirea, nici lacrima ce s-a prelins din ochiul lui drept.

De nevoie, nepăsarea ei îl liniștește. Privește la ceata de copii strînsă în ciorchine pe gardul fabricii de sifon. Par o împletitură pusă pe gard să se usuce. Și dacă te uiți mai cu băgare de seamă, nu-i împletitură. Este acolo Ira, băiatul Cărucerului — acel de curăță umblătoarele din tîrg — este Mochi Ciucălău, cu poreclă de Buftea, băiatul ciurarului, care e și birjar, sînt mulți copii din mahala și alții de pe ulițele învecinate, din cei care toată ziua dau tîrcoale fabricii, pîndind clipa cînd lucrătorul sparge un șip și-l aruncă : ei scot bila de sticlă și veriga de gumă. Ceasuri întregi stau apoi iar la pîndă, claie peste grămadă, unii prinși cu picioarele desculte de scîndurile gardului, alții încheștați cu mîinile de buza scîndurii, și se uită, și se uită, și fac rămășaguri că iar plesnește un șip de limonadă.

La răspîntia uliței se ivește Basia lăptăreasa. Ea vine din tîrg, de la vînzare, tîrînd tinichelele la pămînt. Cum o văd, Ira și Buftea o rup la fugă. Ceilalți, rămași agățați de gard, dau din picioare, să le treacă mai iute timpul. Ajunsă în fața lor, băbuța, cocoșată, scofilcită, se oprește, răsuflă, ridică puțin cîte o tinichea și îi muștră :

— Ei, toată ziua îi împlețiți diavolului ciorapi ?

Nici unul din copii nu se uită la babă. Totuși, ca la poruncă, labele desculte încremenesc, mîinile strîng buza scîndurii, obrazurile se schimonosesc de spaimă. Unul cade de pe gard, sare fript de tufele de urzici ce tivesc șanțul ca o dantelă verde, se învîrte în loc schiopătînd, văietîndu-se, frecîndu-și spatele și suflînd ca după ardei iuți.

— Te-a pedepsit Dumnezeu că mi-ai chinuit vițelul ! zîmbește cu mare mulțumire Basia. D-apoi asta încă nu-i nimic !... Are să-ți mai bage Dumnezeu su-

fletul într-un vițel, să te tragă alții de coadă, să înveți și tu a-ți mai bate joc, altă dată, de vietatea fără limbă și care nu se poate plînge mă-si, să-l apere... Nici mină măcar n-are să te tragă de urechi...

Mai mormăie ce mai mormăie Basia și se îndreaptă întins spre Țipra.

— Bună ziua, Țiprinu ! Nu-ți trebuie lapte ? Azi nu prea s-a făcut vînzare. Fără cap îs negustorii... A băgat cineva spaima într-înșii. Da' eu, una, să-ți spun drept, nu văd de ce.

Țipra își înalță privirea de pe sita în care adună puful de pene și răspunde :

— Nu, Basia, nu-i de unde !... Lapte ? Pentru pîrștele postului de vară, pentru tocmagi ¹, da... Da' pînă-n toiul verii mai este... Atunci scrie să mănînci lapte, acu nu scrie...

— Uite-l și pe tîlhăroiul cum șade și se uită la păsări !... zice Basia dînd cu ochii de Buiumaș. În loc să meargă la școală, să învețe carte. Nu zici, Țipra dragă, că era să-mi înece juncuța în pîriu, dracii !... Și odorul tău, era și el printre hoțomani... Să-i puie lipitori juncuței, s-o scalde în pîriu. El îi învăța cum s-o culce...

Țipra își împlîntă privirile în ochii lui Buiumaș ; drept arvună, îi trage o palmă.

— De ce canonești animalu, blestematu lui Dumnezeu ?

— Să-mi saie ochii din cap, mamă, dacă i-am făcut eu ceva !

— Nu plesnește de rușine să și mintă, neobrăzatul ! se înfurie Basia, morfolind vorbele în gură. Are să-ți albească capul... Și ai să semeni cu helgea dacă mai minți omul de la obraz și are să fie și mai rău ! Nu te-am văzut cu ochii mei cînd ai venit cu ceilalți

¹ *Tocmagi* — tăiței.

să-mi mulgeți vaca și, ca să nu vă pot prinde, ați tîrît juncuța în pîriu? Nu știu eu că ați dus mai întîi vițelu, de l-ați înfundat în sărătură, ca să amăgiți vaca?...

— N-am fost eu, Basia... zic și zău! Să-mi stea gura la ceafă dacă nu-i adevărat! A fost Ciucălău, Ira al Cărucerului și feciorii lu dascălu Mihai de la catedrală...

— Cu cine se înhăitează?! Ți-am spus eu, Țipra: crește lucru rău! Un oțoman, unu care a' să poarte prapurii la înmormîntările țiganilor de pe șes...

— Nu mai știu ce să mă fac cu el! suspină Țipra. Numai de șotii, de pozne și trăsnaî se ține, și eu de necaz și necaz am parte din partea lui...

— Apăi de aceea minte și-i neobrăzat... nu trebuie să-l răsfeți! adaugă Basia. Fă-ți bici din curele de buhai și stropește-l cu bătaită. Că bătaia-i ca ploaia pentru flori...

Pleacă trăgînd tinichelele în urma ei.

Cu cît îi rămîne mai puțin din coaja de pîine, cu atît Țipra mestecă îmbucătura cu mai multă poftă și încetineală. Buiumaș suspină mai jalnic: parcă i-ar face lui în ciudă.

— Mamă, dă-mi și mie... *Măcar să gust*, că mi-i poftă.

— De suflet te-aș da la țiganii care trec cu căruțele... da' n-am prea văzut... să nu te mai aud toată ziulica: *foame* și iar *foame*!... Și părul din cap mi l-ai paște, și pielea de pe mine ai roade-o, de te-aș lăsa...

El nu ține de loc seamă și nici nu bagă de seamă că tot ce-i mai bun pentru dînsul se pune deoparte: coltucul, măligă prăjită pe plită și unsă cu povidlă, ba chiar cafea cu lapte, bostan copt în rulă¹... mă

¹ *Rulă, rolă* — cuptorul sobel.

rog, tot ce poate cumpăra Țipra. Nu se atinge nimeni din ce-i sortit numai și numai lui Buiumaș. Când fălcile stau locului, nu se simte bine.

— Desfundat îi băietu ista! Ca o cofă ieșită fără fund din mîna butnariului...

Lucrătorul de la fabrică a azvîrlit, pesemne, alt șip. S-a stîrnit iar zarvă și gălăgie. Golanii sar gardul, se îmbrîncesc, țină, chițăie, se trag de păr, își trag cămeșile leșite din pantaloni. O slujnică varsă peste ei un ciubăr de lături, încercînd să-i gonească. Ca din pămînt răsar capii răutăților: Ira Căruceru, Mochi Ciucălău, revărsînd o grindină de pietre peste capul slujnicei. Lucrătorul lasă pompele și, învîrtînd în dreapta o mătură, iar în stînga cureaua cu care se încinge, se repede din pragul fabricii, se apropie de gard, strigă și amenință:

— Care-i pîrlacul¹ de aruncă cu pietre? Să-i smulg un picior, și-l sădesc apoi, să-mi crească sperietoare de ciori...

De frica amenințării — piciorul să nu se prefacă într-un fel de prăjină uscată — neastîmpărații se tupilează pe după gard, după movilele de gunoi. Nu se arată decît mult timp după ce lucrătorul se întoarce în fabrică și nu mai are de gînd să iasă iar ca să apere femeia...

Buiumaș privește cu jînd. Cască ochii mari, se tîrîie pe burtă pînă la peretele ce desparte casa de a vecinului, care vinde turtă dulce. Un miros cald se risipește din cuptorul încins, învăluind ulița. Pare că mirosul ar ridica ulița în palmă, ca pe o foiță de țigară. Buiumaș se lasă mîngîiat de aromă, se întinde ca un cățel scărpinat pe burtă. De altminteri, și mama nu mai ronțăie, că nu mai are ce, și nu-i mai face lui în ciudă.

¹ *Pîrlaci* — potlogar, gălnar.

Răsună o trîmbiță. Se aude tropot prelung de cal. Din ce în ce mai deslușit, mai puternic. La cel dinții sunet al trîmbiței, s-a golit gardul, copiii au ajuns pe ulița mare. Tropotul vine dinspre podul cel mare de fier, din mijlocul tirgului. Ceata s-a pornit pe o goană nebună, dar la răspîntie se opresc, bat pasul în loc, călărind pe bețe, chiuind, maimuțărind pe gorniști. Pe ulița mare, ce duce la cazarmă, s-a îngrămădit lume : neveste și fete, copii și bărbați din cei ce pe acasă n-au de lucru. Trîmbița sună plăcut, tare, altfel decît sună zilnic goarna cînd trece garda spre arest. Cîntecul străbate văzduhul dimineții, și aerul se țîndărește, parcă s-ar sparge geamuri. Din uliță, de asemeni, se revarsă un puhoi de oameni : fata roșie a lăptăresei Basia, numai în tălpari și fără ciorapi, nevasta turtarului de alături, mărunțică, negricioasă, cu falca legată, îmbrăcată cu fuste peste fuste, fel de fel de femei. De la răscruce pînă aproape de casa Țiprei — o bună bucată de loc — ulița s-a umplut de omenire. O căruță venită dinspre toloacă este nevoită să se întoarcă. Prin mulțime se învîrte un țigan oacheș, cu ochii albaștri, Cvoc — cum îl strigă copiii — cel care, cum vede o femeie singură, cum se ia după dînsa, se umflă în pene ca un curcan și șuieră între dinți.

— Vai ce drăguță ești ! Porumbițo, nu te uiți la bădiă Pandeles ?...

El se învîrte printre copii, parcă ar fi ajuns în mintea copiilor.

— Trec roșiorii ! țipă lumea.

Se bucură.

Buiumaș se tîrîie lin, se preface că lunecă de pe scara cerdacului. Ar vrea și el să fie printre băieți, să întîmpine de aproape soldații.

— Să încremenești aicea !... Să nu te prind că te

iei după soldați, că nu-ți mai dau mîncare trei zile... Atîta îți mai trebuie : să te calce și caii !...

— Nu mă bag între cai, mamă, numai de departe mă uit. Mă uit așa, cu palma la ochi, printre degete...

— Ai adunat surcele de ațîțat focul ?

— Nu era de unde, n-au mai tăiat lemne la fabrică.

— *Toată viața ai să rămîi netrebnic ?* În altă parte nu mai găsești surcele ? Și dacă are să ardă fabrica, ce ne-om face ?

Din ulicioara dintre casa Țiprei și a vecinului vine gîfiind, îmbujorată, Blima, sora cea mare a lui Buiumaș. Blima are 16 ani. Ea trebăluiește prin casă ca o mamă : pe Buiumaș îl încălzește în poală ; tatii îi ajută la cusutul straielor țărănești, spală albiturile, văruieste, deretică și gătește uneori în locul mamei. Se vede : și ea are poftă să vadă roșiorii trecînd. Dar Țipra i-o taie :

— Hal de fată mare care trebuie să se mărite : desculță, hadadulcă, despletită ca popa la feredeu ! Care te-o vedea, stuche și fuge la zece poște !... La ce să vezi roșiorii ?... Că n-ai să găsești mire printre dinșii...

— Zău, mamă, nu mă duc decît numai pînă la fabrică, să văd și eu...

— Mai rău ca frate-tău cel mățățel ! Mai bine i-ai ajuta lu tat-tău să gătească mai repede să cîrpească pantalonii lu...

Blima rămîne mofluză, cu brațele încrucișate, privind cum se bulucește lumea după soldați. Trîmbițele sună din ce în ce mai puternic, se văd suind la deal cele dintîi șiruri de roșiori călări, cu tunicile roșii, cu sulile în vînt, caii, cu cozile scurte, pășesc trufaș, apăsător, răscolesc colbul, parcă ar spune : „Asta ați așternut în calea noastră ?”

Țipra se uită la copiii care fac zîmbre și zice :

— Da, da, supărați-mă dacă vreți să lepăd copilul... Vă simt eu cum mă blestemați în gînd ! Blestemați-mă în gînd...

— Care copil îi în stare să blesteme o mamă ? întreabă nevinovată Blima.

Buiumaș se uită la Blima, la mama. Este o femeie bătrînă. Așa se și cuvine să fie o mamă. Un nas lung, sprîncene trase spre tîmplă, fruntea ascunsă sub bariz¹, o privire care îngheață. Fața zbîrcită, galbenă. De asta femeile cînd se ceartă cu dînsa îi strigă „colac de alamă”. Blima seamănă mai mult cu tata : are, ca dînsul, mîinile cu degetele lungi, ochii tare negri, obrazul alungit, pielea smeadă și o gură cu un zîmbet care nu se mai șterge niciodată, la colțul din dreapta.

Țipra se uită după călăreții care trec spre cazarma tîrgului și, oftînd zice :

— Acu, dacă s-au mai potolit răzvoltele, poate să mai intre ceva de lucru. Au să vie oamenii la tîrg cu bucate, or face iar dever negustorii, noi om avea de lucru și ție avem să-ți facem o zestre, să te vedem gospodină la casa ta... zice, și se simte că inima-i s-a umplut de o mare nădejde și se vede că ochii îi lăcrămează.

Totuși, pe Blima asta n-o alină, ci rămîne bosumflată. Nici astăzi nu se cade să vezi soldații ? Țipra se încruntă :

— Mai bine i-ai ajuta lui tătîne-tu să înseileze polcuța lu Costache Livadaru decît să te chiorăști după soldați !...

— D-apăi cin' să mai vie după polcuță ? Dacă n-ar fi polciile de pus, nici mîna n-am pune-o pe ac.

Blimă nu se clintește. Trec mereu călăreți ; tropotul polcoavelor se amestecă cu zumzetul privito-

¹ Bariz broboadă.

rilor, cu glasul trîmbițelor, cu nechezatul cailor. Deodată răsună și muzica. Mare veselie.

— Nu ți-am spus, rață opărită, să te-ci să însaili polcuța? Ce tot proptești peretele, că stă drept și făr' de tine: are el stîlpi, proptele mai bune ca tine!

Fata curățitorului de umblători, cea cu picioarele crăcănate, cu o pernă întreagă de puf în părul zborșit, a luat și dînsa vînt, vine alergînd de acasă, așa cum a prins-o trîmbița sunînd, nu cumva să piardă parada.

— Uite-o! Numai ea-i lipsea alaiului, cu picioarele răsucite, zborșita!... Acu du-te și tu după ea, să te vezi cum arăți... zice Țipra batjocoritoare, arătînd cu degetul.

Curge neconținut oastea roșiorilor: se văd puțin, cît trec în dreptul uliței, și pe urmă se pierd. Trîmbițele sună din ce în ce mai îndepărtat, iar copiii, pe bețe de lemn, majmuțăresc pe călăreți.

La răspîntie s-a ivit Saniil Căruceru. Dă cu ochii de fii-sa: se roșește, se învinețește, scoate niște strigăte răgușite, sparte, o apucă de cozi, o tîrîie. Fata se zbate, se vaită.

— De asta mă otrăvesc cu putoarea din toate umblătoarele, să cresc bașoaldă? o muștră cu glasul mai domol. Dar tot e parcă i s-ar fi pus un os de-a curmezișul gîtului.

Cînd ajunge în fața casei Țiprei și o vede pe Blima, o arată ca pildă:

— Și asta-i fată de etatea ta. Da' uite cum stă lîngă mama, nu scoate limba după hatalăi, ca tine...

Saniil Căruceru e galben la obraz, cu părul ca tutunul și mustața afumată; înalt, deșelat și cu labele picioarelor lătărețe, uriașe. Umblă de obicei legănîndu-se, șchiopătînd, vorbind tare cu sine însuși.

Tocmai îi iese în întâmpinare nevastă-sa, pirpirie, strecurându-se pe uliță, cu gând să n-o bage de seamă nimeni, cu pasul ca și cum ar călca vîntul, și nu pămîntul. Îi e rușine de îndeletnicirea bărbatului.

— Mulțumesc lui Dumnezeu, zice Saniil, astă-noapte mi-a mers bine : am scos șase poloboace !

— Nu ți-e rușine să stîrnești atîta zarvă pe ulița noastră și să te lauzi în auzul lumii întregi cu cele șase poloboace ale tale ? Iară fata ce ți-a făcut să-i smulgi cozile ?

Saniil dă drumul fetei : se stăpînește. Cît e de micuță ea, firavă și cu voce palidă ca de umbră, nevasta tot l-a potolit. Totuși, el amenință :

— Las', că de asta vorbim acasă. Să nu zici că are dreptate lumea să zică că și vorbele mele a duhoare de aceea îs pline... Da' odorul de Ira une-i ?

— Une să fie ? S-a dus copilul să se joace. Că doar n-ai vrea să-l înhami la poloboc ?

— Copil ? ! Un ghiorlan de zece ani ? ! În loc să-l dai la stăpîn, se ține scai de fusta ta..

Nevasta lui Saniil răspunde cu o tuse seacă.

Pe ulița mare trec ultimele șiruri de roșiori. Lumea se risipește, trîmbițele, ropotele și tropotele răsună ca dintr-un ontal ¹ de fier. Valuri-valuri de praf se înalță în văzduhul limpezit de ploaia de dimineață.

Buiumaș se joacă de unul singur. Se uită în curtea ciurarului, curte înălțată la răspîntia a două uliți, și zice mișcînd mîna :

*„Moișă,
coișă,
pampapușă,
joacă ploșnița
după ușă...”*

¹ Ontal — bufol.

— Te tot prostești vorbind de unul singur ! Mai bine te-ai duce la școală... că tat-tău, de unde are, de unde n-are, plătește, să te facă om...

Ca în fiecare zi de târg, a ieșit din vizunia lui cerșetorul ce poartă îmbrăcăminte țărănească. De foarte mulți ani el s-a oploșit la o vădană, în fundul fundului mahalalei. Ar trebui să se poarte ca târgoveții, dar iarna-vara are pe dînsul un suman flenduros, cafeniu și cu petice negre, ȋțari cenușii de cînepă, opinci nerase. El trece foarte tăcut pe ulițele cele dosnice ; se vede că nu ține să fie băgat în seamă. Dar nu se poate strecura cum vrea dînsul. Tîrșie, fără voie, talpa opincilor, iar vîrfurile îl trece ca un cuțit peste piatra de tocilă. Pînă ajunge unde-și face negustoria, de-îi iese lui ce-i trebuie, nici nu cere de pomană. Ba își și îngăduie să fie trufaș : să sperie copiii cu ceatlăul ce-l poartă subsuoară, să se strîmbe la jupînesele de pe prispe, să dea cu piatra în cîini. Pe aici el pășește ca un gospodar. E drept gospodari de cei ferfenițoși. Dar după felul cum umblă gînditor, s-ar zice c-a pornit cu ziua în cap să-și cumpere porc pentru casă. Pe ulițele dosnice, unde locuiesc fel de fel de calici, puioși nevoie mare, își dă drumul la toată fudulia. Acolo n-ar cere el de pomană să-l tai. S-ar îndura de dînsul cel mult cîte o babă cu un picior în groapă să-i întindă o coajă de pîine, înflorită cu mucegai verzui, poate o coajă de mămăligă rasă de pe fundul ceaului, pregătită să fie dată păsărilor din coteț. Însă, de cum scapă de ulițele dosnice, de cum încep a se vedea dughenile, cîrciumile cele cu ogrăzi de popas pentru șarabane țărănești, apoi dumnealui nu mai seamănă a om, ci se preface în arătare.

Ce face, ce drege, își strîmbă trupul, ce se încovoie parcă ar fi un cîrlig bătut pe ilău, capul se leagănă, se clatină ca o floarea-soarelui înșurubată în gît, aruncă un picior la dreapta, altul la stînga, ca dam-

blagii, ochii se rotesc ca a celor cuprinși de ducă-se-pe-pustii și scoate o voce grea :

— Miluiți-mă pe mine !

Tărăncile se reped să-l miluiască cu bucate și pitaci, să fie de sufletul morților, și să ogoaie durerea nenorocitului. În gura pieței, lângă meșterii tuciurii, cei ce desfac piepteni de corn, balamale, broaște, lacăte, lângă locante unde sătenii se ospătează cu cîrnați și varză ce duhnește de trebuie să-ți ții nasul, acolo se așază el turcește și abia aici dă drumul la cîntec și adevărata lui tînguială, de se aude vocea-i spartă la șapte poște depărtare. Cum mai geme, cum clatină capul, asemenea păpușilor de ceară, și cum rage ! Adevărat parcă l-ar înjunghia cu cuțit de cașap foamea și durerea.

Care ar avea inimă atît de împietrită încît să treacă pe lângă dînsul fără a-i da mai mult decît se dă unui cerșetor obișnuit ? Nevestele își șterg gura cu palma, aproape să le dea lacrimile, întorc capetele, dar dau, dau mereu.

— Om de-al nostru... Cum a ajuns să se întindă de foame printre tîrgoveți ! îl căinau nevestele.

Și el se uita la ele cu un ochi de parcă rîde batjocoritor.

Au aflat tîrgoveții — și cei dintîi dintre tîrgoveți, copiii — că pe calic îl cheamă Manole. Și cum trupu-i seamănă cu un vrej de fasole răsucit în văzduh, în căutare de arac, îi poartă simbetetele.

Buiumaș izbucnește.

*„Manole, meștere Manole,
În gît fierbe borșu de fasole...”*

Cerșetorul se repede cu ceatlăul :

-- Îți crăp capul și te gătesc de zile, sămîntă de păgîn ce ești !...

Văzînd-o pe Țipra alături, se potolește. Dar amenință cu mai multă cruzime.

— Fasole ? Borș de fasole, hai, jupîneasă ?! Așa-i deprindeți pe puii voștri de șarpe să-l ocărească pe omul lui Dumnăzău ? Da' lasă... vine pe capu vostru prăpădu... Vin oamenii de la Ghilia și Cobila, de la Saușenița și de la Broscăuți, vin din toate părțile, să vă toace ca pe frunze de leuștean și să vă puie la fierț cu borșu de fasole pestriță...

— Blestemu-i ca pasărea, încearcă Țipra să-i curme mînia, zboară toată ziua și se întoarce înapoi, noaptea, în sînul celui ce a blestemat...

Manole cerșetorul se hlizește, și obrazul lui e mai furios la vedere decît de obicei.

— Vezi ce-ai stîrnit cu netrebniciile tale ?

— Mamă, așa-i zic toți copiii... zice Buiumaș și se întreabă ce blestem a rostit cerșetorul de a supărat-o pe Țipra.

Manole miorlăie, stupește ca motanii înfuriați și-și vede de drum, petrecut de alaiul copiilor de pe gardul fabricii de sifon.

Dar Țipra s-a pornit să scarmene penele iute-iute, iar obrazul ei s-a roșit.

— Mamă, cînd vine Pantil ? cutează Buiumaș s-o întrebe (nu c-ar fi vrut să știe cînd vine fratele, cît ca s-o împace pe Țipra).

— Asta nu-i treaba ta... Ai uitat de școală ?

— Păi ne-a spus dascălul Berl să venim astăzi mai tîrziu ; el îi dus la comisie ; altfel, nu-l mai lasă să ne învețe !

Țipra plescăie din limbă, se tînguie :

— Mereu alte legi pe capul nostru ! Ba se leagă de meseriași : făr'de condicuță și fără vama celui de la corporație, să nu puie mîna pe sculă ; ba se leagă de copii, să nu mai învețe...

Buiumaş nu pricepe ce zice mama. El una ştie : ea-i năselnică¹. Din pricina ei s-au dus de acasă fraţii mai mari. Îte vinde sare şi gaz într-o dugheniţă. Casril umblă teleleu Tănase. Pantil a fost trimis la ţară în slujbă la un cârciumar care ţine şi moară. Uneori Buiumaş are un gând pe care nu cutează a-l împărtăşi nimănui. Moara ? El nu ştie ce-i asta. La oraş moara e un coş înalt. Dar la ţară ? Moara, se gîndeşte el, trebuie să fie acolo ceva nespus de frumos, cu iaz, o dihanie mare care strănută de o aud şi îngerii, are miros de făină rişnită şi ronţăie, ronţăie zi şi noapte, fel de fel de peşte : caraşi cu aripioare roşii, ştiuci lunguieţe şi rele, crapi burduhănoşi.

— Mamă, n-o fi moara moldovancă de cele mari, şi în loc de pui de ţaran face peşte ? o întrebă pe Țipra după ce s-a codit îndelung.

— Nu ți-am spus să te duci la școală, să nu mă mai zăluzești de cap ?

Se apropie fuga-fuga băiețelul poștarului din mahala, atras de sunetul trîmbițelor.

— *Nu mai sînt soldați !* duce el mîna la ochi, amărît. Apoi întinde brațele, ca și cum i-ar fi zburat o pasăre din palmă.

Se urcă pe ceardac, se lungește pe burtă lîngă Buiumaş.

Mirosul de turtă dulce îi gîdilă şi lui nările.

— Tu ai mîncat un omuleţ de turtă dulce de la megieşul vostru ? întrebă dinsul.

— Hă, hă, hă, se fuduleşte Buiumaş, de cîte ori ? La toate cumătriile noastre ni se împarte turtă dulce ; la toate nunțile mîncăm turtă dulce !..

La mama băiețelului ăstuia e trimis Buiumaş — în amurguri de vară — să ceară oleacă de mărar şi pătunjel pentru fiertura de tăieței cu fasole, dreasă cu rîtoş. Departe pînă la poștar nu este. Dar s-ar zice că-i

¹ *Năslnic* — îndărătnic, rău.

la marginea pământului. Ulița pe care locuiește Țipra se împarte în două : o jumătate, adică de la fabrica de sifon pînă la casa lăptăresei Basia... Aici sînt case îndeobște locuite de evrei. Jumătatea cealaltă, pînă în toloacă, locuiesc fel de fel de mahalagii, dintre care unii se poartă îmbrăcați nemțește, mulți — țărănește. Vara se mai întîlnesc mahalagii cu evreii ; iarna, niciodată. De aceea cred copiii de evreu că mahalagii stau ascunși toată iarna împreună cu fluturii, cu vacile-domnului cele roșii, și în primăvară învie și ies la lumină. Ca să ajungi pînă la casa poștarului, faci o bucată de drum : întii și întii lași în urmă casa turtarului vecin, lipită de casa Țiprei, apoi coșcogea căsoi cu grădiniță de flori în față, cu ceardac sprijinit de stîlpi, a lui Iordache Mantu, după aceea casa Nuței Cîrna — acolo unde s-au oploșit patru familii cu patru rînduri de copii — apoi casa subșefului de muzică militară, cea ascunsă între flori, dar care într-o aripă este dărăpănată, de aceea i-a făcut hatîrul lui Saniil Căruceru să i-o închirieze. Casa lăptăresei Basia se sprijină de casa țiganului de la muzică, apoi se întinde un cîmp năpădit de cucută, brusturi și hrean, în mijlocul căruia și-a scobit în pămînt un fel de colibă nebuna Bălașa, spălătoreasa, ametită de manganul de la fierul de călcat. Dincolo de coliba zăludei este o casă împlîntată și în același timp ascunsă în deal ca într-un buzunar. În sfîrșit, ajungi la pomătul și casa poștarului — cu grajdurile, coșerile și poiețile ei. Asta se vede pe partea dreaptă. Pe partea stîngă se vede altceva : chiar în fața casei Țiprei se înalță dîmbul pe care parcă au crescut cotigi, droște vechi, mînji, copii. Este casa ciurarului Ițel Bajocură, zis Ciucălău, tatăl lui Mochi Ciucălău. Acolo mai locuiesc : un cizmar roșu, Cvoc, muzicantul pezevenghi și muieratic, precum și două văduve. Dincolo de casa ciurarului se întinde o curte plină cu bălării ;

alături, casa unui dulgher, care știe trage la măsă și să ronțăie cuișoare ; în sfârșit, grădina unei țigănci mpălătorese, megieșă cu grădinile cele nemărginite, ca ogoarele.

De obicei Țipra îl trimite pe Buiumaș la poștar când apune soarele. Îl găsește pe băiețel în ceardac, înfulecînd mămăligă cu lapte. Cum se arată el în poartă, băiețelul lasă mîncarea și se repede de potolește dulăii.

— Mama e acasă ? întreabă Buiumaș.

— ...'casă... Dă uruiala la vaci ! răspunde băiețelul. Ai venit după pătrunjel, hai ?

— Spune-i mă-ți că m-a trimis mama să-mi dea numai cîteva fire...

Poștăreasa iese din grajd.

— Ai venit, negustorul, să-mi faci alișveriş ? Să fac și eu oleacă de vînzare... Zîmbește. Duceți-vă în grădină și ia-ți și doi-trei pepeni. Miluță, dă-i vreo două-trei perje.

Pînă se învîrt băieții printre straturi, mai ciugulind o prună, mai bîgînd în sîn cîte un măr, mai căutînd cîte o șopîrlă, iaca și docarul poștarului pe poartă, lar șapca lui, cu trîmbița de fir, filfiie parcă peste coama calului. Poștarului, bărbat mărunt, încruntat, nu-i prea place, pesemne, să-l vadă pe puiandrul străin pofînd în grădina lui după verdeață. Nu zice nimic, dar îl miriie parcă. În schimb, băiețelul, cu toate că nu prea știe să vorbească, se arată la fel de prietenos ca maică-sa. Pe la Țipra se vorbește mereu, în fel și chip, de o năpastă mare care era să fie ; cum l-a scăpat de la moarte Țipra pe băiețelul poștarului... Tăvășenia ar fi fost cam așa... Rața, iapa Nuței Cîrna prucepeața, l-a întîlnit pe băiețel pe uliță tocmai în fața casei Țiprei. I-a dat esență de oțet. Băiețelul a băut ca prostu. Și o dată s-a întins ca mortu în mijlocul uliței. S-a tîrit pînă la prispa Țiprei și se vede că l-au apucat dureri mari și a leșinat. A căzut nă-

pasta pe capul Țiprei, că ar fi vrut cică să-l otrăvească pe puiul de romîn. Adevărat, a sărit cea dintîi și l-a scuturat, l-a stropit cu apă. Din leșin l-a deșteptat și l-a înviat dîndu-i chișleag. De atunci mare prieteșug între Țipra și nevasta poștarului. Una nu uită de ce năpastă a scăpat, alta cine i-a scăpat copilul de la moarte.

— Jidaucă, jidaucă, dar suflet are, ca tot omu !...

Dacă-l văd venind pe băiețelul poștarului, mare bucurie nu le face. Că se gîndesc : cine știe ce năpastă mai cade de astă dată pe capul lor.

— Mulți soldați au fost ? îl întreabă cu părere de rău băiețelul poștarului pe Buiumaș, care-i cu gîndul la otrăvirea de mai demult. Doamne, Doamne, frumos mai sunau gornîștii, mai frumos decît suflă tata în goarna lui cînd vine acasă...

— Pe toți, toți i-am văzut, se laudă Buiumaș. Și aveau haine roșii, și puști, și bețe lungi de fier, și cai adevărați, care nechează după trompeți...

Băiețelul ascultă ca un basm și se simte că, nevinovat, copil cum e, pizmuie totuși pe „negustorul” mățătel care s-a învrednicit să vadă și să se minuneze de ceea ce dînsul nu s-a minunat și n-a văzut.

— Ai văzut poate și mînz ? Știi, iapa tatii a fătat un roib cu stea albă în frunte...

— Mă-ta te-a scăpat de sub ochi, se vede, de umbli așa, să te tăvălești pe toate prispele ? îl încolțește Țipra, de frică să nu facă iar vreo poznă, iar să cadă năpastă pe capul ei. Și tocmai în timpurile astea !

— Iaca, nu-i ! răspunde cu un fel de bucurie băiețelul. S-a dus cu tata la hram, la minăstire, și are să-mi aducă o icoană...

— Hramul la minăstire-i în toiul verii. Cin' te-a învățat să potcovești mîțele ? rîde Blima.

— Da' tu ai să mai bei venin de ți-or da fetele ?... îi aduce aminte Țipra.

Drept răspuns, băieţelul se întinde pe ceardac, cu minile sub cap, ca ciobanul pe iarba toloacăi, şi adulmecă tot mirosul bun, fierbinte, de turtă dulce..

Pleacă la slujbă şi mai-marele peste sergenţii de stradă. El locuieşte pe uliţa cealaltă, care suie în sus. E ţanţoş. Adulmecă, parcă nu i-ar mirosi ceva bine. Şi-i uscăţel, uscăţel, de seamănă cu omuleţii de turtă dulce, copti de turtarul de alături. Numai că poartă uniformă şi cizme de lac cu pinteni. Mustăcioara lui e pomădată, răsucită în sus ; nici un fir nu atinge buzele lui vinete şi subţiri. Din pricina firelor groase — ca de coadă de cal — a mustăcioarei, nările îi sînt veşnic larg deschise. Asta fiindcă el crede că, fiind mare peste sergenţi, trebuie să adulmece ca un copoi ? Ochii îi sînt întorşi în sus, spre frunte ; de aceea pare că se uită la oameni de sus, ca din cer. De altminteri, cine cutează a-şi înălţa privirea pînă la o mărime de la poliţie ? Înaintea celui care rupe săptămînal ţidulă dintr-o condică, pentru creîţarii plătiţi taxă de ştersul hornului, mai deschizi gura ; înaintea celui de vine cu cartea subsuoară după bir, sau a celui alt de la corporaţie, te vaietei, zici că n-ai, să mai vie altă dată. Dar pînă la o mărire de asta, ursuză, posomorită, de la poliţie, abia de îndrăzneşte unul cu inima tare să strecoare o privire furişă. Bărbaţii toţi — fie ei croitori, ciubotari sau ciurari, sacagii, cotigari sau chiar caţapi — mai vîrtos se boldesc la soarele amiezii decît să se uite în ochii înfricoşători ai unuia care poartă uniforma poliţiei, sau o carte de amenzi subsuoară, dată de la primărie. Sînt deprinşi cu slujbaşii, începînd de la ţircovnicul care poartă căldăruşă de *Kiraleisa*, pînă la comisarul cu sabie şi vipuşcă la pantaloni ; să tragă de urechi, să-i ciupească pe copiii de nu s-au ferit din calea lor, să plesnească cu cravaşa pe cite un zugrav purtînd scara pe umeri. Pe femei le suduie numai. Ele au obişnuinţa de a răbda

fel de fel de sudalme, ele ușor dau drumul izvorului lacrimilor, știu striga, știu boci, știu spune ce n-ar cuteza nici în vis să spuie bărbații lor, pînă i se face lehamite și guleratului care vrea să se arate puternic și se lasă păgubaș de a-și mai pune mintea cu ce iese din gura femeilor.

Trece mai-marele sergenților de uliță, trece înfoiat ca un curcan. Așteaptă să-i dea binețe lumea, să i se închine.

Țipra îndrăznește să-l întrebe, ca și cum ar fi bune cunoștințe.

— E adevărat că iar se împing la rohatcă¹ niște haidăi, care musai vin să verse sînge ?...

— Cui ți-a vîndut bureții ăștia cu mucegai, jupîneasă, să-i spui că-i un hoț și un mincinos, și repede să te duci să-i dai înapoi marfa... Și apoi nici un fel de „trăiți” nu zici ? Că doar nu ne-am jucat împreună ; nici porcii nu i-am păscut împreună, după cît îmi amintesc...

Țipra nu se face, dar nici n-a auzit mustrarea lui, de amărită ce-i.

— Apăi, adineaori, Manole, calicul și răsucitul, zicea că-s strînși pe Dealul lui Codău, cu coase și cu topoare, fel de fel de hăidăi, și se împing să se vîre în tîrg și să ne taie...

— Au ajuns calicii să poruncească la noi ? Frumos !... Eu ce păzesc ?... Atîta timp cît v-am luat în primire — așa știam noi la regiment... atîția oameni, atîtea obiele — n-are nimeni voie să vă taie fără să-mi ceară consimțămîntul... Nici să se atingă de voi... Să-ți bagi în cap, jupîneasă : în sate răspunde șeful de post ; aici, sîntem la oraș, eu cu sergenții de stradă răspundem să fie liniște. Că sîntem în urbană... Știi ce-i aceea ? La zurbagii nu dau eu drumul pe uliți. Care-i bețivan, care-i cu mîna lungă,

¹ Rohatcă — barleră.

e legat și-l închidem la beci, ca să se răcorească la creier dacă a uitat de lege... S-a auzit ?...

Nu scoate mai mult nici un cuvânt. Trece înainte, mai țănoș, mai disprețuitor ca mai înainte cu lumea asta care nici vrednică nu-i să stea de vorbă cu dînsul.

Țipra oftează, o strigă pe Blima.

— Spune-i lu tat-tău să-și presare oleacă de cridă în barbă, să se strecoare pe la pîriu, să se ducă la tat-său să se ascundă... Dacă nu se poate... să stea pitulat în cucuta uscată, unde se pierde omul. Altfel, cine știe cum îl prinde și-l ia la miliție și-l trimite să păzească ocnele, iar noi rămînem fără ajutorință...

Oftează și scarmănă din ce în ce mai repede pe-nele. După un răstimp face iar către Buiumaș :

— Tu nu mai ai de gînd să te-ți la școală astăzi ? Se vede că tat-tu fură banii. Decît ai sta și ai tot gîgîi...

De voie, de nevoie, Buiumaș se desparte de băiatul poștarului.

Băieții care au petrecut soldații s-au întors iar la fabrică, să asculte huruitul pompelor, șuierul sticlelor umplute cu sodă și limonadă. Asta-i una din petrecerile lor cele mai de seamă pe timpul verii... Nu numai că așteaptă bombița și inelul, dar le place mirosul fabricii, îndemînarea celui ce umple sticlele. Supărat, vrînd-nevrînd, Buiumaș o ia spre școală, își ferește picioarele desculțe de cioburi, de tinichele aruncate pe uliță. Se întîlnește cu o fată de vreo 13 ani, desculță, cu cozi roșii legate cu funde verzi (Rața lui Nuța Cîrna, taman aceea care îi dăduse esență de oțet și era să-l otrăvească pe băiatul poștăresci). Are în mîină un șip verde.

— Nu vrei să tragi și tu un gît de rachiu ? îl îmbie ea de astă dată pe Buiumaș.

El e gata să pună mîna pe sticlă. Se uită însă înapoi la mama, dacă nu-l vede. Și tremură de ispitirea ce stă înaintea-i.

— Ei, vrăjitoare, sin ¹ vrăjitoare ! strigă Țipra Raței. Ce-i dai copilului ? Pe toată lumea te-ai apucat să otrăvești ?...

— Eu, vrăjitoare ? Da' netrebnicul de Buiumcă al dumitale nu s-a apucat să desfacă o scîndură de la draghina ² omului, numai și numai să se rostogolească toți bostanii din căruță, și el să aibă simburile de copt în rulă ?... El nu-i vrăjitor ?...

Țipra dă se se scoale de pe prispă. Speriată, Rața o rupe la fugă. Țipra strigă :

— Capră roșie, ghehena are să te ardă și are să miroase după tine trei zile a locantă !

Buiumaș se oprește la răspîntia unde se întretaie ulița lor cu cea mare, care duce spre cazarmă. Parcă i-ar fi frică de cine știe ce dulău, așa stă locului. Mama îi strigă :

— Ce te tot boldești la stele și nu te mai duci la școală ? Îi face semn cu mîna să se grăbească.

Dar vede cum toți copiii adunați pe lîngă gardul fabricii de sifon o tulesc. La răspîntie s-a arătat Precup, sergentul de stradă, Gulerul-roșu, cum e poreclit, fiindcă obrazu-i seamănă cu o rădăcină de nap vînat. De aceea tîrgoveții l-au poreclit Nap, iar copiii îi strigă : „Nap, Nap, cu ciubota-n cap”... Mai ales în zilele cînd el leapădă uniforma și e văzut mîinînd caii de șarabană, ca orice mahalagiu care face căraușie. A doua zi se răzbună el : bagă în draci pe ținci și uierînd din țignal ; îi gonește de pe uliți, iar pe părinți îi amenință cu temnița. Singurii care nu se tem de Precup sînt Ira al Căruțerului și Mochi Ciucălău. Ei îi scot limba, îi dau cu tifta, îl fac să-i fugărească

¹ Sin — fiu, fiică.

² Draghină — loitră

pînă nu mai poate, iar cînd îl vîd gîfîind de oste-neală, ies din ascunzătoare, aruncînd pietre într-însul, coji de harbuz, apoi iar se ascund. Joaca ține uneori ceasuri întregi și nu se lasă nici Napul cu ciubota în cap, nici feciorul căcănarului, nici al birjarului.

— Ce cauți tu pe uliță, pui de pichere plouată ? A' cui tată ești ? îl întreabă destul de prietenos pe Buiumaș.

Buiumaș tace. Se oprește. O vede pe mama venind în urma lui. Frica e mai mică de a sta drept în fața spaimei lumii, Precup, care, așa cum crede Buiumaș, are drept de viață și de moarte peste toate...

— Al meu e băiatul ! zice Țipra. Se duce la școală...

— La școală ?... Și, mă rog, la care școală, jupîneasă ? Ai băiat de școală ? Abia înțărcat, și umblă la școală ?

— Păi să tot aibă, domnule Precup, ca la cinci ani !

— Nu se poate, jupîneasă ! Numai sîn Petru și sînt Ilie au mîrs la școală de cum i-o făcut mama lor. Unde ai auzit să fie lege pentru copiii de cinci ani să meargă la școală ? !... Or' nu-l trimiți la țapul cea roșu, de-i deprinde pe ăștia mici să facă hîr-hîr, din gît, la havra¹ voastră de lîngă podul de fier, aluncea avem altă socoteală... Acela-i din neamu lu cea care pîndește sufletul creștinului la vîmile vîzduhului și nu se simte să-l cinstească și pe Precup.

— Nu-i tocmai școală... face Țipra. Știi cum e la noi, domnu Precup, de cum începe copilul a mișca limba, trebuie să învețe a citi, ca să știe a se ruga... Bălelu, se cheamă nu se duce la profesăr, că noi n-avem putere, n-avem de unde-l ține, se duce la un unchi al lui, să-l asculte și să-l îndrumeze.

¹ Havra — sinagogă.

— Las', că vă cunosc eu... Pe toți am să vă bag la gros dacă mai puneți odraslele să mă batjocorească !... se răstește sergentul de uliță.

Țipra mai stă de vorbă cu Precup, care o îngînă și se strîmbă după dînsa, în care timp ea îi face semn lui Buiumaș să plece.

A început să ardă bine căldura. În ceasul ăsta, negustorii, meșteșugarii își văd de treabă, bătrînii, fetele și muierile moțăie în umbră, iar copiii se fugăresc, se joacă și colindă grădinile pe unde se pot fura ci-reșe crude și perje abia ieșite din floare.

Ca să se ascundă de Precup, Ira și Mochi Ciucălău și-au strîns „banda”. Ce mai derbedei, care nici nu roșesc, nu șovăie nu se tem de nimic ! S-au adunat în ograda cîrciumii de pe ulița mare și s-au întins pe prispa hambarului. Cum îl văd pe Buiumaș, îl întreabă unde s-a dus Precup.

N-are timp să le răspundă fiindcă are alta de făcut.

Iar trec călărașii cu lăncile în vînt. Nu se mai îndreaptă în sus, ca cei de adineauri, ci spre tîrgul de jos. Trompetele nu mai sună a bucurie și îndemn. Parcă au ceva din glasul Țiprei cînd se tînguiește. Tropicul cailor se aude ca și cînd niște butii goale s-ar rostogoli în colb. Nori de colb se înalță peste garduri, peste case. Din cer nu se mai vede decît un ochi albastru. Flăcăi zdraveni și încruntați pe cai. Copiii strigă în urma lor, le fac semne de prietenie, dar la comandă caii iuțesc pasul și pornesc în pas alergător, că omul care s-ar ține după călărași și-ar pierde răsufnul și nu i-ar mai putea ajunge...

— Toată noaptea au țopăit călărașii, și de dimineață tot mai trec încolo și încoace... face un băiat mai ră-sărit.

Mochi Ciucălău le aduce vestea :

— Au ajuns haidăii la Dealul lui Codău, peste drum de țintirimul nou...

Au plecat călărașii. Băieții se întorc pe prispa hambarului să se joace. Un băiețel mai răsărit întreabă iar pe Buiumaș :

— Și acu-i pe la voi Precup ?

— Vorbește cu mama. Se răstește...

— Ar trebui să i se întâmple ce i s-a întâmplat lui Titu răuanul, de a dărîmat templul nostru din Ierusalim, face un băiețel.

— Adicăte! cum ? întreabă Mochi Ciucălău cu neîncredere.

— Ehe! a fost frumos, pornește a se lăuda băiețelul, cu Titu și cu templul... Se întorcea, mai zice din-sul, Titu de la Ierusalim. Se întorcea pe mare și era mîndru nevoie mare de isprava lui. Fie-i numele de-a pururi șters din pomenirea oamenilor... Arsese Ierusalimu și templu și tăiasă oamenii ca păsările. Și era mînjit de sînge și funingine. Și i se părea că-i la poliție, mare, mare. Numai ce-i intră o musculiță în nas și, tot suind pe nară în sus, cît mai sus, îi pătrunde pînă la creier. A început să plîngă împăratul — că împărat era răuanul Titu — l-a dus mama lui la un covaliu¹, că mușca ciocănea mereu. Bătea covaliul în nicovală, mușca tăcea. Că gîza avea ciocul de oțel, și unde ciocănea o dată, scotea și bucata de creier. A tăcut gîza pînă s-a deprins cu ciocanul ; dar cînd s-a deprins, nu i-a mai fost frică și n-a mai tăcut, ci tot ciugulind o boabă de creier, cînd de la ochi, cînd de la ceafă, pînă l-a dat gata pe Titu răuanul ! Iac-așa...

— Purice m-aș face, să mă vîr în ochii lui Precup ! zice Ira, întinzîndu-și gîtul subțire de dihor și plesnindu-se cu palma peste obrazul plin de pistru, mari ca tărîțele.

¹ Covali — fierar.

— Ba nu mi-i frică de loc de Precup al vostru, adăugă Mochi. Și-și strînge cureaua ca unul din covalii cei zdrahoni înainte de a potcovi caii. (El este singurul băiat care poartă curea cu cataramă, ca un tată.)

Buiumaș dă să se ducă la școală. Băieții îl îmbie să rămîie la joacă.

— Haide cu noi, să ne băgăm sub hambar. Acolo-s cuibarele cu ouă de găini... sugi și tu vreo două-trei...

Ispita e mare ; frica de mama, cînd o afla că nu s-a dus la școală, și mai mare. De aceea o ia la fugă, să se mai întoarcă la timp, la cotrobăit cuibarele.

Pînă la urmă, în loc să coboare costișa spre școala dascălului Berl, o rupe la fugă înapoi spre casă ; l-au pus pe gînduri băieții și vrea să vadă ce pățește Țipra.

Precup — nicăieri. Țipra — la locul ei, pe prispă, la scărmanat penele. O vecină zice :

— Inimă trebuie să ai să te gîndești la pernele Bli-meii pe vremea asta, cînd arde pămîntul sub picioare...

Pe uliță neliniștea a atins culmea, ca la începutul primăverii, atunci cînd s-a pornit întîi și întîi revolta. Femeile cu mîna streășină la ochi se uită și se tot uită. Ca și cum s-ar petrece ceva înfiorător, peste deal, acolo unde cerul se lasă peste coșul morii, peste spinarea măgurii. Și lumina-i acolo aurie. (Acolo, crede Buiumaș, se scaldă oamenii în apă aurie și se spală pe cap cu gălbenuș de ouă.)

S-a apropiat pe neșimțite de casă, s-a lungit pe prispă.

— S-ajungem la vară, face el bătrînește către mă-sa, și avem să ne ducem la țintirimul vechi ; avem să-i povestim tot, tot străbunicului și să vedem atuncea cine se mai atinge de noi...

Țipra se uită în gura lui Buiumaș.

— Păcat că nu-i joi astăzi... altfel, m-aş repezi pînă la țințirim, să-i dau de veste mamei și tatii să ne păzească de relele ce ne amenință.

— Și dacă ar fi zi de sărbătoare, tot am merge : am zice, chipurile, că am pornit la plimbare ! face vecina Țiprei.

În zilele de sărbătoare fiecare uliță — unde locuiesc, claie peste grămadă, evreii — își are felul ei de a petrece. După masă fetele și băieții pornesc la plimbare peste dealuri, pe toloacă. Asta numesc ei a se duce pe Muntele Sinai. Și e cea mai frumoasă petrecere, să simtă mirosul de brazdă și să-i vînture vîntul. Cei vîrstnici și copiii au alt fel de a-și petrece după-amiezile de sărbătoare : ei cată să treacă hotarul uliței pe care o locuiesc, se plimbă peste șinele drumului-de-fier, pe tăpșanul înălțat deasupra Jijiei, și rup tufele de mîntă-broștească sau peliniță întîlnite în cale. Alții sînt și mai cutezători. Trec de rohatcă, ba chiar dincolo de hotarul unde cerul atinge pămîntul, să vadă ce-i dincolo, și se miră că dincolo-i pămînt și cer la fel ca dincoace. În sfîrșit, cei care locuiesc pe partea de răsărit a tîrgului se îndreaptă cu duiumul spre țințirime.

— Ce zici ? îl întreabă Țipra. Ce șea bate și ce iapă să priceapă ?

— Dacă ar fi sărbătoare, ne-am duce la rubedeniile noastre de la țințirim ! răspunde bătrînește Buiumaș.

— Ce bați capul ? sare Țipra. Scoate din fețișoară un pumn de pene, deșartă puful din sită în altă fețișoară.

— Păi de, dacă ar fi zi de Paște, am porni la plimbare la țințirim și ne-am opri la mormîntul bunicului, l-am ruga să trimită gîze lui Titu răuanul..

Se duce la slujbă și Griguță Vătăjelu. Țipra îi face semn mezinului să tacă. Griguță cere de la lume să i se spuie „coane”. Deși, cine nu-l ține minte cum

a venit la târg, cu opinci și ȋțari înzeleziți în zer ? ! Ca să nu semene de loc a țăran și să se uite c-a fost țăran înainte, el poartă țăcălie și pălărie tare și baston cu măciulie de argint, ținut în sus, ca ofițerii la paradă, săbiile... Acum e lefegiu. Și țircovnic, și slujbaş la protoierie. Îl pizmuiește toată mahalaua de norocul ce l-a pălit : s-a dus luna și pune mîna pe comoară. Își duce un deget la nasul roșu ca pătlăgica, tușește și îi scapă o privire ascuțită.

— Coane Griguță, adevărat că iar s-a pornit răzvolte ?

— Nu se mai pornește nimic... Trîmbița călărașului alungă duhurile necurate. S-a făcut slujbă la catedrală : a slujit cuviosia-sa părintele econom stravrofor, și de acu răvolte n-au să mai fie.

— Nu-i de duhuri, coane Griguță, că haidăii au pus mîna pe furci și pe coase, vor să intre în târg cine știe cu ce gînduri...

— D-apoi crezi că-i lasă ? Stați liniștiți ! Nu se mai întîmplă nimica... Și chiar dacă ar intra, ce are să-ți ieie ? Nici măcar foc la iaz nu-ți pot da, și mîta de pe imăș să ți-o alunge...

— Lui ce-i pasă ? I-a pus Dumnezeu mîna în cap, și e lefegiu, și pe urmă haidăii nu trag la dînsul ! Toți negustorii au tras obloanele... La sinagogi s-au aprins lumînări.

Ce liniște ! Cînd vezi că ascunde ce au mai de preț : tavalele de copt pîinea, veșmintele de sărbătoare, blidele folosite numai în săptămîna Paștelui !

Îi pare lui Buiumaș că o clipă Țipra s-a liniștit după ce s-a îndepărtat țircovnicul. Dar liniștea ei nu ține mult : își amintește de Buiumaș.

— Tu... să-ți ieie picioarele în spinare, și fuga, la școală... Dacă nu, te bag la un bărbier... Ai auzit ?

De voie, de nevoie, aude, și într-o clipită-i la școală.

Lăcaşul de rugăciune slujeşte şi ca şcoală. Dascălul este şi ceauş¹. N-a întârziat decît un singur credincios : moş Falic, croitorul. Vine cel dintîi la rugăciune şi pleacă cel din urmă. El murmură de zece ori acelaşi cuvînt, ca să-l audă Dumnezeu mai bine. Din grădină răsună risetele şcolarilor. Între tufele de leuştean şi gulii, sub un zarzăr sterp, s-au lungit băieţii, aşteptîndu-l pe Berl. El scoate rogojinile din pod, ca să le întindă pe jos, la fel ca şi pentru slujba cea de seară, atunci cînd bătrînii jelesc templul dărimat, iar copiii aruncă la scaieţi în barba celor mai nesuferiţi dintre moşnegi.

— Voi aveţi scaieţi în grădină, să-mi daţi şi mie !
Îl cere un băiat, văzînd că Berl scoate rogojinile.

— În grădină noi n-avem decît flori... se laudă Buiumaş. Tot malul pîrîului e plin de scaieţi... Numai că acu-i prea devreme, nici n-a înflorit brusturele, necum să facă scaieţi.

— Ai adunat ceva ghemotoace de scaieţi vechi ?

— N-am adunat, că nu mă lasă mama...

— Nărod eşti ! Ca un curechi murat...

Dar Buiumaş nu poate uita foamea ce-l rîcîie şi-l sîcîie ; întoarce vorba :

— Eu am mîncat mămăligă cu lapte de oaie ! Voi n-aţi mîncat !...

— Nici nu mîncăm ! răspunde unul din ceată. Că oaia mănîncă un fel de buruiană cu lapte, care creşte din ud de cîine...

— La voi poate, la tîrg, unde nu-i destulă iarbă, şi oile beau ud de cîine, da' la noi oile mănîncă iarbă cu fragi ! se laudă Buiumaş.

Dascălul iese din sinagogă ; mai roşu ca de obicei, mai zbîrlit, numai în cămaşă şi tălpari, cu iermunca

¹ Aici, om care face legătura între sinagogă şi credincioşi, aducîndu-le aminte de diversele îndatoriri religioase şi obşteşti.

în cap. Deschide gura mare, cu dinții din fund galbeni și negri în față.

— Plecați acasă, zice, că azi și mine nu învățăm... dar care nu cumva să-l prind pe vreunul că lipsește de la școală poimîine !

— Și n-avem să mai venim aici, la școala asta bună, ca să ne vadă și Dumnezeu că învățăm ?

— Dacă sîntem în mîna lor, și ei ne sulesc gîtul... În noaptea postului mare noi zicem : Că iată ce plămadă în mîna sticlarului sîntem. Dacă vrea, face șip, dacă nu vrea, sparge stecla...

Doi cîte doi, copiii, ținîndu-se de mînă, pornesc să-i vadă dascălul cît de cuminți sînt și cum îl ascultă. Cum se îndepărtează, însă, de școală, doi se iau după Buiumaș.

— Dacă ne lași să culegem scaieți din grădina voastră și ne aperi de cîini, că ei te cunosc și-s prieteni buni cu tine, îți dăm un cuțitaș !

— Nu-mi trebuie, răspunde încăpățînat și mîndru ; mama nu mă lasă să mă joc. La etatea mea zice că tata cîștiga, iară eu șed ca trîntorul... Și-apoi v-am spus : voi sînteți tîrgoveți, nu trăiți ca mine, într-o grădină, ca să știți că încă n-au răsărit scaieții.

— Nu vrei să ne iei cu tine fiindcă mă-ta face borș cu scaieți și ți-e frică să nu-ți mîncăm brusturii ! îl ocărăsc băieții și-l lasă de unul singur, să simtă mai tare usturimea batjocurii lor.

O mare liniște s-a întins peste tîrg. În vremea din urmă gemeau toate, toate ulițele de soldați, mai cu seamă de călărași. Mai ales pe la negustori erau dați să miie peste noapte. Și negustorii erau mulțumiți că cineva îi păzește. Se speriaseră rău de tot pînă și cei de pe ulița Țiprei, cînd începuse a se topi omătul !... Se zvonea că haidăii sălbăticiți au ajuns pînă la țintirimul nou, ca să taie pe bărboși în bucăți !

Cîrcumarii își ascundeau cîte un ontal de rachiu pe la oamenii săraci. Mamele nu-și lăsau copiii pe uliță, ascundeau în pod plăpumile, gavanoasele de dulceață. Negustorii doseau mărfuri. Ei ziceau că haidalării nu aleg sărac de bogat : taie fără milă. Într-o zi toți vecinii Țiprei s-au băgat în zîmnic¹. De ce, n-au știut nici cei ce s-au ascuns, nici Țipra. N-au părăsit ascunzătoarea decît după ce au fost încartiruiți în casa fiecăruia cîte zece soldați.

Acum, după ce au plecat și roșiorii, pare că nu se mai teme lumea. Țalic nu prea are de lucru, și el, care nu ieșea din casă, acum e mereu plecat, fie să nu se certe cu Țipra, fie să se ascundă mereu în du-dăul uscat.

Buiumaș o întinde spre moș Falic, să se întoarcă acasă mai pe din dos, pe malul pîrîului. Cum ușa casei lui moș Falic e deschisă, intră înăuntru. În vatră arde focul : un lemn lung cît toate zilele, verde, care face spumă, iar baba lui moș Falic mestecă mămăliga, răsufliind din greu, și-și șterge nasul. El a întins pe o masă fișicuri-fișicuri de bani : de argint, de aramă și gologani din cei găuriți de nichel. Numără, face iar fișicuri și-i ascunde într-o cutie roșie de ruginită ce-i. Buiumaș nu zice nimica. Se uită cu mare jînd la banii care sună frumos și sînt mulți. Falic numără mereu banii, cu pofta cu care Țipra mestecă coltucul de pîine, îi sună unul de celălalt, îi încearcă între dinți și îi aruncă în cutia care, din pricina ruginei, sună, sună surd ca un murmur.

— Tat-tău mai pleacă pe la țară? întrebă Falic.

Buiumaș nu răspunde, ci pune și el o întrebare :

— N-ai văzut, moș Falic, roșiorii trecînd ?

— Care roșiori ?

Moș Falic n-aude nimic cînd spune de zece ori același cuvînt : se socoate atît de mic, că nu îndrăz-

¹ Zîmnic — pivniță.

nește să vorbească de-a dreptul lui Dumnezeu. Și dacă repetă cuvîntul rugăciunii o dată, de două ori, de zece ori, apoi o face fiindcă se crede la porțile curților lui Dumnezeu și trage nădejdea să-l audă un argat și să-i aducă la cunoștință și Celui-de-sus ce vrea Falic.

— Te-am întrebat dacă tat-tău mai pleacă la țară...

Buiumaș nu-i răspunde. El se gîndește la felul cum moșu ăsta, Falic, stă de vorbă cu argații stăpînului unui pomăt mare, care trag cu urechea și spun stăpînului tot ce aud.

— Moș Falic, pe mata te aude vreodată Dumnezeu cînd stai la gardul pomătului?

— De unde ai scos tu asta?

— Nu-i spuneai lu tata că stai la gard și aștepți să te audă?...

— Lasă asta... Răspunde mai bine, tat-tău mai pleacă la țară?

Buiumaș, cu ochii sticliți la grămada de bani:

— Zău, moș Falic, dă-mi și mie un gologan... Nu de cei de argint... Unu de aramă.

— Nu se poate! Vremuri grele. Eu îs bătrîn, nu mai cîștig ca înainte. În cutie nu vor să crească creîțari, măcar de i-ar stropi și vrăjitoarea din țigă-nime cu apă din Sambatyon...

Dă și baba cu ochii de Buiumaș. Pînă atunci ea trebăluise pe după cuptor și pusese la fiert gingii și plămîni de bou.

— A cui tată ești tu?

— A cui tată? De cînd ai surzit, lași să-ți intre tîlharul ziua în amiaza mare! Nu-l mai cunoști... Băiatu lu Țipra, care l-o luat pe Țalic a slabului.

— Am-îi gata mămăliguța! o potrivește baba.

— Cu tine doar aceia care ies la plimbare la miezul nopții se înțeleg!...

— Da, da ! Cu brînză, și aluatu-i de cartofe. Îți fac piruște. Da' nu azi, mini.

— Măi Nicuță, face moș Falic parcă supărat, de-amu ar trebui să te cam duci acasă... întii fiindcă nu se cade să te uiți cum se uită cîinele în gura omului cînd mănîncă, apoi se aude rău... Să-i spui lui mă-ta că la noapte să vă ascundeți în zîmnic.

— A spus mamei Griguță că n-are să fie nimic.

— N-are să fie nimic ? Ce știe el ?... Nu-ți căta panoramă, te calcă un armăsar și trebuie mă-ta să facă altul în locul tău...

Cît se perindaseră călărașii, Buiumaș nu se mai sătura privindu-i : făcea ochii mici, și printre gene i se părea totul nespus de frumos, ca cel mai minunat basm. De aceea nu se simțea de loc neliniștit.

Din casa lui Falic a ieșit burzului. O ia spre casă pe după feredeu, pe acolo pe unde oamenii care nu au umblătoare își fac treburile. Toate mîțele pierite, hoiturile de cîini, de găini zac printre fel de fel de tinichele pe malul pîrîului, ca să le ia apa cînd se revarsă. Pe o mare întindere a malului îneacă duhoarea. Numai de la casa Țiprei pînă la casa poștarului malul pîrîului e curat și cu iarbă frumoasă și mătăsoasă, ba pe alocuri și cu tufe de mîntă.

Vecinul, turtarul, se întoarce grăbit spre casă. Nu are obișnuita lui călcătură lină, ci un pas iuțit de cocoșel. Coșarca lui e plină de turtă dulce, coaptă în tipare ce seamănă cu oamenii.

Buiumaș întreabă ca un om bătrîn :

— N-a fost vînzare, se vede, moș Simcă ?

— Ce vînzare ? Din pricina răzvoltei avem să pierim cu toții de foame... Negustorii au îngropat mărfurile în pivniți ; Beiriș Moscovici, cît are el fetele de botezate, cît de zaraf este, nici unul din boierii lui nu-l mai ocrotește : a tocmit diligența

lui Moişă Cîrnu şi fugе la Frantz Iosef, să-l apere împăratul...

Buiumaş sîsîie a pagubă...

— Pe ai noştri, adaugă Simcă, uitînd că vorbeşte cu un copil, îi alungă de la ţară. Trebuie să ascundem în pod sfeşnicele de alamă, tavalele, tacîmurile, pocalele de Paşti... mă rog, ce-i mai de preţ într-o gospodărie. Că pe unde intră, nu fură, ci darmă şi sparg. Mare minie fierbe în inima lor...

— Avem să plecăm cu diligenţa în ţara de jos ! zice netam-nesam Buiumaş.

Turtarul se opreşte amintindu-şi că are înaintea sa un puiandru de o şchioapă.

— Tu la şcoală nu te mai duci ?

— Fost, şi ne-a alungat.

— Se apropie Rusaliile. Şi tu n-ai să ştii cînta : „Înainte de a începe a povesti despre începuturile lumii...”

— Țăranii nu sparg oglinzi. Parcă eu nu ştiu ! Cînd vin la tata, de ce nu ne sparg nouă oglinda ?... De la ei mîncăm pîne... face Buiumaş.

— De la cine mănînci tu pîne ? De la Țipra, sau de la cel cu cuşma în cap ? ! Smulgi fire albe din barba căruntului. Frumos. El spune una, şi tu alta, ca să i te împotriveşti.

Turtarul o ia mai grăbit spre casă, are pas de pichere. Fierbe într-însul minia că s-a lăsat păcălit. De necaz, uitase că nu vorbeşte decît cu un necopt...

„Cine-şi pune mintea cu copilul, așa să pată ! se mustră dînsul. Tremură cel avut pentru noi, care dormim pe scîndura goală şi nici măliga cu mujdei n-o avem la timp, şi un şoltic, un netrebnic, care n-a cîştigat la viaţa lui coajă de ceapă, zice că haidăii... şi așa şi pe dincolo...”

Buiumaş vrea să mai spuie ceva ; nu-i ascultat.

— Învață a fi neobrăzat și cu gura mare, în loc să învețe cum a fost ieșirea din Egipt!

— Moș Simcu, țăranii nimica n-or să-i facă lui tata... Zău! El le face berneveci¹, el le coase polci, fuste la femei și scurtuțe la băieți...

Ajunge în dreptul hambarului. De sus, din vârful dealului, se aud glasurile băieților din ceata lui Ira Căruceru și a lui Buftea. Tot mai zăbovesc la taclale.

— Îi povestesc lui mă-ta ce poamă crește, amenință Simca.

— Buiumaș, îi strigă Ira, vrei să prinzi un porumbel?

Are prilejul să-l părăsească pe moșneag, pierzându-se între băieți.

— Vreau, cine n-ar vrea?! și se uită la mulțimea de porumbei care ciugulesc din balega risipită în ogradă.

— Atunci adu de acasă un pumn de sare, să le pui pe coadă!...

Buiumaș îl crede. Ira e de felul lui un conducător al golănimii din mahala. Vai de cel ce-i pune la îndoială cuvîntul și iese din spusa lui Ira! O turește spre casă. Îl găsește pe Pantil. S-a întors de la țară. S-a așezat lângă mama, plînge, ștergîndu-și mereu nasul. E jigărit. Nu mai are stăpîn.

— Nu mă mai duc la țară, mamă, să-mi faci ce mi-i face... Era să mă muște șarpele cînd m-a trimis cu caii la păscut...

— Acu, dacă am vrea, și tot nu te putem trimite: te prind în țăpoaie țăranii, ca și cînd ar strînge fînul cosit.

— Mamă, nu-i adevărat! Pe la voi e mai mare spaimă ca la țară... Eu i-am văzut cînd au intrat la curtea lui Loli Fischer.

¹ Berneveci — pantaloni fărănești, largi și groși.

— Și de unde avem să te hrănim ? întreabă Țipra, blajin. De cînd cu răzvolta, tata nu se mai poate repezi la țară să lucreze ce au pe acasă oamenii ; țărani nu vin la tîrg. A mai ieșit legea că trebuie să plătești mai mare bir decît cîștigi și a ajuns să nu mai fie croitor decît cel ce are bani puși deoparte.

Trompeții sună mai tare. Pe toate ulițele dosnice se lasă spre tîrgul de jos cîte un pîlc de călărași. Ulicioarele-s multe. Nici nu le bănuiește cel ce umblă pe ulița mare că-s atîtea și se înfundă repede. Ulița mare vine dinspre gară, trece podul de fier de peste pîriul ce taie tîrgul și urcă povîrnișul pînă sus la cazarmă, apoi se pierde în șoseaua străjuită de cireși. Dar din ulița aceea pe care mereu se așterne prundiș călcat cu tăvălugul — din ulița unde trec, și harabale, și diligențe, și furgoane, dar și trăsuri, și landouri — se rup spre dreapta și stînga nenumărate uliți care piatră și trotuar n-au văzut ; în șanțurile de pe margini chiftește apă verzuie, stătută, învăluită într-un fel de pînză de asemeni verzuie. Pe ulițele astea nu se văd niciodată soldați, pompieri, boieri. Se strecoară tăcuți, noaptea, fugari de la cazarmă ; umblă în vîrfurile picioarelor și pătrund pe întuneric la cîte o gazdă de hoți, să vîndă pe ascuns o manta furată, o pereche de izmene, mănuși sau o pătură. Astăzi, ca niciodată, trec pe aici și soldați, și încă din cei călări...

— Auzi că au daț buluc în soldați, face Marcu cojocarul, cel cu barba tunsă cu mașina. (Nevastă-sa, urcată pe scară, cară fețe de pernă pline de sfeșnice, perne și pilote...) Nu mai are cine să-i oprească...

— Ascundeți-vă în zîmnic !... sfătuiește o vecină.

Țipra îl oprește pe Iordăchel, cel cu casa în capătul celălalt al mahalalei și cu grădina megieșă cu toloaca...

— Ce se aude, domnu Iordăchel, că tare milă mi-i de copii ; să tot trăiască cu sufletul la gură ?

— D-apăi crezi că degeaba-degebuța se plimbă roșiorii ? Unde nu arde foc, nici fum din horn nu iese. Nu ia coasa omul de hatîrul codiriștii. Boierii și vechilii, și vătășeii și jăndarii, toți îs puși pe supt, ca lipitorile flămînde. A scos oamenii la semănat păpușoi vechilul cneazului. Nu i-a scos cu binișorul. Cu harapnicul și pușca jăndarului. Nu știu ce a mai fost, că i-au zdrobit coastele vechilului, iar unui fecior de la curte i-au scos și un ochi. Trebuie să fi avut dreptate oamenii. Că n-au înnebunit din senin... Da' dumneavoastră nu trebuie să vă luați după cîrîitul ciorilor. Mai bagă boierii lumea în spărieți, ca să aibă oameni pe timpul prașilei.

— Mamă, mi-i foame ! aduce aminte Buiumaș că și el e de față.

— Îl vezi cum vine la crăpelniță ? Parcă i-aș fi datoare ! Cîți galbeni mi-ai dat cu camătă ? Du-te de te mai joacă pînă om fierbe măliguța... Vra să zică, continuă Țipra, zici că e liniște ?

— Nu-i nimica, jupîneasă. De dimineață, de cînd fi tot scoate pe călărași pe o rohatcă, fac înconjurul tîrgului și intră pe altă rohatcă. Se joacă nu știu care cu soldații.

Buiumaș își aduce aminte c-a fost trimis după sare. A ascultat tot timpul, fiindcă-i place să asculte ce vorbesc cei bătrîni. Numai așa prinde cîte un cuvînt din zbor, îl spune mereu în gînd și se joacă, și visează, și potrivește un cuvînt cu altul, și îngîină vorbele...

— Mamă, îmi dai niște sare, să mă duc la prins hulubi ?

— Ce face ? !...

— Așa zice Ira că se prind hulubii cei frumoși...

— Să nu te mai prind cu golanul de Ira, că la mine în casă nu mai ai ce căuta ! Vrei să ajungi să cureți umblătoarele ?... Ce ai de auzit și de învățat de la Ira ?

Se întoarce iar către Iordăchel cu vorba :

— Vra să zică, din ce s-a auzit este că l-a ucis în bățăi pe vechilul cneazului, și nu-i de răzvoltă.

— Dacă o fi altceva, om vedea... Da' cum a fost în primăvară, întâi și întâi, nu mai este. Cîte un tăciune dacă mai mocnește în cenușă...

Iordăchel o ia spre crîșma lui Buiumcă. Țipra mai deșartă o sită de fulgi în fața de pernă.

Pantil, după ce se uită lung cu o nemărginită dragoste la Buiumaș, zice :

— Nu vezi că te-au scos din minți, și tu te potrivești ? Hulubii nici nu se prind ca sticleții. Mi-a fost dor de tine... Dar Ițe și Casril unde-s ? Nici pe Blima n-am văzut-o.

— Trebuie să vie ; s-o dus cu niște basmale pe care le-a avut de tighelit... răspunde, în locul lui Buiumaș, Țipra.

— Am auzit, spune Pantil, că era s-o logodiți cu un comis...

— Era !... oftează Țipra. Da, se cere zestre, nu glumă ! Și putere nu-i...

Nu isprăvește vorba, c-a picat și Blima. Toarnă în poala mamei un pumn cu gologani, apoi îl bombăne pe Pantil, se încruntă la dînsul, dar sub încruntarea ei se vede că i-a fost dor de frate-său.

— Ai venit și tu pe capul nostru ?

— O auzi pe iapa asta, mamă ? zice și Pantil.

Se uită la Blima și îi vine să rîdă.

— Haide-hai ! Astîmpărați-vă !... Scoate tu, Blima, tacîmurile de lapte, și voi, băieți, duceți-vă în gră-

dină. Vă cheamă ea Blima când o fi mămăliga gata și s-o întoarce tata de la bunicu...

Buiumaș și Pantil coboară dealul în grădină, să se ascundă între răchițele de pe malul pîrului...

— Adevărat că au de gînd să ne mute departe, unde curge o apă mare și lată, pe care o trec oamenii cu corăbiile? întreabă Buiumaș.

— Ce face?! Cine ne poate muta dacă noi nu vrem?

— Așa zicea moșul turtă dulce, megieșul nostru...

— Ce aude dînsul? N-ai văzut că el are blană în urechi ca țapii, și blana asta-i astupă auzul! zice Pantil.

Se mai gîndește puțin și adaugă:

— Cine știe?... Multe se întîmplă pe lumea asta!... Poate că iară poruncește să tundă bărbile bătrînilor, cu foarfecele de tuns oile, și are să ajungă timpul să-l vezi spîn și pe Simca turtarul.

— Să vedem una ca asta... Atunci neapărat că ne abatem pe la mormîntul mătușii celei bătrîne, Rachila. Nu ne lăsăm... avem să-i povestim... Ea intră, zicea mama, la Dumnezeu, unde el șade la canțilerie, și are să-i spuie că așa și așa, ne-a făcut nouă...

— Și ea? Are să ne ajute să oftăm și să suspinăm mai bine... rîde Pantil.

Buiumaș se uită lung la frate-său: nu pricepe cum poate lua peste picior de astea sfînte.

— Facem o pușcoace de soc, o încărcăm cu buci, dacă avem, și de o pornesc încoace haidăii, tragem într-însii! hotărăște Pantil. Ochii lui scapără.

— Ba mai bine m-a învățat Ira al Cărușului, să-i împrăscăm cu ardei pisat și cu sare în ochi... zice cu mare mîndrie Buiumaș.

E ca un fel de zi de sărbătoare pentru dînsul ziua asta. Se întîmplă atîtea... Și poate că s-ar

petrece și minuni dacă temeri n-ar strînge inimile oamenilor și nu s-ar împlînta aceste temeri și în inima copiilor.

— Pentru asta trebuie să ne lase mama pe tîrnat și n-are să ne lase... hotărăște Buiumaș.

Pantil, liniștit, meșterește cu cuțitul pușcoacea de soc și nu mai răspunde nimic.

Trîmbițele călărașilor se aud iarăși.

II

Buiumaş s-a urcat pe masa de lângă fereastră. Nu se vede ţipenie pe uliţă. La ceasul ăsta de simbătă după amiază, uliţele-s cu desăvîrşire pustii. Oamenii şi dobitoacele — la odihnă. Casele, este o vorbă, au intrat şi ele în casă, să se ferească de răveneală şi gutunar. Nici măcar copiii, pe care nici legaţi de piciorul mesei nu-i ţii, nici ei nu se văd pe uliţă. De vreo două săptămîni de cînd se tot ciocneşte primăvara cu iarna : cînd iese soarele şi gîdilă zloata clisoasă, cu ţepuşele-i lungi de lumină, cînd se lasă înghiţit de gura cătrănită a norilor şi smîrcîie cerul şi pămîntul şi musteşte apa.

Țipra zace în pat şi se vaietă. Țalic stă la căpătîiul ei, citeşte psalmi, pare a-şi gargarisi gîtul cu vorbe dulci. Moaşa, babă mustăcioasă, se învîrte prin casă bodogănind, îşi frînge mîinile şi-şi umflă obrazii ca o broască. Şi adevărat, cînd scoate un cuvînt, parcă ar scoate un orăcăit de brotecuţ verde. Blima stă cu mîinile încrucişate în pragul uşii ce desparte iatacul luminos de cel întunecos. Plînge în tăcere. Din cînd în cînd nu se poate ţine. Parc-ar clipoci o apă în gîtul ei. Se petrece ceva neobişnuit. Ceva ce stîrneşte o mare suferinţă, ce-i ascunsă cu ruşine. Băieţii au fost alungaţi în iatacul din dos, să nu

se uite. Țalic — care de obicei nu-i prea face pe plac Țiprei — nu numai că ascultă liniștit cum îl suduie, îl drăcuie și-l face nărod, dar îi și vorbește cu alintări, ca unui copil mic... Se scurg clipe lungi, împovărătoare. Deodată Țipra scoate un țipăt. Se ține de pîntec. Nu se mai stăpînește. Țipă. Țipă. Mereu mai tare. Și țipetele ei clipocesc ca într-o groapă de păcură. Moașa scoate din șorț un șip de rachiu, trage o dușcă și zice :

— Răbdare, răbdare... Vine ceasul bun ! Zi, Țalic, zi cu evlavie, alege capitolul cel mai potrivit... tu știi care trebuie... numai el, Dumnezeu, o poate dezlega !

Îl vede pe Buiumaș urcat pe fereastră. Moașa se înfurie :

— Ce te-ai urcat ca țăpul cel rîios pe casă, ca să pască iarbă ? Treci dincolo ! Aci nu-i de nasul tău !

N-o ascultă. Atunci îl prinde de braț și-l azvîrle ca pe o pasăre. Buiumaș se pomenește între frații săi. Ei șed turcește pe un divan de scînduri ; socotesc pe întuneric. Ițe, cel mare, povestește despre un vizitiu care avea ciubote fermecate și care, cum întindea piciorul și făcea pasul, trecea peste un deal. Asta cu stîngul. Cu dreptul trecea peste munții cei mai înalți și peste o mare lată. Pantil și Casril ascultă. E mare încordare, înghit slina și parcă vor să spuie : dacă și ei ar avea oleacă de putere pe lumea asta... Blima îi muștră :

— De povești vă arde cînd mama abia își mai trage sufletul de durere ?...

— Dar ce are ? întreabă Buiumaș, care n-a priceput nici de ce a fost alungat de moașă de dincolo nici de ce nu se cade să spui povești de astea care te fac să zbori, să zburzi, să fii tare și neînfricat.

— Naște! spune Blima încet, de abia se aude.

— Naște? se miră Buiumaș.

— Naște, da!... răspunde ea.

Nu pricepe. Este ceva cu nespus de multe întesuri.

— Un copil are să nască mama? mai întreabă o dată Buiumaș.

— Dar ce vrei să nască, rață? îl maimuțărește Blima, puțin furioasă de nerozia lui.

Frații rid și ei de mezin.

Nici Ițe, care are 12 ani, nici Pantil, care are 10, nici Casrîl, care are 9, nu înțeleg îngrijorarea Blimei. Ei nu pot fi altfel decât voioși. Adevărat; se închircește parcă inima cînd aud că pe mama o doare... Și mai sporește spaima moașa parcă întradins. Mama are să nască. Și dacă îi băiat, se gîndesc ei, o fi cumătrie cu turtă dulce... Iar de a fi fată... Mai bine nu... N-au ce căuta fete în casa lor. Destul cu Blima. Adevărat; nu e tocmai bine să fie mama bolnavă, dar să fii așa de slabă de fire, să tot plîngi, cum plînge Blima, ei n-o înțeleg de loc. Cu toate că le face semn și sisîie din cînd în cînd ca gîsca, nu mai conțenesc cu poveștile. În jurul sobei, pe întuneric, se bucură și pielea de pe ei, îi cuprinde o amețeală plăcută, un fel de somn dulce, și ascultă și zumzetul unei povești... a alteia, a unei a treia...

Ușa din față s-a deschis. A năvălit în casă un aer umed, o rîncezeală de mîl. Se aude glasul de juncă al Basiei, lăptăreasa.

— Dumnezeu să vă înțeleagă... Oameni de inimă sînteti?! De ce nu m-ați chemat și pe mine să dau o mîină de ajutor? Se zbate ca o păsărică Țipra, și eu să aflu din întîmplare? Acum cîteva zile vorbeam... uite, că nu-mi amintesc cu cine, și făceam socoteala cînd trebuie să-i vie ceasul Țiprei. Juram

că rodește înainte de Rusalii... dar m-am dat de sminteală... Am socotit că dacă a rămas grea după sărbătorile de toamnă... Atuncea i-am trimis eu sticla de borș de huște...

— Pui prea multă apă în lapte, de aceea pierzi ținerea de minte.

— Apă... Cine pune apă în lapte în Jijia să se înece și de odihnă în mormînt să nu aibă parte...

— Ia auzi-o cum mai rage vaca! zice Îte întreprind povestea. Numai Basia cocoșata mai lipsea...

Țipra se mai liniștise. Din pricina lăptăresei, sau cine știe de ce, pornește iar să urle, cum n-a mai urlat, scrișnește din dinți, că se aude pînă în iatac. Și parcă e gata să-și spargă nu numai măselele, ci și fălcile.

Vocea lui Țalic se înalță jalnică.

— De cînd au apucat-o durerile? întrebă Basia pe Blima.

— De cînd? De cu noapte. Am chemat moașa! răspunde. Izbucnește în hohote de plîns.

— Nu puteai trage o fugă pînă la mine, că eu am văzut ceva mai multe nașteri la viața mea ca tine...

Moașa se apropie de pervazul ușii: ascultă ce spune Basia.

— Pe toțiăștia, face ea arătîndu-i pe băieții de pe divan, i-am scos de urechi... Pot zice că i-am smuls. Uite-i! Ca florile li-s obrazele; ca stejarul de voinici! Din mîna mea ce iese crește bine. Și ca trandafirul, și ca fagul, și ca vișinul. Mie nu-mi trebuie doftor sau ajutor. Unde am atîta păr în cap cîți am adus pe lume?...

Ușa din față s-a deschis iar. După voce, pare să fie Ira al Cărucerului. Tata îl întîmpină:

— Pantil are treabă pe ziua de azi; nu-i arde de joacă...

Buiumaş se dă iar jos de pe divan. L-au trimis fraţii să vadă ce se întâmplă în iatacul cel mare. Stă în pragul uşii şi iscodeşte. Mama este culcată cu burta în jos, scrişneşte din dinţi parcă ar rişni pietriş. Moaşa mormăie :

— Aibi răbdare, surioară dragă, te dezleagă Dumnezeu ; de aceea a făcut el ca pîntecele tău să dea rod şi să nu rămînă sterp. De ai întreba şi cu cîtă caznă rodeşte...

Buiumaş se întoarce lîngă fraţi şi întreabă cu îngrijorare :

— De ce zice moaşa că pîntecele mamei dă rod ? Pesemne că mama are să facă nişte zarzăre...

Blima face semn să nu se vorbească urît, se repede dincolo, unde zace mama, şi pare că se petrece ceva grozav.

— Mamă, mamă, nu muri ! boceşte dînsa. Se aude cum, aruncîndu-se pe patul mamei, se loveşte de scîndură.

Basia lăptăreasa s-a repezit la cofa de apă. Băieţii au coborît de pe divan, îmbulzindu-se în prag. Au uitat de poveşti, plîng cu hohote, strigă după Blima :

— Mamă, mamă, nu muri !

Buiumaş priveşte năucit ; el nu poate plînge. Nu înţelege de ce *trebuie* plîns. Mama zace în pat. E galbenă ; parcă ar dormi. Nu răsufală. Moaşa îi trage palme pe obraz, o trage de nas, o ciupeşte. Basia varsă peste ea cofa de apă. Apa nu foloseşte la nimic. Nu se mai uită că e simbătă, aprind focul şi pun o oală mare şi ibricul cel mare cu apă la fier. Blima ţipă din ce în ce mai tare. O dată cu ea, urlă şi se vaietă şi fraţii.

— Mai bine ar fi, zice Basia lăptăreasa, de te-ai duce, Ţalic, după doctor. Baba îi oleacă trezită şi nu ştiu dacă mai ştie scoate copil.

— Decît te-ai tot văieta, mai bine ai linişti copiii ! zice Țalic către Blima. Îi sperii cu Țipetele tale.

El însuși adună copiii în iatacul întunecos, le mîngîie capetele — pînă și celor mai răsăriți, care nu mai sînt răsfățați de cînd au fost înțărcați —, poruncește Blimei să le dea de mîncare și să-i astîmpere.

Blima și moașa au muiat ștergare în apă fierbinte și i le pun Țiprei. Casa se umple de aburi fierbinți. Și apa fierbinte, și ibricul sîsiie. Blima stă, cu mîinile încrucișate pe piept, în pervazul ușii. Suspină, privește speriată, ca un cîine bătut. Astăzi nu-i e frică Blimei de tata. În alte dăți îngheață în copii pofta de plîns și de hîrjoană doar cînd se uită dînsul la curea cu coada ochiului. De ce li-i frică de Țalic mai mult decît de Țipra, nu știu. Doar Țipra e mai bărbată, ea îi blestemă, ea îi bate cu cleștele de scos jăromaticul, cu coada de topor, totuși nu bagă spaima în copii ca dînsul. Și el nu vorbește mai niciodată. Cît e ziua de mare, se mută de pe scaunul de la masă pe scaunul de la mașina de cusut, de la o fereastră la alta, iar cînd nu trage tigheluri, mișcînd repede-repede din picioare, înseilează, trage acul sau îl ridică în sus ca să bage ața. Dar nici nu ocărăște, nici nu bate. Frica de dînsul vine de acolo că poartă barbă, iar cînd uneori ridică vocea, parcă s-ar răsturna toate oalele de tuci de pe polițe, parcă s-ar ciocni între ele tingirile de aramă. Totuși, deși Blima nu i-a ascultat porunca, el îi spune cu mai multă blîndețe :

— Vezi, fată hăi, dă-le ceva de mîncare băieților, că mă-ta n-are nevoie de tine !..

— Mai bine ar mai naște cîteodată și bărbatii, să învețe și ei ce-i aceea inimă... răspunde neobrăzată Blima.

— Despre asta avem să ne socotim altă dată...
Acu dă-le copiilor de mâncare...

Alături s-aude un geamăt. Un țipăt sfișietor. Parcă s-ar fi rupt ceva. Și se înalță scîncete din ce în ce mai deslușite. Pînă ce, în sfîrșit, izbucnesc plîsete prelungi, jalnice, de copil nou născut. Într-o săritură Țalic se repede dîncolo.

— Noroc! Noroc și sănătate! se aude gurița Basiei. De bună seamă... mai bine era băiat... ca să nu mai fii nevoit a pregăti un rînd de zestre. Da' cu voia celui ce-implinește toate, noi nu ne putem pune. Cum le potrivește, așa le primim.

Atîta lumină și veselie au umplut deodată casa... Ca și cum ar fi miezul zilei, nu pe înserate. Pînă și iatacul plin de întuneric s-a umplut de lumină. Țalic poruncește mai vîrtos Blimei să dea de mâncare băieților, iar lor, să se repeadă pînă la bunicul, să-i dea de veste că mai are o nepoată, și, mai cu seamă, să nu treacă prin iatacul din față, ca s-o vadă pe mama leuză și pe noul-născut cum e scăldat, ci să treacă prin cuhnia de vară.

Blima scoate oala de sarmale, frînge din colacul împletit cîte o felie, împarte fraților. Un zumzet surd, întovărășit de plescăituri, scrișnete, umple iatacul. Ronțăie coaja și clefăie sarmalele dulci-acrișoare. Unul moaie miezul gălbui de piine în zeama de găluște, altul trage foaia de vită, al treilea își șterge bărbia cu mîneca. Clefăitul lor lacom se amestecă cu scîncetele noului-născut. Blima aleargă dintr-un iatac în altul, de asemeni Țalic, moașa și lăptăreasa. N-au isprăvit bine de ospătat, și sînt alungați repede, deși ar vrea să vadă și ei ce se petrece alături. Blima nu pare încîntată că s-a născut o fată și-i furioasă că frații n-o mai slăbesc cu întrebările. Ițe, care n-a mai ieșit din casă de cîteva luni fiindcă n-are ce îmbrăca, pune

cizmele și scurteica tatii, căptușită cu blană de miel; ceilalți iau unul altuia straiele mai groase și încălțăminte, ca să-i ajungă și lui Buiumaș cu ce să se îmbrace, deoarece el, fiind mezin și neciștiștigînd nimic, nu are de loc ce îmbrăca mai gros.

Ei uită de îndemnul tatii și dau să treacă prin iatacul luminos. Tata îi îndreaptă spre cubnie, ca să iasă prin ulicioara de din dos, „că doar nu se cade să se uite la leuză băieții prea mici”. Numai Casril a ibzutit să-și arunce o privire prin bolta plitei și să vadă copilul roșu, cu obrazul strîmbat de durere, cînd îl scoteau din cea dintîi scăldătoare.

În lumina plumburie a zilei frații se uită cu mare mirare unul la celălalt, ca și cum ar fi niște străini ce s-ar fi întîlnit și ciocnit nas în nas pentru întîiași dată. Sînt palizi, friguroși de atîta stat în casă, poate și din pricina foamei îndurate. Tunși, sînt ca niște copii de trupă care și-au lepădat uniforma. A fost destul să-și potolească oarecum foamea, ca să se învioneze, lumină să li se aprindă în ochi și lumină de mare veselie în inimă. Prin ulicioara casei vîjiie cu putere vîntul. Parcă ar zbîrni mii și mii de zmeie. Din casa vecină, din stînga, între Țipra și fabrica de limonadă, răsună cîntece. Stăpînul casei este unul despre care ai zice că-s trei oameni cusuți la un loc: un burtoș cu mustața roșie, pînă la urechi. Acolo locuiesc nenumărați, dar și fel de fel de chiriași, cu și fără copii. Burtoșul rămîne mereu ștăpînul casei, însă chiriașii se schimbă o dată primăvara și de două ori toamna, și cîteodată și mai des.

În fața casei Țiprei ulița lucește ca oglinda de apa prelinsă peste lutul galben ca un cir de mămăligă. Vîntul rece sfredelește pielea. Totuși, în ograda ciurarului, înălțată pe dîmb, ca un fel de

cetățuie, la răspîntia a două uliți, copiii, legați cu ștergare la gît, îmbrăcați în straie de împrumut, zgîlție birja, se joacă de-a plimbarea. Mochi Buftea stă pe capră și mîină caii, Ira cică-i calul, înhămat între hulube, și alții împing droșca din urmă. Îte nu-și poate ține bucuria să nu le strige :

— Măi băieți !... Acu-i bine la noi în casă... E bucurie cum n-a mai fost... Mama a născut o fetiță !

Mochi nu zice nimic, Ira întoarce capul, nechează, își țuguiază buzele și, înțepat, zice :

— Și ?... Fiindcă s-a născut o *muiere* trebuia musai să mă dea afară tatăl vostru, Țalic nărodu ? Nici măcar turtă dulce nu aduce o fată cînd vine pe lume. Numai necazuri. Și dacă o avea și picioarele crăcănate și o fi slută, rămîne fată pînă la bătrînețe !

— Nărod o fi tat-tău, care curăță umblătorile, nu tata-al meu, care-i muncitor cu acul ! se fălește Pantil furios. Apoi să știi de la mine că surioara noastră numai belșug și voie bună ne aduce în casă. Năcazurile le lăsăm pe seama dușmanilor.

Apoi se răstește la Buiumaș, să-și șteargă nasul cu mîneca. Fiind prea lungă mîneca (e un fel de scurtuță veche a lui Pantil), nu izbutește să scoată degetele, așa că Îte este nevoit să i-l șteargă cu pulpana scurteicii lu tata.

— Hă, hă, ride răzbunător Ira, uite mai bine la frate-tău cum i se tolesc luminările !... Abia s-a născut, și o și „petrece” la cununie pe soru-sa...

Dar Mochi curmă sfada îndemnînd calul, așa cum l-a văzut și pe tat-său că face cînd iapa se poticnește.

— Dii, boală, la primăvară te duc la armăsar...

Casril nu uită nici el c-a fost batjocorit tata :

— Nu ți-ar fi rușine, lungan de zece ani, cică-i cal de birjă ! Mai bine ai căra poloboacele lui

tat-tău!... Și i-ai veni într-ajutor. Nu cal să te faci, ci poloboc...

— Am să vă trimit și vouă o strachină, să gustați și să vă lingați degetele, dacă mă faci poloboc! se hlizește Ira. Și-i dă înainte cu joaca.

Fierbe atît de tare mînia în băieții Țiprei, că s-ar repezi să-l sfișie pe Ira dacă n-ar fi ieșit ciurarul din casă. Tatăl lui Mochi se îndreaptă spre grajd, să adape calul.

— Ei, n-ați mai găsit altă jucărie decît să-mi stricați droșca cu huța voastră? Dacă vă mai prind că vă suiți în droșcă, din șold vă smulg picioarele!...

Tatăl lui Mochi are obrazul roșu cum îl au toți birjarii: învinetît de frig, de beție. Are umbletul greoi, se poticnește, iar cînd vorbește, scoate din rărunchi un glăsoi de piatră de moară ce ar apăsa o tinichea.

— Da' voi ce stați în mijlocul uliței și vă boldiți ca la panoramă? se răstește și către frații lui Buiumaș, după ce Mochi cu droaia lui au fugit să se ascundă.

— Apăi, noi ne bucurăm, a născut mama o fetiță! o ia înainte Buiumaș. Și vocea îi e mai pițigăiată ca de obicei.

Ciurarul își ascute glasul subțire-subțirel, puțin răgușit, puțin aburit, se strîmbă și-l îngînă pe Buiumaș:

— A născut mama o fetiță? Hola-la ce mai bucurie! A adus Dumnezeu pe lume alt cuptor de făcut calici! A făcut Țipra un cîrd de calici. Fiecare dintr-înșii are să ieie nevastă calică și are să aducă pe lume alte arătări, fetele au să ieie bărbați și au să împerecheze pe Sărăcilă cu Nenorocilă, iar asta de pe urmă, cînd s-a mărita, are să vă toarne la nepoți pîn' va fi lehamite!

Frații mormăie o sudalmă pentru ciurar, că fierb de răutatea și grosolănia lui, apoi o pornesc, mai departe, prin zloata ce smîrcîie și trage picioarele la fund.

— Păcat. Adevărat. Dacă făcea băiat, era mai bine; aveam și noi o bucățică de cumătrie!... Mîncam și noi turtă dulce! oftează Casril. Își linge buzele și smîrcîie, cum l-a văzut că face și tata cînd vede că n-are încotro, și zice: Și asta să fie spre bine...

Buiumaș ascultă cu mare smerenie, abia tîrîndu-se în urma fraților. Un stol de ciori zboară croncănind peste uliță. Alt stol vine dinspre moară. Poposesc pe un acoperiș, s-au speriat de ceva, zboară pe altul. Cerul se înnegrește.

— Au o cumătrie ciorile! spune Pantil sucindu-și gîtul și uitîndu-se lung la cer.

Cei patru frați își sucesc toți gîturile subțiri de copii înfometați și se uită după stăncuțele cu aripi cenușii, tînguindu-se și luîndu-se la întrecere cu ciorile bătrîne și negre.

— Cum are s-o cheme pe sora noastră? întreabă Buiumaș.

— Nu se poate altfel decît după mama mamei: Eche Pine! răspunde Ițe cel mare.

— Oare și puilor de cioră li s-o fi dînd nume? se amestecă și Casril.

— Tot ce este pe lume poartă și trebuie să poarte nume! Ca să se deosebească ziua de noapte! răspunde Ițe ca frate mai mare ce este și care știe de toate.

— Dară printre ciori sînt moldoveni și evrei? cutează Buiumaș a întreba.

— N-are Ira dreptate cînd zice că mezinul nostru-i nărod care prinde luna cu plasa și steaua cu acul?

Ciorile n-au făcut turnul în Babel că să se deosebească limbile...

Frații răspund cu un hohot de ris. Ies pe ulița căzărni, că, trecind prin ograda unei circiumi, să taie drumul pînă în ulița spitalului, pentru a ajunge la bunicul, să-i dea cît mai curînd vestea că li s-a înmulțit neamul. Ograda circiumii este răscolită de roțile carelor țărănești care poposesc în zilele de tîrg; glodul — adînc pînă la genunchi, băligarul duhnește arcu și iute. Casril se mai uită la cer; zice:

— Bietele stăncuțe! N-au și ele, colea, o blăniță călduroasă...

— Or fi de la țară și poate că acolo nu-s nici croitori, nici cojocari. De cînd cu răzvoltele, nu se mai duc evreii la țară! răspunde Buiumaș, așa cum a auzit-o pe Țipra vorbind.

Frații rîd iar, Buiumaș își șterge de ciudă nasul cu cotul mîneii.

Pe ulița spitalului se joacă un cîrd de copii, frămîntînd glodul cu potcoavele de la ciubote, aruncîndu-și unul altuia pumni de glod, spurcîndu-și fețele. În mahalaua spitalului sînt cei mai răi copii. Puîandrii de potcovari țigani, de rotari nemți, puîandrii de cotiugari sau de hamali evrei de la moară canonesc cîinii, prind giștele cu sacul, sparg geamurile, joacă oina în plină uliță, aruncă pietre în trecătorii pașnici sau schilozi și se țin după nebunii tîrgului. Noroc că acum sînt prinși într-o bătaie strașnică între dînșii și nu văd că frații lui Buiumaș — străinii — au călcat hotarul mahalalei lor. Că trecerea e un fel de vamă. Orice străin trebuie să plătească: să se facă scăunel, să primească palme, să se răscumpere cu bunghi. Astfel, se pot strecura pînă la casa bunicului, care șade în fundul unei ogrăzi. Bunicul nu-i acasă. S-a dus să se roage. Nu

sînt acasă decît bunica lor vitregă, baba Clonț — cum a poreclit-o Țipra — fata ei de la alt bărbat, Liba, măritată și dînsa cu unul de vinde mere murate în primăvară, colindă livezile și pomăturile toată vara și iarna slujește ca băieș, apoi cei doi băieți ai Libei. Baba Clonț nu-i poate suferi pe nepoții vitregi, cum n-o suferă nici pe Țipra. Între ea și Țipra mocnește o vrăjmășie surdă, care din cînd în cînd izbucnește totuși în vorbe de ocară grele. Ceea ce se întîmplă cînd vine bunicul să mănînce la Țalic. Atunci se pomenesc cu Cloanța sosind turbată, trîntind ușile, cu o falcă în cer și una în pămînt, o ceartă pe Țipra că ea îi de vină că Țalic nu-l ține pe tat-său și-l împinge la muncă de robie; să i se scurgă lumina ochilor peste polcile țărănești. Nici Țipra n-o poate suferi pe baba Clonț, îi dă neamul de rușine cu îndeletnicirile ei. Căci baba Clonț e băieșită și le spală și taie unghiile muierilor care se duc o dată pe lună la feredeu¹, apoi bucătărește pe la nunți, dosind cite o oală cu sarmale sau friptură (pe care o bagă în buzunarul șorțului ei cu buzunări uriașe) și o duce acasă.

Cum calcă băieții Țiprei pragul bunicului, se aude un foșnet pe cuptor: băieții Libei au simțit musafiri și-și scot capetele pe după horn.

— Măi Buiumaș, tu ești leit țigănușul care vine la scrînciob de Paști, în straietele lui tătîne-său... încep a-i lua peste picior pe feciorii Țiprei, pe fiecare la rînd.

Nu se mulțumesc cu atît. Mai aruncă și cu tot ce găsesc la îndemînă: culîșerul de mămăligă, răzătoarea, pocrișul², o șcrabă³ fără talpă și călcîi. Obrazul babei Clonț, smochinit, cu bărbia trasă în sus, ca un virf de opincă turcească, cu fruntea zbîrcită scoasă de

¹ Feredeu — baie publică.

² Pocriș — capac cu care se acoperă oalele, străchinile.

³ Șcrabă — cizmă veche.

săb tulpă, se schimonosește de furie. Le aruncă papucul și le strigă zadarnic :

— Mai bine vă prăpădea Liba în buruiene decît să-mi amăriți bătrînețele...

Ei, în loc să se astîmpere, mai mare gălăgie fac. Cîntă și au niște glasuri parcă ar bate cuie în cutii de tinichea, parcă ar bate în piuliță sau în dara-bane :

*Ițe cu vătămătura
Atinge lui Pantil gura ;
Nărodul Casril gustă caș
Din ciubotele lui Buiumaș.*

În casa bunicului e beznă, tare urît și se vorbește mai cu seamă urît. Vorbe ce nu se aud niciodată în casa Țiprei. O sărăcie coclîtă, grea, umple iatacul strîmtuț, cu tavanul jos și cuptorul uriaș : patru oameni mari și doi copii au culcușul și cuibul lor aici, într-o chichineață nu cu mult mai mare cît poiata. Pereții sînt afumați, parcă ar fi dați cu praf de cărămidă și cu lut roșcat, nevăruiți cu anii ; lutul galben de pe jos înnegrit, scaunele scălimbe, masa de brad descoperită, oalele afumate, risipite la întîmplare, așternutul răvășit. Liba, fata babei Clonț, stă toată ziua în casă, vorbește cu sine însăși și clocește, iar cînd o apucă nebuniile mari, suduie, și înjură, și blestemă ca un surugiu. În timpul fetei i-a cam lipsit o doagă. De aceea, cînd au măritat-o, au dat-o după cine s-a putut și care s-a găsit s-o ieie : un copil găsit pe malul pîrîului, crescut pe băncile de aburi ale feredelui — un nătărău care trăiește de azi pe mîine și nu se știe cui folosește viața lui.

Ițe îi șoptește lui Buiumaș la ureche :

— Să nu pomenești că mama a născut... e în stare nevoia să blesteme copilul, ca să moară...

— Ați venit iar la poama voastră de bunic ? S-a acrit poama... S-a dus la școală, veni-i-ar numele !

— Am venit numai așa, să-l vedem... răspunde în locul celor mari Buiumaș.

Cloanța îl maimuțărește :

— „Numai așa, să-l vedeți“... Nu mai puteți de dorul lui ? Mi se pare că v-a trimis Țipra ca iscoade, să-l chemați numai pe dînsul, să-i dea crăpelniță ! Că el nevastă n-are... Și nevasta lui nu-i vrednică de nimic... Nu trebuie să-și încălzească sufletul cu o ceașcă de ceai de frunză de gutui !..

Frații îl trag pe Buiumaș de mîneacă să nu scape un cuvînt. Răspund ei :

— Apoi să nu vă fie cu bănat... face Ițe, cel mai mare, noi ne ducem după bunicu...

Golanii Libei, văzînd că verii se pregătesc să plece, izbucnesc în blesteme și înjurături nerușinate. Glasurile lor, ascuțite, rele, de ciori bătrîne, se aud pînă departe...

Pînă la sinagogă este o bucată de drum. De la bunicul pînă în ulița cazarmii este fișia cea mai gloduroasă din tîrg. Atît de gloduroasă, că pînă și muierile-s nevoite să poarte ciubote de cum întornează pînă aproape de toiu verii, ulița bunicului fiind o prelungire a țigănimii, unde mlaștinile, urmele iernii, nu se usucă niciodată, iar bordeiele împrăstie pînă departe mirozna trăsuitoare de grajd. Cît ține iarna și toamna, numai fetele și femeile dacă ies din casă, la mare nevoie, după tîrguieli, și numai golanii trecuți de 10 ani se dau pe gheață, sau joacă oina...

Înserează de-a binelea. Miroase mîlul stătut a ud de cal. Cu greutate, băieții Țiprei își tîrîie picioarele, să ajungă pe ulița cazarmii, unde, din greșeală, s-a mai pus o bucățică de trotuar.

— Tu ai crescut și te-ai umflat ca un pepenaș ! zice Casril. Dar bine tot nu-ți vin ciubotele mele. La vară ai să mai umbli desculț, au să-ți crească labele și abia la anul, dacă om trăi, au să-ți vie ca pielea ta de pe picior...

Casril nu-i putea face mai mare bucurie lui Buiumaș decît să-i prevestească c-au să-i crească labele ! Obrăjoru-i palid se luminează, ochisorii se deschid mari, picioarele, canonite în ciubotele prea mari, se simt mai sprintene, mai lăsate în voia lor. Buiumaș se și crede om în toată firea, cu labe uriașe, de soldățoi.

— Ochii cresc la om ? are el îndrăzneala să întrebe, gîndindu-se cît de mare are să crească dacă are să ajungă cu degetele vîrfu caputei.

— Cum să crească ? întreabă mirat Ițe cel mare.

Clipește mult și iute : la asta nu s-a gîndit. Și nu se simte în apele lui, ca și cum mezinașul l-ar fi prins cu ocaua mică.

— Așa, ca părul... adaugă Buiumaș.

— Adevărat, zice Pantil, pesemne că ochii nu cresc. Ar fi foarte rău de-ar fi altfel. Că, de-ar crește ochii, să zicem ca părul din cap, te-ai pomeni că-ți ajung pleoapele pînă la buric...

— Nu mai trîncăniți. Îl supărați cu palavrele voastre pe cel ce toate trebuie să le asculte ! le-o retează Ițe cel mare. (E un fel al lui de a le astupa gura, fiindcă nu știe ce să răspundă la întrebarea lui Buiumaș.) Mai bine să ne bucurăm... că în casa noastră a mai venit cineva pe lume. Și a venit cu noroc, fiindcă a sosit la început de săptămînă.

Au ajuns la sinagogă. Slujește rugăciunea de amurg un negustor de piei, fonf, cu barbă albă, căruia i se face cîntea să citească rugăciunile mai mititeluțe, mai de zile lucrătoare, atunci cînd ha-

hamul Hanina, cantorul, își cruță vocea lui frumoasă.

Bunicul are locul lângă sobă, alături de toți bătrînii, alături de toți calicii. Aici ajung doară toți, mai curînd sau mai tîrziu, care pe timpuri au stat fălôși în strane de frunte, pe lângă altar. La masa asta încep și sfîrșesc viața calicii, la masa asta își sfîrșesc zilele cei ce lunecă la vale. La aceeași masă sed : un precupeț gras, aceluia de-i curge slina din gură pînă turturi de spumă în barbă și mustețe, fostul negustor de gaz, cu o barbă rară și ciugulită ca de păsări, care doarme la feredeu, fostul negustor de grîne, cu barba roșie și stufoasă, rău și veșnic înînios împotriva copiilor. Mă rog, se strîng și sînt înghesuiți toți cei care, fie că trăiesc din mila altora, fie că nu știu a da din coate, au ajuns în șirul lumînărilor de pomenirea morților, alături de care își au locul. Băieții lui Talic prind rugăciunea cînd oamenii se roagă în gînd, fără șoaptă. Bunicul ține ochii strînși ; parcă s-ar juca de-a v-ați ascunselea cu puteri înfricoșătoare. Barba lui roșă-sură se scutură ca o mătură lungă, pare mai înalt ca de obicei, cu obrazii mai supti, cu sprincenale mai stufoase. Berl, ceaușul și dascălul lui Buiumaș, a sfîrșit rugăciunea înaintea tuturor. Cum îl zărește pe Buiumaș, se și leagă de dînsul :

— N-ai mai dat pe la școală de o săptămînă... Crești un soi rău...

— N-a avut ciubote ! răspunde Pantil în locul lui.

— Văd că are...

— Da, se amestecă și Casril, i le-am împrumutat eu pe ale mele, numai acum... că astăzi sîntem bucuroși : a născut mama o fetiță, care are și păr în cap, ca și sora noastră Blima !...

— Bucurie pe capul lui tat-tău că i s-a mai băgat o șobolancă în lada de făină ! Da' tu ai o inimă bună

de cosit ciulini. Dacă-i împrumutai ciubotele să vie la școală, plesneai, hai ?

Ciudat ! Nici un străin nu se bucură că i s-a născut Țiprei o fată !

Cît timp s-a rugat pe tăcute bunicul, s-ar fi zis că-i un bătrîn care leșină de-a-n-picioarele. Cum a deschis ochii, a înviat : barba sură-roșie s-a luminat, obrazul nu mai e îndurerat, ci îi scapără ochii, și lumina ochilor cade pe obraz ca cea a unei lămpi pe masă. Înainte ca frații să prindă de veste, Buiumaș le fură cîntea și o ia înainte :

— Știi, bunicule... în casa noastră a răsărit o bucurie ; a făcut mama o fată, care plînge, are păr și picioare...

— Să fie cu noroc ! zice bunicul și-l mîngîie pe ceafă.

Frații sînt furioși că el a dat vestea, și nu dinșii. Drept răzbunare, îl pișcă fiecare de două-trei ori, pe ascuns, scrișnesc din dinți și-i trag o uitătură care înseamnă că asta are s-o plătească.

Bunicul pleacă, ei rămîn. Ceaușul întinde o față de masă pe masa de lîngă sobă, aduce un castron cu răcitură de pește, unul cu friptură și un colac galben, uriaș. Îte cel mare, Casril și Pantil se dau pe lîngă Moişă Lungu, calicul care se încălzește la sobă. Namilă ca Moişă Lungu nu s-a mai pomenit. Mai întîi și întîi e atît de înalt, că s-ar putea zice că, dacă se bagă sub un cireș, ține copacul subsuoară. Apoi nasul i se întinde peste o jumătate de obraz, gura e ascunsă sub mustața lungită pînă la guler, iar ochii mici, sașii, semănînd cu ai porcilor, mustesc b' apă gălbuie.

Sînt două feluri de oameni de care își îngăduie copiii să se apropie : de nebunii tîrgului, de le țin aiaiu pe uliți, de oamenii săraci, care sînt prietenoși și nu cred de loc că e rușine să stai de vorbă

cu copiii. Negustorii, părinții și îndeobște toți oamenii care au barbă se uită la copii ca la niște căței și mereu găsesc că nu sînt destul de cuminți... Împrejurul lui Moişă Lungu se strîng copiii ori de cîte ori se întîmplă a-l prinde în toane bune. Atunci îl roagă să le spuie povești. Cum începe a povesti, uită și el, și copiii de orice. Tot ce rîvnesc și le-ar fi dorit inima cîndva, măcar și în vis, le aduce Moişă Lungu. Vorbele-i sînt fermecate; uiți de foame, de somn, chiar de durere de măsele dacă-l ascuți. Se găsește poate cîte unul al dracului care încearcă a risipi farmecul:

— Nu mai zăpăci, bre, copiii! Te-ai *trezit* rău, ai ajuns în mintea lor!

El nu se supără. Cîntă tînguitor:

— Cine-am fost și ce-am ajuns!...

— Ce-ai fost și ce-ai ajuns?

— Ehei! o dată iese adevărul adevărat la față... ca untdelemnul. Aveți să vedeți atunci!... Eu mă gîndesc și visez atîta la noroc, că o dată are să mă pălească...

Dar nu numai copiii îl ascultă, ci și cei foarte, foarte bătrîni.

Copiii îl îmbie să tot spuie; el se lasă greu. Trage cu coada ochiului la masă, adulmecă mirosul de usturoi al fripturii, soarbe cu privirea colacul împletit, galben, ca un cozonac.

— Moș Moişă, zău, spune-ne o poveste! se roagă Ițe cel mare.

— Dacă te roagă așa frumos! se amestecă un bătrîn care tremură tot. Știi doar ce scrie: de ruga copilului și cerul se deschide.

— Ehei, ce-am fost și ce-am ajuns! își cîntă lung și tărăgănat Moişă. Se mai uită la masă și adaugă: Care-i acela plin de bani, cu pomenirea de mort? Știu că trebuie să fi cheltuit o avere cu parasta-

sul... Cu cheltuiala asta eu trăiam o lună... Ce zic ? O iarnă întreagă ! Ia te uită ce crap, ce git umplut de gîscă, ce mai colac cu ou ! Așa îi dădeam și eu lu tata demult. Acu... *cine-am fost și ce-am ajuns !...*

— Parcă nu te-ar cunoaște și copilul de țîță !... Cine-ai fost ? Sărăcilă sin Sărăcilă ! se amestecă Hăscălaș cel negricios, poreclit Cioară. Te tot lauza față de copii. Tat-tău era cioclu, pe vremea holerei se îmbăta așa de tare, că-și pierdea mințile o dată cu brăcinarii, uita să ducă la țintirim lădițele de portocale cu copii de țîță morți și îi ținea în pod, să se facă pastramă, iar mă-ta ce mai băcălie își deschisese pe după cuptor !... Borș de huște cu paraua, simburi de bostan cu paharu, simburi de floarea-soarelui prăjiți vindea...

Copiii din jurul lui Moişă Lungu sînt mai supărați decît el însuși împotriva cioroiului tulburător de petrecere.

— Nu-i pentru cine se pregătește, ci pentru cine se nimerește ! adaugă Moişă Lungu. A dat peștele și friptura de pomană, de sufletul mortului, să ne înfruptăm noi, care se cheamă că sîntem lăsați pe pămînt ca să-i ajutăm pe cei ce au să ajungă la rai. Nu pentru cei ce crapă toată săptămîna pîine cu ouă și zeamă cu carne de vacă a fost dat !...

Nici un om mai vîrstnic nu se uită la ce spune Moişă. Hanina hahamul s-a așezat în frunte și înfulecă, grăbit, înghițituri mari, cu grea lăcomie, ca după boală. De altminteri, la fel fac ceilalți zece meseni.

Se îndreaptă spre Moişă un alt fel de calic, care niciodată la viața lui n-a întins mîna, nu umblă la cerut : Srul Polcuță. Un fel de țap cu chip de om. Nu s-ar putea zice că-i bărbat slut. Dar își poartă o barbă rară de cîlți, cîlți de cîine bătrîn și un trup

deșelat pe niște picioare cu care mai mult sare decât umblă.

— Vezi ce bunătați au la masă, și pe omul sărac uită a-l omeni ?

— Acasă la mine mănînc carne de porumbel ! se laudă Moişă Lungu, nu mă ispitesc ei cu răciturile lor... Da' tu de ce nu te poștești la masă, că ești, se cheamă, meșteșugar cu vază...

— Da ? ! Eu n-am acasă la mine oala cu sarmale ? Cine are nevoie de pomana lor ? !... Nici nu-i pomană să-i sature pe cei sătui...

Moişă Lungu mai trage o galeşă otheadă castroanelor cu pește și friptură și glumește cu ceaușul :

— Vezi să nu-ți rămîie un ciolan de pește în gît !

Ceaușul răspunde muștrător :

— S-ar putea ca tu să-l minii pe Cel-de-sus, necredinciosule ! Două pietre de moară au să-ți așeze pe ochi, după moarte, să nu-ți mai cadă pînă la învierea morților ! Și cînd o fi la înviere, tu n-ai să te deștepți : pietrele au să te strivească așa de tare, că una cu ele ai să te faci...

Opaitele pilpiie, înroșind din cînd în cînd bezna. În lumina lor umbrele cresc uriașe, se mișcă, se fugăresc pe pereți și te fac să te crezi în cine știe ce hrubă, pe altă lume. Cîntecele îngîinate de cei care ospătează, murmurul celor ce stau la taclale, întunericul, căldura sobei de cărămidă încing mintea copiilor. Cu sufletul la gură, ei sorb vorbele lui Moişă Lungu, iar el povestește despre un lăutar uitat de noroc, pornit să-l caute pe alt tărîm. Un șarpe a ieșit din vizuină, s-a rugat de lăutar să-i cînte ceva din vioară, iar după ce lăutarul a cîntat, șarpele s-a miostivit de i-a dat o carboavă de aur, spunîndu-i să vie în fiecare zi să-i cînte și, drept răsplată, îi va da cîte un galben de aur.

Tocmai cînd povestea-i mai atrăgătoare, iar Srul Polcuță zice : „Mai bine m-ar păli pe mine un noroc ca ăsta !”, Îte îl trage de mîneacă pe Buiumaș, șoptindu-i la ureche :

— Nu trebuie să crezi tot ce spune Lungu. Minte de îngheață apa, iar la noapte cine știe ce spaimă tragi din pricina lui...

— Nu-i adevărat că șarpele da bani lăutarului ? se miră Buiumaș, și rău îi pare că fratele i-a stricat cheful...

Povestea se întinde. Nici n-au băgat de seamă că s-au aprins luminile, că se face a doua rugăciune de seară. Sîmbăta — întinsă ca un baldachin de cununie peste tîrg, sîmbăta ce înviiorează, înveselește inimile, înnoiește straiile și așterne uitare peste ne-cazuri — pleca și se înșirau iar zile din ce în ce mai mohorîte, cînd oamenii sînt posaci, iuți la mînie, păliți de fel de fel de amărăciuni sau năpaste. Rugăciunea înnoptării sfîrșește repede, poporenii se pripesc spre casă. Băieții Țiprei pornesc și ei : cu părere de rău. Ulițele sînt pustii, înfricoșător de negre.

— Dacă nu-i adevărat ce spune Moişă Lungu, atunci de ce mai vorbește ? întreabă Buiumaș. De ce ar spune minciuni un om care a încărunțit ?

— Ți-am mai spus, îl repede Îte cel mare, nu trebuie să te gîndești de loc la minciunile calicului. Adevărat nu vorbește decît cel ce muncește. Dacă nu-i e rușine să întindă mîna, nici să toarne o minciună nu se rușinează.

— O fi zodier... șoptește Casril.

— Sîmbătă seara, înainte de miezul nopții, pome-nești de zodieri ?... Ți-a spus și mama că acum ies la plimbare droaia dracilor mari și cîrdurile-cîrduri de drăcuți mărunți, ca șoarecii înfometați ! se supără Îte.

Ca la poruncă, frații se bagă unul în celălalt, gata să se apere de stolurile de draci ce-or fi zburătăcind în văzduh, s-or fi tîrîind în glod sau se amestecă cu ceața nopții.

— Spaima asta o tragem numai și numai din pricina lui Buiumaș, care are coastă de muieră... Că de aceea-i întrebător, poftind toate să le știe!... se mînie Ițe.

— Norocul nostru, adaugă Pantil, că venim din loc sfînt și nici o putere n-au diavolii să se apropie de noi. Dacă ar vrea să te piște de nas, să-ți înfigă un ghimpe în ureche, îndată crește o palmă mare care-l pălmuieste și un pumn ce-l zotănește ¹.

Este însă o slabă mîngiere; groaza nu-și scoate gheara decît cînd mai văd un trecător. De spaima ce au băgat-o frații într-însul, Buiumaș suspină. Frații aruncă asupra-i vina de a fi rîciit buba și a fi dezlănțuit puterile dușmănoase. Cînd ating, în sfîrșit, pragul, mai mult cad în casă decît intră. Mare „luminăție” în casă și lume multă: bunicul, sora Țiprei, Șifra — cu pielicica ei de iepure, îmbibată de rachiu, pusă la piept — bărbatul ei, moș Ioisip chelul, vecine, vecini. Țipra e întinsă în pat, galbenă, sleită de puteri. Arată o mare mulțumire, parcă s-ar fi luptat cu puteri înfricoșătoare, le-a biruit și se simte mulțumită c-a rămas cu copiii ei, la casa ei. Cheamă pe fiecare copil în parte, îi mîngieie creștetul, suride cu mare bunătate și îl pupă, cum nu-i este obiceiul. Blima a pus ibricul cel mare să fiarbă ceaiul pentru toți. Țalic zîmbește aburilor ce se ridică de pe plită și suie pînă în tavan, vorbește cu bunicul, cu moș Ioisip, se uită la Țipra cu un fel de mîndrie și bucurie, ca în zilele cînd ea-i face mîncarea ce-i place: borșul de sfeclă și tocăniță piperată. O voie bună, de zile mari, tronează în casă, iar soba răspîndește

¹ A zătoni — a stăvili.

atîta căldură, parcă s-ar mișca din loc și s-ar plimba prin toate ungherele. Blima aduce la masă o cupă de argint, plină cu vin roșu, lumînarea de ceară încovrigată, păstrată de pe o săptămînă pe alta. Bunicul se ridică în picioare și, înălțînd cupa în dreapta, rostește rugăciunea începutului de săptămînă. Cuvintele lui se amestecă cu zumzetele băieților și musafirilor. Buiumaș a ațipit pe divan. Vorbește din somn : „Uite ce șarpe încolăcit de gîtul lui Moişă Lungu ! Vrea porumbelul... Holalai ! Și Srul Polcuță, da, da, îl scoate repede de pe gîtul lui Moişă ! Nu-i e frică de loc... Șarpele nu-i șarpe, de aceea gulerul de la blana lui Hanina hahamul...”

Blima îl zgîlție, îl ridică în picioare ; Buiumaș deschide ochii mirați, se uită mirat.

— Ai să dormi cu mine aici pe divan ! poruncește Blima.

— Da' eu vreau să dorm cu mama... se tînguie dînsul buimăcit și parcă-l doare că i s-a risipit visul celui minnat.

— Nu se poate, ești băiet mare. Nu se mai cade să dormi cu mama. Acu e rîndul fetei... Pînă o înțărca-o...

Buiumaș nu mai înțelege nimic, fiindcă a adormit de-a-n-picioarele...

S-a desprimăvărat, în sfîrșit !...

Cu sufletul la gură așteaptă oamenii să iasă soarele care nu mușcă. Să nu mai fie nevoie de încălțări și de straie grosicioare pentru gloată. Să zburde și ei voioși în colb, în soare, desculți, dezbrăcați, cum s-o întîmpla.

Copiii mahalalei s-au agățat iar pe gardul fabricii, așteptînd să se strice un șip, ca să aibă de ce se

bucura. E adevărat că acum nu mai sînt căpitani Ira Căruceru și cu Mochi Ciucălău. Au crescut prea mari și au fost dați la stăpîni, să cîștige. Nu mai dau pe acasă decît în zilele de sărbătoare, cînd au și ei slobod. În schimb, le-au luat locul alții, venetici de pe ulița spitalului. Și frații mai mari ai lui Buiumaș au răsturnat cîndva mahalaua, și acum nu mai stau ca trîntorii pe lîngă casă: Îte e băiat de dugheană, Pantil trebuie să se facă cațap la abator, pînă atunci cară carnea la gherete, iar Casril se ține pe lîngă bulgarii din piață. Numai Blima lucrează croitoria împreună cu tata. Dar acum nu prea e de lucru. Se fieresc să nu afle Precup și alții cu gulere roșii, care colindă tîrgul cu un fel de ceasloave subsuoară, că Țalic lucrează croitoria. Cum vād pe unul din ăștia arătîndu-se la răs_pintia uliței, Țalic azvirle lucrul sub masă, se ascunde în iatacul întunecos, sau fuge dîndu-se de-a berbeleacul pe deal și se tupilează între cucuta înaltă, acolo unde cîntă brotăceii.

Blima scarmănă pene împreună cu mama...

Buiumaș șade pe prispă. Privește peste tîrgul pîrjolit de secetă. N-a mai plouat de mult. Țăranii n-au mai dat cu lucru pe la tata de mult. L-au uitat pe vremea aratului și semănatului, și acum, pe timpul prașilei, nici nu calcă pe la tîrg. Țipra se plînge mereu că n-are ce-i da să sugă fetei. De dimineață a vrut să-i dea țîță. Fetița n-a vrut. De aceea Țipra s-a pornit cu bocete, de asemeni Blima și Țalic. Au culcat-o în leagăn, i-au dat de băut mac fiert, să doarmă și să n-o mai doară, iar pe Buiumaș l-au îndemnat să plece de acasă. Cum la școala dascălului Berl nu se mai poate duce fiindcă s-a închis, s-a așezat pe prispă. La crîșma lui Buiumcă sînt așezate în geam străchini de pește și răcături, șipuri pline cu rachiu, covrigi. De mult nu s-a mai văzut în casa Țiprei cafea cu lapte. O hrincă de mămăligă rece

cu căpă e mîncarea de dimineață. Eche Pine, surî-oara, a venit pe lume tîrînd foametea după ea. De cînd s-a născut, parcă l-a dat deoparte pe Buiumaș. Întîi, nu se mai culcă cu mama, ci cu Blima; al doilea, numai pe ea o alintau, și pe el, de loc. Și după ce că în zilele cînd se mai cumpăra lapte nu gusta nimeni, ci totul se păstra pentru dînsa, acum nici nu mai vrea să sugă. Din crîsmă se răspîndește peste ulițe, pînă departe, miros fierbinte de răcături cu usturoi. Trece băiatul unui ciubotar neamț, ducînd în mînă un șip. Niciodată, iarna, băiatul bălan nu iese pe uliță. De altminteri, iarna desparte ulița cu un fel de zid: de o parte, fișia evreiască, și de cealaltă, fișia moldovenească. Iarna, copiii dintr-o parte nu se văd cu cei din cealaltă. Acum se văd iară și leagă prietenii. Buiumaș sucește gîtul, se întinde lenevos, se uită lung după băiețelul care soarbe din cînd în cînd cîte un gît din șip..

Mașinile fabricii huruie, limonăzile înfundate șuieră, glasuri pițigăiate de copii răsună din ograda fabricii. Părăsește prispa, se apropie de gardul fabricii, privind printr-o crăpătură a gardului. O fetiță cu bucle bălane și rochiță roșie, un băiețel în straie de marinar mînă un căluț care se învîrte în jurul unei roți învălitate în șomoiege de paie. Copiii de boieri au pielea albă, fără rapănă, ba și ghetuțe de lac în picioare. Un golănaș dintre cei de pe gard se tot uită la copiii din ogradă și întreabă:

— Oare dumnealor or fi avînd păduchi?...

— Cum să n-aibă? Numai morții n-au! îl lămu-rește altul.

— Ba nici împăratul, n-are păduchi! se amestecă un al treilea. Bunicul mi-a spus: „Împăratul muscalilor plătește căciula de galbeni pentru căciula de păduchi...” Dacă ar avea în barba lui păduchi, n-ar fi el așa de darnic. Să fi avut bani de cheltuială, bu-

nicul pleca pînă în oraşul împărăţiei, să-l ducă nu o căciulă de păduchi, ci zece, o sută, o mie : încărcă harabale cu pene şi ţinea păduchia, că le place la căldură.

Buiumaş ar vrea să se suie pe gard, dar foamea implîntată în spinare ca o dihanie, nu-l lasă. Cu mari efortări se caţăără sus, acolo unde rîvneşte de mult, dar îi e frică să nu-l vadă mama. Acum ea are treabă. Fetiţa, care nu vrea să sugă, o necăjeşte, aşa că nu-i mai poartă lui de grijă. Cu adevărat minunată-i ograda fabricii : copii veseli ciripesc, oameni încarcă lăzi, ca nişte faguri, pline de limonadă şi sodă, şi, pe deasupra, şi un mînz zburdă. Dar cineva îl strigă. Se uită înapoi : Ira Căruceru şi Mochi Ciucălău.

Ei învaţă să citească şi să scrie cu Iţe, care e mare cărturar ; el scrie toate răvaşele şi cărţile poştale femeilor care au băieţi plecaţi prin străinătăţi. De două ori pe săptămînă vin, la ceasul prînzului, şi Iţe scrie cu mîna lor şi îi pune să slovenească : „O i — oi, b o i — boi !” Pentru asta are simbrie de la ei, şi-şi cumpără cu gologanii prăjituri în fiecare sîmbătă.

— Frate-tău nu-i acasă ?

— Nu-i ! I-a trimis vorbă mama să vie la amiază ; că mezina nu mai suge !

Ira şi Mochi se uită cu mare mirare la Buiumaş, se apropie şi ei de gardul fabricii, privind cu bucurie, ca şi cum n-ar fi băieţi cu stăpîn. Băieţelul cu haine de marinar se apropie de gard şi întreabă pe Mochi şi Ira dacă nu vor să se așeze pe roata înfiptă într-un par, să se învîrtă. Mochi Ciucălău — de două ori mai înalt ca băieţelul — îi arată un pumn greu :

— Joacă-te cu d-ai tăi : cu tat-tău şi cu mă-ta ! Că noi nu sîntem boieri. Noi cu mătura şi cu polo-

bocul umblăm după voi, vedea-v-aș norocul spînzurat de salcîm !

Ira răspunde și el scoțînd limba :

— S-o pui pe mă-ta pe roată, nu pe mine !

Băiețelul fabricii se îndepărtează, rușinat, de gard. În schimb, vine fetița și întreabă pe unul din cei căjărați pe gard :

— Băiețele, vrei să te joci cu noi ?

Unul are curajul să sară gardul și să se urce pe roată. Cu gurile căscate, cei rămași pe din afară îl urmăresc cum se învîrte din ce în ce mai tare, strigîndu-le ce se petrece cu dînsul...

— Acu e bine... Mi se incolăcesc mațele... se to-pesc... cu unt e plin capul... Te văd, Bufta, ca într-o tinichea ! Lung, lung... Acu se face fum în cap, parcă s-aprinde focul...

După ce îl dau jos pe ăsta, vin și alții, care se bucură că e la fel de bine, ca la panoramă, unde că-lăresc pe căișori de lemn.

Fetița cu rochița roșie îl poartă și pe Buiumaș să se suie pe roată. Dar l-a cuprins greața și amețeala. Ira și Mochi l-au adus Țiprei leșinat.

Cînd se deșteaptă, vede o lumină roșie arzînd peste leagănul acoperit cu cațaveica mamei. Țipra își frînge mîinile bocînd. De asemeni Blima. Țalic lăsase lucrul și plecase de acasă.

— Mamă ! geme dînsul vrînd să spuie ceva.

Țipra duce degetul la gură.

— Taci ! Eche Pine a murit !

Un hohot puternic ce-i stătea în gîtlej îi țîșnește pe gură.

— Bine-a făcut ! Așa-l trebuie dacă nu vrea să sugă !

A adormit.

Cînd s-a deșteptat iară, nu mai era nici leagăn, nici surioara Eche Pine...

III

O sanie țărănească, joasă, înfundată în nămeți, se oprește înaintea casei. Un mușteriu de al lui Țalic, rămas pe afară, strigă :

— Haide-hai, meștere și jupîneasă, să pornim... Altfel, ne apucă noaptea în drum și ne mănîncă lupii...

Țipra și Țalic, înfofoliți, zgribuliți, îi lasă vorbă Blimei ce are de făcut dacă vine geambașul după cioarecii de aba albă, dacă vine jitarul după polca cea cu buci de cînepă, dacă se ivește iar ciînele cu birul... Blima zice că spițerul, care-i și primar, umbă din uliță în uliță cu sania de lemne și dă la oameni sărmani sau cu copii mulți cîte un stîmjen de lemne.

— Să deie lemne ? ! se supără Țipra. Boierii au grijă să-ți ceară bir, să te puie la amendă, să-ți ieie copiii la miliție, dar dacă ai de lucru, dacă ai ceva de pus în oală, dacă ai ceva de pus la inimă, cin' să te întrebe ?

Au zbughit pe ușă. Țipra pune în sanie o sticlă de rachiu pregătît de ea, o turtă dulce — făcută cu miere curată de albine, nu cu spălătură de poloboc — cum face vecinul turtar de alături, de vinde la iarmaroc omulețe de turtă dulce. Țalic ia sculele de lucru și se urcă amîndoi în sanie. Țăranul le învă-

lește picioarele cu fîn și-i acoperă și cu un cojoc de al lui ; în sfîrșit, dă bice cailor și, la drum !

Ger ascuțit. O zi cu soare de culoarea portocalei. Strălucește omătul, fumul din hornuri, albăstrui, se înalță drept în sus. Nu se aude decît duduital morii și şuierul ei prelung.

Cînd înserează, fîreștile se acoperă de flori ; în casă se aprinde o lumină caldă, văzduhul se umple de mirosul fierturii de tăiței cu fasole, miros de pîine caldă. Pantil coace în rulă lipii din aluatul adus de la pităria unde s-a oploșit el peste iarnă, în lipsă de lucru pe la cațapi. Casril povestește de unul cu caterinca și papagalul, cu o nevastă mică-mică și cu o fetiță la fel cu surioara moartă de foame, cu care el s-a împrietenit și colindă cu dînsul toate mahala-lele. Ba se și laudă că el vorbește cu papagalul, și pasărea îi strigă : „Să nu șterpelești gologanii, pun-gașule !” Blima îi strigă să lase fetița să se odih-nească pe unde a prins-o noaptea. Prin casă s-a ri-sipit un fel de spaimă și nu s-a mai lăudat Pantil cu pîinea lui fierbinte, nici Casril cu papagalul ca-terincăi.

Pe urmă vine și Ițe de la moară. Blima le spune să înfulece grabnic, să nu vadă cine vine cam ce mîncare săracă au. După ce ascunde blidele, arde zahăr pe plită (să miroase frumos) și îndată vin șco-larii lui Ițe : Mochi Ciucălău și Ira Căruceru. Pe si-petul din iatacul mic, care slujește drept masă, Ira și Mochi își țin cartea, hîrtia și sticla de cerneală, care lasă pete de aur pe hîrtie. Ca niște miei zic ei după Ițe, încă o dată și încă o dată. Bubi, cățelul, așezat între copii ca un copil de-al casei, mîrîie și ascultă liniștit, ca și cum ar învăța și el carte.

— Așa-i de cumînte Bubi al nostru, să zici că-i

„Oin, nu ciine în patru labe!... face Pantil, mîngîindu-l pe ceafă. Un căţel ca ăsta e vrednic să intre şi în lăcaş de rugăciune de ziua postului celui mai mare.

Bubi, supărat ca şi cum l-ar fi întrerupt de la lucru, îl latră, repezindu-se să-i apuce şi mîna.

— Te-ai fudulit, şarlă, că te lăsăm între noi cu pîtecuşul tău plin de glod, hai? Vrei să mă muşti. Ți-am dat lipie caldă, ți-am dat fiertură de tăiței cu fasole, și tu, țîști! cu colții pe mine, stuchi-te-ar mîtele, mînca-te-ar anghinuța, vrăjmaș! Haman răuan ce-mi ești...

Bubi se uită cu mirare la Pantil, nu înțelege de ce îi ocărit; se uită la ceilalți, așteptînd ca cineva să-l apere.

— Acu, cînd te-or prinde călăii, să te scoată tat-tău, să te scoată mă-ta : eu de dorul tău, de necazul tău, nu plîng... Am luat mîna de la inimă pentru tine. Să te mai bagi în slujbă la călăi... Lor am să te dau!

— Mai bine te dau pe tine și pe Casril, că tot nu sînteți buni de nimic! se amestecă Blima.

Casril apucă de ceafă ciinele și-l bagă sub divan. Căţelul suspină ca un copil și scoate capul de sub divan și se uită cu ochii lui blînzi, rugători, doar s-o îmbuna cineva.

— Ei, nu-i mai dați pace odată căţelului! se răstește Blima, care ține locul mamei. Din pricina asta simte nevoia să se arate și năselnică.

Cheamă căţelul de sub pat și-l și alintă :

— Dacă te prind călăii, eu te scot... eu am să plătesc... Să știi că-mi vînd pieptenele din cap, ce-l am de dar...

Dar Pantil și Casril o iau la rost, cîntîndu-i un
cîntec de batjocură, care sună la fel cu slujba de
cununie :

*Plîngi, mireaso, plîngu-ți ochii,
Mirele-ți aduce două rochii,
Două rochii și-o rochișă,
Să-ți iasă ochi de chilterișă ;
Șapte guri și o gurișă,
Șapte barizuri de șofran
Și o strachină cu hrean...*

Cîntecul place școlarilor lui Ițe — mai mult cu
ochii și cu mintea la ce se întîmplă prin casă decît
la carte — că sînt gata să-l cînte și ei.

— Dacă vă mai bucurați de batjocura denbedeilor,
își varsă Blima furia asupra școlarilor, nu mai aveți
ce căuta aci !...

De astă dată își spune și Ițe cuvîntul :

— Dacă mi-aș aduce școlarii la tine acasă, zic și
eu, amestecă-te, fată ; dar aici-i casa tatii, și n-ai de
poruncit nimic !

Bubi latră supărat. Pe prispă se aud pași scîrțîind
în omătul sticlos. Se amînă sfada pentru mai tîrziu.

Ușa se deschide cu un geamăt greu. A sosit logod-
nicul Blimei ; cu scurteica căptușită cu blană de
cîine și cu ghetete învelite în saci, să nu-i degere
picioarele. Mirele e înalt tare ; are buze groase, pă-
rul creț. Poartă ghetete lungi, cu vîrful ascuțit (parcă
ar fi niște știuci mari și grase) și cravată, pe care
și-o pune ori de cîte ori vine la Blima. Are privirea
șpanchie, asta însă n-o supără pe dînsa. Fiindcă,
deși om cu beteșug — deci rău din fire, cum s-ar
zice — se arată plin de bunătate față de ea, față de
toate neamurile ei. Pe Ițe l-a băgat în birou la moară,
pe cei mijlocii cată să-i desprindă din piață — unde-i
loc de hoinăreală și haimanalic — și să-i facă oa-

meni, lui Buiumaș îi aduce cînd curmale sau smochine, cînd trei bomboane într-o fișie de jurnal. Ba chiar și Țiprei i-a dăruit un șal de culoarea măslinii necoapte, iară viitorului socru i-a adus cîteva mosorele cu marca „Lanț” și altele cu marcă o capră.

Cum intră în casă, frații amuțesc cu cîntecul, Ițe vorbește de sus cu școlarii, ca un profesor. Șaia — așa se numește mirele — trage un scaun lângă sobă și ascultă cum învață băieții. Se uită cu jînd la Ițe, care-i atît de învățat. Oftează. Fiîndcă nici el nu știe a scrie și-i e rușine, după ce a făcut miliția cu schimbul și-i om de însurat, să se apuce a învăța. Ira slovenește cu glasul de tinichea spartă, Mochi își țuguiază gura cu buze groase, iar Ițe face mîndru de știința lui :

— M-a blestemat Dumnezeu să destup capul la toți boii de pe lumea asta...

Lui Șaia îi place gluma ; rîde cu toată pofta și se zgîlție de ris :

— Ehei, nu-i de glumă cu Ițe al nostru : dăscălește, nu se încurcă !

După aceea scoate din buzunar alune prăjite, omenind pe toată lumea. Blimei îi mai dă ceva pe ascuns (să nu vadă nimeni).

Tocmai cînd s-au pus să ronțăie cu mare mulțumire, își găsește păcătosul de Bubi să se repeadă asupra motanului roșu ca vulpea, care s-a apropiat și el de sobă. Motanul e mai vechi în casă decît Bubi, dar nu mai poate trăi de nazurile cîinelui. A fost scăpat de la înec (unul singur din duzina de mîțișori fătați de mîța care și ea a fost călcată de o cotiugă), îndrăgit de copii, împotriva voinței Țiprei, care zicea că are destule animale de hrănit ca să mai ție și o boierică cu blană. A fost destul ca să aducă în casă Pantil un ciine cu picioare scurte și cu blana roșcată, pen-

tru ca toată dragostea copiilor să se reverse asupra lui Bubi. La începutul toamnei, când fusese adus, îmi era prizărit, cu coada între picioare și cu ochii înlăcrămați. De frica Țiprei îl ținuseră ascuns cîteva săptămîni în zîmnic. Încetul cu încetul a fost scos de acolo, culcat într-un culcuș în cuhnia de vară, apoi adus în casă. Zicea Pantil : „Dacă noi am scăpat teferi de răzvoltă, să scape și Bubi. Că și el are oleacă de viață într-însul...” Întîi, lui Bubi îi fu frică să se uite măcar la motan, ba se și gudura pe lîngă mustăciosul care torcea. Păreau ei frăți, e drept, din pricina blănurilor roșcate. Apoi, și-a luat nasul la purtare. A ridicat codița în sus și a încovrigat-o. S-a îngrășat. Cînd e lăsat afară pe prispă, în frig, zgîrie ușa, cerîndu-se în casă. Cînd l-au prins odată călăii și l-au dus să-l jupoaie, Casril și Pantil au muncit ca să-l răscumpere. Trei zile au stat închiși în pivnița unui bulgar (să-i curețe de putreziciune prazul și ceapa și să-i lase o față bună pentru vînzare) numai și numai să ciștige atît ca să-l scoată pe Bubi viu de la călăi. De atunci Bubi îi pupă mereu mîna lui Pantil. Cu mare greutate Blima scoate motanul din colții lui Bubi și îl așază în iatacul din față, la fereastră, acolo unde obișnuiește el să stea, rezemat în coadă.

După ce simte că nu mai e de față dușmanul, Bubi se suie iar pe divan, îi pupă mîna lui Pantil, ca și cum i-ar cere iertare, apoi ascultă liniștit, dimpreună cu ceilalți, lecția lui Ițe...

Numai pe Buiumaș îl pălește somnul, iar cînd Blima îl ridică să-l dezbrace și să-l culce pe divanul ei, o întreabă buimăcit :

— De ce mi-ai luat bandrabula¹ coaptă ? Mi-a azvîrlit-o moșul din cartea lui Mochi..

¹ *Bandraburcă, bandrabulă* — cartof.

Visase că imaginile de pe foile cărții înviaseră și trăiau aievea, cum trăiesc toți oamenii în timpul zilei.

Peste trei zile Țipra și Țalic se întorc de la țară, cu o sanie încărcată de găini, rațe, bostani, făină, nuci, mere, fasole și bob. Bubi i-a simțit de departe venind și le-a ieșit într-o întâmpinare. Dar numai ce dă de atîta păsăret, se sperie, luînd-o la goană și ascunzîndu-se sub pat, ca și atunci cînd e prins după cine știe ce poznă făcută. Așa-i Bubi : el nu-i altfel socotit decît unul din copiii Țiprei. Din ascunzătoare nu iese decît după ce rațele, puicile boghete și cocoșii pîtenați sînt băgați în cuști, trimiși la zîmnic. Apoi se pornește pentru toată casa și pentru Bubi o săptămînă de belșug cum nu s-a pomenit. Mănincă nu o dată la zi mare, ci în fiecare zi, și nu pe gustate, ci pe săturate : zeamă cu carne de pasăre, ostropel de pui. Și sînt așa de sătui de bunătățuri, că ajung să dăruiască capetele și picioarele săracilor. Sînt zile de ger aspru, dar ei nu simt frigul ; fiecare zi pare o floare uriașă, deschisă, ce înmiresmează casa cu un miros de turtă dulce, cuișoare, scorțișoară. Toată ziua se aude, ca un ronțăit puternic de guzgan ce roade scîndura, gura lui Bubi, sfărîmînd cu colții săi ascuțiți ciolanele de găină. Cățelul face la fel cu Buiumaș și frații lui : cînd este de mîncare, înfulecă pînă se îmbolnăvesc, să le ție de saț pentru cînd n-a fi, iar cînd nu este, rabdă cu putere. Parcă nu se mai trăiește pe lumea asta, așa bine este. Măcar și Țipra — care, cum zic copiii, are cîntar de șpițer la ochi — nu se mai uită la îmbucătura ce o bagă fiecare copil în gură. Frații nu se mai pizmuiesc unul pe celălalt că i s-ar fi dat o bucățică mai mare. Țalic și Țipra își aduc aminte de colinda prin casele țărănești :

— Dacă era el acasă, ne dădea și lăicerul.., zice Țipra.

— Ce poŧteai să-ŧi mai dea ? Două găini, trei căușe de făină și doi bostani de mîncare, ajunge !...

— Și ai văzut : pe ciubotarul Hună Parlaci l-au adus înapoi în sat cum s-a isprăvit răzvolta... Și cît a fost răzvolta, l-au păzit să nu-i moaie oasele vrăjmașii.

Într-adevăr, toți mușteriii lui Țalic, toți mușteriii lui țărani, își lucrează de ani de zile la dînsul. Înainte fuseseră mușteriii lui tat-său, iar cînd a trecut pe la casele lor, au simțit că trebuie să-l omenească pe cel de le coase îmbrăcămintea. Fiecare a dat cîte un dar de nuntă : care o pasăre, care cîteva căușe de făină, care traista de cartofi, de fasole sau nuci. Pînă și cei săraci de tot — cei fără loc de casă și de grădină, care nimica nu aveau — au cinstit-o pe „jupîneasa lu domnu Țalic” măcar cu doi-trei bostani. De altminteri, așa sînt ei : niciodată cînd vin să scoată lucrul, nu vin cu mîna goală. Și dacă li s-a făcut cînstea de a fi poŧtiți la nunta fetei meșterului, a dat fiecare după puteri, ca fata lui Țalic să nu se facă de rușine la ospățul de nuntă...

Se mănîncă deci după placul inimii. Unul pe celălalt nu se pizmuie în privința mîncării. Pînă și Bubi, cît e de păstrător cu ciolanele, și le ascundea sub mindir, îl lasă pe motan în pace. Mai mult, au fost tocmite o femeie să văruiască și una să bucătărească turtele dulci și bucatele. Țipra se învîrtește prin casă zicînd :

— Parcă mi se învîrte capul, parcă văd stele plutind pe dinaintea ochilor, așa de amețită sînt... de bucurie.

Nu se mai isprăvește ziua. Adevărat : nu se mai isprăvește lumina ei, și parcă se întinde și peste noapte, nici bucuria nu sî se mai isprăvește.

— Și dacă ne nășteam pe vremea lui Noe cel cu corabia, mai zice Pantil, în rarele clipe cînd frații au răgaz să se adune laolaltă pe divanul din iatacul în-tunecos, ce bine era ! Acolo în fiecare zi era nuntă ;

ba se mărita o cămilă, ba se însura un cocoș cu găina lui, ba un vultur, ba o căprioară...

Un singur fel de sfadă turbură liniștea casei. Și aceea avea ca pricină părul Blimei. Țipra, de pildă, e de părere că se cuvine, că așa-i datina, așa a apucat ea de la străbunica sa, Șeine Șeindel, boiangița, femeie sfintă, să-l tundă. Fetele cuvioase care pun cununia își tund părul și poartă perucă toată viața. Dar pină și nărodul de Țalic pare că s-a dat cu moda. Nu, să-și poarte sănătoasă cosița ! Mirele, firește, a fost de părere că nu-i nevoie să fie tunsă femeia și slujită pentru o prostie moștenită.

Serbarea de nuntă începe într-o zi de joi. De la amiază toată casa schimbă vestmintele : Blima — rochia albă, Țipra — una de mătase neagră, cu mînci umflate ca pantalonii călăreților ; Țalic și băieții — cămăși noi, albastre cu pătrățele, straie noi și ghete. Îte cel mare pune pentru întîiași dată cravată. Înainte însă de a se îmbrăca, băieții sint trimiși la fîntînă să aducă o puțină de apă. Atunci se pomenesc în fața casei cu un ciîne uriaș, ca un vițel de nouă luni, înhămat la sanie. Stă liniștit atîta vreme cît îl vede pe Casril alături. Dar cum se îndepărtează Casril, cum scoate un lătrat de se zguduie casele tîrgului, iar trecătorii de pe uliță fug îngroziți. Ciinele are o blană roșie cum au pletele unele fete, iar cînd se ridică pe picioarele dinapoi, e înalt ca un tată înalt. Cînd a văzut Țipra namila în fața casei, a sărit cu gura asupra lui Casril :

— Iar mi-ați adus belea pe cap !... Ce să fac cu namila ? Asta-i în stare să sfîșie și un bou ! De unde l-ai adus ?

Casril răspunde foarte liniștit :

— Mamă, Fidelea-i blînd tare ; nu se atinge nici de musca din perete. Uite...

Și-l strînge în brațe cît e matahala de mare. Ciinele nu numai că se lasă alintat, ci și pupă frumos urechile lui Casril.

— De ce să zică Pantil că numai de el ascultă ciinii, și de mine, nu ? L-am ținut pe Fidelea în pivniță la bulgari și l-am hrănit cu ciolane de la cațapi. Și uite, acu numai de mine ascultă : știe că eu sînt tatăl lui... Așa-i, băiatul tatii ?

Fidelea se înalță pe labele dinapoi, îmbrățișîndu-l pe Casril. Îi linge cușma roasă, o prinde în bot și o ia la goană cu sanie cu tot. Cînd Bubi aude glas de ciine străin, își părăsește ciolanele de sub pat, iese pe ușă să alunge namila cu lătratul său pițigăiat. Dar Fidelea se repede să-l sfîșie în bucăți. Bubi o rupe de fugă ; chelălăie, cere ajutor. Fidelea e prea mînios și sălbatic ca să se uite la miorțăielile unei javre fără putere. Se repede în casă și, adulmecîndu-l pe Bubi, răstoarnă mesele pregătite pentru musafiri, se ridică în picioare și, ajungînd cu labele la dulăpașul spînzurat în perete, răstoarnă paharele, chiselele și ceștile. Nici măcar Casril, care l-a ținut atîta vreme pe mîncare și se cunoaște cu el, nu-l poate astîmpăra.

— Țibă, ciine ! strigă Țipra. Aduceți călăii, a turbat... Ți-am spus eu să nu-mi aduci moștenitori, că am destul de răul vostru...

Casril izbutește într-un tîrziu să-l momească cu un ciolan. Fidelea se ia după dînsul. Cînd îl văd iar înhămat la saniuță, iese Țipra pe prispă, muștrîndu-l pe Casril :

— O răscoală de asta să-mi faci mie ? Și tocmai de ziua nunții Blimei ?...

— Ce să fac, mamă, dacă dracul de Bubi s-a legat de dînsul ?... Că de cînd mănîncă ciolane de pui și șade în casă, s-o boierit, își închipuie c-o și pus stăpînire pe toată gospodăria...

— De unde să hrănim noi un vițel ca ăsta ?

— N-are decît să plece Bubi de-acasă, să-și găsească altă mamă... Eu îl vreau pe Fidelea, că-i harnic și face și treabă. El aduce polobocul de apă de la fîntînă ca un sacagiu, el are să ne care lemne. Și avem să-l învățăm de toate...

Dar Buiumaș, care a privit îngrozit felul cum s-a năpustit în casă Fidelea asupra lui Bubi, zice plîngînd :

— Mamă, pe Bubi să nu-l dai...

— Ba v-aș da pe toți la călăi, să nu vă mai văd în ochi și să nu-mi mai faceți supărări ! Măcar în zi de sărbătoare ! răspunde Țipra, poruncindu-i lui Casril să ducă dulăul de acasă, că altfel n-are ce căuta la nuntă.

De voie, de nevoie, Casril se vede silit să ducă ciinele și să-l ascundă în grajdul ciurarului, la Mochi Ciucălău...

După ce se liniștește casa și sînt puse la loc lucrurile răscolite de Fidelea, se pornesc calicii de toată mîna, veniți după cerut. Pe toți îi miluiește Țipra cu cîte un ban bordelit de nichel, o dușcă de rachiu, o felie de turtă dulce. Pe unii îi poștește în iatacul întunecos și le dă să mănînce supă gălbuie ca untdelemnul, gît umplut de găină, năhut cu orez. Cînd a dat soarele să asfințească, au început a veni rubedeniile, în straie de sărbătoare, Hanina hahamul — din care nu iese la iveală atît zîmbetul sau nasul gutunărit, cît blana lui de vulpe — apoi vecini, prieteni. Pe înserate, dascălul Berl, ceaușul de la sinagoga unde se roagă tata și bunicul, aduce un baldachin roșu, lăutarii ies pe prispă și încep a cînta. Șaia, îmbrăcat în haine albastre, noi, Blima, în rochia albă de mireasă, trec sub baldachin, petrecuți de nași ; Hanina cîntă frumos, părinții plîng, rubedeniile lui Șaia de asemeni. E prea frumos, de aceea mai toată lumea de față plînge de bucurie. Mai cu seamă hohotele bu-

nicului se aud mai tare. Dar el nu plînge poate de bucurie, ci mai virtos de necaz. Baldachinul de catifea roșie, ca un tron de împărat, e purtat de patru flăcăi, luminările pîlpîie a veselie, altfel decît toate luminările care ard pentru pomenirea morților sau vineri seara. Căci au și ele viața și obiceiurile lor. Întocmai ca oamenii și cîinii, care sînt și ei un fel de oameni. Luminările de ceară, aprinse de sărbătoarea Macabeilor¹, sînt ca niște degete întinse spre gavanoase de dulceață sau grăsimi de pasăre ; luminările pe care le aprinde Țipra vineri seara au albeața rochiilor de mireasă, și tocmai de aceea nu sînt aproape de sufletul omului ; cele înalte cît omul, de spermanțet, ce sînt duse la sinagogă de ziua ispășeniei, întru pomenirea morților, par strigoi veniți pe pămînt. Doar luminările de nuntă sînt vesele, pîlpîie dulce... Și parcă miros ca florile de sulfînă. Prin mulțimea înghesuită în casă, numai Bubi și Buiumaș nu pot vedea totul și trebuie să se ferească, spre a nu fi călcați în picioare din nebăgare de seamă...

S-a isprăvit cununia. Lăutarii își încarcă sculele în trăsură, lumea gustă cîte un păhărel de rachiu de vișine, cîte o felie de turtă dulce și se împrăștie. Cei de-ai casei pornesc cu trăsurile încărcate cu dulciuri, oale de friptură, sarmale, tigăi și castroane, damigene și sticle spre sinagoga lui Țalic, unde s-a da ospățul...

Cînd se întunecă de-a binelea, se adună nuntașii la sinagogă, iar taraful nu se mai odihnește.

În încăperea dinspre uliță — aceea unde se roagă femeile — s-a întins jocul. În încăperea unde este altarul, chivotul cu sulturile sfinte și stranele, acolo unde se roagă bărbații, stau întinse mese lungi, acoperite cu sticle de rachiu, vin, tăvi pline de turtă dulce. Cum intră un musafir pe ușă, un ovrei roșu,

¹ Sărbătoare la evrei cu ocazia căreia timp de opt zile se aprind luminări.

ținut parcă în var, strigă numele musafirului, scump ca și darul de nuntă ce făgăduiește, și poruncește tarafului să-i zică un cîntec în cinstea darnicului. Violarile suspină, rîd subțire, contrabasul ceartă vioara și flautele, iar zumzetele omenеști par ecoul unui alt taraf, ascuns parcă sub pămînt. De Blima nu se poate apropia nimeni de al casei; nici de mirele ei. Vorbesc cu ei oamenii cum se vorbește de obicei cu un boier mare sau cu rabinii cei făcători de minuni care sosesc cu careta și curtea după ei. Ce mai zîmbește Țipra, potrivindu-și umflăturile de la mîneci, și cum mai rîde cu gura plină Țalic, arătîndu-și toți dinții! Din cînd în cînd își aduce aminte că are pălărie nouă de pluș. O mîngîie pe furiș și se bucură și zîmbește întocmai ca un copil în leagăn. În jurul băieților Țiprei — se cheamă frații miresei, de cîte ori în viață poate cineva fi fratele miresei? — roiesc băieți necunoscuți, care cer sarmale, colac galben. Au venit și Ira și Mochi, cu straietele lor cele mai curate. Ei se socot un fel de rubedenii, dat fiind că o cunosc pe mireasă, ba o și vedeau cînd se ducea la fîntînă să aducă o cofă de apă...

După ce bărbații și femeile — adevărații musafiri — s-au așezat la mese, se întinde și masă pentru băieții neajunși la vîrsta însurătorii, cei ce sînt departe de a trage sorții. Masa e pusă mai pe lîngă sobă, acolo unde se întinde masa calicilor pentru al treilea ospăț de sîmbătă. Ira zice că el vrea să se îmbete, să încerce ce se întîmplă; Mochi mănîncă pe ruptelea, ca și cum n-ar fi la nuntă, unde oamenii se poartă cuviincios. Printre îmbucături, făgăduiește să aibă grijă de Fidelea, să nu se piardă.

— Ciinele ăsta-i mare ca un cal, de aceea îmi place... Că eu, cum văd un cal, parcă l-aș vedea pe bunicul înviat...

Deodată, însă, se aude gurița lui Bubi : scăpase de acasă, unde fusese legat de piciorul patului, și dase buzna printre nuntași în sinagogă, împleticindu-se între picioare, căutându-i pe băieți, să-l apere. Dă din coadă și-și caută un ascunziș, înfricoșat de mormăitul contrabasului, de strigătele celor ce încearcă să-l gonească, să nu spurce lăcașul sfânt. Mai cu seamă dascălul ceauș îl caută pe sub masă și dă într-însul cu cîrja, strigînd :

— Afară, ciine ! Cine i-a îngăduit să treacă pragul vietății așteia spurcate ? Păcatu-i așa de mare, că-s în stare să sară sfintele slove de pe suluri !...

Bubi se ascunde între picioarele băieților, se încolăcește ca un șarpe de pulpa lui Buiumaș, ca să scape de urmărirea ceaușului. Pînă la urmă, e silit să părăsească lăcașul, cu coada între picioare, scheunînd de furie, de rușine. Fiindcă se socoate nedreptătit. Pare că se socoate și dînsul un fel de frate al miresei.

— Nu-i păcat să canonească animalul ? zice Ira. La urma urmei, el o cunoaște mai bine pe Blima ca cocoșul ăsta roșu de dascăl știrb.

— I-a fost frică moșneagului să nu-i mănînce căte-lul porția ! zice și Mochi Ciucălău, bătîndu-și joc de dascălul Berl.

Dar vinul băut, mai pe ascuns, mai în văzul oamenilor mari, a amețit capetele băieților. În timp ce frații se joacă cu prietenii, schimonosindu-se după oamenii mari, Buiumaș a adorînit singur la masă. Din cînd în cînd strigătele răgușite ale crainicului darurilor, cîntecele tarafului îl trezesc. Între un somn și alt somn, ca între două ziduri de întuneric, se întinde parcă un cîmp de lumină, peste care lunecă săniute de argint și plutesc lumînări. Unde dulci de sunete se împletesc, se iau de mină, zboară ca porumbeii și fulgeră pe dinaintea ochilor. Pare că o barcă îl fură pe Buiumaș

și plutește cu el peste oglinzi de aramă, peste oglinzi de apă rece...

Decodată îl zguduie cineva. Se deșteaptă. Îl vede pe dascălul roșu cum își scutură barba roșie și-și arată dinții galbeni, lungi.

— Într-o noapte ca asta tu dormi? De multe ori ai să mai vezi nunta soru-ti?... Geaba te-am învățat cum să te porți?...

Dascălul duhnește a rachiu și vin. Se vede pină-n fundul gurii lui cum mestecă sarmalele, colacul gălbui, ca frunza de trandafir galben.

Buiumaș ațipește iar. Un vis greu îl copleșește. Se vede după zîmbet că e frumos ce se petrece acolo, în ungherele căpătinii sale. După obiceiul său, cînd visează ceva frumos, vorbește din somn :

— Vezi tu, Bubi, aici e un iaz mare, și din iaz își scot capetele peștii. Așa !... Aprind cu mînușitele ieșite de sub aripi luminări și se rotesc în jurul casei de rugăciuni, cu rabinul lor în frunte... Așa... Și dacă te uiți bine, vezi că se plimbă pe uliți frumos pietruite, într-un tîrgușor care-i numai și numai al lor. Tu vezi, Bubi, și peștii au casă. Numai că seamănă cu niște gilci ascunse sub răchiți. Au și două țintirime. Dar pe tine tot nu te lasă să calci pragul țintirimului, că ești spurcat... Tu ești ciine. Nu ești frate cu Blima.

— Cu cine stai, bre, de vorbă? aude Buiumaș o voce grea și simte niște degete osoase înfigîndu-i-se în carne.

Iar ceaușul, care joacă pe dinaintea ochilor și se stinge ca o flacără !...

Mai departe nu-și amintește Buiumaș ce s-a întîmplat : a dormit toată noaptea și nu s-a trezit decît a doua zi după amiază, o dată cu toți ai casei.

Nunta este, fără îndoială, în felul ei, o minune. Cine are soră mireasă doarme, visează minuni, și cînd se

deșteaptă, găsește masă mare și nuntași poftiți la ospăț.

Blima a fost culcată cu bărbatul ei în bucătăria de vară, la care te dai jos pe două trepte din iatacul în-tunecos. A doua mare schimbare se face în viața lui Buiumaș: e culcat împreună cu frații mai mari, pe divanul de scinduri, acoperit doar cu un țuhal vechi. Înseamnă că-i în etate, băiat destul de mare, ca să nu mai doarmă cu tata sau cu mama, ci să ducă greul alături de frați. De schimbarea asta e foarte mîndru și, îndată ce s-a dezmeticit, i se laudă lui Bubi, care-l ascultă cu mare băgare de seamă și dă din coadă, în semn că așa este și că pricepe foarte bine dorul lui Buiumaș.

Simbătă dimineața s-au scos iar din casă divanul și patul. Se întind iară mesele pentru ospăț mare. Ziua zboară ca un fulg. După amiază vin femeile și copiii care fuseseră și la nuntă. Deși s-a lăsat un ger strașnic, Țalic cu băieții lui mai mari și cu mirele s-au dus la „școală”, Buiumaș a rămas pe acasă, împleticindu-se între musafiri, ținîndu-se de fustele mamei, cu Bubi după el. Pe inserat vin bărbații cu vestea unei întîmplări care altă dată ar fi fost ceva uluitor, și care acum nu înseamnă mare lucru. Murise Falic, moșneagul care mormăie de zece ori același cuvînt. Bunicul îl caină pe „bietul Falic”, dar cei mai tineri rîd de moartea lui ca de ceva plin de haz. Pantil povestește că moșul, după ce zăcuse două săptămîni, se lăudase în după amiaza sfîrșeniei că se simte mai zdravăn ca oricînd, că are o poftă de mîncare de căpcăun și a cerut nevastă-si mîncare. Ea gătise prune uscate cu sfeclă, mîncare ce nu se prea obișnuia în nici o casă: era scornirea unei bucătărese ajunsă în mintea copiilor. Înfuleca adevărat ca

după boală. Se sfădea cu baba că nu-i dă destul; două străchini pline a leorpăit. După ce și-a umplut burdăhanul, abia atunci și-a adus aminte să se plîngă că nu se simte bine. A închis ochii. Dar i-a închis pe veci.

— A poftit să moară sătul, zice Țipra, că nu s-a îndurat de mîncare toată viața lui... Pentru cine o fi adunat, cînd nici tu copil, nici tu neam? Doar baba, cîte zile o mai fi avînd, să nu întindă mîna...

— I-am cerut un ban de aramă și n-a vrut să-mi dea! se amestecă Buiumaș. Bine că l-a luat dracu...

— Tu să nu te amesteci unde nu-ți fierbe oala... Și apoi ce căutai la Falic în casă?... a mai zis ea mai mult în șoaptă, pișcîndu-l pe ascuns, drept răzbunare c-o face de rîs în lume.

A fost poftit și rabinul tîrgului. Să rostească cele șapte binecuvîntări, cum se zice la rugăciunea pentru atare solemnitate. A fost așezat în capul mesei. N-au mai fost chemați lăutari, dar plescăiturile de buze și mestecatul bucatelor fac tot atîta zgomot cît un taraf de lăutari, iar mesenii își cîntă ei înșiși, ca niște copii. Atras de zarvă, a venit Precup, cel cu capul de nap vînat.

— Hai, petreceți? Și pe mine m-ați uitat? Așa-i! Precup să stea în frig, și jupînii la petrecere!... Și urlați de credeam că vă ucideți între voi... Nu știți că nu-i voie să turburi liniștea uliței?

Țipra îi iese întru întîmpinare, ostenindu-se să-l îmbuneze pe oțomanul care umblă și după mituială și pentru pofta lui de a face rău.

— Așa să te uite necazurile cum te-am uitat noi, dom' Precup!...

Îl omenesc, îl ghiftuiesc și iar îl ghiftuiesc, îi dau turtă dulce, și friptură, și rachiu. El mănîncă în picioare, ștergîndu-și mereu mustățile pline de promoroacă. Rabinul se face că nu-l vede: și-a pus mîi-

nile streășină, să se uite pe ascuns la turburătorul petrecerii. Numai oamenii mai de toate zilele, care nu sînt nici cărturari, nici sfinți să nu se uite la sergenți de uliță și la muieri, glumesc cu Precup, îl bat prietenește pe umăr, să-și facă curaj și să-și dovedească lor înșiși că nu li-i frică de Precup. El a înghițit atîtea păhăruțe de rachiu, că se hlizește la toată lumea și nu mai zice : „Ia stai, harhăre, la zece pași de mine... că eu-s omu stăpînirii, și tu ce ești ?...”

N-a plecat bine Precup, și s-a năpustit pe ușă baba Clonț, care, după ce nu fusese poftită la nuntă, nici tocmită nu fusese măcar ca bucătărită. Fără rușine de lume, a sărit cu gura asupra bunicului :

— Eu mă usuc acasă, și el, slăbănogul, mină de ciolane moarte, barbă de țap jugănit, petrece la ospete de nuntă pînă după miezul nopții !... Nătărău bătrîn, netrebnic, trezit, tîrlie-brîu cu vătămătură la cap ! Fecioru tău te-mbată, și pe urmă vii la mine să-ți leg capul, hai ?... Nu ți-ar fi rușine să te duci acolo unde o rușinează, se cheamă, pe nevasta ta cu cununie ?...

Oaspeții au încremenit cu bucățica la gură. Rabinul a răschirat degetele, se uită ca prin rogojină la babă și întreabă :

— Cine este femeia despre care regele Solomon a zis că-i una din cele o mie ?

— Vă boldiți la mine ? N-ați mai văzut femeie necăjită, rușinată pînă și de păcătosul ei de bărbat ? bocește baba Clonț, vînată la față ca o curcă.

Urită e de felișagul ei. În noaptea asta pare adevărată stafie zbughită din mormînt. Strigă și, văzînd că nu-i răspunde nimeni, se mînie mai tare :

— Haide, uitați-vă. bine, că pentru voi îs nebuna de pe uliță !... Cine m-a adus în halul ista ? Nu șerpoaica de noră ? Mi l-a luat pe Țalic, pe care l-am crescut eu cu mîinile mele, că l-am găsit orfan de cinci ani, ros de viermi și de chelbe, caută-l în cap...

I-a căzut părul de chelbe pe alocuri !... Cine l-a ridicat om ? Eu i-am dat în mînă meșteșug, să aducă belșug în casă.

— Că bine l-ai mai îngrijit ! n-o rabdă inima pe Tipra să nu răspundă. L-ai îngrijit, că era nevoit să fugă băietul de șase ani să se ascundă cînd te cuprindea mînia și să doarmă în urzici, cu cîinii lepădați. Iar cînd s-a făcut mai măricel, și carnea de pe el i-o rupeai !

— Las-o, las-o ! zice cu blîndețe bunicul. Așa mi-a fost scris : să n-am zile multe cu nevasta dintii...

— Așa ? ! pornește melița întăritată a Cloanței, mai tare. După ce că ești neputincios și nu-ți intră mușteriu în casă, după ce eu mă spetesc la nunți, la cumătrii, după ce că spăl la fereceu toate muierile, ca să-ți dau zeamă cu lingurița și pîne din belșug, mai ții parte boieritei de noră-ta ?...

Bunicul se ridică alb ca varul și se vede că n-ar dori alta decît să se ascundă de ochii ațintiți asupra-i.

— Hai să mergem, să nu ne facem de rîs față de atîta lume... șoptește.

— Auzi-l, trîntorul ! Rușine că stă și sugă și crapă, iar pe nevasta cu cununie o părăsește acasă ! Ce-i, bașoaldă ? Frumosu-i să spăl eu muierile și să le bat cu măturica de stejar la fereceu, ca să am de unde lîrăni coșcogea animală ?... Dreptate e asta ?...

— Femeie, s-a ridicat rabinul tîrgului și a strigat, îți poruncesc să taci ! Și apoi către bunicul : Du-te, Moisei, acasă, că la Dumnezeu ești bun, ai trecut sub baldachinul morții pe lumea asta ; pe cealaltă, te așteaptă pregătit jețul în șirul luminat al dreptilor.

Cuvintele rabinului stîrnesc spaimă printre meseni. Pînă și baba Clonț se fisticește. Bunicul a luat-o spre ușă suspinînd ; Cloanța, după dînsul. Cînd ajunge în

prag și-l laude pe el izbucnind în hohote, numai ce se întoarce și strigă :

— M-ați rușinat pe mine. Nu m-ați poftit. S-ajungeți de rușinea și risul lumii, să ție împerecherea voastră cît ține aburul ieșit din gură, cît ține omătul pus pe plită...

— Femeie, blestemele tale prefacă-se în binecuvîntări ! i-a acoperit hîriiala dușmănoasă rabinul, iar mesenii dau un „amin” plin de evlavie, după care se lasă o tăcere grea, prevestitoare de rău, pe care n-a mai risipit-o nimic...

Au pornit iar să curgă zilele cele obișnuite. De cînd cu blestemele Cloanței, s-a risipit bună voia, sărbătoarea. Fiecare cu treaba lui : Talic — la masă și mașină, la una din ferestre, cu acul și foarfeca ; Ițe cel mare — la birou, la moară, iar seara, cu școlarii lui ; Pantil, — gudurîndu-se pe lîngă negustorii de vite ; Casril — colindînd piața, să le aducă acasă boierilor coșurile de cumpărături, sau să-l bage bulgarii în pivniță, să le curețe putreziciunea de pe curechi, păstîrnac și praz ; Țipra — cu scărmănatul penelor, iar Buiumaș — la școală. Blima nu mai lucrează de cînd s-a măritat. Șade în cuhnia de vară. Se face foc în cuptor de hatîrul ei. Nunta a fost o minune care s-a dus. S-a trăit repede, bine, ca în vis. Acum, Șaia nu se mai simte dator, ca pe vremea logodnei, să aducă alune și alte daruri. Mai mult, cam o săptămînă după nuntă, înainte de a pleca la dugheană, vine într-o dimineață sus împreună cu Blima și-i zice lui Talic :

— Nevestei i s-a scurs lumina ochilor tot urmărind acul, toate degetele și le-a înțepat și, ca răsplată, îi opriți zestrea... Să nu credeți că dacă m-ați

băgal în borta asta de șoareci — cuhnia voastră de vară — m-ați plătit !... Fără zestrea Blimei, iese o hămărie cît cea din hornul de la moară !

— Fiecare după puterile sale ! răspunde Țipra în locul lui Țalic. Ce nuntă a fost ? Numai cinste ți-am făcut. Lăutarii cei mai buni, vin vechi, fripturi ca la... Nici la împăratul moscalilor nu s-a pomenit petrecere mai frumoasă !

— Cu laude de astea nu ne cumperi. Nu ne sperii cu vinul și lăutarii ; că am fost descîntați de mățaței !... Mie trebuie să-mi dați cele două hîrtii de zestre făgăduite, să mă mut într-o casă acătărea. Noi nu ne-am luat ca să umblăm cu cerutul...

— N-am zis nu ! rostește blajin Țalic. Da' să mai prind oleacă de putere după cheltuielile din vremea din urmă... și îți dau ce ți se cuvine... Că eu știu una : pe unde a ieșit cuvîntul are să iasă și sufletul...

— Da' aveți să-i dați ? se împotrivește cu înversurare Blima. Aveți să-i arătați banii la oglindă. Dacă am muncit, am muncit pentru bărbatul meu, nu pentru străini...

— Zi așa, mă-ta, la care ai supt lapte, e străină, și nătărăul care miroase ca o lampă de gaz ți-i mamă ! strigă Țipra, repezindu-se asupra Blimei s-o tragă de cozi.

Șaia se pune între mamă și fiică, Buiumaș izbucnește în plîns, Bubi scoate un lătrat furios, parcă i-ar ține partea Țiprei după felul cum se uită în ochii ei, hămăindu-i pe Blima și pe bărbatul ei. Blima o ia fuga spre bucătărie. De acolo se aud strigătele ei că în casa asta de jefuitori nu mai stă, măcar s-o și aurească.

Glasul Țiprei e înlăcrămat, iar Țalic — pe care nimeni nu l-a văzut plîngînd vreodată — nu se poate stăpîni, hohotește și smîrciie, și lacrimi șiroaie curg din ochii lui. Șaia s-a dat înapoi, că nu știe cum s-o

scoată la capăt cu socrii, și în cuhnie îi ajută Blimei să adune îmbrăcămintea, darurile de nuntă, ce brumă de boarfe au. Apoi se tot duc amîndoi, pe furiș. Nici rămas bun nu-și iau. Țipra se dă tocmai pe lîngă fereastră și numai ce-o vede pe Blima a ei ținîndu-l pe bărbat-su strîns de braț și scoate niște răgete adevărat de femeie nebună și cade leșinată. Se adună vecinii (printre care și Basia lăptăreasa), și după multă caznă, o trezesc din leșin. Atunci ea zice față de vecini :

— De-acu nu mai am fată ! Am îndepărtat-o din inima mea...

★

În casa Țiprei nimănui nu-i mai este îngăduit să pomenească numele Blimei. Dacă vreun copil amintește de soru-sa, mama i-o retează :

— N-am avut parte de fete : Eche Pine a murit, [iar Blima] ¹ e și mai rău decît dacă ar fi moartă de adevăratelea. Și-a blestemat părinții. Să nu mai aibă odihnă nici pe lumea asta, nici pe lumea cealaltă..

Pe urmă s-a auzit că-i neînchipuit de cîinoasă Blima ; spune la oameni că părinți n-a avut, că din duh s-a născut. Mai aduc vești binevoitorii precum că Blima s-ar fi dus la o vrăjitoare. A scornit ea, a scornit vrăjitoarea, de auzit s-a auzit că a pus-o pe baba înțeleasă cu ucigașul să scrie numele părinților, numele fraților pe o cărămidă. La miezul nopții, toate numele au fost șterse, ca să se risipească și să se spulbere și pomenirea lor de pe pămînt. Toate zvonurile astea o înnebunesc pe Țipra, care plînge neconținut și blestemă, totuși ascultă cu mare luare-

¹ Cuvintele cuprinse între paranteze drepte lipsesc din ultima ediție ; au fost reproduse după ediția I.

aminte tot ce se aude despre Blima. Ba întreabă adesea cum stă cu sarcina. Numai cînd se vorbește de sarcina Blimei pare a se îmbuna :

— Să-i dea Dumnezeu dezlegare ușoară... dar eu, una, de știut n-aș mai vrea să știu de dînsa...

Frații sînt opriți sub jurămînt să calce pragul casei „dușmancei”. Cei mai răsăriți, care cunosc tîrgul ca în palmă, nu se prea potrivesc și se duc pe ascuns la Blima. Buiumaș nici nu știe unde șade, altfel s-ar duce și dînsul, că-i e dor.

Buiumaș a pornit dimineata spre școala dascălului Berl. Se joacă pe drum, uitîndu-se la soare printr-un ciob de sticlă verde, țintește cu pietre vrăbiile, bagă mîna prin spărtura gardurilor, să rupă o floare, sare într-un picior. Începuse ziua cu bine : cafea cu lapte și făgăduiala mamei că la prînz face mămăligă cu caș dulce și poate și cu oleacă de urdă dulce. Ce fericire aduce gîndul despre mîncare, nu atît mîncarea însăși ! Pietrele trotuarelor sînt fierbinți ; încălzesc talpa desculță a piciorului, soarele arde și fluturi de toată frumusețea zburătăcesc peste tufele de pe marginea gardurilor. La răsîntia uliței potcovarilor — acolo unde birjarii își potcovesc caii, iar țăranii, boii — Buiumaș se ciocnește nas în nas cu Blima. De luni de zile de cînd n-a mai văzut-o a uitat și cum arată. Cînd voia a-și aminti — că dorul suflă ca un vînt rece în inima lui — parcă o vedea, parcă se ștergea iute fața ei. Nu mai e Blima cum a fost : are pîntecul umflat, așa cum îl au cei ce au înghițit paingi, capul îmbrobodit cu basma, iar obrazul plin de pistrui. Dă să fugă, ca să nu afle cumva mama c-a vorbit cu „dușmanca”.

— Buiumaș, Buiumaș, de mine, care te-am crescut ca pe un porumbel, fugi tu ? îl strigă. Îi iese întru

întîmpinare, îi taie calea şi-l prinde ca pe un pui de găină.

— Dacă mama zice că nu se cade să vorbim cu tine ! Zicea chiar ieri c-ai făcut farmece să moară şi mama, şi tata, şi noi toţi, ca să rămii tu singură cu „el”... Şi apăsă pe el parcă l-ar călca în picioare.

— Cu cine cu „el” ?..

— Păi „el” îi Şaia ; mama a spus că nu se mai cade să-i spunem pe nume, numai „el” îi zicem de cînd ai fost neobrăzată cu mama.

Blima nu se dezvinovăţeşte, nu se supără. Îl strînge la piept, îl sărută pe frunte, pe gură, unde se întîmplă. Zîmbeşte mulţumită :

— Bubi are inimă mai bună decît tine ! În fiecare zi vine să mă vadă. De unde şi cum m-a simţit, numai ce m-am pomenit cu dînsul. Dacă vii şi tu la mine, nu-ţi dau ciolane ca lui Bubi, îţi dau dulceaţă de trandafiri şi de cireşe amare... Că eu-s gospodină la casa mea... Şi am să am un băiat. Mi-ar părea bine să semene cu moşu-său : cu tine.

— Aş veni, răspunse Buiumaş, dar mi-i că mă taie mama în bucăţi dacă o afla că i-am călcat porunca. Da' tu unde te duci acum ?

— Mă reped pînă la bunicul. Îi tare rău de cînd şi-a scrîntit mîna...

— Ne-am duce şi noi. Ne ia la goană baba Clonţ...

— Dacă vii la mine, Buiumaş, cînd oî face băiatu, toată turta dulce de la cumetrie ţi-o dau ție, numai ție... Vino. Că mi-i dor de tine, şi de mama, şi de tata. Să-i spui tatii că nu din capul nostru am făcut noi toate ; am fost puşi la cale de duşman...

A făgăduit că vine fără ştirea mamei şi s-a îndreptat vesel spre şcoală, iar Blima, spre uliţa bunicului.

Ajunge la sinagogă şi intră în tindă. Nu-i nimeni. Dascălul n-a venit. Un zumzet se înalţă dintre tufele de leuştean, şi pietre zboară peste zăplaz. Buiumaş

iese în grădină. Băieții se joacă : spun că pe dascălul l-a luat la comisie Precup, care a intrat pînă în mijlocul sinagogii, a bătut din cizmă, poruncind copiilor să se împrăștie.

Băieții s-au prefăcut că pleacă. Dar s-au ascuns. Unii, în umblătoarea școlii (fiindcă erau mai mulți, nu le era frică de dracii care zburdă pe acolo), alții, după gard. Cînd au prețuit că nu mai e nici o primejdie, s-au întors la locul lor și s-au lungit în iarba înaltă și moale. Un neastîmpărat a fost de părere că ar fi bine, pînă se întoarce dascălul, să se joace de-a tilharii și jăndarii. Ceilalți prinseseră însă frica lui Precup și n-au vrut, zicînd că-i mai bine să stea binișor, să nu-l zădărescă pe tilhar, că are inimă de cîine cu cerul gurii negru... Unul a văzut cum o țărancă păsea șovăind pe malul pîriului, a rîs cu hohot și a arătat-o cu degetul. Credea că țărancă se va rușina. Nu numai că nu s-a rușinat țărancă, dar a strigat :

— N-ați mai văzut femeie, bată-v-ar crucea de diavoli !

O grindină de pietre s-a dezlănțuit asupra ei. Alerga femeia spre țigănite, ferindu-și în fugă picioarele de pietrele ascuțite, de cutiile, tinichelele, cioburile de sticlă aduse de revărsarea apelor. Dar nu știa de ce să se ferească mai întîi : de grindina de pietre ce-i ploua peste umeri, sau de așchiile ce i se înfîgeau în tălpi. Au petrecut-o pînă ce a ajuns aproape de carul cu boi dejugat la potcovărie. Frica de țaran, bărbatul femeii, i-a oprit și s-au întors să se culce în iarba care mirosea a pămînt reavăn, străbătut de ploaie.

— Ei, zice Buiumaș, să fie aici Moişă Lungu, ce de-a povești ne-ar spune !...

— Da' tu ești cocuță de ascuți minciunile lui Moişă Lungu ?... El minte că-nnoadă coada mîtei cu a rîndunicii.

Un băiat care şade pe uliţa feredeului zice :

— Are să vie zilele astea un rabin cu joben... pe la noi s-a auzit că se pune temelia unei şcoli mari. De aceea bogătaşii care dau copiii la şcoala primară nu ne mai lasă pe noi să învăţăm la dascălul Berl.

Dar neastîmpăratul care se gîndeşte mereu la ţărancă alungată cu pietre zice :

— Măi băieţi, rabinul cum face copii?... Tot ca oamenii ? Adică nu ca mama şi tata, ci ca Precup şi nevasta lui ?

Nimeni nu ştie cum se plămădesc copiii. Toţi îşi închipuie totuşi că se petrece ceva de ruşine, de care nu se poate povesti faţă de cei vîrstnici.

— Asta-i ! răspunde un băieţel firav. Un rabin n-are voie, că n-ar mai pune mîna pe carte...

— Din ce se fac ploşniţele ? îl înfundă împielîţatul. Voi sînteţi proşti, dar eu ştiu !

— De la sine se fac. Parcă iarba se seamănă ? Nu creşte de la sine ?...

— Berl are o fată şi un băiat, zice iar nătărăul neastîmpărat. Cum dracu s-a întîmplat ? I-a făcut, i-a găsit în ieslea grajdului, aduşi noaptea de îngerul Gavrilă ?

— I-a ajutat Dumnezeu !... zice cu tîlc Buiumaş.

— Dar pe cizmari, pe croitori, pe negustori de ce nu-i ajută, şi lasă femeile lor borţoase ?...

Cel de pe uliţa feredeului rosteşte, ca unul ce ştie :

— Dascălul face copiii ca toată lumea, dar rabinul tîrgului care are curtea, feredeul şi sinagoga lui, ca şi rabinul cel sfînt de la Ştefăneşti, nu cred...

— Ei, pîrlacii ! se aude vocea dascălului. Ce tot puneţi la cale ?...

S-a întors de la comisie. Ține în mână biciul de curelușe. Pare c-a plîns ; are ochii roșii.

— Să veniți la mine după prînz, acasă, că pe aici de ne prinde că învățăm, ne alungă și poate ne și închide... Este poruncă să nu mai învețe copiii carte. Nouă ni se ia pîinea de la gură, copiilor — mintea...

Buiumaș își aduce aminte din iarnă de trista melodie pe care o îngînau cînd se pomenea de mormîntul străbunei Rachila :

„Și dacă Nevizaraden a veni și a goni poporul nost' scump în surghiun, vor trec pe la mormîntul mamei Rachila ; lăcrămînd se vor tîngui ei, iar un ecou va ieși din mormînt și le va zice : «Uscăți lacrămile și conteniți plînsul, că mîndreța și frumuseța lumii pe voi v-așteaptă !»”

Se deapănă în gînd, mereu mai triste, cuvintele pe care le repetă copiii... Precup se înalță ca un berbec dintr-o fîntină. Precup, spun copiii, este pricina tuturor suferințelor. El bate din picior dascălului care deprinde pe copii cu buchile și, în felul său, este bărbat oarecum sfînt ; pe copii îi înjură ; cu ciubotele, cu care pășește pe unde au trecut și porcii, intră în sinagogă unde plutește alt duh decît cel la care poate ajunge un cap de ciutură de fîntină seacă, și calcă apăsător, cu o cutezanță de mascur leșesc.

— De acum veniți la mine acasă, pînă a trece cumpăna. Bogătașii s-au adunat la epitropie și au hotărît să nu mai învățați carte. Ei vor să vă ducă la școala din deal, ca să deprindeți învățătura lor, care nu-i a noastră, așa cum am moștenit-o de la străbunii cei ce n-au ascultat de poruncile împăraților, și regilor, și boierilor, veacuri și veacuri... Și acum, la ascultare ! Cred : n-o da Precup peste noi ! Și dacă o da...

— Atunci stingă-se lumina în ochii lui ! Să se uite și să nu vadă decît brumă și ceață, s-asculte și să n-audă decît zumzet și murmur și urlet de fiare ! blestemă copiii.

Fiecare copil rostește o frîntură de rugăciune. Cînd greșește, mai zice o dată și încă o dată, la nesfîrșit, după Berl, care face : „Zi așa, zi așa”, arătînd buchile cu pana de os ce-i zice deget de ciolan. Buiumaș este ascultat cel din urmă.

— Ei, răsfățatură, face dascălul, tat-tău nu mai are de gînd să-mi plătească simbria ? Sînt două săptămîni de cînd n-a mai dat semn de viață...

Buiumaș răspunde pe nerăsuflăte, ca un om bătrîn :

— Tata n-are... au fost cheltuieli cu nunta Blimei, și prin casă îi lipsă mare...

— Apoi spune-i lui mă-ta să cumpere pește mai mic și cocoș mai mic pentru praznicele de sîmbătă... Iar pacea¹ nu-i nevoie să mîncăți... Dacă-i așa, pupă cartea și du-te acasă. După amiază, la mine acasă.

Buiumaș se îndreaptă spre casă pe din dos, să nu dea ochii cu Precup. Foc și pară e în inima băieților pentru Precup, capul răutăților, izvorul ce înveninează viața părinților și a copiilor. O jale amară îi pătrunde în inimă. La sinagogă era frumos de învățat. Mai cu seamă serile de iarnă, cînd tălmăceau capitole întregi din scripturi și se întorceau acasă cu felinarele de bostan în care se înfige o luminare. În sinagogă ți-e frică noaptea dacă arde o singură luminare, numai la masa unde învață copiii, iar întunericul se îndeasă în jurul chivotului cu suluri...

¹ *Pacea* — mincare făcută din picioare de vișel, cu ouă și oțet.

Acasă, altă jale: Țalic a fost grabnic chemat la bunicul. Au și tocmit și adus cioclu să-l păzească. Zece oameni au fost adunați, cit mai are glas și cit mai înțelege, să asculte spovedania morții. Mama se repede și ea într-acolo; îl ia și pe Buiumaș. Pe toată ulița birjarilor — mare frământare. Un pîlc de femei șoptesc. Se dau deoparte cînd trece Țipra. Așteaptă și ele cu înfrigurare deznodămîntul. Se vede că se înfricoșează de moarte, dar moartea bătrînului o așteaptă ca pe o ușurare. N-a fost el omul cel mai de vază de pe uliță, ci sărac lipit pămîntului, dar răbdător, și n-a atins nici musca din perete; așa că, deși așteaptă, le lăcrămează ochii. Oricine moare aduce aminte că-ți vine și ție rîndul.

— Auzi? se spune că nu mai vorbește...

— Ei, să ajungem și noi la etatea lui...

— Dacă ar fi dus-o mai bine, ar mai fi putut trăi... Ia să se fi dus pe vară la stîină, să fie cășărar, ținea pînă la o sută douăzeci de ani!

Verii lui Buiumaș, de obicei neastîmpărați, au obrazele speriate, ochii plînși. Pînă și baba Clonț nu-i hărțăgoasă, gata să sară ca uliul: ți se face milă de ea. Îl plînge:

— Comoara vieții mele, fă-te bine! Nu mă părăsi în singurătatea lumii celei amăgitoare...

Bunicul zace întins pe divan, cu barba zburlită, cu nările larg deschise. Se uită cu coada ochiului la fecior, la noră, la nepoți și la nevestă... Parcă n-ar spune nimic privirea lui, parcă-i grea de o durere fără seamăn. Îi vine tare greu să se despartă. Lacrimi se rostogolesc peste pomeții galbeni. Face semn cu mina să plece cioclu. Mina cade moale, de prea mare osteneală.

— Săracul... face Țipra. I-a și crescut țărîna în nas... A și mirosit tabacul cimitirului...

Bunicul a auzit și a înțeles. Privirea lui se îndreaptă străpungătoare ; plînge lin, cerșind îndurare : „Cruțați-mă !”

A venit și nevasta hahamului Hanina : uscățivă, cu nasul lung, cu buzele suflecate, de i se văd dinții lătăreți, de cal. E femeie, dar așa de palidă, cu glasul ca un ecou, de pare o umbră a morții. Își tîrîie tălparii, șalul căzut pînă la glezne, hiriile cînd vorbește ca o rîșniță ruginită. S-a apropiat de patul bunicului și fornăie pe nas, că abia se pricepe :

— Gustă din zeama asta aurită, moș Moisei ! Gustă, că e zeamă din Gan Eden ! Asta are să te învie.

Bolnavul a tresărit auzind de înviere... Se uită lung, plînge mai tare : parcă ar recunoaște-o, parcă nu, pe vecină, și parcă s-a pierdut înțelesul cuvintelor ei.

— Lasă-l ! a zis baba Clonț. Lasă-l ! Nu vezi cu ce lanțuri grele îi e sufletul legat de trup ?

Nevasta hahamului a oftat. S-a întors zicînd către cei din casă :

— Nu mai moare, sărăcuțul ! Cine știe ce are de ispășit că nu-și dă sufletul...

Iar a tresărit bolnavul. Trupul lui, numai piele și ciolane, tresare și se zvîrcolește. În ochi, o lumină.

Un hohot de plîns a răsunat prin casă. Abia mai răsuflă bunicul. Ochii i se închid de somn, barba albă, împestrițată cu fire roșii, se zburlește cu cît crește nemărginită spaima lui de moarte.

Cum plouă lung, tihnit, subțire și fără contenire, așa se respiră o mare tristețe în casă și susură plînsetele. Trezită din mahmureala plînsului, Țipra își amintește de copii. Îi trimite să plece, să nu fie de față cînd și-o da sufletul bunicul.

— Duceți-vă, jucați-vă... Nu-i de voi aicea.

Copiii nu pleacă. Se așează pe prispă. Unul din verii lui Buiumaș zice :

— Cinci ani din viața mea i-aș da numai să mai trăiască !

— Dară eu ? întărește Buiumaș.

Vărul celălalt adaugă :

— Față de martori pun degetul că dau câți ani trebuie...

Moișă Lungu intră în curte. Scoate din buzunarul scurtei sale verzui un fel de ștergar de cînepă, lung și lat cît o față de masă, și suflă nasul cu zgomot, parcă nechează un cal.

— Aicea a stat Moisei ?

— *Aici stă !* răspund copiii.

— Ha-ha ! Va să zică se mai chinuiește ? Nu și-a dat încă sufletul ?

— Nu. Mai vorbește ! Și poate că are să se și scoale din zăcere... răspunde Buiumaș.

— Mi se pare că tu ești odraslă de a Țiprei... Ia cheam-o pe mă-ta !

Se uită la Buiumaș de aproape, făcînd ochii mici ; sînt roșii, înecați în grăsime și păr.

Țipra iese din casă.

— Am venit la slujbă ! zice Moișă. Nu știi ? Dacă noi nu ne-am face datoria, rămîne mortul singur în noaptea cît mai rămîne pe lumea asta. Cîte se pot întîmpla ! Ți-l ridică Necuratul și-l mai azvîrle în iazul pochilor sau în cine știe ce fîntînă plină de broaște de cele mari. Se oprește și întreabă ca omul de breaslă : Mai gîfîie ?... Mai gîfîie ?...

Țipra se încruntă la Moișă Lungu, apoi oftează :

— Poate mai ține pînă diseară...

— Da' înăuntru cine-i ? Este cineva care îl veghează ?

— Cioclul Ușăr... El și coase straietele morților...

— Ușăr ? Pe el l-ați găsit ? ! Mă mir că-l îngăduiți în casă ! Are obiceiul să-l înăbușe pe muribund cu perna, ca să-l facă mai repede mușteriu...

Țipra n-are răbdare să-l asculte ; se pomenește și cu Srul Polcuță, descult, ca derbedeii tineri, cu caf-tanul slinos, barba hirsută și o pălărie tare, pusă pe ceafă, vorbind, stupind, în timp ce cuvintele îi tros-nesc ca trestia uscată când o desfoaie vîntul.

— Pe mine nu trebuie să mă uitați ! Eu am fost prieten cu Moisei. *Eu* trebuie să-l păzesc. Că de ce să-mi fure un străin piinea mea ? Nu se poate ca un străin să moștenească de la Moisei ceea ce-i partea mea... Că dacă nu mă veți avea în grijă, apoi ne judecăm pe lumea cealaltă. Și acolo aveți să mă despăgubiți... și încă cu dobîndă...

Țipra abia se mai ține de furie :

— Ca uliii sînteți... Ba și mai rău ! Nu și-a dat răsufnul moșneagul, și, ca ciorile peste cînepiște... Vorba ceea, Srulea dragă, nu-i vinde pielea lui Moisei : n-a murit încă ! Dacă moare pînă diseară, n-am ce face cu el, ți-l dau în brață... Dacă însă mai găsește putere să se scoale, poate te-a petrece dînsul pe tine pînă la groapă și a spune nevستی-ti să nu-ți mai ducă dorul...

— Atunci este altă poveste ! se îmbunează Polcuță. Eu nu-i doresc moartea... De ce mă blastemi degeaba-degebuța ? Ei, dar dacă n-a murit, ce caută Ușăr ? De ce se uită pe fereastră ? Vrednic e dînsul — om cu două fete la bordel — să coasă straie de mort ? Ce mai caută și Moişă Lungu ? Nu-i ajunge cit cîştigă la fiecare zi-ntii, cerşeşte el într-o parte, nevastă-sa într-alta a tîrgului... Și de la cine nu cerşeşte ? Ar lua de la vii, și de la morți... Lipitoare trebuia să se nască, nu om. Lipitoare de pus la cai, să le tragă sînge... Trebuie să fumeze numai țigări boierești ?

Dar-ar pîntecăraia într-însul, să rămîie uscat ca surcica !...

— Vezi, zice apăsător Moişă Lungu, să nu-ţi cadă sub pumn măselele ca fasolele ! Unde-mi cade un mort, hop şi tu ! De cînd ai deprins tu, cîmpaci şi culegător de petice, să păzeşti morţii ? Aduni ciolanele de pe toloacă şi le vinzi lui Ioil Carobolă, care le trimite la fabrica de zahăr, şi ţi s-a năzărit că poţi fi şi cioclu ? Străbunicul meu, ştii tu, a fost cioclu, bunicul a fost cioclu, tata, pe timpul ciumei, tot cioclu...

— Da ! zice Polcuţă. Sărăcilă sin Sărăcilă ! Are şi cu ce se fuduli !

— Măi, cînd deprindea tatăl meu meşteşugul, tu trebuie să fi stat în punga lui tat-tău... Că altminteri ţi-ar fi dus şi ție racla la cimitir, sau te-ar fi ținut în pod, într-o lădiță de portocale !...

Tipra se întoarce în casă lăsîndu-i pe cei doi calici să se ciondănească şi să-şi verse unul altuia tot ce vor. Ei se aşază pe prispă, la rînd cu copiii, se liniştesc parcă.

— Al dracului hrăpăreţ, mai eşti !... zice în glumă Srul Polcuţă, ca să se pună bine cu Moişă Lungu.

— De ce, măi, hrăpăreţ ? Că nu te las să mănînci pîinea copiilor mei ? Că nu împart moştenirea lui Moisei cu tine ?

— Copiii lui ? !... Păi şi ai tăi sînt copii ? Pui de năpîrcă... Au nevoie de pîine ? Copiii tăi ?... Azi trec de dimineaţă pe la tine prin curte. Pe cine vîd ? Pe băieţii tăi. Pe amîndoi. Mîncau carne friptă. De dimineaţă, ca birjarii, casapii şi călăii care prind cîinii. Întreb : „Ce mîncăţi voi acolo dis-de-dimineaţă ?” Fatei al tău răspunde : „Carne de porumbel !” Am înţeles : înfulecau, mincinoşii, plămîie de vacă, plămîie friptă, şi se lăudau şi voiau să mă păcălească pe mine ? ! Va să zică tu ai de unde să le dai carne de

dimineată și nu trebuie să-mi iei mie piinea de la gură ! Că mie mi-e rușine să întind mîna !

— Pe Moisei îl cunosc de cincizeci de ani. Eu trebuie să-l păzesc în ceasul lui din urmă. Să plece de pe lumea asta cu obrazul unui prieten încremenit în ochi... curmă hotărît Moişă Lungu.

Srul Polcuță o lasă mai moale :

— N-ai cumva o priză de tabac ?

— Otravă ți-aș da ! Din păcate, n-am la mine. Poate că, altă dată, cînd m-oi aștepta să te întîlnesc ca pe năluca de la miezul nopții, am să-ți dau ! stupește Moişă Lungu peste umeri. Scoate cutia de tinichea, răsucesce o țigară. După ce o aprinde, se uită cu ochii mijiți la copii : Ehe ! Și voi creșteți pentru unul ca mine, care are să aibă treabă cu voi cînd vă veți astîmpăra !... se hlizește și se bucură pentru ce va fi.

Vecinele s-au strîns în jurul gardului.

— Să vărsăm apa din casă ? întrebă.

— Mai este, mai este ! răspunde Srul Polcuță foarte încruntat. Parcă ar fi stat de vorbă cu însuși ingerul morții și ar ști cînd s-a hotărît să plece cu sufletul mortului sub aripă.

Țipra iese iar pe prispă.

— Mai este ?... Mai este ? e nerăbdător Moişă Lungu. Are țigara lipită de buză și gura căscată și așteaptă răspunsul potrivit.

— Se canonește, săracul, se canonește... ba doarme, ba se deșteaptă, ba leșină. Nu mai recunoaște pe nimeni !... Apoi către copii : Copiii, n-am spus, n-au ce căuta aici ? Duceți-vă cu toții la mine. Pe unde tircolește moartea, vrăbiuțele nevinovate nu trebuie să ciripească.

Buiumaș se ia de mîna cu cei doi veri și o pornesc cam fără voie și fără poftă. Umblă întîi în virful picioarelor pe buza prispei ce înconjoară casa, apoi fac cei dintîi pași pipăind cu talpa glodul în care apa

chiftește. Taie ulița spitalului. Dintr-o căsuță mică, băgată pînă la glezne în apa verde și grasă a șanțului, își scoate capul un stoler. El este și cioclu. Tocmai netezește cu rîndeaua o scîndură. Mișcă rîndeaua aplecat peste o masă, ca și cum ar spăla pe cineva, mușcă dintr-o bucată de pîine, apucînd din strachina de pămînt un pumn de ceapă și ridiche. Cu gura plină, printre ronțaituri și îmbucături, cu o voce ce-i seamănă cu o apă mîloasă ce gîlgiie, îi întreabă pe copii :

— Ei, s-a isprăvit?... Pot lăsa treaba asta și să mă reped să-i iau măsura de straie lu bunicu vostru ?

Băieții trec mîndri înainte, fără a-i răspunde. Ca și cum nu l-ar fi auzit. De altminteri, nimeni nu intră în vorbă cu namila aceea de cioclu ; el e în stare să ducă racla cu mort cu tot ; el n-are inimă de om. Fie mort, fie viu, fie scîndură sau piatră, totuna pare a fi pentru dînsul. E nepăsător pentru toți și toate ; prieteni n-are, rude n-are, copii n-are. Numai o hui-dumă ca dînsul, cu trup de piatră și cap de lemn, s-ar fi putut face cioclu. Întreabă pe copii, el însuși își răspunde. Se spune că de-ar putea vorbi morții, ei n-ar îngădui ca unu ca ăsta să pună mîna pe ei. Viii se feresc din calea lui, cum te ferești de bețiv, de duhoare, de sergent de uliță, de molimă, de nălucă.

Cînd ajung în fața casei roșii, văruiță cu o culoare de abator (casa unde-s adunate fetele fără bărbați), verii lui Buiumaș spun că se duc la tatăl lor, la fere-deu, să-l ajute la legat măturile de stejar de biciuit trupurile la aburi. Buiumaș e nevoit singur să se ducă acasă, tăind ograda lui Buiumcă cîrciumarul, apoi ulița mare. Trece pe la fabrica de sifon. Ca de obicei, sînt adunați acolo copii. N-are chef de joacă. Parc-ar fi bătut. În ograda cea mare a birjarului de peste drum se aruncă într-o cotiugă cufere, paturi, mobilă. Cvoc de la muzică își răsucește mustața, se învîrtește

mîndru în călciie. O strigă pe nevastă-sa, poruncește mereu altceva unui soldat, trage o palmă cîte unui copil de al său. Cvoc se mută. Băieții lui se laudă că se duc cu trenul tocmai la Galați, unde Cvoc a fost mutat la muzica militară.

Pe prispa casei din stînga Țiprei șade băiețelul zugravului. Mușcă dintr-un covrig gros. Umbra caseilor se întinde pînă în mijlocul uliței. Soarele înclină spre soare-apune. Buiumaș face semn băiețelului să vină pînă la dinsul.

— Hm !... (dă din umeri, încăpățînat, celălalt) iaca nu vin... Tu vrei să-mi ceri covrig. Și mama a spus să nu dau ! Să mănînc tot-tot numai eu.

— Eu să-ți cer ? Păi știi cine-s eu ?... Tata are să fie diseară orfan... Și eu am să am bunic mort... Noi avem să dăm de pomană, nu să cerem.

Băiețelul se lasă ademenit. Vine. Se tolănesc amîndoi. Buiumaș dă să rupă o bucată din covrigul băiatului. Dar trece subșeful muzicii militare — negru ca ceaunul, cu gura roșie și dinții albi.

— Mă, se încruntă la Buiumaș, nu fura covrigul copilului !...

Se îndepărtează muzicantul. Buiumaș spune băiatului (nu mai îndrăznește a se atinge de covrig) :

— Tu ai văzut porumbel ca peștii, cu solzi ?... Noi avem în ogradă. În fiecare dimineață ies din pîrîu, vin în bucătărie să spună rugăciunea împreună cu mine.

— Porumbei cu solzi ? Mă păcălești...

Buiumaș trage cu urechea și ce aude că se șoptește prin casă el zice cu voce tare. Despre porumbeii cu solzi a auzit întîi și întîi de la fratele Ițe cel mare. Acela zicea că-n pîrîul din dosul casei se prădesc un fel de porumbei cu solzi. De unde a scos-o, nu se știe. Poate că i-o fi spus-o și lui d-alde Iordache Mantu,

ca să-l înduplece să se ducă să-i aducă rachi... Buiumaş a crezut-o. Şi acum o vinde feciorului zugravului.

— Ce să te păcălesc? Sînt porumbei cu solzi! Ei vin numai la rugăciune. Pe tine nu te dă mama la şcoală?

— Nu, că tata zice că-s prea măţăţel l...

— Nu eşti mic, dar tatăl tău nu-i credincios. Aşa sînt zugravii l...

— Şi unde-i ţineţi peste zi porumbeii cu solzi, cînd nu-s în rugăciune?

— Între carcadîri!

— Arată-mi-i şi mie!

— Eu nu ştiu dacă eşti bun la Cel-de-sus s-ajungi a-i şi vedea...

— Iar mă amăgeşti? Dacă mă amăgeşti, plîng, şi vine mama şi te bate cu cleştele de foc. Mai bine să-mi dai şi mie un porumbel, să-i arăt mamei...

Coboară pe ulicioară, în grădină. Se aruncă în iarbă. Măcieşii sălbatici sînt plini de gîze verzi, gîze străvezii, gîze cu şi fără aripi.

— Unde-ţi sînt porumbeii? Mincinosule! Buiumcă minciună! se supără băieţelul zugravului.

— Îmi dai o bucată de covrig, ţi-i arăt. Altfel, fac păcat.

Copilul se încăpăţînează. Ascunde covrigul sub-suoară.

— Nu dau. Tu vrei covrig şi pe urmă nu-mi mai arăţi porumbeii.

— Nu-mi dai, faci mare păcat! face Buiumaş.

— Cum aşa, păcat?

— Pe cealaltă lume au să-ţi crească covrigi în loc de unghii, covrigi în loc de păr. Uite, ca semn că ai făcut păcat, s-a şi ivit o pasăre neagră!

— Nu văd decît o cioară...

— Cioară ? Dacă nu umbli la școală ca mine și nu știi carte, nici nu știi deosebi cioara de păcat. Cioara zice ceva din gură, păcatul tace.

Cuprins de spaimă, băiețelul rupe cu toată părerea de rău o fărimă de covrig. Din porumbarul înfipt în mijlocul grădinii nesfirșite, întins pe malul celălalt al pîrîului, se înalță un stol de porumbei.

— Vezi ce pomană ți-ai făcut ? spune Buiumaș bătrînește, așa cum a văzut că spun oamenii mari cînd li se face un bine.

Băiețelul zugravului se bucură. Ochii albaștri se fac mici și pîlpie în ei o flacără de bucurie, cîrlionții alburii se zburlesc. Băiețelul are un cap bălan, de o mare frumusețe. Cînd țopăie de bucurie, seamănă cu un cîrlan cu mițele de aur. Nevasta zugravului îi taie însă pofta de hîrjoană :

— Să vii acasă repede, că-ți tund mițele și le pun în saltea !

Băiețelul pleacă. Buiumaș rămîne singur în umbra măcieșilor. Îl podidesc lacrimile ; se gîndește la bunicul care moare și pe care n-are să-l mai vadă niciodată. Un mort este ca o simbătă de bucurie, ce pleacă și nu mai vine niciodată. Vine altă simbătă, altă sărbătoare, dar cea dusă, într-o mare fără de sfîrșit, se îneacă undeva, și niciodată, niciodată nu te mai întîlnești cu bucuria ce ți-a dat-o.

— Buiumaș ! Buiumaș ! se aude chemat de Țipra. Hai, toarnă-mi niște apă.

O îneacă plînsul. A înțeles : bunicul nu mai este. Țipra își spală vîrfurile degetelor : așa cum îi datina, că nu se cade să intri în casa ta necurățit după ce ai stat în casa mortului.

★

Țalic n-a dormit acasă în acea noapte. Dar nici de dormit n-a dormit. S-a învîrtit încolo și încoace pe

uliță, pe dinaintea ferestrelor casei unde-și dăduse duhul taică-său. Țipra a dormit acasă. Înainte de zori a plecat. Feciorul nu putea intra în casa unde era întins mortul, pe lutul de pe jos, acoperit cu căftănelul său verzui, și cu picioarele spre ușă... Pe câteva ceasuri s-a întors. Basia lăptăreasa s-a oprit în fața casei.

— Dumnezeu să vă ferească de jale și de moarte !

S-a oprit mai mult ca de obicei. Țipra îi povestește cum bătrînul s-a sfîrșit plîngînd și strîngînd pumnii ; cum ar fi vrut să oprească viața în loc, cum sufletul lui a pîlpîit ca o luminare. Buiumaș ascultă.

— Da' bietul Srul Polcuță, care a înnebunit ? Mare blestem ! aduce vorba lăptăreasa.

Se vede : Basia ar vrea să spună altceva. Îi e teamă să n-o ia gura pe dinainte și să spuie ce nu trebuie.

— Din pricina lui Moişă Lungu. N-are nevoie de tovarăș, să păzească mortul, ca să împartă cîştigul ! îi taie vorba Țipra. Basi dragă, de ciocli, de moarte și de cerșetori să te ferești. Moişă ăsta se tot laudă că s-a născut între morți, că nu are nevoie de ajutoare. Cînd se nimerește să aibă la paza unui mort un tovarăș, pe un tremură-barbă și clănțane-dinți ca Srul Polcuță, deprins să coasă polci țărănești și fuste pentru muieri, apoi știe el să scornească una, de să vuiască treizeci de ani tîrgul. Cît am stat noi, pînă după miezul nopții, în casa lui socru-meu, Moişă Lungu se făcea prieten cu Polcuță. A povestit unul una, altul alta. Moişă Lungu a povestit cum a tras una cu podul palmei unui mort de s-a deșteptat și a cerut mîncare, cum a alungat stafiile venite să fure un suflet... Cînd am plecat noi și a adormit bietul Srul, Moişă a dosit niște mîțișori sub zăbranicul mortului. S-a trezit Srul din somn. Îi sosise și lui timpul de veghere. Se cheamă că era de planton.

Moișă s-a întins pe cuptor lângă soacră-mea vitregă, s-a prefăcut că doarme și sforăia motanul bătrîn, parcă torcea. Numai ce o dată s-a auzit un suspin ușurel... începuseră a se mișca mișisorii și a mieuna. Întîi nu-i veni să creadă lui Srul. Dar cînd văzu și văzu că zăbranicul se tîrîie singur spre ușă, s-a gîndit că a intrat strigoiul în mort și că strigoiul se mișcă și miaună. „Moișă ! a țipat Srul de s-a cutremurat casa și s-a deșteptat toată ulița. Moișă, scoală : mortul se mișcă !...” Moișă se prefăcea mereu că doarme dus, sforăia ca omul prins de cel mai dulce somn după mare osteneală. Srul Polcuță și-a luat picioarele la spinare și a zbughit-o pe uliță... Acu, cică, nu-l găsesc nicăieri. Mi-e să nu se fi aruncat în fîntîna vrăjitoarei...

— Ei, face Basia oftînd, tot de năcazuri a avut parte Moisei străinul. I-a murit nevasta dintîi otrăvită ; cea de a doua ea l-a otrăvit pe dînsul. Cine știe cît a păcătuit ca să...

— Și mata, Basia ?... Doamne, iartă-mă ! Crezi cumva c-a intrat diavolul în mort ?

— Cine a zis asta să-i stea gura la ureche ! Nu-mi place să mă amestec în vorbe ce se aruncă. Că odată și odată dăm socoteala pentru fiecare vorbă. Crezi că ai cumpărat marfa asta și nu costă nimic, și odată și odată te pomenești că-ți trimite țidulă și poliță și trebuie să plătești. Sîntem vecine, se cheamă, de atîția ani. Am pășit eu pragul casei tale și am intrat eu la tine în casă altă dată decît atunci cînd ai avut tu un năcaz ? Am intrat eu în casa zugravului decît în zilele cînd pe băiat îl apucă ducă-se-pe-pustiile ?... Da, eu nu zic nimic. Așa se vorbește în țîrg. Îți vînd, vorba ceea, ce-am cumpărat. De mult nu s-a mai pomenit să învie un mort. Și tocmai un om de treabă ca tata lui Țalic. Să învie și să miaune...

— Nu ți-am povestit, Basia dragă, cum ticălosul de Moişă Lungu a băgat mîișorii sub zăbranicul mortului, cum mîișorii au mieunat, și nu mortul ?...

— Tu știi cum e gura lumii : numai sapa și lopata le astupă. Zice că Moisei n-a avut răgaz să se curețe de păcatele părintești și ale lui. Eu, una, Basia lăptăreasa mă cheamă, știu de văcuța mea, de strujenii mei, în altele nu mă amestec. Spun numai : să vă lerească Dumnezeu de aici înainte de năpastă și jale !...

Basia o întinde înainte, tîrînd tinichelele cu lapte. Țipra intră în casă ; Buiumaș, după ea. Ar vrea s-o întrebe ce a vorbit cu Basia ; că erau atîtea și atîtea : și înfricoșătoare, și pline de haz. Se teme. Mama are loane ; mai cu seamă într-o zi de asta de durere fără seamăn. Țipra se învîrte prin casă ca și cînd ar fi pierdut o cheie. Vine Blima. Pe neprevăzute se aruncă la pieptul mamei, plînge cu hohote.

— Mamă, mamă, noi nu mai avem bunic !...

Plîng tustrei, ca și cum din casa lor s-ar scoate mortul.

— Tata s-a dus înainte la țințirim, să vadă cum au săpat groapa... Mă duc și eu, că acu scoate mortul din casă. Blima, rămîi tu aici cu mezinul nostru ! zice Țipra, ca și cum n-ar fi fost supărate niciodată.

Blima și Buiumaș coboară costișa din dosul casei ; se tologesc tocmai pe malul pîrîului și se uită la gizele cu picioare lungi ce plutesc cu mare repeziciune.

— La toamnă, zice Blima, după ce-i pune Buiumaș capul în poala ei, fac și eu băiat ca tine !... Numai ca moșu-său cel mic să fie...

Buiumaș se uită cu ochii mari la soru-sa. Își amintește de ceea ce spuneau băieții mai alaltăieri. Blima

nu face copii ca sfinții, de care ceru se milostivește și nu-i părăsește să lăunece în păcat ! Ea are să facă băiat ca toată lumea, așa cum a făcut mama pe Eche Pine, care a murit de foame...

— Acum, mai zice Blima privind pîriul, trebuie să-l fi spălat pe bunicul, să-l fi uns cu gălbenuș de ou, să-i fi pus furculița în mîină, ca să aibă pe ce se sprijini cînd om ajunge la învierea morților și cînd are să treacă călare pe uliți Mesia.

Izbucnește în hohote. Buiumaș se uită la broaștele care sar în apă, își desfac picioarele și înoată, urmărind gîzele cele iuți de picior. Plînge și dînsul. Nu știe de ce. Doar că vrea să fie pe placul Blimei.

— Vra să zică, bunicul are să se întoarcă la învierea morților ? Atunci, nu mai e atît de mult !...

— Cine știe ?... răspunde Blima. Poate să fie mîine.

— Mîine ? Atunci, de ce a mai murit bunicul ?

— Așa se spune : au să învie morții. Dar știe cineva cît ține ? Poate să nu mai învie niciodată. Cine știe care are norocul să învie ? Deocamdată mor pe capete, lasă văduve, orfani și nepoți nemîngîiați și umplu țintirimele...

Buiumaș se culcă în poala Blimei. Simte nevoie de o mîngîiere. Ea își trage degetele prin părul lui de arici, mărunț tuns.

— Știi ce ? spune dînsa după o tăcere mai lungă. Hai să mergem și noi ! Acu nu ne mai uităm că-i baba Clonț. Acolo a trăit bunicul, și sufletul lui zboară în jurul opaițului și a paharului de apă legat cu cordele rupte din giulgiul lui.

Suie dealul, pornesc pe uliță. Lumea se uită după ei. Buiumaș se simte mîndru : că are un bunic mort, o rubedenie apropiată care s-a desprins dintre vii. Blima trece plînsă pe uliță, fără a se uita încotrova.

Buiumaş ar vrea să fie văzut de toată lumea. Uliţa unde locuieşte bunicul e plină de băltoace, din apă scaldătoarei mortului... Stau pîlcuri de femei în mijlocul uliţei, vorbind despre mort, altele pe prispe, şi tot despre „acel bătrîn cîrpaci cu barbă sură-roşcată, care în viaţa lui n-a atins o giză de pe perete”. În ogradă s-au adunat toţi acei care stau toată ziua la sinagogă aşteptînd să fie tocmiţi să citească rugăciuni în cele şapte zile cît jelesc rubedeniile.

În casă, Liba şi baba Clonţ se tînguie, bocesc, le-gănîndu-se, smîrcîind şi tuşînd. Cînd plîng cu hohote, parc-ar hui păsări de noapte.

— La drum lung ai plecat, Moisei al meu, cununa capului meu... iar pe mine m-ai lăsat zălog pe lumea asta, a amăgirii şi a deşertăciunii... Dar avem să ne întîlnim în poienile dreptilor şi prigonîţilor. Să fi ştiut că-ţi vine rîndul la moarte, cum m-aş mai fi purtat cu tine !...

Pereţii uzi, lutul galben de pe jos, chiftînd de atîta apă ce s-a vărsat cu scaldătoarea mortului, au prins miros parcă de găină plouată.

Baba Clonţ şi Liba îşi înalţă glasurile, plîng tare, sfîşietor. Pînă şi verii, zburliţi, buboşi, sălbatici, flenduroşi, plîng şi suspină, şi lacrimile le curg nu numai din ochi, ci şi din nas.

După o răpăială de plîns, se liniştesc ; un răstimp vorbesc cuminte, liniştit, lăudîndu-l pe mort cît de bun a fost, cum s-a canonit toată viaţa, şi apoi iar bocesc.

Baba Clonţ îşi aminteşte că în iarnă n-a avut de unde să-i facă un ceai măcar din frunză de gutui şi nici un virf de căpăţînă de zahăr n-a avut, şi plînge de părere de rău şi căinţă.

— Dacă ştiam, mă vindeam pe toată viaţa şi-i făceam ceai...

Țipra aşază pe fereastră, lângă divanul unde a murit bunicul, un pahar cu apă şi leagă de un cui o fişie de giulgiu.

Se lasă linişte. Şi toţi sînt în aşteptarea lui Țalic şi a băieţilor mai mari, care trebuie să se întoarcă de la cimitir.

IV

Țalic coase la mașina de cusut. Așezată turcește, pe podea, în prag, Țipra își soarbe cafeaua ei neagră. Cîteva cești mari de cafea bea dînsa pe zi. Dacă nu i-ar fi rușine, și-ar îneca amarul și ar bea și tutun !

— Dac-o vrea și s-o îndura Cel-de-sus, Buiumaș are s-o ducă ușor. Cu cartea în mînă, cu capul ușurel pe umeri, ca o floare, nu te pierzi... zice Țipra.

— Am ajuns zile neașteptate... Pe copii nu-i mai îngăduie să învețe carte veche. Se zvonea într-un timp că s-au sfătuit ei între ei, cei avuți, să adune copiii sărmani din tîrguri, să-i trimeată la învățătură tocmai la Vilna, să învețe carte bună și temeinică. Da' acum nu se mai aude nimic ! oftează amărît Țalic.

— Și ai fi tu, adicătelea, de părere să trimitem copilul prin străinătăți ?

— Numai să-l primească ! Dar nu primește pe oricine. Trebuie să ai putere să-l ții pînă sfîrșește școala, pînă se găsește cine să-l înginerească.

— Avem să-l dăm la școala din dealul feredelui. Băiatul nostru are tinere de minte. Musai ajunge doctor...

Buiumaș s-a întins pe podea, ascultă ; se uită la mama și se amestecă :

— Dar dacă am să mă fac doctor, am să umblu și sîmbăta cu trăsura ?

— Îl auzi, păcătosul ? Sîmbăta, cu trăsura ! La păcat se gîndește, nu la noroc.

— Tocmai, tocmai, eu păcat nu vreau să fac...

— Dacă nu vrei, treci repede la școală, că tat-tău nu muncește să-mi stai ca greierul băgat între scîndurile podelelor...

Mezinul este nevoit să plece, să nu mai audă cum sfătuiesc părinții despre viitorul lui...

Arde și înăbușe căldura. Pînă și umbrele cată parcă a se ascunde în casă. Picioarele îi sînt crăpate de mult ce umblă desculț. Pietrele ard talpa. Ca fierul încins. Pe uliță trece un țăran cu căruța venit cine știe de unde. Vinde păcură. Mai trece Sevastița, copila poștăresei, cu coadele-n vînt : învață ea la școala de fete, dar se joacă numai cu băieți. În vacanță, toată ziua se hîrjonește cu dînșii și îi cînd la furat castraveți, cînd la meșterit pușcoace de soc, la joaca de-a bandiții și jandarii. Cîteodată, golanii cată s-o prindă în grajd, la Basia lăptăreasa, ca să se joace „de-a tata și de-a mama”.

— Vii să-ți arăt ceva ? zice ea către Buiumaș.

El nu-i răspunde : i-a poruncit mama să nu-l vadă cu Sevastița, că-l ucide...

— Ce te ții fudul ? Nu răspunzi cînd te întrebă fetele ? Peste doi ani sînt domnișoară : nici mîna nu te-oi lăsa s-o pupi ! Nu te vezi că ești cu pantalonii spintecați, parcă ai fi femeie cu pestelcă ?

Buiumaș tace. Sevastița îl ațîță, mereu în alt fel, ca să-l facă să vorbească :

— Vino, măi, să-ți arăt ceva ce n-ai văzut de cînd te-a înțărcat mă-ta !...

Cînd Buiumaș întoarce capul, Sevastița a pus palmele cu degetele rășchirate la nas și se strîmbă.

-- De la nas trei palme-n jos, e ceva primejdios...

-- De unde știe astea o fată de școală ?

Buiumaș se uită la ea înciudat. Îi vine să plîngă. Nu se cade.

— Dacă ți-a plăcut, zice Sevastița, să mai vii să-ți arăt și altă dată !...

Buiumaș coboară povîrnișul spre școala dascălului Berl, se uită înapoi după Sevastița. Urît ce a făcut, dar poate să fie ceva bun ce ascunde ! Buiumaș își mărturisește citeodată, față de băieți, părerea de rău de a nu fi fată, ca să fie și altfel decît băiat...

Ajunge la școală. Îi găsește pe prietenii lui, gata rînduiți la masă, tălmăcind din *Biblie* capitolul ce pomenește despre blesteme și afurisenii grele.

Dascălul îl croiește cu biciușca de curelușă și cu plumb, că n-a venit la timp, și îl și ocărește :

— De pe acuma ai luat obiceiuri de Precup ? Nu-ți place cartea noastră ? Nu-ți place vorba dulce ? Pistolul și țignalul sînt pentru tine. Ca mîine ai să bei tiliun și ai să înfunzi cîrciumile și cafenelele !

Ceilalți băieți se bucură, deși știu că fiecăruia îi vine rîndul la bătaie și ocară. Usturimea curelei îl face pe Buiumaș să mai uite de Sevastița, de zăpușeala de afară.

Au isprăvit de tălmăcit, învață pe de-a rostul binecuvîntările : cum se zice cînd tună și fulgeră, cînd plouă, cînd iese curcubeul, cînd mănîncă pîine, cartofi sau carne, cînd beau vin, cînd se spală pe mîini. Fiecare rugăciune e o cîntare.

Vaca tărcată a dascălului s-a întors de la cireadă. Gospodina lui — care stă la vatră și scoate spuma de pe zamă cu lingura de lemn — a ieșit în curte, să primească vaca și să-i deschidă ușa grajdului.

— Trimite copiii acasă. Vine o cumpănă cum nu s-a mai văzut ! Te uită numai cum se încaieră norii peste turla catedralei !...

„Cum a pomenit de furtună, cum s-a întunecat mai tare, iar focul din vatră parcă a mai crescut. Lumina soarelui cade portocalie, parcă ar strînge-o de gît norii, glasul băieţilor tremură, mugetul vacii se face mai greu.

Dascălul zice :

— Hai mai repede, să nu v-apuice ploaia ! Dacă auziţi tunetul, ştiţi ce aveţi de făcut ?

— Ştim ! răspund, repetînd binecuvîntarea învăţată.

Filiiie vîntul călduţ ca nişte pînze subţiri. Zbîrniie. De departe vin nori grei, negri, cu poalele cenuşii. Vacile se întorc de la cireadă cu ugerile pline, păşesc încet, rumegînd, se uită în dreapta şi în stînga şi mugesc ca şi cum ar chema pe cineva.

Copiii o dau razna peste tufele înalte de ruje¹, printre straturile de cînepă, pătrunjel şi mărar. Numai de giştele de pe uliţă se feresc, ele se reped şi, sîslînd, dau să muşte, se feresc de vacile care se întorc de la păşune, vestind pe gospodine, cu mugetele lor prelungi, că au sosit la drobul de sare, la uruială, la muls. O jumătate de cer, spre miazăzi, este albastru-străveziu ; pe cealaltă jumătate, însă, se încaieră norii burtoşi.

Cad picuri grei, rari, care, cînd ajung pe iarbă, scînteie şi scot din pămîntul prăjit un miros de cărămidă.

*Plouă, plouă,
Babele se ouă !...*

strigă băieţii, aruncînd şepcile în văzduh.

Buiumaş îşi aminteşte de Sevastiţa. Se uită la picioarele sale desculţe, le aseamănă cu ale Sevastiţei.

¹ *Rujă* — t:andafir.

Nu se deosebesc de loc. Doar că ea are ceva ce n-arată decît băieților în grajdul Basiei, lăptăreasa.

— Mă, întreabă el pe un băiat, Sevastița tot ca noi este ?...

— Sevastița ? Asta crește una de acele care stau în casa de pe ulița spitalului, de acele ce trag bărbații de mîneacă !... răspunde băiatul.

Înfipt drept în mijlocul șoselei, Iordache Mantu vorbește cu Precup. Se vede că s-a îmbătat, după obicei, cînd pune mîna pe bani. Ar vrea să zbiere. Precup îi face semn să tacă și-l ține în friu. De alt-cineva nu se teme.

— Asta nu mă poți opri să ți-o spun verde : banul nu-i bun de nimic. Mie mi-i silă de ban, de aceea îl beau. Și dacă nu mă lăsați să-l beau, îl arunc în pîriu, să facă ce or vrea cu el lipitorile.

Amurgește parcă. Norul se întinde. Departe se vede cum s-a întins o urzeală de ploaie. Lumea se uită la cer, măsoară cît mai este pînă izbucnește furtuna. Muștele zburătăcesc, căutîndu-și adăpost prin case, pe geamuri. N-a mai plouat de mult. Verdeța este prăfuită. Dealurile din împrejurimi, unde se duc vitele la pășune, sînt de cărămidă.

Bulumaș grăbește pasul. Acasă îl întîmpină, de departe, mirosul gîdilitor, bun, al fierturii de cartofi cu tăieței, presărată cu pătrunjel verde. S-a întins un ștergar pe brazda de iarbă din dosul casei. Stau la masă ai casei. Mama îi întinde o strachină de pămînt și lui. Toată lumea mănîncă cu linguri de lemn ; numai Ițe, cel mare, șade în casă și mănîncă cu lingură de fier...

Tata se uită la nori și e de părere :

— N-apucă soarele să apună, și ține-te ce cumpănă se pune !...

— Numai să nu ne dezvelească casa... Că şindrila e veche şi putredă, zice Țipra, ca şi cum ar sta în puterea lui Țalic să se îndure şi să cruce acoperişul.

Norii parcă-s trei ciobani, cu glugile în cap şi cu cojoace grele. Unii nori albicioşi, întinşi pe cerul dinspre apus, seamănă cu o turmă de oi tunse. Un vînt iute s-a pus să bată. De departe, de pe uliţele din tîrgul negustoresc, se înalţă norii de praf. Pe uliţa de peste pîriu, dincolo de grădina nemţoaicei, vîntul ridică fişii de hîrtie; un zmeu turcesc s-a prins de firele de telegraf; alt zmeu, cu sfoară lungă, zbîrnie, face tumbe. Se simte cum un băiat trage sfoara, pentru că zmeul cîntăreşte prea greu.

Tata zice :

— Şi Pantil cine ştie unde-i... Pe ce drumuri... Între străini şi oameni cu inima tare. Au să-l omoare vitele pe băiatul nostru ! În primăvară, flacăra trăsnetului a trecut peste şarabana în care era. Nu mai are astîmpăr...

Țipra dîrdîie, strînge repede ştergarul, străchinile.

— Cu băiatul ăsta numai năcazuri şi iar năcazuri ! Carte n-a vrut să înveţe, la ţară trage, şi nu ştiu unde a ajunge...

N-au intrat bine în casă şi n-au tras uşile de lemn fără geamuri, că se porni să plouă cu găleata. Cît ai clipi din ochi, uliţa se umplu de şuvoaie lutoase, parcă ar fi cafea cu lapte. Peste acoperişul casei birjarului plouă cu atîta repeziciune, de se vede cum clocoteşte, face clăbuci apa cînd cade pe tablă.

— A fost rupere de nouri ! zice Țipra.

Tună, vîntuie, fulgeră, iar norii parcă şi-ar vărsa poalele peste acoperişurile de şindrilă. Ploaia sună ca şi cum s-ar fi răsturnat care întregi cu cuie. Uliţele-s prefăcute în şuvoaie, de s-ar zice că şi pîriul din vale s-a suit în deal. O şarabană s-a oprit în faţa casei. Caii nechează parcă-i gîdilă cineva cu paiul în

nări și scutură coamele și zurgălăii. Un băiat cu haina trasă peste cap și un bărbat mustăcios cu suman se dau jos din șarabană : e Pantil și stăpîn-său. Pantil ține în brațe un iedut alb, iar stăpînul lui duce un caș dulce, învălit în sac. Casa se umple de miros de caș și fin. Țalic stă la fereastră și se uită afară, ca și cum uitătura lui ar fi în stare să alunge cumpăna...

— Ehei ! Asta trebuie s-o fi făcut talienii zidari : ei opresc și dau drumul la nori ! zice.

Stăpînul lui Pantil adaugă :

— Asta-i ploaie care nu ține mult. Numai mi-i frică să nu se reverse apele ; că și pe malul Prutului a fost rupere de nori...

Pantil iese afară în ploaie și acoperă spinările cailor cu saci, sub care așterne stebles¹ de fin.

Cînd se întoarce în casă, dosește cașul la întuneric, rupe un pumn și i-l întinde lui Buiumaș. Cașul șuiere printre dinți, e dulce. Țalic vorbește cu stăpînul, care îi numără ceva bani. Țipra ascultă cum sună gologanii, se uită pe fereastră și suspină femeiește din cînd în cînd :

— Mare prăpăd ! Să nu se reverse și pîriul, să vină pînă sus, să ne intre în casă apa...

— Pînă în vîrfurile Muntelui Sinai ai auzit tu să se reverse Nilul ? întrebă în batjocură stăpînul lui Pantil.

— Știu eu ? Dacă n-am fost pe acolo, de unde să știu unde-i Sinai și unde-i Nilu ? își cere parcă iertare Țipra.

Buiumaș se strecoară prin iatacul întunecos prin cuhnie pînă în ogradă. Plouă cu clăbuci. Pantaloni și cămășuica se udă. Din ulicioara de lîngă casă te uiți în vale, în grădina nemțoaicei. Pămîntul galben fierbe sub biciuirea ploii ; pîriul s-a revărsat pînă în

¹ Steblă — mănunchi.

mijlocul pomătului, și puhoaietele trebuie să fie adânci. Doar cîte un prun își scoate capul din valurile mîloase, care cară la vale răchiți dezrădăcinate, cotețe cu păsări, purcei de lapte, scînduri, căpițe de fin...

Buiumaș se întoarce speriat în casă. Nu-i spune mă-si despre prăpădul ce l-a văzut, să nu-i facă inimă rea. După obiceiul ei, e în stare să leșine. Își aduce aminte de Sevastița. Și cum gîndește, lăsîndu-se furat de moleșala căldurii, se apropie Pantil și pune mîna pe el.

— Porcule, te-ai gîndit la lucru rău ! îl muștră.

— La nimic, Pantil. Știu că mama povestea de un băiat de țăran care s-a jucat cu o fată de-a mama și tata și a ieșit copil din joaca lor. Copilul semăna cu dînsul. Așa a aflat toată lumea cine-i făptașul. Care se joacă cu Sevastița tot așa pățește ?...

— Să-i spun mamei la ce-ți zboară gîndul ? îl amenință iar în șagă Pantil.

Țipra zice uitîndu-se pe fereastră :

— Ia te uită ce face bețivul !...

Toți se reped la fereastră ; Pantil, de asemeni (uitînd de amenințare). Iordache Mantu se uită în șanț, se apropie de uluca vecinului și-și pune capul dedesubt, se scaldă s-ar zice. După ce se udă ca o găină, vine spre casa Țiprei. Este mai puțin pornit ca de obicei.

— M-a murat ploaia, nu glumă ! se hlizește, scuțurîndu-se și răsîndînd cu adevărat duhoare de cîine ud.

Țipra trage un sac peste cap (numai nasul i se vede) și se repede în dosul casei. Se întoarce cît ai clipi din ochi și se vaită ca și cum i s-ar fi înecat un fecior :

— Vai de capul nostru, pîrîul s-a revărsat !... Să nu fi intrat apa la Blima ! Că ei n-au ca noi dealul ca zăgaz. Vin puhoaietele ca pe vremea potopului. Și noi nu sîntem păziți ca în corabia lui Noe...

— Dacă nu sîntem vecini cu Noeh Tabăche ciubotarul ! glumește Pantil.

Stăpînul său face zîmbre, se învîrte din colț în colț și se plînge că pierde trenul. Iordache Mantu s-a așezat pe divan ; își ține capul în palme. Duhnește a rachiu piperat. Și-a scos scurteica cărămizie, cu manșete și guler de catifea neagră, și o scutură de apă. Îte îl urmărește să vadă ce are de gînd să facă.

— Hai, te uiți la mine ? Așa-i dacă te bagi la stăpîn cînd nici capul nu te doare... Dracu m-a pus să vînd casa lui mațe-pestrițe ! Ba azi, ba mîini, mi-a bătut capul armeanul, pînă m-a amăgit. Și acu nici rachiu nu-mi mai răcorește sufletul ! Măcar de-ar veni pîtopul să ne înece pe toți, pe toți !... Să nu rămîie leac din ce am muncit eu în laba lui mațe-pestrițe ! Laba lui îi zugrăvită pe mănăstire. Îi laba dracului, care mînuiește fereastrăul cu care se taie trupuri de păcătoși...

Afară nu mai plouă cu bășici ; dar șuvoaietele vin mereu, despletite, galbene. Verdeța de pe malurile șanțurilor s-a înviorat. Iordache Mantu se ridică de pe divan, pune mîna pe umărul lui Țalic.

— Ehei, îl deslușește, pe aici, unde vezi uscat, tu, măi Țalic, are să vie odată și odată apa, au să vie puhoaiete înspumegate, să spele toate spurcăciunile : pe armeanul și jidauca lui botezată să-i înece, pe toți care nu știu fura, dar fură ziua nămiaza mare, să le umfle burțile... Da' tu nu pricepi nimica. Tu stai la masă și împungi cu acul. Pantalonii îi poartă jupîneasă-ta, Țipra, și pe tine de nas te duce, cum poartă ursarul ursul în lanț... De ce nu mă țin pînă la moarte, cum au zis, dacă mi-au luat casa armeanul și jidauca lui botezată ?... Asta înseamnă a ține : mereu îmi bagă în casa de sus fel de fel de chiriași, ba un șchiop cu cine care are blană de tăieței de cei mari, ba un

comisar, iar de damigenele de drojdie ce mi le-au făgăduit au uitat de ele...

Cu toții se uită la Iordache Mantu cum te-ai uita la un nebun, nu zic nimic, să nu-l ațîțe la vorbă și la furie, c-apăi nu mai scapă de dînsul. Iordache Mantu e cunoscut în tîrg ca mesupus, ca scandalagiu. Nu se teme de nimeni fiindcă îl ocrotesc boierii cărora le spală albiturile. Nici de poliție nu se teme. Cînd are poftă, strigă, și înaintea sergentului de uliță nu-și scoate căciula.

Plouă mai lin. Buiumaș simte că-l prinde somnul.

Mama s-a repezit iar în ogradă. Aduce vestea bună că revărsarea pîriului s-a oprit, numai în partea cealaltă, spre pomăt, au avut putere puhoaietele să se împingă, dar încoace, spre casa Țiprei, i-a oprit dealul. Dacă la noapte nu-i rupere de nouri, apa nu se urcă pînă la deal. Pe afară caii se scutură de ploaie. Stăpînul lui Pantil scoate mereu ceasul din jiletcă.

— Ei, văd că nu mai plouă cu cofele ! Nu mai stau. Mîine după amiază mă aștepți în gară ! face către Pantil. Ai auzit ? Să vii la timp...

După plecarea stăpînului lui Pantil, Mantu iar își ia capul în palme. Oftează.

— Cine a fost aista ? Are șarabană, dar nu-i om ! Avea ceasornic, și nu se potrivește a fi boier... O fi jupîn...

— Aista, sare Țipra, are atîtea stîni cîte degete n-am eu la mîini !

— Are ? ! se minunează Mantu. Și ce face cu prea multe oi ?... Că laptele lor nu-l poate bea, cașul nu-l poate mîncea... Apoi oftează : Mari păcate pe capul omului ! Cică demult a fost un băiețel, pe care l-a trimis tat-său la păscut vitele... (Așa își începe Mantu toate poveștile. Nimeni nu-l ascultă, doar Buiumaș mai ciulește urechea, întredeschide un ochi și se

luptă din greu cu somnul.) Acu ce-i pofteste diavolul ? Să se ducă departe, departe de sat. A umblat ce-a umblat în urma turmei de oi, și iaca, ajunse într-o pădure. Și dacă a ajuns în pădure, a dat acolo de o poiană. Zice : „Aici e de mine !” Că era răcoare și cîntau păsările. A lăsat oile să pască pînă la chindii, ba chiar pînă s-a înnoptat de-a binelea. Atunci și-a adus aminte ciobanul că trebuie să se întoarcă acasă ; dar ia drumul de unde nu-i. Caută băiețelul poteca : i-a luat sfîntul vederea și ținerea de minte. Nu mai ține minte pe unde a venit și nu mai cunoaște nimic din ce se perindase înaintea ochilor toată ziua. Dacă vede și vede că n-are încotro — era, se cheamă, flăcău de vreo treisprezece ani — „haide, zice, să mînem în poiană !” Și-a făcut culcuș din crengi, a supt de la ugerul oii celei mai darnice lapte și s-a culcat, punînd la căpătîi, drept pernă, bîta. Și așa o zi, două, nouă, o săptămînă, o lună, pînă ce a uitat de casă, uitat a fost și de ai lui. A stat băiatul cu oile în poiană cîne știe cîți ani. Numai ce pascănd oile pe malul pîriului ce tăia păduricea, vede pe celălalt mal biserica și aude și toaca. „Măi, uite biserică... cum era și la noi. Mîine mă duc la biserică !” își zice. A doua zi de dimineață, hai la sfînta slujbă ! Cînd să treacă pîriul, minune : nu i se udă picioarele ! Nu prea pricepe el cum de se poate apa să curgă, să clipească, dar să nu ude. Nu-și mai băgase picioarele în apă de mult, de mult. Da' el ce să știe de cît timp o fi trecut ? Merge ce merge și intră în biserică ! Acolo, ce să vezi ? Poporenii mulți... cu sumane cu găitane și cu pantaloni de aba, dar toți, de la cel mai tînăr pînă la cel mai bătrîn, poartă cîte un gheb în spinare. Își aduce flăcăul aminte : în sat la el oamenii erau drepi ca luminarea. După slujbă, cheamă la o parte pe unul din

creștini și-l întreabă în șoaptă : „Bade, mă rog, să nu vă fie cu bănat, pe la dumneavoastră bărbații și muierile de ce poartă gheb în spinare ?...” Se uită omul la bărbați, la femei, la cunoscuții lui, se uită și la băietul străin : „Gheb ? La noi, de gușați și gheboși nu prea s-a pomenit... Poate că n-ai vederea bună, băiete. Pe la noi oamenii sînt curați ca floarea ! Du-te la fîntina Parascăi pitărița și spală-te în zorii zilei cu apă, și poate ți-a trece.” Se întoarce băiatul la oi. A doua duminică iar la biserică băiatul, iar nu i se udă picioarele. Iar vede cum muierile și oamenii din partea locului își poartă ghebul. Și așa, mai o duminică, mai două, mai nouă, mai nouăzeci și nouă. Trecea timpul. Numai ce se uită ciobănașul la o fetiță. Se întoarce înapoi în pădure... da' gîndu nu-i mai era numai la cîntezoi și pițigoi, la sticleți și privighetori, ci și la... bucățica de muieră, și iaca, i se udă picioarele ! A doua duminică nu numai că i se udă picioarele, da' era și cît pe ce să se înece. Și în biserică nu mai vede nici un fel de gheb în spinarea oamenilor...

Iordache Mantu povestește. Ploaia curge lin. În casă s-a aprins lampa. Lumina e roșie. Buiumaș visează pe Sevastița că se scaldă cu vaca Basiei în pîriu ; pe Sruț Polcuță, călărind pe un vițel, pe Bălașa nebuna, gătită ca mireasă, pe dascălul Berl, fluierînd din țigălașul lui Precup. Dar nu se mai aude și nu se mai vede nimic ; în vis viața trece cu mare repezi-ciune...

.

★

Dascălul este din ce în ce mai necăjit, mai oțărît. El nu împărtășește bucuria țîrgoveților, care gîfîie de nerăbdare să se deschidă odată școala cea nouă din dealul feredelui. Mai bine de un an s-a lucrat la

clădire. Au muncit zidarii, dulgherii, stolerii, zugravii din tîrg și au fost aduși fel de fel de meșteșugari subțiri și de aiurea. S-a înălțat un adevărat palat, cu scări, cu turle, cu ferești mari cît casa. S-a pus taxă pe găinile tăiate de hahain. Din banii adunați se înalță școala. Dascălul Berl tună și fulgeră, suduie și blestemă. Zice să vie cutremur de cel mai mare ca să scufunde școala în pămînt și să spulbere nisipul și cărămida din care a fost zidită, cum s-a spulberat Babilonul. Pe care copil îl află că s-a înscris sau au de gînd părinții să-l înscrie la școala cea nouă, îl zvîntă în bătaie.

— De asta au stat străbunii în robia Egiptului, ca voi să căutați alte slove, alte obiceiuri?...

Pe Buiumaș — tocmai fiindcă-i cel mai deschis la cap — îl face vînătăi: îl pișcă și-l croiește cu biciușca.

— Te-am învățat c-am crezut că au să te trimeată să înveți la Vilna, ca la întoarcere să te aleagă rabin într-un orășel, nu să cresc un Precup m-am ostenit... Mai bine te năștea mă-ta cu un cap astupat... Altfel, cine știe ce-ai să mai scornești pe socoteala noastră...

După o astfel de bătaie, cu biciușca și pumnii, și după pișcături dureroase, Buiumaș se întorcea amărît acasă. Nici foame nu i-ar fi fost și nici acasă nu s-ar fi duș. S-a plîns mamei că-l bate degeaba rabinul, dar ea era de părere că rabinul cînd bate are dreptate.

Mîna căluțul Ghitman sacagiul. E un ghiorlan înalt, cu capul mare, ce seamănă cu un bostan pe care a scrijelit un copil, jucîndu-se, ochi și gură și i-a lipit și cîteva fire de barbă. Poartă ciubote uriașe, date cu răbuială, o jiletcă îmblănită, pe care n-o dezbracă nici iarna, nici vara. Srul Polcuță se ține după saca. Se joacă ca un copil. Se preface că scoate cepul sa-

calei. Ghitman nu se supără. Cum stă urcat pe un fel de capră, se uită mereu înapoi, rînjește, își zbirlește cele cîteva fire de barbă și pocnește din biciușcă. Srul Polcuță scoate din buzunarul caftanului o foaie, bodogănește într-o limbă necunoscută, își ferește obrazul cînd i se pare că Ghitman vrea să-l croiască și face semn cu degetul :

— Să nu dai în mine, că eu sînt vrăjitor ; eu știu asmuți lighioanele drăcești, care au turburat visul lui Solomon, asupra noastră, cei plini de păcate ! Srul Polcuță își întinde poalele caftanului, se prefacă că alungă păsări : Vezi, Ghitman, cum alung eu diavolii ? De la o vreme am și învățat să zbor.

Ghitman își arată colții ca de mistreț și rîde. Dînd cu ochii de Buiumaș, îl muștră parcă :

— Asta-i moștenirea ce i-a lăsat-o lui Srul Polcuță bunicu-tău...

Buiumaș știe că sacagiul vrea să spuie din pricina spaimei cu mișșorii.

Srul ciulește urechea. Ochii lui se limpezesc o clipă. Prohodește un mort nevăzut... Glasul îi sună straniu ! Tot ținîndu-se după saca (Ghitman a îngăduit calului să meargă la pas), ridică o tinichea și, ținînd-o sub-suoară ca o cutie a milelor — cum se obișnuiește la înmormîntări — cere cu un glas ieșit ca de sub pămînt : „Mila ferește de moarte !” Se uită și la băiețel cu o privire de smintit și pe urmă începe a juca după saca ca la un ospăț de nuntă, cu mîinile băgate în jiletcă.

Buiumaș iuțește pasul, îl lasă pe smintit să ție to-vărășie sacagiului.

Pe ulița lor s-a iscat zarvă. Iordache Mantu șade ca stîlpul în mijlocul uliței și țipă, turbatul... Vecinii s-au ascuns prin case. E îmbrăcat sărbătorește : cu haina lui cafenie, cu manșete și guler de catifea neagră, cu ghetele cu scîrț ; are favoriții zburliți,

asemeni aripilor de uliu pregătit de zbor : cînd are de gînd să se îmbete, e sărbătoare pentru dinsul.

— Să vie aici armeanul cu mațele pestrițe și cu jidauca lui botezată ! Să vie la judecată ! Eu cu Sar-sailă îl judec, înainte de ziua cea de apoi. Că am făcut tovărășie cu tartorul iadului, altfel nu mai merge.

Buiumaș se strecoară pe lîngă gardul sifoneriei ca un cățel speriat de bici. Cum îl zărește, Iordache Mantu îl și strigă :

— Măi, tu, de colo, diavolul cel mic al Țiprei, ia repede-te pînă la crîșma lui Buiumcă și adu-mi sticla mea de rachiou !...

Buiumaș ascultă. Nimeni nu se pune cu Iordache Mantu cînd e cu chef sau are chef de beție.

S-a oprit și dulgherul mahalalei. Se gudură pe lîngă Iordache. Dulgherul, cel cu bărbuța cărunță, adus din spate, cu mîinile tremurînde, pare un copil pe lîngă Iordache. De aceea îi dă tîrcoale voinicosului bătrîn, pipăie catifeaua gulerului, plescăie din limbă și zice :

— Măre, ce mai cămașă scrobită ai ! De adevărat moșier... Poate dacă știai să scrii, te făcea portărel, sau cine știe ce, mai mare...

Iordache nu clipește măcar la lingușeala dulgherului.

— Poftești și tu rachiou din care beau eu ? Bați șaua să priceapă iapa ?... Adu-i și lui, măi diavole, o sticlă !

La ferestre, printre mușcate, pe după perdele, pîndesc vecinele, care s-au risipit ca potîrnicurile de pe prispele unde ședeau la taifas și s-au ascuns în case. Nici una nu cutează a ieși din casă. Nimeni nu se arată cît îi ulița sub stăpînirea lui Mantu. Cum îl apucă furiile, lasă fierul de călcat, citeodată îl aruncă după Anica, și ea o rupe de fugă. Intră toți dracii într-însul. E furios pe albituri, pe mobile, pe ceaunul din vatră, pe sticlele de pe polițe. Sparge, strică, urlă

și pe urmă iese pe uliță, fercheș ca în zi de Paști, caută a se răcori și se apucă de băut. Se plimbă, țipă, bate, se leagă de care o trece pe lângă dînsul, ocărăște și calcă în picioare. Nici nu s-ar zice că om bătrîn ca dînsul e atît de tare. Înalt și lat în spete, pare un adevărat stejar uriaș luat de valuri. Cînd deschide gura, furtună îi țîșnește din gîtlej. Te aștepți să ia foc spirtul și să ardă cu flacără albăstruie. Mătușa Anica, baba lui, ca de obicei, s-a băgat în gaură de șarpe. Cînd el se îmbată, nici s-o vadă. Vede roșu. Și caută cuțit s-o înjunghie. O singură dată l-a înfruntat dînsa la beție, și atunci s-a ales cu ochiul drept scos. De altminteri, ca și altă nevastă (cea dintîi, a lui Iordache). Nevasta dulgherului, cealaltă mătușă Anica a uliței, trebuie să se fi ascuns și ea. Spre deosebire de baba lui Iordache Mantu, cîteva luni ea îl ține de scurt pe dulgher, îl pune să mestece mîntă-creață uscată și să ronțăie cuișoare și să nu bea. Cînd nu mai are de lucru, îi scapă ei din palmă. Atunci, pașii dulgherului, mărunți, devin repezi, laba mîinii nu-i mai tremură, ci se mișcă din umeri ca și cum ar vrea să răstoarne oamenii și casele și e apucat de o poftă de a-și răzbuna zilele de cumințenie, că nimic nu-l mai poate opri. Mai întîi înfulecă tot-tot ce găsește prin casă. După aceea smulge un par din gard și o cotonogeste pe nevastă, să-l ție mine. Dacă vreun străin se amestecă, vai de laptele pe care l-a supt de la mă-sa !...

Pentru că i-a prins obiceiul, cum îl simte că-l apucă nebunia, fuge și se ascunde. De obicei în cuptoarele de copt pîine ale vecinilor, unde știe că n-o mai găsește !

Pînă să treacă ulița la cîrciumă, Buiumaș aude cum Mantu se leagă de o femeie care trece cu traista în spinare. Dulgherul îi ține isonul.

Femeia îi blestemă :

— Nu v-ar ține pământul de bețivani, lipi-vi-s-ar limba de cerul gurii!...

Mantu se răstește, și femeia o rupe la fugă ținându-și fustele.

Dulgherul se hlizește și se uită cu smerenie la Mantu, așteaptă un picuș.

Buiumcă stă în pragul crîșmei, cu brațele întinse și mîinile sprijinite de usciori, s-ar zice un păianjen ce vrăjește de departe. Deși Buiumcă-i mititel, ține la depărtare pe cei mai înrăiți bețivani. Nici în cele mai turburate clipe nu ar îndrăzni vreunul să-l supere cu o vorbă. Are o nevastă uscată, cu un cap lung de scrumbie, cîteva fete care par mai mult mamele decît fetele lui, așa-s de trupeșe. Pe trupu-i scund Buiumcă poartă un cap de pătlăgică vînată, bărbuța tunsă cu mașina, ca părul din cap, un ochi mai mic, unul mai mare, și cînd vorbește, pare că o morișcă se învîrte în gîtul lui. Îmbrăcat în străițe de lînă, pare că a adunat cîte ceva din fiecare uliță, din fiecare tîrgoveț. Seamănă cu toată lumea și nu seamănă cu nimeni. Poartă bărbuța piperată, tunsă cu mașina (ca să-l împace pe dumnezeul ovreilor, care cere barba ca un fel de uniformă, și e și pe placul tîrgovetilor, care cred că omul fără barbă e mai frumos), și pantaloni trași peste cizme. Buiumcă macină, vorbește, rîșnește vorbele atît de repede, că nu-l înțelege nimeni. E ca un spiriduș viclean, lunecos, pe care nu știe nimeni de unde să-l prindă.

— Ai venit, îi spune lui Buiumaș, să iei adăpătura bețivanilor. Iar l-a luat dracu pe Iordache?...

Buiumaș cere o sticlă de rachiu tare, iute ca piperul, pentru Mantu, una de piperment pentru dulgher. Și după ce cumpără, fuge să le ducă.

Mantu a dat sticla pe gît. Își scoate pălăriuța, pocnind sticla de chelia cu pielea arămie. Se uită la Buiumaș cu ochiul șerpiu-galben, se mai scobește în

jiletcă și îl trimite după altă sticlă. Drept răsplată îi face o făgăduială :

— Eu am să mor înaintea lui tat-tău și a mă-ti. Și când m-o lăsa sîn Petru să trec pe poartă, am să mă rog și pentru tine...

— Lasă, lasă, domn' Iordache ! face Buiumaș.

— Acu să poftească aici armeanul, mațe-peștițe; cu jidauca lui botezată, să vadă casă !... „Avem să te ținem toată viața pe mîncare și băutură“, mainu-tărește Mantu vocea armeanului. Povestește iar cum l-au amețit să le vîndă casa pe care el a înălțat-o, cu mîna lui, din furtișaguri... M-au scos din minți ! Unde-s ? Să-i sfîșii cu dinții ! Acu să mă bage pe mine în beci, să putrezesc cu guzganii ? Mă doare capul de atîta ce calc albiturile boierești cu mangal... și eu am să-mi pierd mințile ca Bălașa, nebuna din bordei...

Dulgherul încuviințează clătînd din cap :

— Ei, nu trebuia să le vinzi casa de veci !... zice el cu smerenie. Mai bine le-o închiriai. Că meșteșugul mătăluță se cheamă e subțire, nu ca al meu. La mine : cuiul și lațul, barda și jalăul. La mătăluță, domnu Iordache, freacă rufa, ușurel, scrobește-o, calc-o... Nu degeaba spală toți moșierii albiturile la Iordache Mantu !

Iordache nu-i dă nici un fel de ascultare. Stă crăcănăt, sprijinit pe labele picioarelor ca pe niște lespezi de piatră, urlă și rage :

— Măi nepricopsitul, ce pricepi tu din viață ? Eu am șaptezeci de ani și am trăit o sută treizeci ! Noaptea n-am închis ochii ca tine. Două neveste am trimis la țintirim, iar tatii i-am scurtat zilele, că mă bătea la cap : „Măi Iordache, păzește-ți cinstea !“ Ce era să păzesc ? Spală-i gulerele lui boieru și crohmo-lește¹ i fustele albe ale cucoanei, și dantela de la

¹ A *crohmoli* — a scrobi.

pantalonii ei, netezește-i cu fierul plin de manganal ce-ți ametește capul. Care cinste ? Știi tu ce-i aceea cinste ? Nu mi-au dat ce mi se cuvine, îmi luam singur. Și încă nu atît cît s-ar fi convenit... Casa asta de mîna mea am ridicat-o toată. Că eu noaptea nu dormeam, ci făceam o spargere, și a doua zi cumpăram cuie, leături, stîlpi sau căram și căram scînduri tocmai de la depozitele de la moară.

Cine să cuteze a se apropia de Mantu ? Și ulița e neagră de lume. Doar Precup dacă stă mai deoparte și zice din cînd în cînd, încruntîndu-se :

— Ei, ce vă uitați ? A sărutat omul gîtul șipului, ei și ?

Oamenii se dau înapoi și se uită. Buiumaș aduce alt rînd de rachiu. Mantu dă o jumătate pe gît. Dulgherul trage o dușcă, se înveselește, cîntă și bîiguie :

— Cumătre Iordache, acu mă duc și eu să-i trag o sfîntă de bătaie muierii, că trebuie să-mi răcoresc și eu o dată bine de tot sufletul... Cînd sînt treaz, mă freacă cine nu vrea, mă freacă și dînsa, acu îi frec eu ridichea !

Lui Iordache nici nu-i pasă de lăudăroșia dulgherului. Rămîne împlîntat în mijlocul uliței, urlă ca și cum ar face-o cu ținta să adune lumea, nu să se răcorească. Se uită după dulgher, pornit cu un pas de porumbel care umblă în jurul porumbarului, și țipă din cînd în cînd :

— Unde-i armeanul mațe-pestrițe, care se închină la cîine, și jidauca lui botezată, care s-a lepădat de lege, să le arăt cum am să le prefac casa în movilă de moloz ? !

După ce a adus și a doua sticlă de rachiu, Buiumaș s-a ascuns în casă. Mama îi dă mămăligă cu chișleag. Privește și ea pe fereastră, ascunsă pe după perdea. E destul ca Mantu să vadă că se uită cineva, ca să intre în casă și să zbiere.

— Dacă s-ar mai duce în sus, în tîrg, zice Țipra, poate l-ar lua la comisie, să-l țină în beci o noapte, două și să-l astîmpere : că nu mai știe de nici o frică. El spală albituri la boieri, ei rîd pe seama lui și nu îngăduie nimănui să se atingă de bețivan.

Îte se apropie și dînsul de geam, Țipra n-apucă să-i aducă aminte să nu se arate la fereastră, că Iordache l-a și văzut :

— Ei, logofete... ai tras sorții ? Nu ? Atunci ce te boldești ? Nu m-ai văzut ? Vină să-mi ajuți la noapte să dărimăm casa lui mațe-pestrițe, și nu mă măsura !

Îte se dosește după perdea. Mantu urcă treapta ca să le vie în casă. Aproape cînd să intre în casă, se întoarce dulgherul.

— Moș Iordache, hai să mai luăm o secărică, că muierea nu mi-am găsit-o...

Mantu face calea întoarsă. Ajuns în mijlocul uliței, îl amenință pe Îte cu degetul și-l cheamă. Îte nu vrea să se ducă. Țipra îl îndeamnă. E mai bine să se ducă decît să vină bețivul în casă. Îte iese, întreabă mios ce poștește.

— Toate perjele mi le-ai mîncat cînd erai mățățel. Acu să-mi faci și mie un bine : ajută-mi să țin maiul, să dărimăm casa lui mațe-pestrițe, îi păcat să-mi stăpînească păgînul munca, sîngele și sudoarea mea.

Îte dă din cap că așa este. Cine ar cuteza să nu-i facă pe plac lui Mantu, mai cu seamă atunci cînd e beat ?

— Dacă zici ca mine, de ce nu vii să-mi dai o mînă de ajutor ?...

— Las', moș Iordache, acu trebuie să mă grăbesc ; mă cheamă slujba ; diseară musai că vin.

Tîrit de dulgher, Iordache Mantu coboară treptele, luînd-o spre tîrg, ca să-și umple măsura beției pe care o socotea că nu-i încă plină ochi.

După plecarea lor, iese din ascunzătoarea ei din cuptor mătuşa Anica a dulgherului ; neagră de funingine, plină de cenuşă.

— Acu pot să mă duc la nănaşa. Să-ţi lungească Dumnezeu zilele, o binecuvîntă pe Țipra, m-ai scăpat de mînia păgînului ! Că tare cumplită-i ! Uite, așa mă ucide în bătai cînd mă prinde, și pe urmă mai vrea să-l hrănesc cu julfă¹ de cînepă, lapte de vacă și poate și de bivoliță...

★

Tocmai se întorsese de la școala dascălului Berl.

— Du-te la pîriu și spală-ți picioarele ! îi poruncește Țipra lui Buiumaș. Le-ai lăsat pline de rapănă pînă azi.

Să-și spele picioarele în zi de lucru înseamnă că-i de așteptat să se petreacă ceva nemaipomenit. Buiumaș stă locului, năucit : se uită lung la Țipra, la Țalic, așteaptă să i se spună ce s-a întîmplat.

Și ei nu se lasă rugați.

— Hai, grăbește-te, numai astăzi mai este zi de înscriere la școală ! se răstește Țipra.

A înțeles. O bucurie fără seamăn îl zguduie. Se repede la pîriu dîndu-se de-a berbeleacul. Pielea picioarelor e solzită de crăpată ce-i. O freacă cu nămol, cu piatră. Dar numai talpa se albește și se curăță. Cum întîrzie cu frecușul, Țipra îi strigă nerăbdătoare să se grăbească. Buiumaș e atît de copleșit de vestea neașteptat de bună, și totuși e așa de înfricoșat că va trebui să se arate în fața cine știe cărui fel de boier care poartă pălărie înaltă, neagră și inel cu piatră în deget, că nu mai știe cum să-și albească picioarele. Cînd, în cele din urmă, îl silesc țipetele și sudălmile

¹ Julfă — mîncare făcută din sămință de cînepă pisată cu apă și amestecată cu miere.

Țiprei a nu se mai bălăci atita și să vie sus, îl spală ea pe obraz cu săpun înmiresmat — ce înțeapă la ochi — dar el nu plînge decît puțin. De mîină cu el, mama pornește pe ulițele dăsnice ale feredelui, spre școala din deal, aceea ce se vede din orice parte a tîrgului. Bubi a înțeles că el nu poate fi lăsat acasă și s-a luat după dînșii. Au aruncat cu pietre într-însul, l-au alungat, el s-a oprit, a scheunat puțin, s-a prefăcut că șchioapătă, că se înapoiază acasă, apoi iar s-a luat după dînșii, gudurîndu-se, dînd din coadă. Cît de supărată și de grăbită e Țipra, n-are inimă să dea cu piciorul într-însul, ci-l muștră numai :

— Dacă nu te astîmperi, să știi că te alung și nu mai ai ce căuta la mine !

Bubi a suspinat pe limba lui, s-a retras între buruiene, pe malul pîrîului — pe acolo unde vine acasă Buiumaș cînd e necăjit — și s-au pomenit cu dînsul cînd au ajuns la feredeu și au dat să suie dealul școlii.

— Acasă, fire-ai al dracului, că te dau la călăi să te mănînce uns pe pîine !

Bubi s-a prefăcut că se întoarce, și cînd au intrat pe poarta școalei, zdup ! și el înnebunit, să se ascundă pe undeva, ca să nu fie văzut !...

Școala de piatră e cu adevărat palatul din basme unde-și închipuiau tîrgoveții că locuiesc mărimile mărimilor. În mijlocul unei ogrăzi uriașe, avînd în față o grădină de flori de toată mîndrețea și în fund cel mai întins, cel mai des și îmbelșugat pămînt al tîrgului, se înalță clădirea în care se pot ascunde cel puțin cincisprezece case de-ale Țiprei. Țipra îl tîrăște de mîină pe Buiumaș, căruia i s-au tăiat picioarele de nedepîrns ce este cu priveliștea în care se mișcă.

— Mamă, are el putere să zică, dacă află dascălul Berl că am călcat pragul școlii, mă ucide în bătai cu biciușca...

— De mîine nu te mai duci la învățătură la roșcovan. După sărbătorile de toamnă, treci la școala as' mare...

Într-o sală uriașă, cu podeaua albă, netedă și curată, așteptau mame cu copii, intrînd pe rînd printr-o ușă păzită de odăiaș. Țipra s-a oprit să vorbească cu niște cunoscute, iar Buiumaș s-a apropiat de fereastră, ca să vadă unde s-a dus Bubi. Cînd îi vine rîndul Țiprei, îl trage de la fereastră, îl împinge înainte și, ciupindu-l de pulpă, îi șoptește la ureche :

— Cînd îi intra, să zici : „Bună ziua, domnule !” Și să scoți șapca, dobitocule !...

În odaia cu multe scaune, cu două mese pline de călimări, pene și penițe și cu un ceas de perete, un domn cu mustață și ochelari scrie la masă, altul, cu barbă și ochelari de aur, mai înalt decît Iordache Mantu și mai fiores decît toată lumea — cu toate că are o barbă bălană, ca floarea de tei uscat, și niște mîini cu degete lungi, subțiri, ca de copil — stă în picioare.

— Întîi la Dumnezeu și pe urmă la domniile-voastre am venit să vă dau în primire pe mezinul meu ! zice Țipra și face o adîncă plecăciune înaintea namilei cu barbă.

— Bună ziua ! răspund cu răceală bărbații care stau în încăperea aceea.

Buiumaș se uită ce plecăciuni face mama. Și e plin de mirare. Poate că nici nu-și dau seama că *asta-i Țipra : mama !* Mai mamă ca toate mamele ! Se uită cu coada ochiului la uriașul cu barba și ochelarii de aur (care mai poartă un fel de caftan negru, tăiat pe măsura unci ciori uriașe), se uită și la cel care scrie la masă, și i se face frică să deschidă gura, să spuie ce l-a învățat mama. Țipra îl ciupește iar de pulpă, ca să-i aducă aminte că l-a învățat ceva.

— Bună ziua ! șoptește Buiumaș cu ochii în pămînt.

Nici unul din cei doi bărbați nu răspunde, dar îi pun Țiprei întrebări pe care Buiumaș nu le pricepe. Un singur lucru înțelege când Țipra întinde celui care scrie actul de naștere și începe să suspine :

— N-avem de unde... că bărbatul meu nu prea are câștig. Lucru puțin, și cât este de lucru, nu se plătește...

— Cum te cheamă, băiețele ? îl întreabă atunci pe Buiumaș cel înalt, privindu-l cu niște ochi verzi, care par că înțeapă.

— Buiumaș a Țiprei... răspunse el roșindu-se.

— Nu așa, băiatule. La școală nu merge așa. La școală se spune Al Țiprei Buium ! La mama acasă te alinți. Aici nu merge cu alintare... Ai înțeles ?

Țipra suspină puțin, încet, fără lacrimi, se înclină față de cel care scrie la masă și zice :

— Dumnezeu să vă lungească zilele !

— Acu du-te, și la zi-ntii vii la școală...

Afară îl aștepta Bubi, care nu mai putea de nerăbdare și de bucurie că-l regăsise.

V

Despre școala dascălului Berl se zice că era o școală de toate zilele, ținută de un nevoiaș pentru copii de nevoiași ! Fete și băieți de meșteșugari au deprins a ceti și a se ruga și a tălmăci la școala asta a dascălului Berl. Cei cu dugheni au nevoie ca odraslele lor să învețe a ceti pe limbi străine, a ține socoteli ca să numere banii. Dar nevoiașii de ce învață ? Că-i tare frumos să știi, că-i mai ușoară lumea dacă îți trec ochii peste carte ca peste un câmp verde, și nu ca peste o uliță grunjoasă. Veneai de acolo desculț, cu spuzeală de bube dulci pe obraz, cu lumînări la nas, cu cămășuica țîșnind din pantaloni, la spate, ca un fel de coadă de ciine. După ce plecai de la școală, te băgai în pîriu să cauți pietricele, te bălăceai în puhoaiete galbene, scurse pe marginea șanțurilor, jucai oina pe uliță. La școala lui de acasă — mai cu seamă după ce o risipise Precup pe aceea de la sinagoga de lîngă pîriu — vaca își băga capul pe fereastră, încercînd să pască mușcatele sau gheața, gospodina se amesteca la învățătură și țipa :

— Dacă n-ai să înveți și ai să umbli după furat poame, au să-ți crească broaște cu carapace în pîntec, șopîrle veninoase ca chifterițele au să-ți crească în urechi.

Școala era o casă ca toate casele.

Școala din deal — cea înălțată de curînd, din fel de fel de dări ce le-a plătit prostimea după hotărîrea mai-marilor obștii evreiești — arată a palat de piatră, cu beciurile, treptele și încăperile-i nenumărate. La școala din dealul feredeului trebuie să vii îmbrăcat în vestminte de sărbătoare, încălțat cu ghete sau cu cizme, tuns, cu unghiile tăiate. Un clopot mare ca de catedrală sună intrarea, clopotul subțire, ca de la biserica nemțească, sună recreațiile din ceas în ceas. Profesorii au gulere tari, cravate, manșete rotunde, de cauciuc, ca niște burlane puse pe brațe, frizuri suie, mustăți date cu pomadă, ceasornice la jiletcă, inele de cununie în deget. Îndeosebi directorul, namila ceea cît stilpul de telegraf, cu bărbuța rară și ochelarii de aur, bărbat ca dînsul nu s-a văzut ! A ieșit o vorbă — și toate mahalalele cred că așa o fi — că directorul, care a slujit ca rabin la curtea lui Frantz Iosef, a fost trimis de împărat încoace. De aceea n-ar purta perciuni, barba și-ar rotunji-o și ar vorbi cîteva limbi străine. Dar cine știe?... Ceea ce are îndeosebi minunat școala din deal este că măsoară timpul cu ceasornicul, nu după soare, că ceasurile sînt ținute în roțițe felurite și că timpul trebuie să treacă întîi prin ceas. Este obositoare sărbătoarea neconținută, să vorbești altfel decît acasă, cu cuvinte alese, să nu întîrzii, să nu calci iarba, să nu te zbungui, să te urmărească și în somn ochii profesorilor, dar e bine...

Dis-de-dimineață Buiumaș pleacă la școală, cu ghiozdanul de pînză de sac, înflorit de mama cu lîină albastră pe de margini, cu numele „Al Țiprei Buium, clasa I B” brodat într-un pătrat. N-o ia spre școală pe căile dosnice, ci pe ulițele mari, pe acolo unde-i văzut de Ira, cel ce vinde lumînări de cununie, aba și faguri de miere la o dugheană, de Mochi Ciucălău,

care-i ucenic la un steclar. Băieții se uită cu jind la dînsul. Ira zice citeodată cu un fel de pizmă :

— Tu ai capul deschis, ca și frate-tău Ițe ! Noi n-avem norocul vostru...

Buiumaș își dă osteneala să fie cel dintîi în clasă. Dimineața, cînd învață buchile memorizării : „Căte-lușule, să-mi spui, unde-i laptele ? vezi că nu-i...”, sau aritmetica, cu profesorul cu țacălie, iar după prînz, cînd învață evreiește, cu profesorul roșu ca jăratecul, mereu este în întrecere cu cei mai buni și-i pus monitor peste cele trei șiruri de bănci. De aceea, cînd sună clopoțelul cel mic și băieții ies în ogradă să se joace, vin să-i puie fel de fel de întrebări, ca și cum el ar pătrunde toate tainele profesorilor.

Pînă la vacanța de Paști timpul trece în zbor. Dar se petrec unele întîmplări cînd băieții rămîn atît de năuciiți, de le pare că s-a oprit timpul în loc. Așa, de pildă : s-au fotografiat toți băieții, dimpreună cu cei doi profesori, pe scările școlii. Cei mici șed jos pe scară, cu mîinile la piept, cei înalți, în picioare, sus, la ușă. Școala e bucuria fără de margini a copiilor și stîrnește bucuria și în părinții și rudele lor.

Niciodată n-a fost atît de cald înainte de Paști, niciodată nu s-a zbicit mai tare glodul lutos, gălbeniu al uliței. Scinteie ferestrele, miroase ulița a gaz, a terebentină, a var stins. Căsuțele sînt văruite cu sineală, ca paharele albastre.

Cu o zi înainte de Paști, Pantil aduce miei și copite — papuci de miel — să aibă cu ce se juca Buiumaș. Se scot din pod tacîmurile, vasele de Paști, se încinge cuptorul, în care sînt arse oalele de tuci spurcate de mîncăruri dospite, se pun la copt în spuză cartofi. În ajunul Paștelui, dimineața, după ce au ospătat cu cafea cu lapte și covrigi, Țalic adună din toate ungherele fărîmiturile de pîine și, legîndu-le cu

cîrpă într-o lingură de lemn, arde lingura în foc anume pregătit în grădină. Țipra a scuturat scoarțele, s-a retras apoi în cuhnia de sub iatacul întunecos. Totul se petrece pe un tărîm strălucitor : casa-i nădejde și așteptare. Seara Țalic se duce cu Buiumaș să tîrguiască o sticlă de vin roșu — sticla de cleștar albastru, infundată cu dop de cartof — iar cînd se întorc acasă, odăile strălucesc a sărbătoare. Ospățul, rugăciunile lui Țalic, felul cum se mănîncă, culcat, felul cum e așteptat profetul Ilie și cum deschid ușa, să poftească la ospăț, aprind mintea. Somnul cade ca o brumă pe ochi ; visul — ca o fulguire ușoară. Buiumaș ascultă glasul tatii, rugător, cînd cere Celui-de-sus să-și reverse mînia și focul peste popoarele ce nu l-au cunoscut și n-au vrut să-l cunoască ; săltăreț ca o flacăra jucăușă, cînd pomenește de căprița bătută de băț, de bățul pîrjolit de flacăra, de flacăra stinsă de apă... Îi place mai cu seamă cînd tata pomenește de băiețelul de 17 ani, ales căpetenie de oaste, căruia, spre a-i fi ascultată porunca de supuși, o minune i-a încărunțit părul într-o singură noapte. Buiumaș adoarme visînd șarpele de aramă, spînzurat în mijlocul taberei de corturi împlîntate în nisipul deșertului, coloana de foc ce luminează înainte calea fugiților în Egipt prin valurile împietrite ale Mării Roșii. În vis șarpele se preface într-o tavă de aramă plină cu turtă dulce, coloana de foc, într-un curcubeu încolăcit în jurul casei Țiprei, iar casa, în lucie oglindă. Ziua de Paști se deschide cu un soare strălucitor și cu rugăciunea de la sinagogă, veselă, zburdalnică, prevestitoare de mari bucurii. Atîta veselie vuieste în suflete, că nu mai e loc de întristare, de foame. Tronează mulțumirea în casă, că pînă și Țipra, care niciodată nu arată, dă a înțelege că ea-și iubește copiii, că-i și sînt scumpi și că nu se rușinează să-i alinte. Ce belșug de bucate !

Borșul de sfeclă murată cu o lună înainte pare un vin tare, chifteluțele de cartofi îmbibate în grăsime de pasăre, friptura de pasăre, pasca prăjită la tigaie în ou și cartofii fierți nu se mai măsoară cu porția. Țipra, neliniștită de obicei, încruntată din voia ei, silindu-se a fi mai posomorită decât e, poștește copiii să mănince, darnică și de o voie bună de mamă care se topește de dragul copiilor. Apoi, toți sînt bine îmbrăcați, se simt ca și cum le-ar fi crescut altă piele, alți ochi, alte urechi și alt pipăit și miros. Țalic a scos din sipetul său căftănașul de panama, surtucul cafeniu cu pătrățele ; Îte a pus cravată, ghetе cu scîrț ; Pantil, ghetе galbene ; Casril, haine cumpărate de gata, iar Buiumaș, șapcă și haine albastre de marinar. Cînd se așază după masă cu băieții în ceardac, ronțaind pasca unsă cu grăsime, povestind minunile din Egipt, obrajii i se îmbujorează, simte că-și cumpără lumea de apoi — cum spune mama — povestind ce frumos s-a înecat faraonul cu carăle, călăreții și cu arcașii lui...

A fost și o petrecere mai mare. Au plecat cu toții să se plimbe pînă la cimitir. Au trecut prin fața casei lui Iordache Mantu. El stă în poartă și se sprijină de stîlp. Așa se odihnește el : în picioare, ca un fel de cal.

— Da' unde porniți ? La hram ?...

— La ce hram ? Ne ducem la părinți.

— Păi tu nu ești orfan, bre Țalic ?

— Orfan oi fi, dar părinți am avut, și ei hodinesc la țintirimul de pe Dealul lui Codău. Și de ziua asta mare ne ducem la locul lor de odihnă, să ne vadă că ne bucurăm că străbunii noștri robi au fost și s-au îndîrjit pînă au ajuns oameni slobozi.

— Măi ! Măi ! face Mantu disprețuitor și-i lasă în plata lor.

Pe la poștarul Neamțu nu-i nimeni să-i vadă. Gardul ascunde orice vedere. Trec pe lîngă fîntînile sacagii-

lor. Suie cu încetineală dealul mahalalei, cea plină de cîini cu botul negru, iar cînd au ieșit pe toloacă, părinții o iau înainte. Băieții se dau de-a berbeleacul ; zic : că așa a fost și pe Muntele Sinai cînd, de după nori, se auzea tusa măgărească a ingerilor răi și trîmbițele celor buni. Țintirimu-i risipit pe culme, înconjurat de un gard înalt cît doi oameni puși unul peste altul, și seamănă din pricina pietrelor de la morminte cu o strachină plină cu oase. Doar casa de la poartă, cărămizie, cu ferestrele rotunde, cu înfățișare puțin de sinagogă de bogătași, puțin de han pentru negustori de vite, cu coroane agățate la geamuri și cu un dric adăpostit la umbra ei, arată că este cimitir. Tot neamul Țiprei și-a pus obrazele pe geamul prăfuit. Se minunează ce se minunează de masa de scîndură de stejar pe care se spală morții, de coroarele cu cordele rămase de la morții de soi, după aceea o iau printre șirurile de morminte. Vorbesc despre Paștele întins peste tot pămîntul, Paștele ce aduce atîta bucurie, mîncare, saț oamenilor : borș de sfeclă, zeamă de găină, gînd bun. Și se opresc taman la mormîntul bunicului. De cînd tot vin să-l vadă, cu ochii închiși l-ar recunoaște.

— Aici se odihnea bietul tata cînd venea în fiecare sîmbătă la cimitir ! oftează Țalic. S-a culcat în iarba înaltă după ce s-a uitat dacă nu se ascunde vreo șopîrlă.

— Ehei ! Am vrea și noi să ajungem la vîrsta lui... Da' oamenii din vremea noastră îs șubrezi. El, sărmanul, și-a ales locul ! răspunde Țipra cu alt fel de oftat.

Se uită peste cîmp. Undeva, departe, odihnesc și copilași de ai ei : morți înainte ca limba lor să fi putut rosti măcar vorba „mamă”.

Băieții se risipesc prin cimitir ; slovenesc scriitura de pe pietrele mormintelor. Buiumaș își scoate șapca

și fugărește aerul ce zbîrnîie, să prindă cărăbușii ce plouă din pomi, și nu se îndepărtează de mormîntul bunicului, nu cumva să iasă cine știe ce mort străin și să-l ocărască.

— Ce scrie pe piatră ? mai înreabă Țipra.

Țalic își pune ochelarii și, pipăind cu degetul fiecare slovă de pe piatra cu lei săpați de daltă și cu mîinile împreunate, citește că bunicul s-a stins în vîrstă de aproape o sută de ani și adăugă de la sine :

— Tata lu tata e îngropat la Iași ; bunicul tatii și străbunicul, la Briceni, tocmai pe la Hotin, și mai departe nu mai știu... Se pierde urma. Neamul nostru e ca apa : nu știi de unde izvorăște și unde se duce.

— Tata, se laudă și Țipra, e îngropat la cimitirul vechi, bunicul și străbunicul, la Mihăileni, pe unde treci vama și te-ci în lumea mare ! Noi aici ne-am apucat de cînd ne șlim ; tot cusătorese și croitori, din neam în neam.

După fiecare cuvînt scot cîte un oftat, se uită, peste pietrele de morminte, la alți cunoscuți și necunoscuți, care vin și ei să se plimbe și să vadă unde hodinesc rubedeniile. Într-un sfîrșit Țalic mai spune :

— În zilele noastre se umplu repede cimitirele ! Altădată aștepta în poartă paznicul, să-i cadă pleasca... Erau tari ; fiecare trăia pînă la sute de ani, să-și vadă strănepoții la cuibul lor. Acu ? Lume slabă și fără vlagă. Ca ieri, îmi aduc aminte, s-a îngropat în cimitirul nou primul mort : fata care încă nu pusese cununie și o boceau părinții că n-o să aibă vecine de mormînt și are să-i fie urît singură ! Acu nu se mai știe unde-i este groapa...

Au vorbit între ei despre multe Țipra și Țalic, băieții cei mari s-au pus pe colindat, citind ce scrie pe mormîntul celei dintîi moarte care a arvunit cimitirul și jucîndu-se cu potcoavele bătute pe leagănele de pe șirurile unde sînt mormintele copiilor, însemnate

cu cite un leagăn sau o lădiță de portocale. După ce și-au umplut hainele de vînt și sufletele de răcoare, s-au întors la locul unde-i așteptau părinții. Țipra a oftat. S-a ridicat de pe iarbă.

— Ei, acu am petrecut, l-am văzut și pe bunicul, să mergem acasă ! Și dacă om mai avea zile, la altă sfîntă sărbătoare mai venim !...

A doua zi de Paști, după ospățul de la prînz, Ițe zice că vrea să meargă cu frații să vadă cimitirul vechi. Pornesc pe ulița mare, ce urcă spre cazarmă, tivită cu cireși înfloriți. Dar cum cimitirul e departe și nu mai pot de strînsoarea ghetelor noi (că sînt strîmte, făcute să nu se lase prea repede pe picior și să ție mai mult), cînd ajung la cazarmă, se opresc să se descalțe în umbra unui pom. De oboseală, Buiumaș adoarme. Stă culcat alături Pantil între tufele de nalbă înaltă, cu frunza pufoasă, floarea albă și fără miros. De sub florile scuturate iese un bumb verzui, tocmai bun de cusut la cămașă. Din vilcea vîntul aduce miros ascuțit de leuștean verde, apoi fel de fel de miresme, ca cernute prin sită, ale mărarului și pătrunjelului. Zarzărele se leagănă sub frunziș, peste zaplazul unui pomăt. Adierea vîntului îi aduce din cînd în cînd mirosul de cenușă al ierbii grase de pe toloacă. Deasupra, cerul se leagănă, albastru, înalt, peste măsură de înalt. Nu e amețală, dar somnul îl cuprinde pe Buiumaș și pe Pantil ronțăind între dinți bumbii de nalbă și cu un fir lung de iarbă plin de noduri. Cînd se deșteaptă, are o strîngere de inimă : Pantil a plecat. E tăiere la abator, și el se duce devreme. Îl cuprinde un dor năprasnic pe Buiumaș. Și nu știe, e din pricina boarei înmiresmate, ce pare să tot legene ca într-un scrînciob dealul, sau din pricina fratelui plecat, pe care nu-l vede și nu-i poate spune nimic, să-și mai răcorească inima ? Îl deș-

leptase o goarnă. Dar el visase ceva măreț, că se găsea pe culmea unui deal nespus de înalt, că veneau călăreții... Și mai departe nu-și amintește. Somnul care-l făcuse una cu pământul s-a risipit. Pomul sună din frunză și se joacă cu umbra lui, dealuri se întind înaintea-i, leneșe ; în vale, trenul şuierînd, trăgînd dîre de fum pe cer. În dreapta tîrgului se întinde — cum trebuie să se fi întins țara făgăduinței în fața ochilor lui Moise, pedepsit să nu intre pe moșia lui — un cîmp nemărginit, presărat cu lumină aurie. Se uită Buiumaș jur împrejur, după frați. Își amintește de Iosif. Se mai uită dacă nu trec țigani pe șosea ca frații să-l vîndă rob în Egipt. Dar nu sfîrșește gîndul și s-arată Pantil, iar în urma lui, și Ițe, și Casril : își spală miinile în poarta cimitirului. Fuseseră deci și la cimitirul cel vechi de sute de ani, unde și pietrele se măcinaseră.

— Haide ! zic. Haide acasă, c-ai dormit ca o miță în cotlon și ne-a fost oarecum să te trezim...

Plimbarea la cimitirul vechi a însemnat pentru băieții Țiprei ceva grozav : nu mai știu cum să se laude prin ce primejdii au trecut, de vedeniile ce au avut prin cavourile oamenilor bogați și alte multe pățanii. Se ameteșc cu minciuni și, ameteînd-o și pe Țipra cu pălăvrăgeli, nu bagă de seamă decît spre seară că Bubi, care în ultimul timp era ținut în lanț într-un coteț în dosul casei, nu mai este. Numai de blestemății se ține ciinele ! Cît se dădea numai la copiii vecinilor, l-a răbdat Țipra ; mai mult, ea, care nu prea îndura orice, zicea :

— Să nu-l necăjească... Că de florile mărului nu se leagă Bubi de nimeni...

Cînd a sărit să muște și pe un mușteriu al lui Țalic, atunci și ea și-a luat mîna de la inimă.

— Văd c-ai înnebunit de tot. Te-ai săturat, se vede, cu slobozenia ! Am să te leg în lanț ca pe un nebun !...

Și, adevărat, l-a legat cu un lanț gros de urs, nelăsându-l slobod decît foarte rar, noaptea. A doua zi după Paști, în lipsa băieților care mai vedeau de dînsul, Bubi a izbutit să-și scoală grumajii din lanț, să se facă nevăzut. S-a băgat de seamă lipsa lui abia cînd lîte i-a adus o strachină de oase și nu l-a mai găsit. L-au strigat, l-au căutat. Zadarnic. S-au dus Pantil și Casril pe la Blima, poate că s-a dus să-l ocrotească Blima — nici acolo nu era. A doua zi miște copii au adus vestea că au trecut călăii pe uliță și au dat să-l prindă pe Bubi. Ca un turbat s-a războit cu cei doi călăi, pînă ce, în cele din urmă, răzbindu-l osteneala, a căzut grămadă, și tilharii au ajuns să-i puie juvățul pe gît. Cînd a fost însă să-l azvirle în lada cu zăbrele, s-a deșteptat din leșinul lui de cîine, i-a mușcat pe călăi pînă la sînge și le-a scăpat din labă. Atunci, cei doi călăi s-au repezit după Bubi și nu l-au prins decît după ce i-au dat la cap, să-l ametească. Se adunase toată lumea de pe uliță să vadă cum se războiește un cățel cu doi oameni... Pesemne că nu l-au ametit numai, i-au făcut și de petrecanie.

Casril și Pantil au pornit în căutarea lui. Se întorc abia la prînz, dar au ochii plînși, iar pe Bubi nu-l aduc. Țiprei îi trece prin gînd că numai Saniil Căruceru, mai mare peste umblători, prieten cu călăii — se cheamă că au același meșteșug! — poate scăpa de la moarte cățelul. Atîta fi trebui lui Buiumaș. Ca fulgerul aleargă la dugheana unde slujește Ira. Băiatul Cărucerului tocmai bagă în traista țăranilor cumpărături de Paști: boia de ouă, lumînări de ceară, legături de bumbac, tulpane. Ira se laudă lui Buiumaș că știe schimba fulgerător țărâncilor fișicurile de piper rișnit, dîndu-le în schimb fișicuri cu colb negru. Dar cînd află pentru ce treabă este căutat, zice că de ar fi să fie prinși și o sută de căței ca

Bubi, și tot n-ar putea părăsi dugheana. Cu ochii împăienjeniți de plîns, Buiumaș încearcă și la dugheana unde Mochi Ciucălău vinde pălării. Pe tejghea e întins un munte de pălării : verzi, cu pene la spate, cenușii și albastre, pălării rotunde și mici de ungureni, pălării tari de domn, pălării de catifea cum poartă rabinii. Mochi așază pălăriile în rafturi sub privighelea stăpînului. Parcă l-ar călca pe picior pe fratele profesorului său, Ițe : îi face semn să nu vorbească față de stăpîn. Buiumaș îl ia deoparte și-i șoptește la ureche pățania cu Bubi. Mochi Ciucălău se roșește la față și atîta zice stăpînului :

— A trimis după mine mama pe băiatul ăsta de pe ulița noastră. S-a întîmplat ceva mai așa... trebuie musai să mă reped pînă acasă. E mare nevoie de mine... Pînă într-un ceas vin înapoi.

— Tocmai azi, în zi de iarmaroc, și-a găsit mă-ta să mi te fure ? Mai bine te-ar ținea mereu pe lîngă fusta ei, că încăpățînat și neobrăzat cum ești, tot n-ai să ajungi negustor cu dugheana și firma ta !...

Mochi Ciucălău nu mai e grăsunul de altădată, stînd cît e ziuica de mare la pîndă pe gardul fabricii de sifon. E băiat mare : cu tuleie în barbă, cu ghetе în picioare și pantaloni lungi. Băiat de prăvălie, el n-are pace cu stăpînu-său : toată ziua stă ascuns după tejghea și cetește cu nesațiu, în loc să fie smerit și blînd. Puțin îi pasă lui de glasul hodorogit al jupînului. Adevărat că stăpînul lui Mochi era poreclit Nebunul, deoarece neamul său fusese blestemat să nu dea naștere la nimeni cu mintea întreagă. Măcar și răfuștele de sub pat să se țicnească la ei în casă ; să vorbească verzi și uscate, să se bîlbîie și să nu-și poată stăpîni pînă și gîndul. Și Mochi e soi de acela, în stare să scoată din sărite și un înger. Cu nevasta stăpînului el e necuviincios, li răspunde la orice ; pe copii nu-i duce la școală

(zicînd că el nu s-a tocmît dădacă), iar pe mu terii numai că nu-i ia la bătaie dacă nu se poartă cum trebuie cu dînsul  i dacă vreunul cutează să-i spuie : „Măi, mucosule, ia scoate-mi o pălărie !” De aceea, c nd st p nul se supără că lasă prăvălia în zi de v nzare mare, pe Mochi nici în cot nu-l doare ; îl lasă să bombăne, îl ia pe Buiuma  de mână, ca pe un frate,  i pornesc am ndoi spre casa Cărucerului.

—  te-i prea boieros, iar Casril  i Pantil tot au să meargă cu noi până la abatorul ci nilor dacă Saniil Căruceru n-o vrea să- i mi te picioarele lui crăcănate... zice Mochi.

Casril tocmai stă de vorbă pe prispă c nd au ajuns în fa a casei  iprei.

— Haideti, că nu se poate să nu pună o vorbă bună pe l ng  c l i. Păcat ca unui c tel cu at ta inimă să-i putrezească ciolanele în apele Jijiei !

Asta luminează fe ele lui Casril  i Pantil ; pornesc spre casa Cărucerului. Casa lui Saniil e proaspăt v ru t , pe jos e lipit lut galben, încăperea e pl n  de miros de borș  i chiftele prăjite ; pe după cuptor, fata ple c ie sm rc ind mul umit , nevasta tu e te  i-i aduce lui o farfurie pl n  de carne  i cartofi. Mochi deschide vorba :

— L-au prins călăii pe Bubi al  iprei...

— Mai pu in un drac pe lume !... Are  ipra destule guri de astupat ! le-o taie Saniil Căruceru.  i înghite un cartof întreg, mestec nd, plescăind cu poftă mare.

— Matale cuno ti pe c l i  i ne-am g ndit să pui o vorbă bună, că-i păcat de o vietate a lui Dumnezeu... se roagă Mochi.

— Eu sînt mai mare peste l t rate ! se r ste te Căruceru. La ci ni nu mă amestec ! Eu nu trăiesc din os nza ci nilor...

Nevasta lui tu e te, fudul  parcă de bărbat-său,  i adaugă :

— Ferească Dumnezeu să ajungă bărbatu-meu să prindă javre de pe ulițe... El numai supraveghează, se cheamă, pe golani și măsoară cu bățul dacă s-a umplut bolobocul. Nu s-a văzut să stea bărbatul meu de vorbă cu călăii... A, da, de poruncit, nu zic, poruncește... Da; ce are el să se amestece la prinsul ciinilor ?

— Ce te tot lauzi acolo, vacă bătrână ? Am eu nevoie să mă laud față de nătărăii ăștia cu lumînările la nas ? !... o repede Căruceru. Face apoi semn băieților cu mîna, amenințînd cu vocea duhnitoare : Hai, cărați-vă, că vă smulg picioarele din șold !

Mochi se oprește în prag, scoate limba și strigă ca să se răzbune :

— Curat că sufletul ți-i plin ziua de ceea ce aduni noaptea !...

Căruceru se preface că se repede după ei, dar pînă să se scoale, băieții sînt departe.

Ajunși la Țipra, se punea sfătuit ; pînă în cele din urmă, Mochi ia o hotărîre :

— Buiumaș rămîne acasă. Noi ne ducem la călăi. Îl scoatem cu forța pe Bubi. Măcar de o fi să ne batem cu ceata toată. S-a înțeles ?

Mezinul nu se lasă pîn' nu-l iau și pe dînsul. Au tăiat țigănimea, au cotit-o pe drumul morii, unde își au stivele negustorii de lemne, prin tîrgul vitelor, peste drumul-de-fier, pînă la abator. Pe drum Mochi nu vorbește decît cu Pantil și Casril, pe Buiumaș socotindu-l prea mititel ca să priceapă ceea ce vorbesc „oamenii mari”. Rîde de stăpînu-său ; povestește din cărțile pe care le citea de la unul care umblă cu coșul prin iarmaroc. Pantil se laudă și el cu meseria lui de cațap, povestind cum sînt duse vitele la abator, în ce fel sînt înjunghiate, iar Casril vorbește de niște salate bulgărești de vară, de-ți lasă gura apă. Cum încearcă Buiumaș să scoată o vorbă, îi taie piuitul.

— Tu să taci !... Din pricina ta l-au prins călăii. Dacă încremeneai acasă și nu poșteai și tu — ca femeia borțoasă — după plimbare la țintirim, nu scăpa ciinile din lanț ! Tu ai să dai seama pe lumea cealaltă de sufletul lui Bubi dacă nu-l mai găsim viu...

Trecînd de rampa drumului-de-fier, dau de toloaca verde, de dîmburile, de lutăriile galbene și cu mirosul lor uscat, de șoseaua plină de căruțe și șarabane țărănești, ce se întorc sau se îndreaptă spre țîrg. În marginea șoselei e un fel de șură, o căsuță ca o colibă și o ogradă uriașă, înconjurată de un gard înalt de scînduri, iar în mijlocul uriașei ogrăzi, un plop înalt, un singur plop. Acolo sînt canoniți ciinii, ținuți în lanțuri trei zile, pînă să-și aducă aminte de ei stăpînii, să vie să-i răscumpere, iar dacă după acest timp nu vin, apoi ciinii sînt uciși și jupuiți. Pieile sînt vîndute la blănari, hoiturile azvîrlite în apele rîului, iar grăsimea se zice că o mănîncă, întînsă pe pîine, călăii. Abatorul ciinilor e între abatorul de vite și dubălărie. Pantil cunoaște locul, le arată celorlalți cum trebuie să sară pe din dos gardul și să-l răpească pe Bubi fără să-i vadă cineva. Nu este însă nevoie de planul lor hoțesc întocmit dinainte : nu e nimeni nici în locuința călăilor — în căsuța de la poartă — nici în șură.

Cînd au simțit ciinii legați în lanțuri picior de om, au pornit să latre cu furie, cu deznădejde. Buiumaș a rămas în poartă să vegheze și să fluiera dacă vine cineva, iar frații, împreună cu Mochi Ciucălău, au intrat în ogradă, fiecare dibuind alt ungher unde l-ar putea găsi pe Bubi închis în vreo ladă.

Cu mîna streășină la ochi, Buiumaș se uită în dreapta și în stînga șoselei. Nu trec decît căruțe țărănești. Numai cînd, de departe, i se pare că vede apropiindu-se o șatră de țigani, i se face rece : un fior îi trece prin șira spinării și începe să flutere cu

toată puterea. Frații și Mochi Ciucălău ies în poartă. Dîndu-și seama că trica lui a fost zadarnică, ca să nu-i mai sperie zadarnic, îl iau și pe el în ogradă.

Numai atunci au băgat de seamă că în dosul casei călăilor, bătute pe o scîndurică, sînt întinse la soare trei piei de ciine: printre ele e și blănița roșcată, udă, plină de sînge a lui Bubi...

Au stat locului, tăcuți, încremeniți de uluire, de durere; plîngînd fără lacrimi, se uită prostiți cînd la blănița întinsă pe scîndură, cînd la cer, cînd la porțița deschisă.

Mochi Ciucălău se repede în șură. Aduce de acolo, abia purtîndu-i greutatea, o ladă acoperită cu piei uscate de ciine.

— Lasă, că le-o coacem noi! Să ne țină minte... Haide, mă, dați aici mîna de ajutor...

Pantil și Casril, bănuind că a pus mîna pe o ladă de piei, ca să-i despăgubească de pierderea lui Bubi, îi dau ajutor.

— Ce ai acolo? întrebă totuși unul. Cum avem să ne cărăm pînă la tîrg cu racla asta uriașă?...

— Las', că aveți să vedeți! zice el și o ia înainte, ca să le arate drumul și locul unde trebuie lăsată lada.

Cînd au ajuns la ușița din dos a casei călăilor, Mochi dă un brînci lăzii, aruncînd-o înăuntru, și închide grabnic ușa.

— Acu hai la fereastră, să vedem! zice tot el, gîlîind.

Se reped tuspătru la fereastră. Din ladă țîșnesc zeci și zeci, sute și sute de șoareci — micuți, golași, șoricioaice grase, cenușii, șoareci negri cu ochii ca acele de gămălie — și se risipesc pe divanele de scînduri, pe masă, pe pereți, prin crăpăturile podelelor, se fugăresc înnebuniți de spaimă. Unii încearcă să se întoarcă în culcușul din ladă, alții tirăsc pieile după

ei și chițcăie cum țiuie vrăbiile înfometate, subțire, asurzitor.

Casa călăilor pare o cușcă de scatii și lilieci care țiuie și zburătăcesc.

— Ai văzut? mai zice plin de mulțumire Mochi. Le-am copt-o! Acu să vedem unde or mai sta călăii la iarnă... Să simtă și ei oleacă de bucurie, cum a simțit bietul Bubi, Dumnezeu să-l ierte...

Băieții Țiprei nu mai sînt veseli. Sînt numai uluiți, prostiți de priveliștea fugii nebunești a șoarecilor. Aruncă cîte o privire cînd spre blănița lui Bubi, cînd spre iatacul călăilor, care, plin de șoareci, pare acum o călimară plină de muște și nu știu dacă trebuie să se bucure și să rîdă sau să se întristeze și să hohotească de plîns.

Se mai uită ce se uită. Apoi, fără a spune un cuvînt, o iau la goană, plîngînd cu hohote.

În urma lor vine liniștit, hotărît și de loc speriat, Mochi Ciucălău...

VI

Alt Paște vesel. Cumsecade. Ca o privighetoare ce ar cînta fiecăruia la ureche, așa cum e Paștele, binevoitor cu toți oamenii, a căzut ca din senin. Și sînt toate ceasurile ceasuri de fericire și dor, de dor și fericire. Pînă într-o după-amiază ține seninătatea, tihna, lumina cea de-o unică mîndrețe și fericire. Au început turburările, care s-au ținut apoi lanț. Vecina Nuța Cîrna, precupeața, nu s-a mai dus în piață să vîndă gîștele ei îndopate, găinile tîrguite la barieră. Nuța Cîrna are o gaură în loc de nas și o gură strînsă în zbîrcituri. De aceea pare mai mult o arătare decît ființă vie. Din gura ei nu iese glas, ci un soi de lătrat de cățel-al-pămîntului. Cînd o vîd golani cum șade și se leagănă, cînd o vîd cum se uită după fiecare trecător și rînjește, se adună în jurul ei și, cum se obișnuiește, îi scornesc cîntec :

*Niță Nuța Cîrna,
Legată la nas cu bîrna,
Ascunsă în buruiene,
Caută izmene.
După multă căutare,
Ce se arată în zare ?
Găsește baba cața
Pe fata ei, Rața...*

Înfuriată, Nuța se ridică de pe scăunașul ei scund și fornăie pe nas :

— Dambă în falca voastră ! Dihori, șerpi să intre la miezul nopții în gîtul vostru, ciolanele nu v-ar putezi și să rămîneți de rîs la învierea morților !...

În loc să-i sperie, mai mult îi ațîță. Le azvîrle în obraz străchini de cenușă amestecată cu piper : să-i orbească. Dar pînă să-i ajungă colbul, se ascund între buruiene, între tufele de catină. De acolo răsună mai tare cîntecul, Nuța se plimbă înfuriată în ceardac, ca un cîine turbat, blestemă și plînge cu lacrimi de sînge.

La întoarcerea Raței (care se dusesse la fîntînă după apă), îi iese întru întîmpinare Iordache Mantu.

— Lasă-mă, fată, să beau și eu o gură de apă ! se roagă țiganul.

Nuța Cîrna din ceardac se repede să-și verse focul asupra lui :

— Ai mîncat pîine și vrei să-mi spurci cofa mea de Paști ?

— Vezi-ți de treabă, că dacă ți-a ros sfrența nasul, să nu-ți pască și părul !... a răspuns cu mîndrie Iordache, mirîndu-se că arătarea are cutezanța să nu-i intre în voie.

Se iscă încăierare. Iordache Mantu o prinde de piept. Rața i se încolăcește de pulpă. Îl mușcă, se cațără pe el ca pe un copac, îl strînge de gît și-i smulge favoriții. Cu cît urlă mai fioros Iordache, cu atît Rața îl mușcă mai tare de obraz, de nas. Ceea ce întrece orice închipuire. El, care băgase groaza în toți, de toate vîrstele, care s-au perindat în mahala, e bătut, stupit, zgîriat și făcut de rîs de o codană cu cozile roșii. O dată se scutură însă Iordache și o azvîrle pînă în mijlocul uliței. A ieșit din casă șeful muzicii militare — harapul — să-i despartă, dar s-a ales cu zgîrieturi. A venit fuga Precup, suierînd din țignal, dar

cînd a văzut că Iordache Mantu e în joc, s-a dat deoparte, privind liniștit, la fel ca cealaltă lume adunată. Nuța se învîrtește, trasă de cozi. Rața se anină ca un zmeu de gîtul lui Iordache ; Mantului îi curge sînge din obrazul zdrelit, căței de curte, cu blănilor zborșite, latră, copiii cățărați pe garduri bat din palme, ca la nuntă... Numai cînd Nuța Cîrna cade leșinată, Iordache Mantu se lasă păgubaș. Rața toarnă peste mîsa o cofă cu apă. Lucrurile s-au liniștit, dar dușmănia mocnită abia a pornit. Ori Nuța și cu Rața, ori Iordache Mantu trebuie să părăsească mahalaua.

În timpul ăsta s-au strîns nori groși peste turla catedralei. Cerul s-a roșit la asfințit. Se stîrnește vînt de cumpănă. Praful se înalță de pe uliți, bucăți de hîrtie, pănuși uscate. Trecătorii iușesc pasul, aleargă să se adăpostească ; o furtună uscată se abate asupra tîrgului, și la fiecare cîțiva pași se fac acele vîrtejuri unde dacă împlîni un cuțit, curge sînge, fiindcă dracul se joacă în mijlocul lor. Cel puțin așa se zice...

Țipra stă cu Țalic la masă, jucînd concina pe năsturași de sidef, Pantil s-a culcat în iatacul întunecos și sforăie. E așa de ostenit, că de aproape trei zile doarme mereu. Casril, aplecat peste umărul tatii, îi suflă ce carte să arunce, care s-o țină. Țipra bombăne :

— Așa nu mai joc !

Țalic rîde arătîndu-și colții puternici, mîngîindu-și barba neagră. Ceea ce pe Țipra o scoate din sările.

— De cînd îți tot cînt, de la răzvoltă... să-ți dai cu cridă barba... că altfel te mai prinde și te trimite la militie !

Ițe stă deoparte ; citește.

— Trebuie că s-a spînzurat cineva ! zice deodată Țipra.

— Da ! răspunde Țalic, ridicînd ochii de pe carte. Se cam spînzură oamenii ! În noaptea dintîi a Paștelui

și-a făcut seama cotiugarul vînăt, cel de pe șesul morii, megieșul lui Inghel cațap și al lui Ioil ciurar... Acu cine știe care și-a mai făcut felul...

— Ce diavoli or mai fi intrat în cotiugar? se minie Țipra. Om bătrîn, să-și facă singur felul?... Mai aștepta un an, doi și se isprăvea de la sine...

— Cînd intră nebuneala în om, cine i-o mai scoate? L-a dus nu-ș' care negustor la poliție, l-au bătut și i-a intrat în cap că polițaiul a intrat în burta iepei. Pînă cînd în noaptea Paștelui s-a spînzurat în grajd, și iapa a sugrumat-o cu juvățul...

Țipra aruncă o carte pe masă oftînd, trage una cu dosul palmei lui Casril, care se uita în cărțile ei, își scobește dinții cu limba, și zice:

— Diseară nu putem aprinde focul, că se aprinde casa! Ai văzut, Țalic, cum stă hornul pe acoperiș ca un cocoș?

Vîntul s-a întetit. Parcă ia în brațe casa, îi zdruncină măruntaiele în strînsoarea lui de uriaș. Cîte un trecător fuge pe uliță, străbătînd cu greutate prin norii grei de colb. Sună și bate darabana în tabla acoperișurilor, iar coșul morii se vede prin praf, șters, ca prin pîclă...

Țipra și Țalic se ridică de la masă. În casă s-a lăsat beznă grea.

— Nu știu ce-om minca diseară... spune Țipra.

— Om răbda!

Din iatacul întunecos sforăitul lui Pantil se aude parcă ar răspunde: „Om răbda, om răbda!”

A înnoptat. Vîntul suieră puternic, muge și guiță, s-ar zice: toate sălbătăciunile pămîntului colindă văzduhul. Întunericul a umplut casa. Pe perete se clatină dulăpașul de mosoare și pe alt perete umbra dulăpașului. Țipra aprinde lampa și o agață în cui. Lumina vișinie se întinde ca o pată peste umbrele cenușii. Țalic crește uriaș pe perete, umbra Țiprei

luge de pe un perete pe altul. Buiumaş se apropie de perete să-şi prindă umbra cu mâna. Mama se răsteşte :

— Nu te mai juca cu Satana ! Îţi trage el palma, de rămii surd toată viaţa şi îţi pierzi uneori şi minţile !

Ite, cu faţa suptă, citeşte cu glas tare, ronţâind o bucată de pască. Ascultă cu toţii. E vorba de un cneaz leah, îndrăgostit de fata unui orîndar evreu. Povestirile lui Ite pătrund ca o aromă îmbătătoare : le umple gura de un gust de vin vechi, şi nările de miresmele ce le visau mereu. El rosteşte vorbele ca pe sunete de vioară... Vîntul bubuie înfricoşător din darabane şi bombăne cu glas de contrabas. Cu răsuflarea tăiată, ascultă pe Ite povestind. Citeşte repede, s-ar fi zis că ceea ce povesteşte i s-a întîmplat lui. Glasul lui Ite pare un om cu umbrela deschisă, care umblă prin furtună peste valuri înspumate. Dulce, ca melodia rugăciunilor de Paşti, vijelios ca un vîrtej, iar obrazul lui Ite, cu tuleie, se limpezeşte, prinde trăsături de o năprasnică frumuseţe. Țipra îl priveşte cu dragoste, Țalic se apropie de el şi-l mîgîie pe ceafă. Au un flăcău frumos şi bun. Şi vor fi bunici de pe urma lui. Ite citeşte cu poftă, cu bucurie din ce în ce mai sporită, sorbind ca şi cum ar mîncea ceva bun. Lampa fumegă. Noaptea se îndeasă. Vîntul suflă în pustiu, nu mai are praf să înalţe, acoperişuri să cojească. Țipra a pus pe masă o farfurie plină cu pască uscată. Fiecare ia cite un pumn de surcele, ronţâind zgomotos. Buiumaş udă fărîmiturile de pască cu apă, presară sare peste ea şi adoarme cu bucăţica la gură...

A treia zi vine la masă Blima, cu bărbatul şi copilul ei. Şaia spune că în noaptea cînd a bîntuit furtuna un vapor mare-mare, care plutea peste cea mai întinsă mare a lumii, ce se numea *Titanic*, s-a ciocnit de un sloi de gheaţă şi s-a scufundat. Buiumaş se

uită la copil cum își suga degetele de la picioare, rîzînd cu hohote ori de cîte ori el zice :

— Tu știi că eu-s moșu-tău ?

— Moș, moș, zice Blima, zîmbind cu un zîmbet de sărbătoare mare, ca în zilele cînd era fata tatii, dar dacă i-aș da drumul, praf te-ar face ! El e iute de picior ca cerbul și cutezător ca vulturul.

Buiumaș se uită la nepotu-său, la burtica lui grasă și, cu coada ochiului, la soru-sa :

— Cum să mă facă praf cînd nici să umble nu știe ?...

— Nu poate umbla ? Nu știi cum fuge în fiecare noapte ! Ți-am mai spus, ca un cerb ! El are un nume de înger — Gavril — și de aceea poate orice.

Țipra vine din cuhnie cu o farfurie de chiftele de cartofi și făină de pască. Țalic întinde fiecăruia un pahar de șliboviță. Se mănîncă cu poftă, pomenindu-se mereu de vaporul care s-a înecat, de triburile prea pripite care au ieșit din Egipt înainte de a se fi împlinit sorocul robiei, din care pricină și-au semănat oasele pe întinsul deșertului. Mii și mii zac sub nisi-puri și așteaptă cu nerăbdare să vie ziua cînd pe mările înghețate va sufla iar boarea vieții.

Bărbatul Blimei spune apoi, ca ceva fără însemnătate, că peste cîteva zile pleacă în America. I-a venit cartea de vapor de la soru-sa. Cumnații nu se mai satură privind-o. Îl pizmuie că pleacă atît de departe. Țipra se pornește a jeli și, cît nu mai poate plînge ea, o ajută Blima... Ai casei s-au întristat, dar s-au și bucurat. Mai mult s-au întristat, fiindcă au băut vin și nu e cine știe ce bucurie plecarea lui Șaia în America. Ce-l poate aștepta între străini ?

Îndată după Paști s-au petrecut multe, multe schimbări. Atît de multe, că Buiumaș nici nu le poate reține.

Mai totdeauna în pragul primăverii lumea uliței se primenește. Unii pleacă în străinătăți să se sprijine pe diferite rubedenii, topindu-se ca nălucile fără a lăsa vreo urmă, alții se mută. Se rup tovărășiile dintre copii, prieteniiile dintre cei vîrstnici. Numai cîțiva de pe ulița Țiprei au casele lor. Cei mai mulți plătesc chirie. La început de primăvară și toamnă părăsesc ulița, cu lampa și oglinda în mînă, după cotiuga ce cară patul, dulapul și așternutul, cei mai mulți scoși cu de-a sila, fiindcă n-au putut plăti. Mai cu seamă în casa din stînga Țiprei, casa grăsanului mustăcios, nici un chiriaș nu prinde mușchi. Primăvara vine un rînd de copii; toamna, altul. În anul din urmă se mutase în casa de alături un ciubotar cîrpaci, cu o casă de copii, mai toți ologi. Ziceau cei răuvoitori că un blestem spînzură peste casa omului. Dar altora le este milă. Și ajutor de dat nu pot da. Pînă la 10 ani, băieții lui umblau ca toți copiii, zdraveni, la prima vedere, schiopătînd, dar umblau. De la 10 ani, picioarele și mîinile se muiau, se încovrigau ca aluatul, se dămblăgeau, că trebuiau hrăniți de mama lor cu lingura, dezbrăcați și îmbrăcați de ea și purtați cu cotiuga, la cersit, de tatăl lor.

Buiumaș se împrietenise cu mezinul ciubotarului, cel care n-avea decît piciorul drept răsucit de la gleznă. Țsta își răzbună anii viitori de stat pe loc. Colinda tîrgul în căutarea sîmburilor de zarzări. Cu dînsul se învîrtea Buiumaș pe lîngă tarabele precupeților, de furau cîte o roșcovă, un măr. Mezinul nenorocosului ciubotar îl sfătuia cîteodată să oprească pe cîte un boier și să ceară de pomană, iar dacă l-ar întreba cumva al cui este, să răspundă că nu știe, că nu și-a cunoscut niciodată părinții, că-i orfan. Buiumaș îl asculta. Pînă într-o zi, cînd schiopul ciubotarului l-a dus la scaldătoare și l-a împins să se scalde, deși el nu se băga în apă. De acolo Buiumaș s-a întors cu

durere de gât. Mama l-a pus să facă gargară. L-au ascuns ca să nu-l ducă la spital, să le închidă casa, să le pună sergent în poartă și cruce roșie la ușă. Așa cum se face la casele unde este un copil bolnav de gât. Buiumaș a zăcut ascuns în iatacul întunecos pînă au trecut sărbătorile de toamnă, după deschiderea școlii...

Și acum, cu băieții ologi, ciubotarul se mută la cimitirul vechi, unde a intrat ca paznic. Zugravul, cu copilul bolnav de ducă-se-pe-pustii și cu chip de miel cu mițele de aur, se mută și el ; casa a trecut în altă mină : a fost cumpărată de un ciubotar care ține și panoramă cu călușei în iarmarocul de pe șesul țigănimii.

Șaia a plecat în America ; Blima, cu băiețelul ei, s-a mutat la părinți, în cuhnia de vară, căreia mai demult îi ziceau, în derîdere, „bortă de șoarece” ; Saniil Căruceru s-a bătut cu țiganul de la muzica militară — din pricina golanilor care vin noaptea cu polo-boacele pline — și a fost nevoit să se mute în altă mahala ; Ira s-a dus în țară în jos, la o rubedenie, să se facă bărbier.

Cea mai mare schimbare e totuși că se mută fabrica de sifon. Orice mutare lasă, de bună seamă, o părere de rău și durere. Băieții care se jucau se despart cu greutate, crezînd că în altă parte nu se mai găsesc tovarăși de joacă ; mobilele cărate cu cotiugele se strică, mindirile își risipesc paiele, și în locul gospodinelor care se cunosc între ele — împrumutîndu-și una alteia un căuș de făină, un păhăruț de untdelemn, două-trei bețe de lemne, o bucățică de zahăr căpățînă, un chibrit, o lampă de gaz — vin altele, necunoscute, care, la început, se privesc cu vrăjmășie. Nici o durere nu poate fi însă mai mare decît mutarea fabricii de sifon. Cea mai mare bucurie și petrecere a copiilor se duce ! Joaca cu papuceii de miel sau țurca e mai mult

pentru fete ; joaca de-a hoții și jăndarii, pentru cei voinici și ghiftuiți. Dar pentru copiii uliței, flămânzi, flenduroși, buboși și speriați măcar și de o umbră, fabrica era mai mult decît un iarmaroc. Pentru cea din urmă oară au spînzurat ciorchinii vii pe gard în ziua cînd s-a pornit mutarea. Dar pompele nu mai huruie, limonăzile umplute nu mai șuieră. Căruțe pleacă cu zeci de lădițe de sticle, și mormane de sticlărie stricată se înalță în fundul ogrăzii. Într-o jumătate de zi nu mai rămîne nimic din fabrică. Casa cea mare, portocalie — locuința — a rămas pustie, golită, cu ferestrele deschise. Copiii uliței se bagă prin odăi, strigînd, ca să-și audă ecoul răsunînd prin încăperile pustii. Apoi încep a scotoci prin mormanele de sticlărie în căutarea bilelor și a verigilor de gumă, printre hîrtoagele aruncate ca să găsească poze, iar printre rămășițele de lucruri aruncate, ceva de mîncare. Unii găsesc cîte o bomboană, pe care, după ce o șterg de cămășuică, o sug cu mare poftă ; alții ling cutiile goale de sardele, care mai au pe fund puțin untdelemn. Cu toată porunca Țiprei, Buiumaș nu se poate împotrivi ispitei de a se duce și el să caute prin gunoi cărți rupte, jucării stricate de ale copiilor de boier...

A treia zi a venit un boier cu mustață albă, cu bățul ridicat ca o sabie, întovărășit de alți oameni. La un semn al lui, copiii sînt alungați, și de atunci s-a întins o mare liniște, liniște boierească, liniște fără seamăn în jurul casei portocalii, o liniște făcută să bage groaza în copii...

Paștele o dată trecut, pare că s-a stins o mare lumină peste pămînt. Cum face sărbătoarea ca nu numai oamenii să poarte vestminte noi, ci și tîrgul cu nevoile, cu necazurile, cu peticile lui să fie învăluit în șaluri-șaluri de lumină ! Buiumaș se simte lipsit de ceva ce înmiresmează zilele și înviorează nopțile.

Bucuria cea mare a rămas școala. Pe o coală mare de desemn face harta județului, îi hotărânicește în culori conturul, trage dealurile cu cafeniu, apele cu verde, numele satelor le scrie cu slove de tipar... Se umflă ca un păun cînd profesorul îl pune să repete ce a înțeles. Numai o dată, cînd profesorul a întrebat ce este pasărea și n-a știut nimeni, a mîncat bătaie : nu spusese decît că pasărea este, ca parte de cuvînt, adjectiv...

— Cu adjectivul se bate ? a întrebat profesorul, trăgîndu-i cu linia la palmă.

De atunci i-a și rămas porecla Adjectiv.

În timpul recreației îl cuprinde o mare bucurie : se urcă pe o stivă de lemne cu unul din verii lui, care știe povesti neasemănat de frumos. Amîndoi visează să-l întreaacă pe Pantelimon haiducul, cel care oprește pe avuți, îi buzunărește și ce ia dă celor sărmani. Au să oprească și ei șarabanele, au să-i buzunărească pe negustorii de vite, au să-și scobească sub pămînt o peșteră, palate, cu scoarțe scumpe, cu rufărie de olandă, cu argintărie și sfeșnice de argint, cu pietre nestemate așternute pe jos — ca un prundiș — iar cînd vor veni puterile, vor asmuți asupra lor fel de fel de cîini sălbatici, ba chiar și lupi crescuți de ei cu lapte de căprioară. Și vor da tuturor, să stîrpească neamul calicilor. Ceasurile de școală sînt repezi, sapă adînc, deprind a te deosebi de hoinaru' de pe uliță. Zilele sînt și mai repezi.

Îl încîntă atît de multe pe Buiumaș : e pus să sublinieze subiectul cu o linie, predicatul cu două, iar profesorul așterne un „foarte bine” peste pagina scrisă cu cerneală violetă. Seara, cînd recită lecția pentru a doua zi, pomenind de numele lui Ștefan cel Mare care se suia pe tron, în minte cerul se preface într-o sală uriașă de tron, străbătută de glasul lui Ștefan cel Mare, care, cu coroana pe cap, cu pletele

căzindu-i pe umeri și pelerina pe spate, urcă trepte, trepte, așezându-se pe coama unor lei...

Îndată ce vine de la școală, se repede în vale la pîriu. Se joacă cu broaștele, sădește pomișori smulși din grădinile altora, stă ceasuri privind cum se încrețește apa pîriului. Adesea îl strigă Iordache Mantu :

— Mă, diavole, ia vin-încoace, să-mi citești...

Casa lui Mantu arată ca o cetățuie înălțată pe deal, cu spatele sprijinit pe acareturi. Numai în cămașă, Mantu șade pe un fel de tron, pe prispă, rămasă din una din odăile locuite de dînsul pe vremuri. Căci în llece noapte dărimă un părete de casă, răzbunîndu-se în felul ăsta împotriva armeanului și ovreiceii botezate, care, cumpărîndu-i casa, îi făgăduiseră să-l țină pînă la moarte pe masă și casă. Din pricina furiei lui Iordache de a năruî ceea ce clădise, casa frumoasă din deal seamănă cu un om jupuit de viu, clătînîndu-se de durere. Iordache aduce din casă un fel de poză fumurie, zugrăvită în culori vișinii : un balaur împărțit în șapte, închipuind caznele păcătoșilor. Cînd Buiumaș ajunge să silabisească durerile pe care le vor îndura tîlharii, Iordache Mantu izbucnește în plîns :

— Vai de laptele ce l-am supt de la țîța mamei, vai de pîntecul ce m-a purtat ! Că și laptele și pîntecul au fost blestemate...

După ce-i citește și *Minunile sfîntului Sisoe*, Iordache bagă cărțulia în sîn, răsplătîndu-i truda lui Buiumaș cu cîteva roșcove sau alune, zicînd :

— Na, măi, îndulcește-ți sufletul, că numai tu ai să mă pomenești după ce n-oi mai fi...

Vacanța ar fi fost minunată dacă nu s-ar fi revărsat ciudățeniile pornite în iureș după Paști. Casa a de-

venit neîncăpătoare. Nu atât de gloată prea multă, cât și din pricina necazurilor. Blima fusese primită cu inima deschisă. Dar a devenit în curînd o povară : copilul boalește mereu. E adormit cu ceai de mac, îmbăiat în buruieni ; i se toarnă plumb, și totuși slăbește, se îngălbenește, se zbîrcește pe dînsul pielea. De-abia are putere să suspine. Blima s-a urîțit, s-a subțiat, s-a înrăit. Stă pe după cuptor ; plînge, blestemă copilul, care nici că moare, nici că trăiește, se ceartă cu Țipra. Nici Buiumaș nu este cruțat de supărare. Într-o zi a venit unul Azriel, ciubotar de lux — adică de cipici de mort — de felul său puțin pețitor, care mai ține în arendă un han unde poposesc diligențele. L-a cerut pe Buiumaș să-l ia în gazdă, să se înzdrăvenească... Acest Azriel își zice rudă cu Țipra, fiindcă el neavînd copii, Buiumaș a fost numit cu numele lui tat-său mort. Țipra e mulțumită că pleacă copilul de acasă. De altfel, ar fi mulțumită să-i dea de suflet pe toți copiii. (Numai pînă pleacă : pe urmă îi pare rău și-i bocește.) Azriel, care are bărbuța tunsă și o bubă lipită de obraz (ce pare o floarea-soarelui fără sîmburi), l-a luat de mîină și l-a dus cu el. Buiumaș se simte tare mîndru că e dus în partea cealaltă a tîrgului, acolo unde crede el că începe altfel de toloacă. Se simte și mai fudul cînd Azriel, așezîndu-l pe prispa casei, îi spune :

— Dacă vine diligența de la Mihăileni, să deshame caii în fundul curții ; dacă vine cea de la Darabani, să tragă în față... Hamurile să le ducă în casă, să nu le fure cineva...

I-a întins o floarea-soarelui uriașă. Zîmbește de i se văd niște colți roșii și înnegriți și zice :

— Ce nu fac eu pentru tine ? Și floarea-soarelui am căutat, ca să-ți țină de urît. Eu mă duc. Să ai grijă de han, să nu tragă cumva țărani cărutele în ogradă...

A plecat. Rămas singur, Buiumaș se uită la dealul urcat pe spinarea Jijiei, cu scrînciobul înfipt în vîrf, la cerul care e tăiat pe jumătate de grajdul uriaș, la căsuțele înfipte pînă-n gît în șanțuri, la harabagiii, cu ciubotele date cu răbuală¹, care deshamă diligențele, la călătorii ciudați. E frumos și bine. Dulceața semințelor de floarea-soarelui unge cu bucurie inima. Cînd smulge cel din urmă sîmbure, și floarea-soarelui rămîne ca o răzătoare, îl încearcă o mare, mare părere de rău. Au plecat diligențele, iar soarele a început să încline spre apus. I se face foame, dor de casă. Foamea mușcă, dorul trage, a înserat, iar Azriel nu vine. Buiumaș se duce la poarta hanului să-l aștepte. De undeva vine un miros de pîine caldă și borș. Îl cuprinde ca un fel de amețală. De-abia cînd a înnoptat de-a binelea vine și Azriel. Cere socoteala de ce au plătit harabagiii și-l trimite pe Buiumaș să cumpere un sfert de pîine caldă și o felie de harbuz. Din sfertul de pîine, ca și din harbuz, își ia sieși două treimi, iar numai o treime i-o întinde lui Buiumaș.

— Harbuzul cu pîine, făgăduise Țiprei, îngrășă ! Ce mai pepenaș îți trimit acasă !... Dacă vrei, îl țin pînă la toamnă, cînd se coc gutăile...

Buiumaș ar vrea să arunce pe jos pîinea, de ciudă, cum făcea acasă, dar foamea îl muncește prea tare. O înghite cu furie. Azriel îl culcă cu el pe divan și se acoperă cu o plapumă de culoarea vișinei putrede și cu lîna țîșnită prin satinul rupt.

A doua zi de dimineață, Azriel a plecat și l-a lăsat iar singur. De astă dată măcar și fără floarea-soarelui drept tovarăș. De aceea, pe măsură ce se înalță soarele, crește foamea, dorul de acasă. Și nu știe ce-l mușcă mai tare : foamea, sau dorul ! Cînd se pomește că trece soarele de amiază și că Azriel nu se

¹ *Răbuală* — unsoare preparată din păcură.

mai întoarce, Buiumaş o rupe de fugă, lăsînd hanul în plata lui. După vreun ceas, Țipra s-a pomenit cu Azriel, care se tînguie :

— Am vrut să-l fac om, să-l cresc ca pe copilul meu, dar fă din coadă de cîine sită de mătase.. Au plecat diligențele neplătite, a lăsat poarta grajdului deschisă și, pe deasupra, zeama de aur, pregătită pe diseară pentru dînsul, am s-o mănînc singur. Ce mi-a făcut ! Numai pozne... Dacă știam așa, nici nu mă încurcam. Găseam alt copil să-l apropii de inimă. Alt copil să-l iau de suflet. Aveam eu nevoie de zeamă dacă nu-l pofteam ca musafir ?..

Buiumaş s-a ascuns în dosul casei, între brusturi, să nu mai fie nevoit a se întoarce la hangiu ; nu mai are poftă să se mai îngrașe cu felie de pepene și floarea-soarelui...

— Ehe! așa răsar și apun luceferii... zice așa de-odată Șifra, ca și cum despre asta a mai fost vorba.

Aruncă cel din urmă caras viu în oala cu borș și-și șterge ochii cu pestelca. Bărbatu-său, Ioisip, pune palma pîlnie la ureche.

— Ai zis ceva, mamă dragă?

— Nimic! N-am zis nimic... Ce mă iei cu mamă?... Îți amiroase borșul la nas?

A trecut pragul nepotul lor, Buiumaș, cu obrazul rumen, gîfîind, parcă-l gonea cu biciul cîneva din urmă.

— Voi n-aveți școală de te dai pe gheață? îl în-tîmpină mătușă-sa.

— Nu este... Că s-a închis... În clasa a doua s-au bolnăvit hăietii de scarlatină! răspunde el, gîfîind.

— De aceea trebuie să te dai pe gheață, să tocești perechea de tălpi?...

— Nu se tocește: am pureci la talpă și potcoave la călcîie.

— Hai, descalță-te de ciubote, urcă-te pe divan și stai de mînîncă cu noi o strachină de borș... Țipra ce mai face?

— Mama l-a bătut cu cleștele pe Pantil... să nu se mai ție după fete...

— Cu cleștele? Așa a ajuns?... După fete? !
Ti-ti-ti ! Ce-i trebuie fete? Nici sorțul nu l-a tras...
zice Șifra.

Buiumaș rămîne la mătușa Șifra. Acolo, zicea Țipra, „se cade” să mănînci. Fiindcă, oriunde ai intra și te-ar pofti să guști, nu trebuie, că nu poate fi curat, gustos, ca la mama.

Aerul din casă e pîcliu și cu iz de curechi. Sîsiitul ibricului înțeapă tăcerea, ca și cum ar tipări flori de chiciură, ca și cum cine știe ce fel de ținte ale pămîntului ar ronțai, cu dințișori drăcesc de ascuțiți, tinicheaua ibricului. De pe deal, de la sînius, strigătele băieților, ca o grindină căzută peste cine știe ce geamlîc, sună prelung.

Unchiul Ioisip înflorește cu flori de lînă albastră, roșie, verde, cărămizie poalele unui cojoc. Întinde, zgîrcește dreapta. Freacă acul lung de frunte, împungînd cu răbdare. Cu stînga își îndreaptă mereu ochelarii, ce-i cad peste nas pînă în mustețe. Șifra își potrivește pielicica de iepure îmbibată cu rachiu și piper — leacul la boala ei de piept — pune pocrișe de mangal la ferești, să se dezghețe geamurile, se învîrte prin casă, morfolește, blestemă pe țiganii care n-au lege și nu știu de frica celui ce toate le potrivește în lumea asta, dar își mărită fetele fără zestre; înjură pe bogătașii care crapă unt cu pîine, halva, lacherdă sau alte bunătăți de băcănie, și apoi se repede la plită, ca să supravegheze oala ce clocotește.

Ioisip tace. De treizeci de ani — precum spune și Șifra cînd își amintește cîteodată de tinerețea ei și a lui Ioisip — de cînd s-a însurat și s-a mutat în țigănime, nu s-a mai dus decît la sinagogă și la primărie, ca să declare că iar „i-a venit pe lume” un copil, ori că a închis ochii altul. Barba i-a încărunțit, fruntea i s-a întins pînă în creștet, albul ochilor se

face roșu. A început să pună o pereche, două perechi de ochelari, una peste alta, rămânând, în cele din urmă, cu una singură ; Șifra s-a uscat ca o smochină (scade din înălțime, se îmbolnăvește mereu de altă boală), dar țigănimea e tot țigănime. Șes gras, smîrcos, presărat cu covălii, căsuțe cu acoperișuri țuguiate, același șes locuit de țigani care urcă pe scara vieții în felul lor : părinții, adică cei bătrîni, sînt lăutari la nunți deocheate, la cîrciumi dosite — cunoscute de bețivanii cei mai învechiți — și la scrînciob ; copiii, muzicanți, în uniformă, la muzica militară, iar nepoții, telegrafiști, meșteri zidari, hamali în gară. Pe șosea se plimbă în toate anotimpurile porci cu urechile ca frunza de sfeclă, ciini, mîțe cu blănurile jupuite ca niște cojoace de calici care umblă la cerut ; se îngîrădesc pe la potcovari și rotari mînji, cai suri bolnavi de dalac, mai cu seamă în zilele de tîrg. Țigănimea a fost și rămîne cuib de sărăcie ; lumea robotește în liniște, cu încetineală, cumînțenie. Beții, nunți, cumetrii sau altfel de petreceri sînt rare. Dar cînd sînt, apoi iese cu mare zurba¹. Și nu una de se petrece doar într-o ogrăjoară, ci din acele ce se întind și cuprind toată țigănimea. Numai toamna poposesc panorămile, năvălesc saltimbancii pe tăpșanul havuzului, și țigănimea se preface în iarmaroc, spre bucuria copiilor. Și nu se știe, intră sau nu mai mult belșug prin case, dar parcă-i mai multă voie bună și oamenii nu-s așa de posaci, puși pe harță și bătălie.

— Șifra, mamă, dă-mi o ulcică de ceai... Că mă doare la inimă ! scoate un oftat Ioisip.

— Ți se năzări de ceai ? Tocmai acum ? Fierbe borșul cu pește și pun strachina pe masă... Nu mai

¹ Zurba — zarvă.

risipi bunătate de poftă cu apă chioară! Ar da ei năltăraii care se ghiftuiesc cu vin de stafide și găluști de piept de găină să aibă la belșugul lor pofta noastră. Noi ne uităm la pîine ca la o stea, ei se uită la friptură și turtă dulce ca la scîndură și cărămidă.

Gerul s-a întetit. Sfîrșite lemnele ude în sobă, și ciotul ieșit pe porțiță fierbe, răspîndind aburi verzi. Glasurile copiilor de la sîniuş se aud prin ceață ca o răbufnire de aburi. Cîte un strigăt de om minînd boii pare piatră azvîrlită în apă. Șifra este, ca nici-odată, veselă.

— Ioisip, tată, să ieșim din iarnă, să mai mărităm fata, și am isprăvit-o!... Atuncea, poate nici foame n-are să ne mai fie și nici frică de cel cu fonciera și corporația. Avem să răsufptăm ușurați! zice tușînd.

Și fața ei cu pielea de pergament s-a luminat.

Ioisip îi răspunde cu un oftat. O grijă crește în casa lor ca un oleandru otrăvit, fata, Dina. Fiindcă șchioapătă, e un blestem pe capul părinților, ca și al singurei lor rubedenii, Țipra. Fiindcă are gîtul subțire ca dihorii, trupul de cîrjă răsucită din mijloc, o rîd, o îngîină și o ocărăsc copiii numai cînd trece ulița. E drept, Dina se vede puțin pe uliță, ea se ferește a ieși prea des și fără nevoie, de groaza diavolilor. Destul totuși să iasă pentru o singură clipă, ca să-i stîrnească pe copiii strînși în cîrduri, să se audă și să se vorbească zile de-a rîndul că „iar au logodit-o diavolii pe Dina cojocarului”. Stăpînii o trimite cel mult pînă la abatorul de păsări, să le taie, la haham, o rață sau un cocoș. Pentru bucuria ei, în folosul ei, Dina nu-și mișcă picioarele decît în zilele de sărbătoare, cînd vine acasă, după amiază, iar seara se întoarce la slujbă.

Pentru Dina, un hîtru a stîrnit un fel de cîntec, pe care i-l ȋiue la ureche drăcimea, cel puȋin o dată pe săptămîină :

*Cînd Dina se scarpină,
Purecii ȋncalecă pe armăsari,
Cînd Dina ȋși ȋncalșă papucil,
Sfeclele ȋși cumpără ghele...*

Din pricina ei Șifra a fost supărată cu soru-sa Țipra. Mulȋi ani nu și-au călcat una alteia pragul, nici nu și-au vorbit. Din pricina ei nici acum nu se prea văd. Țipra zicea ca fata să nu fie dată la stăpîn, că în neamul lor nu s-a pomenit cineva să robească la casă străină. Numai cu rușinea se alege, altfel, cu nimic. De cîte un meșteșug s-au ȋnținut și cu meșteșugul și-au ȋnținut zilele toȋi din neamul lor : croitori, cojocari, cusătorese. Toȋi meșteșugari subȋiri, care nu lucrează în colbăraie, ca ciurarii, sau în duhoare de pap, piele și talpă, ca ciubotarii. Șifra răspundea că dacă ȋține ca nepoata să nu slujească, n-are decît să-i facă o zestre. (De unde ?)

Cu toate că părinȋii o blestemă, Dina ȋi iubește după priceperea și socoteala ei. Toată săptămîina muncește, sîmbăta după amiază și în zilele de sărbătoare mare vine acasă. Ca semn că i-a fost dor, aduce o bucată de budincă rumenă, ȋmpănată cu stafide, o aripă de gîscă, cîteva smochine furate. Părinȋii spun în fața ei că nu de dor ȋs darurile, dar că le aduce fiindcă-i cad sub mîină și n-are alta ce face cu ele. Cînd n-o văd, suspină de ȋnduioșare : li se rupe inima de nenorocul ei, bună, blajină, muncitoare, dar strîmbă și șchioapă.

Mai aduce Dina și simbria la sfîrșitul fiecărei ȋuni. Dar Ioisip o ceartă că ea nu știe socoti și că poate l-au rupt cîȋiva pitaci. Numără și numără, pîină ce la

urmă iese socoteala. Destul că, îndată ce ospătează stăpînii, Dina își pune berta¹ și pleacă, strecurîndu-se pe ulițele cele mai dosite. Ajunsă acasă, aproape că se rostogolește peste prag, urmărită de alaiul cîndurilor de șoltici.

— Mai bine nășteam o piatră decît pe tine ! blestemă și plînge Șifra.

Iar după ce se răcorește de plîns, iese Ioisip cu ciomagul, să alunge șolticii. Ei nu prea se sperie ; îi făgăduiesc că au să vină în sîmbăta dinaintea Paștelui, să-l ducă în Egipt cu toți chelboșii. Dina se ascunde după sobă, își piaptănă pletele cu gaz, se așază la geam și privește după ce se potolesc diavolii. Maică-sa se uită cu ochi mici la dînsa, se îmbună și, urcîndu-se pe masa de lîngă geam, ca să nu-i dea prea mult nas, se răstește :

— Haide, caută-mi în cap. Nu-ș' ce m-a mîncat loată săptămîna... Tare mi-i că tot tu ai adus păduchi de păsări, sîmbăta trecută... Că ziceai : stăpînă-ta ține două cotețe cu rațe și găini.

Dina pune capul mă-si în poală, caută, caută în cap, scoate un țipăt de triumf și veselie lăudînd-o pe Șifra că a scăpat de „orătării”. Dinții scrișnesc din cînd în cînd. Altfel, nu scoate nici ea, nici mă-sa um cuvînt. Ioisip s-a tolănit pe cuptor, învelit cu un cojoc, și sforăie și vorbește din somn. Se întoarce pe o parte, pe alta și zice fel de fel... Șifra și cu Dina ascultă. Cine știe ce vești le poate aduce...

— Vine ! Vine ! morfolește Ioisip între gingii.

— Cine vine ? întreabă Șifra.

Ține mîna Dinei să nu-i mai caute în cap... Așteaptă : prin gura somnorosului cine știe cine vorbește ?

¹ Bertă — broboadă mare de lînă.

— Vine prorocul... Da... Île este. Carul lui cu roți de foc trece peste nori... și curge lînă țigaie, și piei de miel, și de iedut, și de vulpe, și de vidră...

— Pleașca asta nu-i pentru tine ! La tine trage meșina, jocul de oaie cu căpuși, ca umezeala la sare... La noi, să iasă de o mămăliguță și de pepeni murați, să iasă fiertura de fasole cu tăieței cu său de vacă și zic slavă...

Ioisip îngaimă mereu din somn :

— Ba-i vulpe de la caucul¹ dreptului de la Ștefănești...

— Roagă-te mai bine de Île prorocul, dacă zici că-l vezi, face Șifra cu toată încrederea, să verse o baniță de galbeni în pragul casei noastre, în noaptea întîi de Paști, s-o vedem în sfîrșit la casa ei pe Dina...

Iară vorbește Ioisip din somn, și ea îl ascultă și-l muștră mereu. Pe inserat el se scoală, se întinde, cascade și pornește la sinagogă, la masa cea de a treia, dăruită săracilor. Cînd se arată prima stea pe cer și înserează de-a binelea, Șifra izbucnește într-un fel de bocet, rostind o veche rugăciune. Dina îi urează săptămîină bună, aprinde lumînarea, pune iar berta, se întoarce la slujbă, nici mai amărită, nici mai voaloasă, ci ca totdeauna : ea nici măcar să se mărite nu trage nădejde.

— I-ai pus borșului usturoi, Șifra ?

— Mi se pare că trece Teivel, pețitorul ! Ia să-l poftim... Cine știe ?... Poate să fie într-un ceas bun, că tot vorbeam de măritișul Dinei ! răspunde Șifra. Vin de gustă dintr-un borș de sfeclă cu carași, dres cu usturoi ! îl poștește Șifra, gudurîndu-se.

Teivel bănuiește ceva ; se preface că nu pricepe.

¹ *Cauc* — căus.

— Scrie ceva cumnatu tău din America? îl întreabă el pe Buiumaș.

Bate în felul lui șaua. Vrea să spuie : ajută cu ceva zestre cel din America pe Dina?

— A scris! A scris. Nu găsește de lucru... Săptămîni și săptămîni tot caută și caută. De găsit nu se găsește... Acolo, scrie el, cine nu vrea să se întindă lihnit de foame, apoi trebuie să lase fudulia deoparte. Șaie al nostru nu era fudul... Orice făcea. Numai să iasă o pîne pentru dînsul și copii. A vîndut pe stradă bomboane, bragă, a călcat pantaloni, a cusut bumbi la scurteici, degeaba!

Șifra pune o față de masă ca de sărbătoare, alege tacîmuri lucioase, Teivel își freacă mîinile, saltă, parcă ar juca.

— Tot am eu de scris o cartă poștală pentru o partidă la Bîrlad! spune lui Buiumaș.

— Lasă, că afacerile cele mari și bune se încheie după ce pui ceva la inimă! zice glumind Șifra.

Se așază cu toții la masă, după rînduiala bogătaşilor, păstrată de ei pentru zile de sărbătoare. Teivel uită că trebuie să se poarte ca la o masă de ospaț. El uită de toate, dar că a fost sacagiu și că-i este foame, asta nu uită niciodată. De aceea îmbucă voi-nicește, își frige cerul gurii, morfoleşte carnea albă între gingii, ține în mînă cîte o bucată de sfeclă, înroșindu-și mustața și barba, se șterge cu mîneca, cu un boț de mămăligă, și plescăie și clefăie de mare, foarte mare plăcere.

— Mulți oameni îngheață pe drumuri! mai spune Șifra, ca și cum ar fi tare îngrijorată.

— Ehei, de-abia ieri s-au găsit o pereche de picioare de negustor... L-au sfîșiat lupii!... e gata să se înece Teivel.

— Nu se cuvine să vorbești cît mînînci, face Ioisip.

— Noi, mulțumită lui Dumnezeu, avem colo sfertul de cafea în casă, căpățina de zahăr, chiar și două lămâi și un sac de cartofi. Iar de cînd nu mai umblă loisip pe la țară, să caute de lucru, e bine că nu mai mă tem să-l mănînce lupii... se laudă mereu Șifra.

— Bine-i de acela care se pregătește de cu toamnă! dă din cap Teivel. (El știe, ca fost sacagiu și ca „proslănac” de cei ce fac fel de fel de treburi, ca să iasă de oriunde un pitac!) Și nevastă-mea, știți, s-a întors la mine, a văzut ea că-i rău ca vădană și fără Teivel, a pregătit trei gavanoase cu peltea de gutui, a cumpărat trei șiraguri de ceapă, un șirag de usturoi, și, de om trăi, le-om mînca. Acu, de cînd m-am lăsat de cofă și saca, curge, nu pică: ca la moară apa, și apoi făina. Zece partide am încheiat în iarna asta! se laudă și dînsul, luînd pilda Șifrei.

Pînă și Buiumaș știe că nici unul nu spune adevărul, ci numai se laudă, ca să ascundă citu-s de amăriti.

— Ehei, și noi stăm bine! A fost o toamnă îmbelșugată. A fost atît de mult de lucru, că am pus și oleacă de parale deoparte. O singură griją avem, vorbește răspicat Șifra, să mărităm fata... Ce-ar fi să-i cauți un mire bun? adaugă ea, ca să nu prindă Teivel ce este mai de seamă din vorbele ei.

— Caut. Cum să nu caut? Asta-i treaba mea: să fac bucuria părinților și să aduc mulțumire fetelor...

Vorbesc de una, de alta, Teivel se dă în vorbă cu Buiumaș mai muștruluindu-l de ce a fugit pe vară, cînd a vrut să-l îngrășe Azriel hangiul, mai trăgîndu-l în șagă de urechi, pînă ajung la scrisoarea către holteiul de la Birlad, pe care vroia să-l însoare cu o fată de barîșnic¹ din Herța...

¹ *Barîșnic* — mijlocitor la vînzări și cumpărări.

De cînd era în clasa a doua, Buiumaş e socotit ca cel mai bun scriitor de cărţi poştale. Luase locul lui Ite cel mare. La dînsul vin să le scrie cărţile poştale babele care au copii la New York, la Montreal, la Calcutta, la Galaţi, Brăila sau Buenos Aires, tocmai de la celălalt capăt al ţîrgului. Cînd primeau mandate poştale de la copii, pentru osteneala lui, Buiumaş îşi primea răsplata.

Cînd isprăveşte cartea poştală, Teivel mai spune lui Buiumaş să scrie că-l roagă pe domnul poştar să nu răţacească cartea. (Aşa-i cer să facă toate babele.) A plecat Teivel, făgăduind că musai aduce mirele, şi cît de curînd.

— Acu du-te şi tu acasă. Să-i spui mă-ti să se mai abată pe la pietrar, să-l mai ia la trei păzeşte, poate a găti piatra pentru mormîntul bunicii. Că nu mai e decît o lună pînă o punem... zice Şifra. Şi să-i mai spui Țiprei că poate mă păleşte norocul: a fost Teivel pe la noi şi am vorbit de Dina. Da' numai atîta să-i spui! Ai auzit? Mai mult să nu pui de la tine, cum faci cu răvaşele care vorbesc de pe hîrtie singure. Alta? N-ai văzut, n-ai auzit...

Au trecut cîteva zile numai. Se petrec fel de fel de ciudăţenii. Din Galiţia năvălesc cete de calici: care de care cu beteşuguri mai grele, şurzi, orbi, ciungi, schiopi. Poporenii i-au poreclit „puşcaşi”, că umblă din casă în casă, sprijiniţi în bîte, şi cer cu atîta furie, parcă ar fi jăndari mascaţi în calici, parcă ar vrea să împuşte lumea ce nu-i miluieşte. De năvălit, adevărat este, năvălesc ei în fiecare an. Dar niciodată n-au fost mai mulţi, mai plini de cele mai scîrnave beteşuguri, mai furioşi, mai flămînzi. Pe sus, pe la ei, prin

Pocuția și Bucovina, nu s-au făcut bucate și vin în Moldova să fie miluiți. Scapă cite o vorbă: că pe la ei pier oamenii de foame, măcar și acei vrednici și voinici, că nu-i de lucru. Și pe capete fug, și se duc peste mare. Nu mult după ce se împuținează calicii — porniți să cerșească în alte țiguri ale Moldovei — un predicator poposește la sinagoga cojocarilor sau la „școală”, cum i se zice, și cuvintează despre Mesia, care vine călare pe cal alb, iar după plecarea predicatorului, mulți au văzut o stea cu coadă arcuind peste turla bisericii. Nu s-a arătat însă steaua cum s-arată de obicei alte stele, adică pe înserate, ci tocmai spre miezul nopții. Precup a văzut cel dinții steaua, s-a speriat și a șuierat și a sculat lumea din somn. Și nu o uliță, ci tot țărgul. S-a strâns lumea pe uliți, desculță, privind îngrozită cerul aprins.

— Moare un împărat! și-a dat cu părerea unul de pe ulița feredeului.

— Ba se bate turcul cu rusul! s-a împotrivit altul.

— Și bine mai seamănă steaua cu Frantz Iosef, împăratul Austriei! a adăugat cineva. Să nu însemne că i se apropie sfârșitul.

Uitându-se bine, toată lumea a zis la fel.

S-au uitat la stea, i-au tilcuit în fel și chip înțelesul, s-au culcat iară, dar de ațipit n-a mai ațipit nimeni în noaptea aceea, precum n-au mai dormit cîteva nopți în șir, așteptînd pe uliți să se mai arate steaua care seamănă leit cu Frantz Iosef, cel cu bărbia rasă și cu favorite cărunte. Dar steaua nu s-a mai arătat.

Se întîmplă și altele. Într-un țărg — la Rădăuți, Darabani sau tocmai în Siretul, sau poate și satul Tereblecea Bucovinei — un făt a țipat în pîntecele mame-si. După ce a țipat, s-a născut înainte de vreme. Apoi trei ceasuri în șir a vorbit, într-o limbă pe care

n-o pricepu nici tat-său, nici mă-sa, nici rabinul și nici vreun tălmaci. După ce a tăcut, a închis ochii. Dar a lăsat poruncă ce să fie și ce să se facă după ce el n-a mai fi printre cei vii, de aceea l-au și înmormîntat ca pe un om în toată firea. Și nu s-a isprăvit cu asta. Timp de trei zile din mormînt tot vorbea și spunea : „Auziți furtuna cum bubuie și colcăie în adîncuri“... Un cutremur a zguduit pămîntul din temelii simbătă pe înserate, înainte de a se aprinde stelele, tocmai cînd sufletul copilului venise să se scalde în paharul de apă, ca să se spele de păcate lumești.

...A dat să se desprimăvăreze și a început a se umfla pîraiele, a ploua cu negură și a musti tîrgul. A intrat în ceainăria unde se adună negustorii de vite un străin. Avea o pălăriuță rotundă, verde. Pălăriuța-i ascundea creștetul chel. Nasul îl avea cum îl au urangutanii : cîrn, lung și întins pe jumătate de obraz. Perechea-i de buze groase, încondeiate cu mustăți, și musca¹ se întindeau pe cealaltă jumătate a obrazului. Haine de catifea, cu pantaloni băgați în cizme întregeau chipul său de vînător straniu. Potrivit de stat era străinul, dar cizmele îi retezau parcă genunchii, iar cordonul hainei îi tăia în așa fel mijlocul, de părea cusut din bucăți : din ce rămăsese poate de la alți oameni, care nu se deosebesc de oamenii de rînd.

Străinul a cerut o porție de ceai. Negustorii și „credincioșii“, cum li se zice oamenilor de încredere, adică fel de fel de mișiți, de barișnici, l-au privit întrebător. El s-a prefăcut că nu-i vede. Și-a băut ceaiul și a ieșit din cafenea fără a da binețe cuiva. Au

¹ Muscă — smoc mic de fire din barbă, lăsat să crească sub buza inferioară.

Început a-și da cu părerea: unul, că trebuie să fie spion turc (doar de aceea seamănă a armean), altul, că trebuie să fie negustor de vite, fiindcă dă din mină ca și cum ar fi mîngîiat cerbicea bouului, altul, că poate să fie moșier venit să tocmească oameni la munca cîmpului, că doar prea are pălăriuța „fantezi”; în sfîrșit, puțini, că mutra străinului le pare foarte, foarte cunoscută. Poate să fie un localnic plecat demult, care s-a întors, dar nu-l mai recunoaște nime.

Străinul s-a plimbat cîteva zile în șir pe străzi, cu mîinile la spate, cu capul în sus, și n-a aflat nimeni nici unde doarme, nici unde mănîncă. Cînd are chef, vine la cafenea, joacă cărți cu cafegiul, pe o porție de ceai, ride cînd cîștigă, se încruntă cînd pierde și, aruncînd cărțile, pleacă. S-ar apropia de masa lui negustorii mari de vite, care trimit boii pînă la Galați, dar străinul e așa de încruntat și de posac, de le îngheață și umbra de îndrăzneală. Vorbește și joacă numai cu cafegiul. Dacă pierde, scoate portofelul umflat cu bumăști. Dacă se întîmplă să cîștige, îi spune cafegiului, ducînd un deget la pălărie, ca ofiterii: „Am o porție de ceai la 'mneata". Văzînd că poartă bănet asupra lui, unii au răspîndit zvonul că este un bogătaș de peste mare, venit să-și caute niște rude pierdute. (Dar le caută în taină, ca nu cumva să afle păcălitorii și amăgitorii și să se dea drept rude ale lui.) După cîteva zile, s-a aflat adevărul: vînașul, spionul, americanul caută de lucru pe la scorțari și boiangii. Și asta n-a aflat un om, o cafenea, o uliță, ci tot tîrgul: de la copilul tîță pînă la moșneag. Nu e nici un fel de boier decior de cîrpaci care fusese îngropat cu n-are un nume de cel frumos, nemțesc. decît Caceabule. Numele sună atît de c nesc tîrgoveții și, cîntînd, potrivesc.

bandrabule, iar diavolii mărunți — copiii — i-au și făcut un cîntec :

*Caceabule,
Nepotul lu Naftule,
Mănîncă bandrabule
Fiindcă are urechi fudule
Și nasul de marule...*

Cum coboară pe ulița povîrnită, ce se rupe din ulița mare și se prăvale pînă la podul azvirlît peste pîriu, cum se arată fețe nenumărate pe la ferestrele dughenelor, pe după perdelele ferestrelor. El pășește țepăn. Ca un comandant de pompieri. În urma lui se hlizesc comișii de băcănie, băieții de la cîrciumi, jupînii, nevestele lor, iar copii se iau după dînsul, cîntîndu-i cîntecul. Numai că el nici capul nu întoarce...

Unul dintre cei dintii care l-au cîntărit și prețuit așa cum se cuvine este Teivel pețitorul. L-a oblicit¹ pe străin ieșind din casa Ruștei. Aceea care are un fel de casă, dacă se poate numi casă bordeiul ei turcesc cu cat deasupra, lipit ca un cuib de rîndunică pe sub streășina dealului ce dă spre ulița spitalului. Ruștea, nume care sună ca un strănut de gutunariu, e o muierușcă uscățivă, cu un obrăjor cît pumnul de copil, cu ochișori lipicioși, și cumu-i plină de dor și amar, ea crește o capră, ea hrănește un bărbat bărbos, bolnav de ochi, și cîțiva băieți de asemenea bolnavi. E de rîsul lumii și nu trece ulița fără să nu-și lase copiii jocurile și repezindu-se asupra ei s-o tragă de fuste, să se strîmbe după ea. Cînd se sfădește cu vecinele, glasul ei ascuțit seamănă cu un behăit de țap...

Cum l-a oblicit, deci, Teivel s-a repezit la Ruștea. O iscodește cine și ce este străinul care a trecut pragul casei ei, ce caută prin tîrg ; și se preface — vul-

¹ A oblici — a dibui, a descoperi.

poiul ! — că l-a asemuit cu un perceptor. Ruștea înțelege numaidecât : că de multă cinste s-a bucurat casa ei. Dă drumul guriței și se pornește a se fuduli, că degeaba nu-i dau toată cinstea neobrăzații din ziua de azi, dar că străinul e fratele ei, Caceabule, cel care a lucrat douăzeci de ani la Brăila și că, murindu-i nevasta, s-a întors în țirg să-și caute nevastă de al doilea, să crească două orfane cu care Dumnezeu i-a binecuvîntat îmbelșugata lui căsnicie.

Atît este destul, și Teivel s-a și pus la pîndă ; numai să pună mîna pe Caceabule.

Teivel scosese din pămînt holtei și iar holtei : mereu aducea la vedere alții, din care să-și aleagă ginere Ioisîp. Pînă a picat în țirg Caceabule, multe șiroaie de sudoare au curs pe fruntea lui Teivel. Holtei se găsiseră : văduvi suri cu gulere tari și cravate roșii, verzi și albastre, cum nu poartă decît lăutarii ; holtei tomnatîci, subțiați de boală ; tineri însoțiți de mame care se priveau cu subînțeles...

Ca soră mai mică și ca mătușă mai bogată a Dinei, era chemată la sfat, mereu, Țipra. Aducea cu dînsa pe Buiumaș, ca mezin ce era, și nu putea fi lăsat singur el acasă. (Asta era vorbă : că Țalic rămînea pe acasă, dar adevărat, nu era socotit mai mult ca un scaun vechi în casă de trufașa Țipra.) Băiețelul lua parte, ca un om în toată firea, la viața familiei. De altminteri, tata și spunea : „Copilul începe a fi în deplinătatea puterii minții de la zece ani. Buiumaș are unsprezece.” Încă doi ani, și avea să împlinească 13, de cînd, după vorba lui Țalic, avea să-și poarte singur sacul cu păcate, răspunderea deplină de viața lui.

Dina era chemată acasă în fiecare seară — oricît mîrîia stăpîna — spălată pe gît și picioare, stropită cu apă de colonie. Nici unul din cei veniți n-a plăcut-o. La drept vorbind, nici ea n-a plăcut pe nimeni. Era prea ostentă cînd o chemau acasă, după o zi de trudă, și-i era lehamite de mire și de tot...

— V-am adus de încercare! spunea mereu Teivel cînd i se cerea să nu mai aducă cioturi, ci lemne netede. Sînt om cinstit: la mine merge pe încercatele! Fiecare se naște cu perechea lui. Pîn' nu se aude din ceruri strigînd: „Însurați-l!” nu se pot apropia pețitorii de el. Eu una vă spun: să așteptăm, să trăim, să vedem!...

Cînd a vestit Teivel că are să vie și unul pe nume Caceabule, Dina a fost adusă acasă, pieptănată cu codițe multe, împodobită cu șorț de dantelă, îmbrobodită cu testemel pestriț, așezată pe tronul de nuiele, ca un fel de crăiasă. Șifra deretecă în casă ca de Paști, deschide geamul și ușa, arde zahăr pe cărbuni, acoperă mașina de cusut cu un șal, scoate la vedere cele cîteva tingiri de aramă și sfeșnicele de alamă. Pe Ioisip îl trimite de acasă, să se mai plimbe, iar cojoacele cu mirosul de tăbăceală sînt urcate în pod. Pe înnoptatele, cînd sosește „ginerile” cu pețitorul, Șifra îi primește de la ușa:

— Intrați, vă rog! La mine e curat ca de Paște! Miroase frumos. Am ars zahăr. (Așa se face în casele cele mai mari! Nu-i așa, Țiprinu?) Știți, sora mea are casa ei, și fata ei este unde curge aur și lapte și miere. Ginerile ei are păduri și-i inginer... Poate vă miră că bărbatul nu lucrează? Se vede, nimica nu-i pregătit. Nici nu ne așteptam la musafiri. De altminteri, nici prin gînd să ne treacă că aveți să ne faceți cinstea să veniți. Fata mea, domnișoara Dina, o vedeți, stă mai mult la un unchi al ei decît pe acasă. Din cînd în cînd o poftesc soția unuia care

are canțilerie cu loterie să-i scuture prin casă : că nevasta ăstuia cu loteriile moare după fata mea. Să nu care cumva să credeți — ferească Dumnezeu ! — că-i slujnică. În familie la noi, argal nu s-a pomenit. Tata meu zicea : „Nu ești vrednic să fii ieșit din Egipt de te bagi slugă”. Însă ce să-i faci dacă o iubește nevasta celui cu loteriile ? Ioisip al meu, apoi, lucrează puțin, că nu vrea să se lase de meserie, cum aş dori eu. S-a obișnuit să tragă la ham, ca un catir. Noi trăim — nu-i așa, Țiprinu ? pune și tu o vorbă ! — mai mult din proțente ! Și proțentele astea au socoteala lor... Eu cu soru-mea Țiprinu ne pricepem mai bine ca bărbații. Dar tu, Dino, de ce nu scoți dulceața de cireși amare, să cinstim pe musafiri ? Să mai rișnești din cafeaua pe care am prăjit-o aseară !...

Dina se scoală de pe tronul de nuiiele, iese pe ușă, să urce în pod după dulceață. Caceabule o privește din spate, strîmbă din nas.

Buiumaș ține în mînă o carte și, prefăcîndu-se că citește, aruncă din cînd în cînd o privire furișă lui Caceabule. Nu știe de unde să-l ia. Pare întîlnit dintr-o carte.

— Ce te uiți așa speriat la domnul ? îl întreabă Șifra și adaugă : Buiumaș al nostru este cel mai prima și prima și dezghețat școlar. Are să ajungă departe. Cumnatu-său de acolo de unde-i, nu știu cum se cheamă țara, abia așteaptă să crească mai mare ca să-l scoată acolo. Așa-i cînd se naște cineva cu noroc. Cu o minte ca a copilului ăsta se face aur ! Și nu numai aur, da' și pietre scumpe...

Șifra vorbește, vorbește, îl întreabă pe Teivel mereu altceva și nu așteaptă răspuns, se laudă cu neamurile ce le are în Australia, la Cernăuți, la Mihăileni, în America, la Cairo, la Constanța, la Buhuși și Lespezi, și o dă ca mostră pe Țipra, care, dacă la casa ei lăsa

melița să-i umble, aici tace chitic și joacă teatru, pe sora cea avută... Atunci însă cînd i se pare Șifrei că lui Caceabule nu-i place Dina, îl măsoară din creștet pînă în tălpi. Ginerele ales pare de aceeași vîrstă cu Ioisip ! Ca să uite mutra lui, îi mai strigă fetei :

— Tot te urci, mamă dragă, în pod, ia un căuș de grăunțe și dă-le curcanilor. (N-are curcani, dar crede să-i facă în ciudă nătărăului năsos.) Dulceață poți aduce și de coajă de harbuz, că dumnealor o să ne ierte că e și oleacă zaharisită... Așa-i bună dulceața de coajă de harbuz.

Dina s-a întors. Pune de cafea, umple ceștile. Cînd o prinde după sobă Șifra, o întreabă :

— Ei... place ?...

— Ce să placă ? Sînt eu pusă să aleg bărbat ? După gură pare să fie năselnic ; mi-e frică să nu mă și bată. Apoi, prea plescăie cînd mănîncă. N-ai văzut cum soarbe cafeaua ? Leorpăie ca un porc din troacă...

Nu s-au plăcut ; nu s-au înțeles. Vederea se făcuse totuși. Teivel îl întovărășește pe Caceabule, apoi se întoarce într-un suflet la Ioisip.

— Ioisip, vezi că am găsit ? Ginere să-i zici ! Ginere din țara ginerilor ! Pe tine, știi tu, n-am să te păcălesc nici cît negru sub unghie. După cum ți-am mai spus, e văduv. Văduv ? Care nu poate rămînea văduv ? Parcă ai tras bilet de asigurare cînd te-ai în-surat ? Ce are însă a face văduvia cu înșurătoarea ? E scris undeva că văduvul să nu se mai însoare ? Are și două copilițe. Dar sînt mici și date la orfelinat. Cred că nu gîndești să găsești pentru o șchioapă un... un... doftor...

— Am zis eu asta ?

— Nu zic că ai zis... da'... da' știu eu... s-ar putea s-o zici. Nu cu glas tare, să te aud, nici în șoaptă : în gînd. Da' să nu crezi și tu că fată ca a ta nu se mai găsește. Ție nu-ți trebuie un ginere fudul : cu guler,

cu băț cu măciulie de argint în mână și cauciucuri la călcâie. Ție îți trebuie unu să-i dea pine. I-o dai unuia, ras ca un purcel la tavă, și după cîteva luni ți-o trimite cu burta la nas. N-am dreptate?... Mata ce zici, Țipra?... Dacă fata dumitale ar fi — ferească Dumnezeu! — Dina, ai mai căuta calul de dar la dinți?...

— Știu eu... răspunde Ioisip. Eu una îți spun, Teivel: dacă mai ai de gînd să-mi ocărăști fata, lasă-te de peșitorie!

— Vezi, te-ai și supărat!... Mie nu-mi place să am de-a face cu oameni supărăcioși. Spune-mi, cu ce te-am mîniat? Ți-am spus — ferească Dumnezeu! — că Șifra nu-i cinstită, că tu ești un hoț, că l-ai căsăpit pe tată-tău?... Am zis numai că fata șchioapătă puțin și nu e portret de pus în ramă. Cel-de-sus nu i-a făcut pe toți oamenii frumoși. Dacă ar fi plăsmuit pe toți frumoși, nu s-ar fi născut Dina ta, poate nici eu, nici tu. Da' să nu ne încurcăm. Cînd zici să-ți aduc gine-rele, să-i logodim pe copii? Și acu, Ioisip, să batem palma, că s-a făcut! Facem logodna diseară?...

Teivel se grăbește. Fără vrerea mirelui, fără vrerea miresei, a părinților, a rubedeniilor, logodna trebuia să se încheie. Și se face. Scriitorul cu litere înflorite e trezit din somn, adus cu birja, pus să scrie zapisul de logodnă, de adunat sînt adunați zece oameni, care întîmplător nu dormeau încă la ceasul acela (și bine-înțeleș Țipra cu Țalic și Buiumaș al ei), ca să fie martori la scrierea zapisului. Se sparge farfuria de porcelan, se întinde un fel de ospăț cu ghiudem, vin roșu, cafele negre și pîine caldă, abia scoasă înainte de miezul nopții din cuptorul pităriei. Dina și Șifra plîng, Ioisip moțăie și oftează, musafirii morfolesc în silă mîncarea, să nu rămîie de rușine. Ceva se petrece fără vrerea și totodată cu buna lor voie. Caceabule

scoate din deget un inel de aur, cu slove turcești (era cumpărat la cafenea de la un barbugiu cu care juca la Brăila), îl pune în degetul miresei și dă s-o sărute pe gură. Dina se ferește cu mîna, iar Caceabule nimește cu buzele inelul. Numai Teivel e vesel și cîntă :

*Haman, cîine rău cu dinți de oțel,
Cum a mai vrut să ne sfișie el...*

Se satură de cîntat de unul singur. Vede că cei zece somnoroși îl privesc înciudați ; îl ia deoparte pe Ioisip :

— Acum, că s-a făcut, dă-mi ce mi se cuvine și vezi de-ți arvunește ginerele cu o parte din zestre, că altfel e în stare să fugă, trăsnițul !...

La fel se poartă cu ginerele. Taie piuitul cu graba lui. Iar cînd e la spartul tîrgului, pleacă întîi el, apoi musafirii. Pe Caceabule l-au culcat în singurul pat, Ioisip pe jos, iar Șifra cu Dina, pe cuptor...

O dimineață de sîmbătă, sîmbăta cea mare — cum e denumită — dinaintea Paștelui. Tîrgul miroase cum miroase cărămida stropită de ploaie. Surd sună, ca un cazan, cerul, iar soarele se prinde în oglinda orbitoare a geamurilor. Mușcatele de la ferestre au înflorit, gheața cu frunza apoasă, ofilită de respirații otrăvite, reînvie. Buiumaș a fost îngăduit să nu se ducă la sinagogă : se plînsese de durere de cap. A fost crezut. Nu-și închipuie Țipra că minte mezinul. El se tolănește în dosul casei, pe o ladă ce slujește drept coteț caprei aduse de Pantil. Mîngiie barba caprei, și ea se uită la dînsul cu ochi mari, mirați. Se miră cum seamănă cu barba turtarului de alături, numai că bărboasa rumegă și-i miroase degetele, parcă ar căuta turtă dulce în palma lui. Îl cheamă cineva ;

— Buiumaş, vii ?

E Pantil. Ține un cal de dîrlog.

Nu-i mai cere învoire mamei. O întind spre toloacă. Unde paşte cireada tîrgului. La barieră Pantil încalecă. Buiumaş se sperie. Sîmbăta e deprins de mic că nu se cade să încaleci. Ceea ce face frate-său i se pare păcat de moarte.

— Hai, vino la mine în brațe ! zice fratele.

Îl cutremură nelegiuirea. Se codește să suie în scara selii. Îi vine să creadă că nu poate fi sfînta zi de sîmbătă ; n-ar cuteza să păcătuiască Pantil, mai trăgînd în iad și pe altul după dînsul. Se suie în cele din urmă și pune brațele în subsuoara lui Pantil. Căluțul pornește la trap. Un ciine se ține cu limba scoasă, după cal. Nici n-au simțit cînd au ieșit pe toloacă. Stîlpii de telegraf frunzăresc parcă văzduhul. Zvonul lor surd zbîrnie în așa fel parcă citesc și parcă se roagă în inima lemnului o mulțime de moșnegi. Porumbei se înalță din porumbare și plescăie în văzduh ca într-o apă. Vîntul pare un cearceaf mare pus la zvîntat. Gîște pasc colții de căpșuni sălbatici. Un cal priponit de țaruş se uită blînd în urma calului lui Pantil. Cocorii acoperă o fișie de cer, altă fișie e parcă găurită de stoluri de corbi, pîrînd mușuroaie de furnici ce și-au luat zborul. Cireada tîrgului e împrăștiată pe deal. Fiecare vacă pare întruparea unui răcnet al văcarului, care scoate de sub sumanul pus pe umeri măciuca, amenințînd.

Cînd ajung la gardul cimitirului evreiesc cel nou, Pantil zice, și glasu-i tremură :

— Să ne dăm jos de pe cal ! Aici ne văd bunicii. Sufletul lor plutește peste piatra de la căpătii și se uită peste gard...

O răcoare grea umple inima lui Buiumaş. Plouă cu cărăbuși. Din cireșii sădiți de-a lungul gardului, din plopii tremurători de pe aleea cimitirului creștinesc.

Par pomii din basme, încărcăți cu păsărele mici de aur. Când se mișcă păienjenişul alburiu, așternut peste iarba mărunță, pare a se mișca și cîmpul, pare că și-ar trage o plapumă de dantelă peste cap...

— Nu e păcat, Pantil?...

Pantil tace. De-ar răspunde, tot nu s-ar auzi. Vîntul preface sunetele în bîzîit de bondari, Pantil își apropie gura de urechea lui Buiumaș :

— Păcat?... Parcă cine știe ce-i acela păcat? Scornituri, scornituri... Să-ți fie foame nu-i păcat? Să te lase să te întinzi și nimeni să nu-ți dea, acela nu-i păcat?...

— Este...

— De cîte ori am păscut noi iarba ca mieii, că nu era nici de mămăligă în casă?

— Adevărat... Și cuibarele de sub hambarul lui Buiumcă crîșmarul le răscoleam, și nimica nu găseam... Fioros șobolan e foamea cînd îți intră în burtă... mușcă și are colți de oțel, și fără îndurare este.

— Dumnezeu este ascuns sub și în lucruri ; cine-l caută îl vede...

— Dar noi nu sîntem buni... Noi am păcătuit... Tocmai în simbăta cea mare am păcătuit!

— Ne ducem la pîriu de Anul nou, lepădăm fărîmiturile din buzunare, lepădăm și păcatele!... se mîngîie Pantil.

Pe Buiumaș nu-l liniștește. În dreptul cimitirului, pe un vîrf de dîmbuleț, e stîna și tirla. Dulăii se reped. Un cioban îl întîmpină. Un fum înecăcios învăluie stîna. Miroase mămăliga și zerul. Buiumaș este ospătat cu un pumn de caș dulce, proaspăt închegat ; Pantil vorbește cu ciobanii, la ce brînzari trebuie dus cașul, urda, cui să se trimită un căuș de jîntiță și spună.

— Să duci și mieii la abator!... vorbește el poruncitor.

Apoi se întorc. Tata trebuie să fi venit de la sinagogă. Acuma s-a deschis cuptorul. S-a scos paceaua de picioare de vacă, zeama de găină, budinca de tăieței. Au ajuns tocmai la timp. Tata gustă din răcitura de crap, își clătește gura cu secărică. Mama se plînge de Buiumaș, care se face pe zi ce trece mai nelegiuit, mai netrebnic și, în loc să se ducă la sinagogă, se duce cu Pantil la stîină !... Tata tace, sugînd oasele groase de pește...

Deodată răsună glasurile băieților, care veneau cu un fel de sperietoare de păsări în proțap, strigînd : „Chelboșii la Egipt ! Plecarea chelboșilor la Egipt !... Pleacă vaporul !...” Buiumaș lasă mîncarea, ca să se ducă cu ceilalți băieți, să colinde străzile, să se oprească pe la casele unde sînt chelboși...

Trec și pe la mătușa Șifra.

— Să vie Dina cu noi, c-avem poruncă de la faraon s-o aducem pentru moștenitorul tronului pe mireasa lu crai vechi de Caceabule !

A ieșit Ioisip. Dar cînd dă cu ochii de Buiumaș — care, deși se ține mai departe, se vede totuși că este și el colindător — îl cuprinde furie și jale.

— Și tu, lua-te-ar dracu de nepot, ai venit să-mi faci de rîs casa ?

A dat fuga după Buiumaș și nu s-a lăsat pînă nu l-a petrecut acasă, dîndu-l pe mîna Țiprei, să-l chelfănească, să ție minte toată viața lui.

★

A doua zi după logodnă, după cît s-a știut mai tîrziu, Șifra și-a văzut cum trebuie ginerele. A găsit — cum îi mărturisea Țiprei — că nu-i prea urît. „Ceaunul” de carne de pe obraz — că așa prețuiseră toți că-i cîntărește nasul — îi șade foarte frumos. De un om cu nasul mare se teme lumea. Cei cu curți,

moșii, baronii, ba chiar și împărații au nasul mare. Musca de sub buza de jos pare un păianjen care-i suga din bărbie. Dar și păianjenii aduc noroc. Dacă-i vezi cum se plimbă noaptea pe perete, veste bună aduc și nădejde mare. Mustața pare un fluture de noapte. Însă dovedește bărbăție. Ochii sînt deștepți, deși par muște prinse într-un păienjeniş. „Apoi ce înseamnă frumos?” se întreba și-și răspundea Șifra. Noroc și cîștig bun! Dacă nu-l cîntărești și răscîntărești, Caceabule seamănă cu un frumos bîrlădenaș de cei ce vin să cumpere vite. Dacă ar fi puțin mai bătrîn și i-ar încărungi părul și și-ar lăsa barba să-i crească, ar semăna cu moșul din „scara vieții” în culori, tablou ce spînzură în perete, mai în toate casele, alături de al prorocului Moisi. Dina nu ține să-și dea părerea; ba-i este frică să și-o dea, că nu e decît o șchioapă bătrînă, care argățește pe la case străine. Găsește și ea că mirele e frumos, se rade zilnic, are carnet în care își trece socotelile, batistă cu care își șterge nasul.

Doar Ioisip se arată îngrijorat. A doua zi după logodnă, scoate cojoacele din pod și se pune pe trudă: Oftează. Au crezut că oftează așa cum e obișnuit. Scoate *Psaltirea* de sub căpriorii casei, citește psalmul cu *Nu mă părăsi, Doamne, la bătrîneța mea*. Și suspină. Caceabule se uită chiorîș: mormăie și fornăie pe nas. Își arată în felul lui un fel de supărare. Iese pe ușă, bodogănind ceva, și, de bună seamă, ca de obicei, s-a dus la cafenea, să soarbă o porție de ceai, să joace un tabinet.

După cîteva zile, ginerele cere jumătate din zestre. Cere în așa fel că nu i se poate spune nu, nici să poată fi amînat și dus cu vorba. I se dă. Cînd intri în horă... El, din banii ăștia, îi cumpără miresei o pereche de cercei și un șal verde.

— Deocamdată o unge cu mierea ei... mormăie loisip.

Şifra sare ca friptă de urzici :

— Aşa ești tu ! Nu te mulțumești că vine omul să-ți scoată piatra din casă, vrei să te mai și ungă cu miere și să te scalde în lapte ?...

Se ciondănesc, se împung în fel și chip — fiecare rămîne cu a lui — pînă se întoarce mirele de la cafenea. Iar cînd intră el pe ușă, aduc vorba de altceva, să nu-l supere. Caceabule simte el ceva, că e trecut prin ciur și dîrmon și spălat în toate apele Dunării și ale Mării Negre, dar se preface că nu pricepe. Își ia mireasa și se duce să se plimbe unde se plimbă de obicei tineretul : la grădina publică, la parc, cum se zice. Spre bucuria Șifrei, bineînțeles, care sare ca un cățel care vrea să-l iei cu tine. Se întîmplă însă, deși a înnoptat, deși nu e lună plină, ca un diavol care nu ațipise să-i vadă cum trec : Dina pășind ca o curcă lovită la picior, ținîndu-se de brațul lui Caceabule, care fumează și se fudulește, stupind printre strungărețe. După ce că sînt cum sînt, însemnați cu beteșuguri, mai pășesc cu mîndrie și mare mulțumire de sine. Puiandrul de haimana -- care văzuse cum rîd oamenii bătrîni de astfel de întîmplări și arătări — a zbughit să-i deștepte din somn pe cei de o etate cu dînsul. Cît ai clipi ulița se umple de duzină de diavoli : strigă, maimuțărindu-i pe fericiții logodnici, cîntîndu-i fiecăruia cîntecul. Întîi, logodnicii nu înțeleg că ei stîrnesc toată veselia. Numai cînd își dau seama că diavolii sporesc cu fiecare uliță trecută, abia atunci nu mai încape pentru ei nici o îndoială că ei, și nu alții, sînt pricina batjocurii. Și nu-i destul alaiul cu cîntec. Cînd ajung pe tăpșanul havuzului, copiii sînt mulți, cîtă iarbă și frunză. Mirii o iau la goană, urmăriți de grindina de pietre și strigăte, Dar cu cît gonesc, cu atît diavolii,

luți de picior ca niște gonaci, îi fugăresc cu înversunare, urlînd și strigînd de bucurie. Caceabule sare un gard ca să taie o grădină și să scurteze drumul. Dina dă să sară și dînsa, dar rămîne prinsă ca o rufă, de i se văd pantalonii roșii de flanelă. Atît le trebuie diavolilor. Chiote, risete, de răsună ecoul pe ulițe deșarte, și țin-te de fată și trage-i fustele, trage-i încălțările din picior, rîzi și acoper-o de ocări !

— Au ieșit la plimbare strigoii ! Au ieșit strigoii !... Jupoi pielea lui Sarsailă...

Silit să se întoarcă, Caceabule abia o scoate pe Dina din miinile derbedeilor și, împreună cu dînsa, o ia la fugă, să se ascundă în ograda abatorului de păsări. Și aici diavolii cu ochii de mîță îi descoperă. Toate cărămizile, toate tinichelele, toate cutiile goale și ruginite de sardele, cloburile de oale plouă peste capetele lor, și nici apa de pîrîu plină de mîl nu lipsește.

Sleîți de oboseală, zgîriați, cu stralele rupte, boțite, otrăviți în sufletul lor, logodnicii se tîrăsc pe malul pîrîului, și mai mult cad în casa lui Iolsip decît îl trec pragul. Dina leșină, Șifra de asemeni, iar Iolsip iese cu cocioarba, învîrtind-o ca pe o sulită. Dracii nu se lasă. Numai sperîindu-i că vine Sarsailă să-i strîngă în traista lui — și cu mare greutate — ajunge a-i risipi.

După ce se liniștesc, plîng, se vaită unul cîte unul, apoi cu toții, și cînd sînt aproape să se culce, Caceabule deschide gura :

— În tîrgul ăsta nu-i de trăit !... Parcă mai bine e să te lepezi de legea lui Moisa, să intri în poliție ; numai așa ajungi să bagi spaima în fiare de astea. Dacă nu sînt strănepoții celor din Sodoma, îmi dau capul !... De aceea am fugit de aici... Ehe ! să fi găsit o altă fată decît Dina și alt socru, mai cu avere, nu

stăteam un ceas după ceea ce s-a întâmplat. Așa, cine știe ce s-alege din mine...

Șifrei nu-i plac de loc vorbele ginerelei. Nici lepădarea de legea lui Moaisă, nici înțepătura cu socrul avut, nici poliția... Cine nu știe că acela care se bagă la poliție sau la pompieri e soi atît de rău, că nu numai că ascunde în piept o inimă de lup, poartă o minte de cocoș, dar urăște tot ce-i om, tot ce-i curat și bun. Dar fiindcă e prea tîrziu, fiindcă de-abia leșinase, tace și se culcă, gîndindu-se să aducă vorba altă dată, să se plîngă, a doua zi, soru-si, Țipra...

Într-o zi, dimineța — înainte de a-și pune încălțările mireasa — Caceabule i-a zărit picioarele : vi-nete, umflate, seamănă cu cartofi mari. Se uită ca omul căruia i-e greață și se simte amăgit, atras în cursă, jefuit...

Asta s-a întâmplat cam la două săptămîni după plimbarea cea cu alai de pomină.

Se vede : ginerele-i nemulțumit. Nemulțumirea se poate risipi. Dar el caută cearta cu lumînarea. A simțit și Țipra, după ce au plecat mirii, într-o seară cînd trecuseră și pe la ea, să-i facă vizită. Ioisip se așteaptă la orice. De la omul care la supărare nutrește gînduri să se lepede de legea lui ca să rupă cu cei de o seamă cu dînsul, de la huiduma care jinduiește să intre în poliție, să fie călău, nimic nu e de mirare, la orice să te aștepți ! Pentru Șifra, a rupe logodna înseamnă să se năruie căpriorii casei, cerul. De aceea caută să-l cruțe, să-l lingusească, așa cum o sfătuisese și Țipra, care zicea că : „Ai intrat în horă, trebuie să joci pînă la capăt". Ca de obicei, din ziua logodnei, de cînd stătea în gazdă la ei pe mîncare și băutură, îi aduce la pat cafeaua gingirle¹, gudurindu-se, întrebîndu-l dacă n-are nevoie de tutun,

¹ *Cafea gingirle* — cafea turcească cu caimac.

dacă a visat bine. Acum, cînd mirele face ochi, răs-punde mormîind :

— Mai lăsați-mă dracului în pace, că nu sînt nici cocuță, nici bolnav ca să mă giugiuliți !... Eu pe șar-latan îl miros de la o poștă : urmăriți să mă păcăliți, de aceea mă țineți ca pe oul de pus sub cloșcă !

Deși își dau osteneala să-i intre în voie, pe fiecare zi Caceabule se înciudează mai tare. Pare mai mult un soldătoi dușman dat în cvartir decît ginere ! De făcut nu face nimic toată ziua. Iar cînd se înnoptează, vine să mănînce. Bombăne ca un pașă și ca un cneaz și face nazuri că nu-i place fiertura de tăiței cu fasole, că el e obișnuit cu friptură de gîscă, mititei și grașită, că nu-i bun tutunul anume pregătit pentru dînsul.

Într-o seară a zis, culcîndu-se :

— Să știți că-mi iau lumea în cap !

Șifra și-a mușcat buzele, Ioisip a zis pentru sine :

— S-a dus nunta l...

A doua zi Caceabule s-a trezit devreme de tot, a scos portofelul de sub pernă, a numărat banii și s-a pornit pe sfadă :

— Mi-ați furat banii din portofel ! În ce casă m-a băgat afurisitul vostru de Teivel ? !... Bine zice cine zice : după sacagiu să nu te iei, că te-neacă în fîn-tînă.

Șifra plînge cu lacrimi de sînge, și inima ei zvîc-nește, se zbate să-i spargă pieptul, se jură, cu jură-mintele cele mai grele, că în casa ei, nu se întîmplă de astea, Ioisip oftează și mormăie : „Păzește-mă, Doamne, de năpastă !” Dar Caceabule urlă din răș-puteri. S-au adunat vecinii să vadă ce se întîmplă. Ioisip plînge ca un copil :

— De ce mă dai de rușine, vînzător de oameni. puțină deșartă și fără suflet ? !...

— Eu vă dau de rușine, după ce mi-ați furat banii?

Șifra cheamă un copil, șoptindu-i ceva la ureche.

Nu trece mult, și sosește Țipra. Dar Caceabule nu se înfricoșează.

— Mi-ați adus-o pe „bogătașa” neamului vostru, ca să-mi închideți gura? Eu sînt descîntat. N-am giște să mi le speriați... Jupîneasă Țipră, zic să te duci acasă, să nu-ți fac și mătăluță un zavrăc¹...

Atunci nu-l mai rabdă inima pe Ioisip, își ia inima în dinți și-l dă afară...

De la sinagoga de lîngă pîriu, pînă în cafenele, pretutindeni, se vorbește și se vorbește de întîmplarea lui Ioisip cojocarul. S-au împărțit oamenii în tabere : care cu cojocarul cu șchioapa lui, care cu veneticul. Pînă și la școală nu se vorbește decît de asta.

În fiecare zi, cum vine de la școală, mătușa Șifra îl așteaptă pe Buiumaș să-i scrie cărți poștale de amenințare lui Caceabule, care și el trimite zilnic misiți, cerînd să fie despăgubit : să i se dea înapoi banii furați și să fie despăgubit pentru rușinea pățită de el, care-i om umblat prin lume, nu o capră rîioasă ca Ioisip și neamul lui.

După ce s-au improșcat cu blesteme prin scrisori vreo două săptămîni, Caceabule s-a făcut nevăzut...

Abia cînd a fost să se dea vacanța cea mare, și Buiumaș a trecut în clasa a patra primară, s-a văzut că Caceabule nu plecase. L-au găsit spînzurat în podul unui prieten al lui, un flăcău pitar, care se îmbăta și colinda ulițele cîntînd din armonică. Vestea s-a aflat în casa Țiprei într-o vineri, cînd mînceau tocmai niște vișine aduse de Pantil. Țipra spuse lui Țalic :

¹ Zavrăc — scandal.

— Așa răsar și apun luceferii !

De ce a fost dat tocmai bieteii Șifra ca să i se întâmple nenorocirea ?...

A întrerupt vorba. S-a iscat o zarvă ciudată. O gloată de copii, și mai cu seamă de golani, cu muzica militară în frunte, cu un boier bătrîn care comanda, au pornit spre cazarmă, strigînd : „Ura ! Ura !” cîntînd unii *La arme* și alții :

Eu sînt mobilizat,

Eu sînt mobilizat,

Eu mă duc la moarteee...

Tu rămîi acasă...

Clopotele tuturor bisericilor sună prelung, greu, acoperă, poate, zarva, sau o sporesc, dar fiorul din inima oamenilor îl sporește...

VIII,

Ițe a plecat în armată : s-a dus tocmai la vînători. E frumos și muncitor, și fetele îl iubesc. Plecarea în armată e ca și osînda la cîțiva ani de temniță. Pentru toată lumea plecarea lui Ițe la vînători este cu părere de rău ; pentru Țipra plecarea înseamnă cea mai cumplită durere... Greu e să trimiți copilul între străini, măcar și la stăpin, cu simbrile, că nu știi peste ce sămîntă de om nimerești. Dar să-l dai pe mîna celor care au să-l culce în glod, au să-l bage în apă, au să-l bată și au să-l învețe să tragă în oamenii de la care mănîncă o pîine : mușterii țărani care își cos vestmintele la Țalic. Cu miliția doar nu te joci în bunghe. Apoi, după ce a bîntuit holera, după ce o seamă de băieți din tîrg și-au lăsat ciolanele prin Bulgaria, nu mai e nici o mîngîiere să-ți ia copilul în armată... Cu atît mai vîrtos cu cît iar și iar te zălucesc fel de fel de misiți de-ai boierilor, că se aude că izbucnește răzbel cum nu s-a mai văzut.

Un val puternic de neliniște vine din țara de jos, și mai de dincolo, dinspre Dunăre. Bulgarii s-au luptat cu turcii, cu sîrbii, cu grecii. Cofetăria lui Petcu bulgarul s-a închis. El și băieții lui au fost gonîți, duși, cu de-a sila, cine știe unde. Atîta au aflat și copiii, că nu mai trec pe uliță bragagii bulgari și

turci ; că au fugit cafegiii. Iar la „școală“, după ce se isprăvește rugăciunea, vorbesc oamenii numai și numai de război. Și după fețe se vedea că-i trec fiorii, ca la feredeu cînd își toarnă cîte o cofă de apă rece pe spinare.

Casril, mai mult, o amărăște pe Țipra. N-a vrut să învețe carte, nici meșteșug. E un pierde-vară : își petrece zilele în piață, înhăitîndu-se cu oameni de nimic. Țipra nu mai știe cum să scoată capul de rușine. Casril este nepăsător, dar tot stă închis în casă vreo două săptămîni, pînă s-a uitat pățania...

Casril a ajuns a fi socotit mai rău ca netrebnicul, mai rău ca nemernicul care taie frunze la ciini. El este pentru tîrgoveți o lepădătură în stare să ajungă și ucigaș de l-ar păli vremuri prea grele. Pe el îl iubește totuși mai mult Buiumaș, cu dînsul se înțelege mai bine. Casril e un flăcăiandru subțire, uscat, desculț, flenduros, care șuieră printre dinți, cîntă în gura mare, pe uliță, cîntecele ce se rostesc cu mare evlavie și cu nespusă strîngere de inimă de sărbătorile de toamnă, acele cîntece prelungi, tărăgănite, ce pătrund în minte ca o aromă de rai, ca umbra unei spaime, mult după ce trec sărbătorile. Și bătrîni zic că el își bate joc de ceea ce ei au mai scump. Dar el nu-și bate joc. Cîntă numai cînd îl cuprinde jalea. Altfel, muncește ca un catîr și nu simte ostenala de voinic ce este.

Se dă vacanța la școala israelito-romină. Acum abia își dă cu adevărat seama Buiumaș cît de scumpă a fost pentru dînsul școala. E băiat destul de mărișor ca să fi prins în ce fel se înșiruie zilele vieții tîrgoveților. Ziua de azi trece pe sub nasul lor fără s-o simtă : ca o mîncare care nici sărată, nici piperată nu-i. Dar în amintirea lor totul se prefăce în mîndreța și frumuseța ce nu au simțit-o la timp și n-au băgat-o de seamă. Crește într-însii și stîrnește un dor

puternic ca să mai fie ce a fost bun. Atunci își dau seamă că nu numai foamea îi mîină cu biciul din urmă. De bună seamă, negustorii altă viață duc decît sărăcimea. De Paști, pasca lor e albă, cartofii lor — galbeni, cozonacii lor — ca aurul, piroștile — ca untul, și dulciurile nu-s chiftele îndopăcioase de cartofi sau de păstărnac, ci torturi de albuș bătut, cu pete de cafea, și, îndeobște, nu numai de Paști, dar și în celelalte zile lucrătoare, totul la dînșii e ca puful de ușor : viața, mîncarea. Dar pentru săraci izbucnesc bucurii, de obicei, cînd se gîndesc cum a fost o simbătă, un Paști, niște Rusalii, niște sărbători de toamnă..

Deschiderea școlii din deal a făcut din copiii flenduroși, buboși, desculți, puși pe hoinăreală și pișicherlic, niște vietăți foarte importante. Cît erau cu ghiozdanul în spinare, nu îndrăznea un Precup să-i sperie și să le strige : „Harhăre !”...

Zilele de examene la stat trec la fel ca noaptea dintîi de Paști. Pentru Buiumaș e un altfel de ospăț decît cele gustate pînă atunci. Îndeobște, foamea-i mișcă din loc în loc pe mai toți : că altfel îi trage la somn, ca zilele de ceață și moină. Din pricina foamei visează treji.

Cînd povestește că profesorii de la stat, de la școala cea cu bustul lui Asachi în grădină, i-au spus : „Toată viața să-ți dai osteneală să răspunzi bine”, și Țipra și Țalic izbucnesc în plîns... Țipra zice printre lacrimi :

— Cine hotărăște de soarta lui ? Plouă cînd plouă fără voia noastră. Troienele ne îngroapă căruțele în omăt, și fără voia noastră cerul e biciuit de fulgere și tunete, iar trăsnetul mi-ți retează cireșul de o sută de ani, și tu nu vrei. Cu nimica nu ne putem împotrivi... Și curînd cînd întocmesc legi d-alde Stavrat

și Cneazu și trimite lipitorile să te sugă... Să fim bărbați, noi, femeile, cum ne-am mai împotrivi?

De ce zice așa tam-nisam, nu știe Buiumaș. Pe Țalic îl înecă pînsul : cum nu vrea să se arate slab de înger față de copil, își mușcă buzele. Dar nu-l îngăduie inima să nu-și verse la bucurie amarul adunat în ani și ani la împunsăturile cu acul, la drumurile pe jos, la țară, pe ger, pe arșiță și ploaie...

— Țalic... face deodată Țipra îmbărbătoșată, și albituri pe la boieri am să spăl, ca Varvara, gheboasa, care bea titiun și se îmbată la crîsmă, numai și numai să-l vedem pe Buiumaș al nostru la școală mare, în haine cu vipuști roșii, șapcă în cap cu cozoroc de lac... Cite-s de făcut cît umbli pe lumea asta? Și el n-a fi ca mine o proastă, o năroadă, o neisprăvită.

— Ce-ai să-l faci? întreabă cu nevinovăție Țalic. Rabin? Haham?... Apoi adaugă : E lumea zădărniceii lumea asta? E lume aievea? Cîți nu se întreabă? Îi prinde somnul. Și nu-i deșteaptă din somn și din vis decît foamea. Atîta spun, dacă îl îndrumi să se facă de ăștia care țin la ban și la lumea amăgirii, apoi nu-i de bine.

— Nu-l fac nici de ăștia să trăiască pe spinarea norodului. Îl facem doftor : să facă bine la oameni ; să smulgă din colții morții lăuze, copii de țîță.

Îl podidesc lacrămile și pe Buiumaș. Sînt zile de hotar pentru dînsul : ca ziua cea mare, ziua înfricoșătoare a ispășeniei, cînd se hotărăște dincolo, unde se țin catastifele cu însemnările de faptele oamenilor, care va pieri de sabie, care de molimă, care de foc sau apă... Cînd mam'a plînge de dragul lui, de dorul de a-l vedea norocit, își aduce aminte cum îl trăgea în iatacul întunecos, după cuptor, cum scotea din buzunarul fustei de dedesupt un gologan și-i dădea să-și cumpere ba un covrig, ba un caiet pe care

era zugrăvit aviatorul Blériot¹ pe tartaje²... Pe gerul acela de crăpau pietrele, cînd ea se ducea la piață, după ce cumpăra un cocoș, căline uscate, hrean, rădăcină de pătrunjel, punea totdeauna deoparte cîțiva gologani pentru mezin. Iară gologanii puși bine pentru mezinul ei, ca să-i ușureze învățătura, erau așa de scumpi pentru dînsa, că nu i-ar fi dăruit nici măcar pentru cutia milelor înțeleptului Meir, făcătorul de minuni, care este, după unii, cea mai mare pomână. Își puneă ea cațaveica cea cu fața verzuie, căptușită cu blană de motan roșcovan, înfofolea capul în bertă, gătea mincare pentru multe guri, îi ajuta lui Talic la înseilat și la făcut borțile pentru bunghi, la cusut cătărămile, bunghii de la pantaloni, și ce putea, aduna, ca să aibă mezinul ei caiete, și plumburi, și condeie de sticlă umplute cu apă roșie...

De bucuria lui se bucura dînsa.

Profesoara cu cozile negre înnodate la ceafă — care l-a ascultat la examene — locuiește aproape. El se împlîntă mereu în ușa ei. Ea, cînd îl vede, îl zice cu voce dulce, subțire, de școlăriță :

— Mata ai răspuns foarte frumos la examene.

El îi soarbe cu o plăcere nespusă vorbele, parcă e apa cea mai bună și răcoroasă. Și răspunde :

— Am să-mi dau toată silința, doamnă profesoară.

După aceea se deșteaptă în Buiumaș un mare dor de hoinăreală. Jalea din casă îl alungă. Chiar din cele dintii zile Talic și Tipra și-au dat seama că n-au să aibă ei putere să-l ție la „școala de gimnastică” în uniformă. Și-i doare că „onoarea” familiei se duce și nimic nu-s în stare să facă. Pornește cu băieții la scăldat în Jijia. Nu acolo unde se scaldă femeile și fetele, în cămeși, și băieții mici, goi — pe o întindere de

¹ Louis Blériot (1872—1936), inginer francez, constructor de avioane și pilot, unul dintre protagoniștii aviației.

² Tartaj — copertă.

apă lină, pe care a pus stăpînire un surdomut cerînd plată pentru scăldat — ci acolo unde malul este rîpos, cu ostroave de podbal¹, sau ținut în gheare de sălcii. Rîul e plin de bulboane. Un băiețandru de cațap, care s-a retras de la școală și e căpetenia băieților la joacă, pornește în fruntea cetei la scăldat. Buiumaș se ia după alții, deși nu-l ia în seamă nimeni. E plăpînd, stîngaci la fugă, nedibaci la oină. Nu le pare vrednic a intra în ceată. Toți cetnicii au pantaloni despicați ca pestelcile, cioburi de sticlă în picioare, brațele scrîntite, dar sînt voinici, și chiar cînd le intră cîte o caia de cal în călcii, nu se tînguie. Numai Buiumaș pare față de ei adevărat pirpiriu, netrebnic : ușor ca fulgul de pădăie și ca frunza de toamnă. I-o și aruncă de la obraz : „Tu pentru az-buche și-un păduche ești bun, nu pentru voinicie! Are dreptate mă-ta cînd zice că ești netrebnic!”

Se bagă cei din ceată în nămolul vînat, se leagănă în răchiți și se aruncă în bulboane ca niște veverițe. Buiumaș nu știe înota. Se ține la mal, prins de răchiți, se scufundă doar sub apă cu creștetul capului, ca moșnegii la feredeu. Se prăjesc cît se prăjesc șopîrlele la soare și, după ce se usucă, foamea îi scoate din apă, năvălesc în pomături, jumulesc pomii, lăsîndu-i goi de fructele crude. Buiumaș nu are curaj să sară gardurile de teama cîinilor, a urzicilor, a scaieților, a cătinii cu țepi, ce năpădesc hotarele grădinilor. După ce se scaldă, de-a valma cu băieții, se oprește în piață, unde își face veacul Casril. În piața pustie, în fiecare după-amiază, numai bulgarii țin gheretele deschise, porcarii și cîte un cațap care vinde carne tăiată de hahami. Măturătorii adună rămașițele de gunoaie, lăsate de țărâncile care întinseseră marfa pe tarabe, tăifăsuiesc între ei, amenin-

¹ Podbal — plantă mică cu flori galbene ; se întrebuințează în medicină, frunzele ei servind și ca aliment,

ținînd cu măturile cîinii încîrligați, cățelele cu cerul gurii negru. Pare că măturătorii încarcă în tărăboanțele lor soarele, lăsînd în urmă numai umbră. Casril șade, de obicei, în ghereta unui bulgar, așteptînd ceasul cînd li se face negustorilor foame. Șade de vorbă prietenește, fără teamă, cu spaima copiilor din tot tîrgul : Avrami Pompier.

Avrami Pompier este ovrei, dar seamănă la port, la vorbă, la porniri cu cel mai adevărat și mai zdrăhon și necioplît mahalagiu gras, hirsut, năselnic. E doar mai flenduros, plin de bube, cu urechile însîngerate, cu căciula țurcănească spartă în fund și cu un fel de straie de șiac. Avrami Pompier se poartă cu un șoșon și o ciubotă cînd nu e cu desăvîrșire desculț. Este iute la minie, fiind puțin zălud. Are și el povestea lui, cum o au toți cei care nu-s rostuiți ca oamenii. Tat-său, mare mărchitan, dar feciorul nu a ținut să calce pe urmele lui. Nu e bețiv, nu e muieratic, dar „oțoman de negustor” nu ține să se facă. Și nu-i numai atît. Are și un sticlete în cap. Cum vede copil, cum mîrîie și suduie și bate din picioare. Copiii fug din calea-i strigînd : „Avrami Pompier”; el se ia după dînșii. Dacă prinde pe vreunul, fie și nevinovat, care din întîmplare trece și l-a zărit „pompietul”, apoi îi rupe urechile, îi însîngerează gura, îi zgîrie obrazul cu niște unghii ca ghearele de erete. Dar și pe el cînd îl prinde vreun părinte de odraslă speriată, apoi îl zvîntă în bătaie : unii îl duc cu alai la poliție, să doarmă cîteva nopți la beci, dar lui la nimic nu-i folosește. Abia se simte bine că-i dus la odihnă. Copilăria lui Avrami Pompier a fost de odraslă de negustor avut. Copil cu sînge iute și cu porniri rele. Nu i-a plăcut școala ; a urît și a blestemat negustoria. S-a băgat la pompierie înainte de a trage sortul. L-au dat afară din pompierie că nu se înțelegea cu nimeni. După ce și-a terminat miliția, a ajuns de rîsul lumii.

De ani de zile doarme iarna pe cuptoarele pităriilor, vara, în piață, unde e tocmnit pîndar de noapte. Urechile lui sînt forfecate ca frunza de pătrunjel ; ochii — sîngerii... Cu acest alungat din neamul oamenilor a legat prietenie Casril. Nu se mănîncă între dînșii, cu toate că sînt concurenți. Cînd unul, cînd celălalt se bagă în vîzul boierilor să le ducă acasă coșul cu cumpărături și să cîștige un ban. Avrami Pompier are pentru Casril îngăduința dulăului pentru cățelușul de curte. Prietenia lor, firește, se răsfrînge și asupra lui Buiumaș. Frățiorul lui Casril este singurul copil din tîrg care are voie să stea lîngă Avrami fără a tremura, fără a se pomeni plesnit din senin, înșingurat, călcat în picioare. Clocotește de răutate acest Avrami Pompier apucat de furie... Buiumaș se ferește totuși din calea lui Avrami, cum ocolești poiata unui ciine rău, deși e legat în lanț și nu te poate ajunge. Cu Avrami Pompier nu ești niciodată în siguranță. Nu se poate ști cînd îl apucă năbădăile. Față de alți copii, care colindă piața — căutînd cocene de mere, coji de harbuz, sau dîndu-și osteneala să șterpelească de pe tarabe roșcove, stafide, prune uscate, sau migdale — apoi e fudul că poate fi văzut alături de Avrami, spaima copiilor. Ca și cum ar sta alături de-o nălucă, și lui nu i-ar cășuna nici un rău. E mîndru ca și cum le-ar arăta că mîngîie o coamă de leu.

Cînd soarele se ascunde pe după gherete și vacile se întorc de la imaș, Avrami pregătește într-o strachină o salată uriașă : vinete și ardei grași, copti la pitărie, ardei iuți, ceapă și ridichi de lună, castraveți, pătrunjel și mărar, toate înotînd în untdelemn de măsline și în zeama lor proaspătă. Pentru salata asta se alege tot ce este mai bun. După ce amestecă salata cu o lingură de lemn, aduce cîteva piini calde. Se adună bulgarii : pornește un clămpănit de fălci, cu plescăituri de buze și smiorcăieli de nas. Ei se

uită la salată trăgându-i lui Avrami cite un picior, drept mulțumire pentru osteneală, se uită la Buiumaș ca la o făptură curioasă. Unul zice :

— Ei, acu, cât mai e cald, zburdă și el. Când o veni frigul și n-o mai avea încălțăminte, se ascunde după cuptor...

Lui Casril nu-i place ca să-i fie umilit frățiorul :

— Nu-l mai căinați, că are el ghetе și îmbrăcăminte cât îi trebuie... Dar e strîngător și cu grijă de munca lui tat-său. La toamnă intră chiar la gimnaziu.

— Ca să-i fie rușine cu tine... răspunde același bulgar, cu mustățile îmbibate de untdelemn.

— Frățiorul meu nu-i ca aceia ! Nu-i capră de cele riioase, să ridice coada în sus și să nu cunoască cine-i al lui ! zice Casril îngălbenind și roșindu-se de ne-caz ; se uită la Buiumaș și parcă-l întreabă dacă-i așa cum zic oamenii.

Casril a auzit că vestmintele scumpe sucesc capetele cele mai înțelepte. Sînt fel de fel de povești despre astea. Doar nu iese povestea pînă nu se întîmplă cu adevărat și-i este oarecum teamă să n-ajungă și Buiumaș să-l dea de sminteală.

Avrami Pompier se uită lung la Buiumaș ; ochii îi sînt roșii, turburi, înecați în grăsime, ca de guzgan buimăcit.

— Așa departe ai ajuns tu ? Tii, tii !... Uniformă !... Da' ușor cap trebuie să ai !

Avrami dă să-l mîngie cu mîna lui crăpată, plină de pîraie de sînge închegat, dar Buiumaș se ferește.

Bulgarul care-și bătea joc de Casril mai zice cu gura plină :

— Dacă s-o întîmpla să ajungă ăsta doctor, nu se mai uită la un berbec bolnav de gălbează ca tine...

Un alt bulgar zice :

— Măi Casrile, poate că n-a intra la gimnaziu ca să-i fie rușine cu tine.. Atunci ai tu noroc... Nu-ți fie

teamă, că și la anu tot cu pantalonii rupți și desculți îl vezi... Că mâine îi iei tu locul lui Avrami Pompier, și frăține-tău, locul tău...

Țipra-i cam îngrozită de izbucnirea de golănie a lui Buiumaș. Parcă nu mai e mezinul ei cel alintat. Parcă-i hrănit cu jăratec și cu ardei iute și parcă e mușcat de streche. Nu mai stă cuminte, lipit de prispă, ca în alte vacanțe, ci mereu pe drumuri.

Țalic se tînguie că el n-are putere să-l dea mai departe la școală, dar Țipra ține morțiș ca mezinul s-o ia înainte. Vecinele rid : „S-au văzut alții mai breji care n-au intrat la gimnaziu, are să intre odrasla Țiprei ?”

Într-o zi, cum se pregătește să plece la hoinăreală, îl ia mama de mîină — ca pe un copil care n-a fost încă la școală — și-l duce de-a dreptul la un misit, să-l bage într-un birou. Misitul are și dînsul birou pe ulița boierească, lîngă tribunal. Țipra zice cu voce plînsă, deși își ține lacrimile :

— Întîi la Dumnezeu și pe urmă la mata am venit, să scoți om din copilul meu...

Misitul îl măsoară din ochi cum măsoară geambașii mînzul. Clatină din cap, o străpunge cu privirea pe Țipra și zice oftînd, săltîndu-și burta :

— Prea mățătel pentru birou !... Mai ține-l cîțiva ani acasă. Cu unul ca ăsta ce să faci ? Să măture un birou nu poate ; de scris ?... Ăștia de ies acum din școală au o scriere să le rezezi degetele !... Să se mai coacă. Îi prea orud. Ca zarzărea abia ieșită din floare.

— Nu știi cum scrie... Răvașele lui vorbesc singure.

— Mai dă-i țîță ! sfîrșește nerușinatul.

Țipra roșește pînă la urechi.

— Adevărat, cel sătul nu crede celui flămînd...

O mare nădejde își pusese Țipra în misitul care vinde și sferturi de loz la diferite loterii. N-o spusese, dar ea avea atîta credință că el îi înțeles cu norocul, că dorise să-și împingă mezinul, fără să știe nimeni, ca să stea de mic tocmai la locul unde izvoarăște norocul.

Dar cum se ține mîndru nătărăul de misit, Țipra pleacă amărită, tirîndu-l după ea pe Buiumaș, cărîndu-i repede, îndesat, pumni după ceafă (ca și cum el ar fi vinovat că misitul nu-l primește în slujbă).

— Netrebnic ai fost ; netrebnic ai rămas. Cu toate bunătățile te-am giftuit, și nu mai vrei să crești, ca să te ieie lumea în seamă și să cîștigi o pîine ! Cît să te mai țin ?... De ce nu crești, să te bagi și tu să stai sub cișmeaua norocului ? !

Nu-l dor atît pumnii, cît îl doare rușinea că-l vede lumea. Cine vede cum se necăjește maică-sa, cum îi cară la pumni, își închipuie că pentru cine știe ce poznă își primește chelfăneala binemeritată.

— Și nici un butuc nu știi să spinteci, ca să am cît de cît un folos de pe urma ta !...

În dreptul catedralei îi întîmpină multă lume adunată. Un slujbaș de la primărie citește o gazetă, tîrgoveți, săteni, măturători, aruncă priviri peste umărul lui. O clipă uită Țipra de necazul ce-l are cu mezinul. Se oprește să întrebe și dînsa ce s-a întîmplat...

— Iese iar cu mobilizare și cu trecerea Dunării ca la șap'șa' și la treișpe. L-au omorît pe feciorul lui Frantz Iosef și pe noru-sa ! o lămurește un necunoscut.

Nu prea înțelege cum vine mobilizarea și moartea feciorului lui Frantz Iosef. Ea nu-și închipuie că pe fecioru împăratului austriacilor îl pot atinge glonte, cuțitul, deoarece crede că împărații și neamul lor se poartă numai în platoșe de aramă și de fier. O ia

înainte, tirîndu-l iar pe Buiumaş după dînsa. La fiecare răspîntie de pe uliţa mare se adună alţii, citesc unul peste umărul celuilalt gazeta şi par mai mult a fi cuprinşi de clocot decît a se linişti.

— Feciorul lui Frantz Iosef a fost ucis de sirbi ! zic cu mirare. Şi nu le vine să dea crezare.

— Are să fie război, mai crîncen decît cel de anul trecut... prezic unii.

— Război ?!

Țipra se dumireşte în sfîrşit : izbucneşte în plîns, şi în plină lume îl boceşte pe Ițe, ca şi cum el ar fi fost ucis, şi nu feciorul lui Frantz Iosef...

Cu neputință i-a devenit lui Mochi Ciucălău, fire nerăbdătoare, răzvrătită, dreaptă, să mai îndure viața din tîrg. Dacă mai rămînea, cine știe ce boroboată ar fi făcut. A plecat de acasă. Şi dus este. Au plecat și alți băieți : unii cu îngăduința, alții fără îngăduința părintească ; unii goniți de foame, sărăcie, alții doriți să-și caute norocul, lacomi de avuție. Dar fuga lui Mochi Ciucălău altfel s-a petrecut decît a tuturor. A scris pe numele său oarecare lei de argint găsiți în portofelul lui taică-său. Şi dus a fost, fără știre. Nici măcar o cămașă de schimb nu și-a luat. A scris doar după cîteva săptămîni o cartă poștală, ca să se știe că trăiește, că în tîrg nu se mai întoarce în vecii vecilor. Cărțile, cărțile i-au sucit mintea : nu mai credea în Dumnezeu, frică de stăpîn nu mai avea. Scria : „Voi credeți în sfîntu Sisoe ; voi vă închipuiți că norocul vă stă în ajutor. Iaca, eu, unul, nu cred decît că noi cu toții — care mîncăm pîine din ce scoatem cu mîna și osteneala noastră — putem schimba să nu mai fie calici și putregai de bogăție ; lumea trebuie schimbată. Altfel nu mai merge...”

Se vede că s-a dat cu socialiștii.

Nu a răsărit bine soarele, cînd o diligență s-a oprit în fața casei Țiprei : pare mai mult o droagă, cu cai negri, decît diligență. Pleacă și Blima. Pe la Mihăileni, prin tîrgul Siret, prin Cernăuți, pînă la Rotterdam. Acolo o așteaptă, se zice, vaporul. Și Buiumaș, ca și familia întreagă, își închipuie că un vapor gata pregătît numai pentru dînsa așteaptă. O întovărășește băiatul unui cojocar, care fuge de armată tocmai în Canada. Cîteva săptămîni au sunat zurgălăii diligenței, ca strigătul straniu al cioclului care umblă în urma năsăliei, sunînd gologanii în cutia milelor : „Mila izbăvește de moarte”.

Un dor fierbinte după Blima, după nepotelul palid, bolnăvicios — pierduți amîndoi dincolo de orizontul care a înecat *Titanicul* — umple casa. Mereu își aduce aminte careva din casă de diligența neagră, de glasul vizitiului, greu, încărcat de brumă, de suspinele sugrumate. Țipra bocește cu vorbe, pomenește de diligență, de cai, de vaporul cu care trece fiică-sa marea uriașă, mama Mării Roșii. S-ar zice că plînge un mort ce trebuie scos din casă.

Tristețea uliței, ca și a casei, se răsfrînge și asupra lui Buiumaș. Vrea să învețe, părinții au ajuns să fie împotrivă. De unde pînă la isprăvitul școalei primare se nutreau cu nădejdea că a ajunge cîndva doctor, acum zic că n-au nimic împotrivă să rămînă și golan, la fel cu frații săi mai mari, Pantil și Casril. A amenințat că se aruncă în fîntîna lui Iordache Mantu dacă nu intră la gimnaziu, dar nu-l cred ei în stare. Cu toate că oarecare îngrijorare tot îi încearcă.

Cineva îl învață să ceară de la primărie certificat de paupertate : ca să fie scutit măcar de taxe.

— Așa se fac lucrurile în viață : întîi apuci un deget, și pe urmă tragi toată mîna.

Fără a întreba pe ai casei, întocmește o jalbă, o iscălește pe Țipra (știe că Țalic n-ar da pentru nimic în lume ochii cu mărimile și n-ar iscăli prin punere de deget măcar de s-ar scufunda lumea). Jalba o duce la primărie. Umblă desculț, numai în cămășuică și în pantaloni. Și dacă odagiul de la intrare nu l-ar vedea cu coala de hîrtie cu timbru, și Buiumaș nu l-ar întreba : „Unde se depun petițiile?”, de bună seamă că nici nu l-ar lăsa să intre. Îl îndreaptă către registratură și o lasă acolo, pe o feres-truică. Din clipa aceea nerăbdarea crește. Nu mai este băiețelul cuminte, cu adevărat necăjit, îmbrăcat de bogdaproste, dar cu ochii căprui și limpezi, ci are ochii roșii, neliniștiți de temere și nerăbdare. Și nici că are astîmpăr. În zorii zilei pleacă de acasă. Nu ia nimica în gură, fiindcă nici nu are ce. Fuge la primărie. Stă la pîndă pe trotuarul de peste drum, ca și cum ar aștepta acolo pe cineva foarte cunoscut. Se aude un filfiit de aripi în grădina catedralei. Își ia zborul o cioară. Se așază drept pe capul bustului lui Kogălniceanu, înălțat, cu doi ani în urmă, din osîr-dia holteiului bătrîn și burduhos — primarele. Buiumaș așteaptă. Îi vede pe toți slujbașii sosind : de la cel care mătură scările pînă la „ofițerul stării civile”, îmbrăcat în haine de mătase albă, stăpînul pomătului celui mai frumos, cu piersici, cu pere mari cît capul de copil, agrișe, zmeură și butuci de viță. Ciorile se pornesc pe croncănit în frunzișul arțarilor din grădina catedralei, se suie sus, în vîrfurile crucii, și apoi trec în vîrfurile turlei primăriei... Buiumaș stă și privește. Uneori cutează să se apropie de omul cu părul roșu, care mătură scările cu mătura lungă de nuiele.

— Mult trebuie să aștepți pînă iese un răspuns la o jalbă ?

— Ce lel de jalbă ? La noi se face pctiție, nu jalbă. Că asta era pe vremea veche, cînd tu nici nu erai pe lume.

— Vreau să scot certificat de paupertate.

— Apăi pentru asta agentul de la percepție face cercetare la fața locului, dacă plătește fonciera și alte cîte mai sînt și dacă n-are nici un capăt de ață. Care-i sărac lipit pămîntului are drept la paupertate, care nu, nu... Fără paupertate, să-ți dai sufletul, și nu te primește la spital și nici n-ai să intri, nicuță ! zice omul icnind.

În fiecare zi Buiumaș întreabă dacă-i de așteplat, și măturătorul la fel îi răspunde. După asta se repede la primarele. El are palat și parc cu flori, cu păuni și porumbei. Îl pîndește ceasuri întregi să iasă și să-i ceară într-un fel oarecare să zorească eliberarea certificatului de paupertate. De cuvîntul ăsta îi e lehamite, mai cu seamă că nici nu știe ce înseamnă. Poate, de-ar ști că-i vorba de sărăcie, din mîndrie, ar da înapoi.

Într-o zi s-a întors acasă mult după amiază. A avut un necaz peste necazurile obișnuite. Un băiețandru l-a întrebat :

— Ce tot pîndești în fiecare zi ?

— Să-mi iasă certificatul de paupertate... ca să intru în liceu...

— Tu să intri la liceu ? !... Păi te-ai gîndit ce înseamnă asta ? Au fost ei mai dihai ca tine, cu ghete, cu pantaloni lungi, și tu... desculț, fără pantaloni lungi, vrei să te bagi la liceu, ca să fii una cu feciorii doctorului Crivăț și ai prefectului Gheghel ? Să știi de la mine : te dă pe ușă afară, îți strigă că ești neobrazat și te omeneste cu patru părechi de palme !

Cu ce inimă s-a întors pe ziua aceea acasă !

Aci găsește pe unul cu mustață gălbuie, ochi albaștri, cu ceaslov de biruri subsuoară. Stă pe scara

prispei, vorbește cu Țipra. Altul cu darabană îl însoțește. Este pus să adune lumea cînd s-or vinde pernele pilote. Și cel cu darabana se uită la cel cu ceaslovul, așteptînd să înceapă cîntecul.

— Păi, jupîneasă, cum ceri certificat de paupertate cînd ai casă și loc de grădină?... Apoi de plătit, dacă v-aș vinde mașina de cusut, și patul, și pernele, și straiile de sipet, încă nu v-ați plăti. Datorați statului. Nu vă gîndiți de loc că statul are nevoie de parale.

Cel cu darabana pornește să bată. De pe ulița mare se arată curioși.

Țipra nu pricepe de loc despre ce atestat e vorba. Își dă seama că a căzut o năpastă pe capul ei și sînt în stare să-i vîndă lucrușoarele din casă.

Înfricoșătoare este pentru dînsa împărăția asta care trimite la casa omului sărac fel de fel de zurbagii cu darabane, să-i scoată în vînzare și gunoiul de sub pat !

Agentul de percepție ridică un deget în sus și zice :

— Chitic, zi cîntecul mai cu foc ! Avem nevoie de mușterii !

Ca un om mare, Buiumaș își varsă tot ce are pe suflet față de omul cu ceaslovul și îi povestește : că el e acela care a făcut cerere pentru certificatul de paupertate, ca să poată pătrunde la gimnaziu...

— Atuncea, e încurcată rău, logofete... Iscălești oamenii fără să știe... Cu asta se poate socoti poliția... Dai rău de dracu...

Se tărăgănește în tocmeli cu agentul venit să bage cu tot dinadinsul spaima în jupîneasă Țipra. Ajung la înțelegere. Buiumaș are să-i mediteze copiii, Țipra are să-i cîrpească cearșafurile și fețele de pernă din casă. E singurul mijloc de a-i îndupleca pe părinți ca să n-aibă nimic împotriva, ca să urmeze cu învățătura mai departe.

Cel de la percepție pleacă mulțumit. Nu și neamul Țiprei.

Le-a scurs sîngele dintr-însii de rușinea vecinilor. A amenințat — cît ținuse tăragăneala și tîrguiala — că-s buni, și mama și feciorul, de băgat nu la beci, ci de-a dreptul la „cremenal”, cu tilharii de drumul mare. Și lumea — care nu știa despre ce-i vorba — și-a închipuit că mama și fiul au prădat pe cineva. Le-a tot cîntat apoi că l-au pus la mare încurcătură și cine știe ce o păți că a tot păsuit-o cu dările pe jupîneasă Țipra, pe bărbatul ei, Țalic, care lucra pe ascuns meseria. În cele din urmă a zis că îi e milă de băiatul care de dragul învățaturii și în fîntîna bețivanului Mantu era să se arunce... A cerut deocamdată de cîtiva pitaci arvună și a zis că el are să-i scoată „profesărului” copiilor săi certificat că-i om sărman și n-are nici casă, nici grădină, nici găină...

Și astfel a ajuns Buiumaș, supt, galben, cu ochii roșiți de nesomn, ziua aceea a înscrierii la examenul de capacitate.

Țalic își pune ciubotele de sărbătoare cu turetcile moi, haina cafenie, țesută în pătrate, și pornește cu Buiumaș spre gimnaziu. Clădirea este un pălățel ascuns între copaci seculari și între parcurile dese ca sihla dintre bisericuța de lemn și catedrală.

Amurgește. Pomii aștern umbre catifelate pe trotuare. Nu se știe cui îi bate mai tare inima: tatălui — care n-a mai călcat niciodată în viața lui pragul vreunei autorități — sau fiului! Cîtă stăruință din partea Țiprei și a mezinului pînă să-l hotărăscă pe Țalic că trebuie să se ducă să-l înscrie la școala înaltă.

— Ce vreți de capul meu? Pînă acum eu am trăit ca liliacul, și amu vreți să mă scoateți privighetoare? Nimica nu știu ce-i spune boierului!

— Nici nu e nevoie. Numai dacă te întreabă, zici doar atîta : eu i-s tată. Și taci ! l-a dăscălit Țipra.

Drumul este un chin. De zeci de ori îi vine să se întoarcă. Cînd suie scările, îi vruiește capul ca o scoică.

Un domn cu mustățile mari, încrucișat, îl întreabă cum îl cheamă, îl măsoară cu dispreț pe Țalic, căruia îi bate nespus de tare inima să nu-l întrebe : „Da' cu miliția cum stăm, jupîne?...” Îi este frică să nu-l înhațe la cazarmă. Îl înscrie pe Buiumaș la examenul de 1 septembrie.

— La noi, zice el totuși, sînt mulți chemați, dar puțini aleși... Dacă reușești, intri, dacă nu... Dar unde ai învățat pînă acum ?

— La școala israelito-romînă ! răspunde militărește Buiumaș.

— Hm !... mormăie domnul, aruncînd lui Țalic, apoi lui Buiumaș o privire care spune mai mult decît strigătul mirat, sugrumat : batjocură, ocară, dispreț.

Ce mai nerăbdare îl cuprinde în zilele acelea ! O întovărășește pe mama la amîndouă cimitirele tîrgului, unde se duce să plîngă pe mormintele părinților. La poartă o întîmpină, cu minile întinse, calicii, în frunte cu Moişă Lungu. Ea pătrunde în țintirim cu căciuliile de usturoi, să le semene pe morminte, iar pe Buiumaș îl lasă la poartă. (Căci în luna dinaintea năprasnicelor sărbători de toamnă nu se cade ca cei care nu-s orfani să intre acolo unde odihnesc pe veci cei ce s-au perindat pe lume. S-au deprins să-i zică lună de căință, cînd și peștii în apă tremură de mînia celui ce judecă în ziua Anului nou și pecetluiește hotărîrea de ziua ispășeniei...)

Niciodată Buiumaș n-a mai fost cu Țipra în luna asta la țintirim ; acum s-a dus, ca să-l vadă peste gard bunicul... ca umbra lui să vină la examen, să-i dea sprijin și curaj !... Asta face și Țalic, zicînd :

— Ce putere am eu și ce sprijin au de găsit copiii mei în mine ? Îl podidesc lacrimile. Deșartă suferință... Întîi a tras necazuri bunicul, apoi tata, acuma-s eu, și le-a venit rîndul băieților mei...

Alt examen decît cel dat în vară. În ziua asta Buiumaș se simte cu desăvîrșire amețit. Și, o dată cu dînsul, toată casa.

— De ce te-ai apucat să-l scrii ? Îl muștră Țipra pe Țalic. Nu vezi ce-a ajuns băiatul ?... Obrazu-i ca de hîrtie a ajuns !

Intrat pe poarta de fier a gimnaziului, între copiii îmbrăcați în straiiele de acasă, pestrițe, sau băieții în uniformă, fudui, disprețuitori, nu știe pe ce lume se află. Copacii din curtea întinsă a gimnaziului nu sînt salcîmii obișnuiți sau castanii porcești, ci arțari, plopi palizi, uriași. În fundul curții este un hulubar, care, în loc să fie plin cu hulubi, e prevăzut cu un soi de mașină de măsurat umezeala din văzduh. Deasupra hulubarului sînt înfipte punctele cardinale. La poarta gimnaziului băieții își lasă și deprinderile de acasă, și glasul, și neastîmpărul. Sălbăticia veselă, zburdălnicia slobodă de la școala israelito-romînă nu se pomenesc. Se vorbește în șoaptă, răbufnește răcoarea umbrei din grădina catedralei și a bisericuței de lemn, din stînga gimnaziului, și îngheață cuvintele parcă.

În ajunul Anului nou ¹ sînt lipite, pe una din ferestrele care dau în curte, listele : s-a hotărît cine-i bun și cine nu este. Într-un salt a fost acasă : pare de aer, atît de ușor este. Țipra rîde veselă, dar în același timp se întristează :

— Ce am crezut și ce iese !... La ce folos c-ai s-ajungi doftor dacă mie tot au să-mi pună o piatră

¹ La evrei Anul nou se sărbătorește toamna.

grea pe mormint și n-a avea cine se ruga ca mezin pentru iertarea păcatelor mele ?...

Țalic, care se duce numai de cîteva ori pe an la feredeu, îl ia cu dînsul și pe Buiumaș. Baia game de lume. În timpul anului, în ajunul oricărei mărunte sărbători, vin oamenii bătrîni cu nepoții la feredeu. În ajunul Anului nou și al zilei ispășeniei, la feredeu se pot vedea nu numai bărbi și obraze spîne de copil, ci și de acei care își tund cu mașina sau își rad cu briciul barba : acei ce nu se țin bine cu credința... În preziua Anului nou rîură săpunul pe băncile de la baia de aburi, bătrînii se vaită de plăcere, asudă și se bat cu măturici de stejar, stau claie peste grămadă. Prin aburii usturători de-abia se văd oamenii care mișună, cu coafele de apă rece în mîini. O larmă de iad forfote, iar ecoul se țândărește de tavanul de piatră, căzînd cu plescăit surd pe lespezi. Pietrele prind miros de sudoare fierbinte. Bătrîni cu bărbi încîlcite, sure, cu hernii mari, picioare uscate, par umbre drăcești, mișcate sub potopuri de apă, împinse de aburi. Pe toate băncile sînt prinși ciorchini de oameni ce stau întinși, cu ștergare de apă rece la cap, ca să nu-i amețească dogoreala. Oftează, suspină de bucuria de a trăi, de-a asuda. La frig, acolo unde un moldovan trage apa rece cu pompa, e plin, de asemeni, la cele trei dezbrăcători : la negustori, la boieri, la calici.

Cele două zile de sărbătoare ale Anului nou — zile de toamnă timpurie, luminoasă — sînt pentru toată lumea aducerea-aminte a tuturor anilor ce au trecut. Ca un ghem se deapănă zilele, ca fulgere scapără întîmplările. Foamea, rugăciunile, cîntecele prelungi, sunetul de bucium subțiază fețele. Poporenii se roagă să fie judecați nu după făpta lor, ci după gîndul bun ce au avut și nu l-au putut duce la îndeplinire. Femeile izbucnesc în bocete înalte cînd cantorul pome-nește pe cei sortiți să moară de ciumă, de holeră, de

sabie ținută de mină dușmană. Zilele astea le sînt tuturor sfinte și scumpe fiindcă se simt pîndiți de Dumnezeu, aproape de el și totuși gata oricînd să se supere împotriva lor. Toate sărbătorile din timpul anului schimbă pe oameni, îi înfrumusețează, îi curăță. Peste toate sărbătorile tronează o bucurie ce se îmbibă în trup. Sărbătorile de toamnă, însă, sînt pline de spaima unei luni întregi, lună cînd li-e dat oamenilor să se reculeagă, să colinde cimitirele, să se căiască. Sperietura ei [este] ¹ picurată ceas cu ceas, timpul se răcorește, brumele văruiesc buruienile, roadele se zbîrcesc, soarele îngălbenește, și frunza care tremură strecoară temeri în suflete. Umbre se îndeasă și ogîndesc parcă spaima cimitirelor, unde și morților le clănțănesc dinții, să nu se împlîne ceva rău rubedeniilor lor care mai sînt în viață...

Sîmbătă, „școala”, lăcaș de rugăciune, este plină. Dar în aste zile mari, oameni care nu i-au călcat pragul timp de un an se îmbulzesc să-și răcorească inimile, să se împace cu puterile necunoscute de ei...

Ziua ispășeniei mai grea este de ținut ca în alți ani. Întîi : se zvonește că primarele nu mai îngăduie cu nici un preț țințirim ovreiesc vecin cu cazarma. Are de gînd să treacă cu plugul peste morminte, să răstoarne pietrele de pomenire, să le ducă și să le aștearnă în ograda prefecturii... Și e jale mare cînd și morților li se turbură tihna. Peste oseminte are de gînd să răsădească brazi, ulmi, ploi și să facă parc de plimbare pentru tineret. Apoi același primare a poruncit să nu se mai aducă la sinagogi lumînări de spermanțet, înalte cît omul. Asta este datină, pe care nu vor s-o calce. De ziua ispășeniei trebuie să le fie lumină în morminte și celor ce s-au dus, și numai o lumînare cît

¹ În ultima ediție este a fost omis ; am corectat confruntînd cu ediția I.

statul de om e în stare să-și trimeată lumina pînă în fundul gropii. Toate le răstoarnă și le calcă în picioare. Pe vii îi necăjește și-i amărăște... În ajunul zilei ispășeniei, ceasurile trec ca și altădată. De la prînz a pogorît o mare temere, ce strînge în clește inimile. Ca în ziua de vară, cînd a fost cea mai mare eclipsă de soare și părea de cenușă văzduhul și cerul, iar la soarele întunecat se uitau copiii prin cioburi de sticlă verde. E senin, dar un soi de ceață umple pămîntul. Țalic își duce băieții la feredeu, să se curețe și să se arate curați în fața judecății. Iordache Mantu aduce și el Țiprei o luminare, s-o aprindă la slujba cea mare. De asemeni, aduce o luminare, ca în fiecare an, și țiganul șef al muzicii militare (mahalagii se tem de furia acestei zile ; și fiindcă nu țin legea negustorilor, care e veche de mii de ani, măcar de ziua înfricoșătoare a ispășeniei, trimit în dar o luminare).

Pe la chindii, după ce se întorc de la feredeu, cu rufăria și straiiele primenite, Țalic îl ia pe Buiumaș și pleacă la sinagogă.

Pe podeaua sinagogii sînt așternute rogojini. Fiecare se roagă în gînd pentru sine. Dascălul Berl își face slujba de ceauș, de astă dată cu ciștig. Cu biciușca de curelușe croiește pe cei ce îngenunchează pe rogojină și primește drept răsplată cîțiva gologani. Asta înseamnă că el îi bate pentru greșeli și el îi iartă. Mai-marii sinagogii și-au pus la ușă o masă și așteaptă, cu strachina pusă dinainte, să arunce fiecare cîte ceva pentru întreținerea lăcașului. Hanina ha-hamul are și el strachina lui, să-i cadă darurile.

Hanina se uită la Țalic, la Buiumaș.

— Ei, vra să zică băiatul a intrat la gimnaziu, după cîte se aude?... Este și cinste mare, dar și... Știi tu, Țalic, că moldovanul are o vorbă : obrazul subțire cu cheltuială se ține... Bine !... Foarte bine !... Lasă-l să învețe, să ai cine te ține la bătrînețe... Ceilalți feciori,

slabă nădejde ! Cu apucăturile lor, cu cine se înhăitează, să nu fii nevoit a-i scoate de la „gros”... Dar cu mezinul o să te cam coste învățătura asta în uniformă... Tu știi : numai învățătura noastră de mii de ani e învățătură. A lor e ca hainele de gata. Nu-i după măsura omului, ci a nevoii lor ca să facă bici dintr-însul... Pe urmă și școala lor... Amăgire, fudulie... Și nu-i ca la Berl (Hanina scoate burta înainte, de i se vede și pielea păroasă de pe piept) : cărți, uniformă, taxe ! Da’ ți-a mers bine anul ăsta, se vede...

Țalic nu răspunde : îl măsoară doar pe haham din creștet pînă-n tălpi, își plimbă privirile asupra candelabrelor de alamă cu lei bătuiți, le oprește asupra chivotului¹ cu draperia țesută cu fir, oftează din rărunchi, parcă ar sughița.

— Ce să-i fac ? Ducă-se și la gimnaziu dacă așa îi e voia. Are cap deschis. Isteț. Mai bine era poate dacă-l vedeam urmașul dumitale la abator și aici, școala noastră, la altar. Dar dacă nu-i pe voia mea...

— Rînduiala lumii nu-i după placul inimii numai. Meșteșugul de haham nu se deprinde : eu l-am moștenit de la tata, tata l-a moștenit de la bunicul. Să fi avut glas băiatul, scoteam eu dintr-însul cîntăreț... vorbește hahamul.

Bate el șaua să priceapă iapa. Numai că nu-i spune deschis : „Bre Țalic, tu ești cîrpaci, fecior de cîrpaci, și vrei să te măsoari cu noi : luminile, sarea și piperul și bunătatea pămîntului ?”

Cît vorbește Hanina cu tata, Buiumaș dă tîrcoale meselor și străchinilor. Ceva ciudat s-a așternut în sinagogă : toți calcă în vîrfurile picioarelor, parcă li-i teamă să nu deștepte pe cineva care nu se vede, dar

¹ Chivo : — cutiuță așezată în altar în care se păstrează cuminicătura.

doarme un somn adînc. Pe geamul deschis care dă în grădină se uită Mihalache, tocmît să supravegheze arderea luminărilor diseară și miîne.

Mihalache este unul din cei trei nebuni ai tîrgului. Doi sînt evrei, iar dînsul, al treilea, moldovan. Mihalache, se spune, a fost nu numai gospodar mare, ci și primar în satul ce se cheamă Pomîrla. Are straie pe jumătate țărănești, pe jumătate tîrgovețe : poartă opinci înnodate cu nojițe și ițari, dar surtuc de ață și pălărie plesnită-n fund. Toate sînt flenduroase pe dînsul, mînjite cu lut. De aceea se și zice că Mihalache poartă veșminte de tăieței, de cei lași, numiți tocmaci, unși cu chit. Mihalache doarme pe cuptor la o covrigărie de pe ulița feredeului ; pentru cîteva stacane de saramură în care fierb covrigii, face treabă : taie lemne, cară coșurile cu covrigi, aduce apă. Derbedeii îl ațîță strigîndu-i : „Mihalache, arde Pomîrla !...” Cum i se pomenește de Pomîrla, îl apucă furiile, aruncă cofele, fuge ca o sălbătăciune, nimic nu-l poate opri. De obicei, mai tot timpul anului, Mihalache e blînd și face bucuria copiilor care îi ațin calea, dîndu-i o bucățică de jurnal s-o citească. Mihalache o ia în mînă și slovenește :

— La vară s-or face bostani mulți ; da' pîine de loc. Păpușoiul are să-l mănînce rugina, uliîi au să prindă păsările, iar poama au s-o ciugulească cucuvăile...

Pe timpul căldurilor de vară îl apucă năbădăile, și mai cu seamă cînd îl supără derbedeii. Dar nu este nici atunci prea primejdios, fiindcă este lesne liniștit : cîteva cofe de apă rece turnate în cap.

În fiecare an Mihalache este tocmît să supravegheze luminările, tocmai fiindcă nu se prea teme lumea de țicneala lui...

El se uită la Buiumaș și rîde strîmbîndu-se. Are o uitătură blîndă, caraghioasă : și gura o suge și o

casă, pare că ar trage neconținut din lulea. Deși nu fumează de loc.

Dascălul roșu îl vede pe Buiumaș cum se uită la Mihalache.

— Te uiți, face el cu răutate și i se zburlește barba roșie, te uiți cum ai să arăți tu după ce-i isprăvi învățătura care te îndeamnă să mînuie sabia împotriva drepțului și focul împotriva pruncilor?... E bun lăutar cel de la muzica militară în uniformă? Nu e! Nici învățătura în uniformă nu-i bună. Dacă învățai mai departe cu mine, poate ai fi ajuns ceauș și dascăl ca și mine, așa, cine știe ce netrebnic or scoate...

Mihalache se clatină, se uită la dascălul ceauș și zice :

— Stăpîne și jupîne, musai să sameni mata cu un sfînt zugrăvit în biserica din Pomîrla!... Mă tot bate gîndul cu cine sameni, cu cine sameni? Și anțărt tot la asta m-am gîndit. Da' uite că nu-mi aduc de loc aminte cu care... O fi sîn Vasile?... Nu... sîn Iliei... sîn Matei... Nu-mi aduc aminte... Da' era unu care semăna și cu mine... I se zicea sfîntul Chihai neabunu... Stăpîne și jupîne, și mătăluță trebuie că ești rubedenie cu sfîntul neabunilor...

După ce Țalic plătește ce se cuvine pentru lăcașul de iugăciune lui Berl, care l-a bătut cu curelușa (ca să nu-l bată soarta mai rău), și lui Hanina, după ce miluiește pe toți calicii adunați în tinda sinagogii, se întorc acasă.

Un zumzet, ca o umbră răcoroasă și ciudată, se ia după ei. Dughenile se închid. Birjarii și cotiugarii grăbesc caii. Gospodarii se întorc acasă cu luminările subsuori. Nici o urmă de femeie pe uliță. Nici copii nu se joacă.

Masa îmbelșugată se înghite la repezeală : să nu-i apuce noaptea. Țipra aprinde luminări în sfeșnicele de alamă, ca în fiecare vineri seară, dar izbucnește

în hohote mai de zile mari. Plînge din adîncul inimii. Este un fel de a plînge luna, sîmbăta, și alt fel de ziua ispășeniei. Pune mîinile pe obrajii copiilor, rugîndu-l pe Dumnezeu, cu glas straniu, să fie bună și în ăst an hotărîrea lui, să-l cruce pe Ite, s-o binecuvînteze pe Blima, să-i dea cîștig bun lui Pantil și Casril și har în ochii tuturor lui Buiumaș. Cînd a ajuns cu pomelnicul la Buiumaș, începe a plînge și mai tare, zicînd :

— Doamne, și nu ține seama de păcatul pe care-l făptuiește, că mezinul n-a mai putea urma toate poruncile tale... Că intră pe mîini străine și au să-l vegheze dușmani.

Pe înserate pornesc din toate casele, tăcuți, ca și cum ar pluti în văzduh îngerii morții, bărbații cu talesul ¹ lor alb-gălbui și vârgi negre subsuori, femeile cu cartea de rugăciune, legată în piele și cu catarămi de alamă, copiii purtînd lumînarea înaltă, înfiptă într-o tinichea umplută cu pămînt. Ca umbrele se strecoară, plînși, cu inimile strînse.

Lăcașul de rugăciune se umple. Pe măsură ce se înnoptează, se aprinde o lumînare ici, în sfeșnicele de alamă bătute cu lei și mîini împreunate ; dincolo, în cofe umplute, în cutii de tinichea sau oale vechi, stricate, umplute cu pămînt, se aprinde ca o cunună de foc la altar, acolo unde trebuie să slujească Hanina hahamul. Calicii care n-au prea mult de mîncare sînt cei dintii, pe urmă vin cei ce nu duc foamea și, în sfîrșit, cei cu pipotele grase, ca gîștele îndopate. S-au aprins mai toate lumînările. Pilpîie iar fumul, flăcările și mirosul de spermanțet se simt nu ca un miros greu, ci ca un zumzet. Cîte suflete de pomenit, atîtea lumînări. Bărbații cu talesul în cap par stafii ; zumzele, foșnete, murmure sporesc atmosfera apăsătoare, răs-

¹ *Tales* — veșmînt din mătase albă, care se imbracă la rugăciune.

colitoare, de spaimă. Rugăciunea de *Kol Nidre*¹ se spune că vin și morții s-o asculte. E singura dată din an, spun datinile bătrânești, când li se îngăduie să iasă din nemișcare și să vie între cei vii. Buiumaș stă lângă tata, ascultînd plîngerile : nu înalță ochii de pe carte, să nu dea de hîrca rinjită a vreunui mort.

Fiecare are alt fel de suspin : unii chițcăie ca șoarecii, bătrînii cu vocile subțiate mîriie ca dulăii, cei cu firea ascunsă parcă miaună. Ca un val de sînge rece, roșu, vine din sinagoga de alături un vuiet de plîns. Hohotele de toate zilele ale muierilor, muieri obișnuite, năroade, care spun tot ce știu și nu știu, plîng cînd trebuie și nu trebuie, sînt lăsate în urmă, ca niște ecouri de cîntarea femeii, așa-zise cărturare. Pentru dînselle ea citește dintr-o carte de rugăciune tipărită anume în idiș, fiindcă altfel n-ar pricepe cuvînt din limba veche a scripturii. Glasul babei Clonț se aude mai tare decît glasurile tuturor femeilor învățate ; îi sună dinții în gură ca și cum ar suna într-o sită grăunțe de păpușoi. Cu bocetele lor, ele, femeile, desăvîrșesc atmosfera de groază. Parcă ar fi în așteptarea sfîrșitului lumii.

Bărbații și-au tras talesul peste cap, cei cucernici stau cu ochii împlîntați în pămînt, cei mai obișnuiți cu morții, ca și cum ar pîndi în jurul unei vizuini, să iasă o fiară. Mihalache și-a luat locul în grădină, lângă zarzărul cu frunze arămite, se uită pe fereastra de lângă altar și se clatină așa cum vede că face și dascălul-ceauș ; din cînd în cînd se uită la o stea și-și face semnul crucii. Dascălul Berl îi face un semn cu mîna că nu se cuvine să amestece crucea, îl cheamă să intre în sinagogă, ca să îndrepte mucerile lumînărilor...

¹ Rugăciunea de *Kol Nidre* se rostește de ziua Ispășeniei, în preajma Anului nou, în amintirea morților.

Căldura se lasă din ce în ce mai grea, mai înăbușitoare ; de asemeni, duhoarea. Se aude cum sună ca niște luminări de spermanțet scoase din legătura lor... Buiumaș nu cutează a ridica ochii de pe carte, să nu întâlnească găurile reci ale hîrcii, unde scînteiaseră în viață ochii mortului. Cine știe ce se poate întâmpla ! Glasul lui Hanina e adînc, vine de departe, înfricoșător de frumos, dar auzul acestei voci, ce vine ca dintr-o hrubă, jalnic, e de o frumusețe care stîrnește dor și durere. S-ar zice, o dată cu cîntecele lui, inimile sînt smulse din piepturi, creierii — din țeste. Ca pe vremea cînd evreii se tînguiau ascunși prin pivniți de groaza Inchiziției din Spania. Fel de fel de întâmplări înfiorătoare din Spania sînt povestite de ziua ispășeniei.

S-a isprăvit *Kol Nidre*. Ca un vînt răcoros, trece prin sinagogă adiere dulce de împăcare, de înseninare. Mijește parcă pentru fiecare o speranță în anul ce vine. După strigătul rugăciunii, ce seamănă cu strigătul de durere cînd o gheară de vultur se înfige în inimă, copiii urmăresc în gînd ieșirea morților din țintirim, calea lor întoarsă ce o fac trosnind oasele, după ruga de *Kol Nidre*. A fost un ceas de sfîșiere și apăsare. Acum, morții care locuiesc în țintirimul vechi au ajuns de bună seamă la răsîntia ulițelor, unde-i împlîntată casa Țiprei ; morții din cimitirul nou trebuie să fi ajuns aproape de rohatcă. Pe măsură ce se îndepărtează, pașii lor de pîslă nu mai sună a ceva straniu, în „școală” se face mai rece, se luminează. Nu mai stăruie acea temere de ceea ce poate veni și care se punea ca un nod în gîtul oamenilor...

Din sinagoga femeilor pătrunde asemeni unui ecou plingerea stinsă, palidă a femeilor trudite, care acum așteaptă bărbații, să plece împreună spre case. Rugăciunile se țin lanț pînă la miezul nopții. Femeile,

copiii, bărbații, meșteșugari sau fără meșteșug, mă rog, prostimea, pornesc spre casă. Numai unii prea pioși veghează, peste noapte, în rugă. Ei nu dorm în noaptea asta. Postul foamei, al setei și al somnului, ca ruga să fie primită, și obștea să fie ferită de năpaste grele. Pentru ei noaptea asta e zid de cetate înălțat împotriva prigonitorilor. Să turbe acei ce din viață n-au ales decît lăcomia, setea de sînge, beția, pofta de muiere ; ei nu-și vor strica datina de a trăi în așa fel ca să nu-și încovoae spinările și să fie mîndri în sărăcia lor. Pe ăștia îi pîndește Mihalache cît îndreaptă mucurile, ștergîndu-le lacrimile de spermanțet, grele, ca mărgelele de la gîturile curcanilor. Fiindcă el crede că vine naiba la miezul nopții și-i răpește cu papuci cu tot. Ar vrea să vadă și dînsul cum arată dracul și cum prinde, ca uliul, un jidov cucernic, cu barbă și colțuni, și-l duce plocon lui Sarsailă...

Noaptea de post este una din cele mai minunate nopți ale verii ce se duce și se lasă furată de brumele argintii, de zvonurile amarei toamne. Buiumaș a plecat cu Țalic de la sinagogă. Tat-său îl ține de mîină, ca pe vremea cînd era mățășel și nu era în stare să umble fără sprijin. Ulițele sînt unse cu polei de lumină, rarii oameni, umbre, umbrele caselor, pete de șocolată întinse peste arginteala nopții ; aerul e sărat, acrișor și bun. Țalic tace. Poartă numai tălpari și ciorapi albi, ca toți cucernicii, care nu încălță nici ciubote, nici ciuboțele de ziua ispășeniei.

Țipra este de mult acasă : răgușită de atîta plîns, tușește însă mulțumită, zîmbește — în lumina opaițului care arde și acasă întru pomenirea unui străbunic uitat — ca și cum i-ar merge strună treburile. Se citește pe fața-i că-i sigură : nădejdea ei se va îndeplini.

Atît de nemărginită e noaptea, cu cerul, cu luna ei

nouă, cu mulțimile ei de stele, atât de scumpă și catifelată, că farmecă mințile tuturor acelor care au porinit postul.

Dimineața zilei începe cu rugăciuni oarecum obișnuite, pînă aproape de prînz, cînd iar se-ncinge văzduhul. Tineretul a ieșit să se plimbe pe uliți : miroase gutuile împănate cu cuișoare, batistele muiate în amoniac și se uită cu mîndrie la încălțările nouă, la vestimentele nouă cumpărate cu multă trudă și caznă și rupîndu-și de la gură. Unul pe altul îl vede că are îmbrăcăminte și încălțăminte nouă, dar se face că nu vede.

Cînd, s-a petrecut ceva ciudat.

De la locul său din grădină, Mihalache supraveghează arderea lumînărilor. Dacă i se pare că un muc se obrăznicește, că o lumînare se apleacă prea tare peste umărul celeilalte, să plîngă, îndată se repede, cu un fel de foarfece, prinde flacăra zănatică și o astîmpără pe veci dacă nu ascultă cu binele să stea dreaptă și să nu zburde. Fiindcă Mihalache vorbește cu lumînările ca și cu mieii, cu vacile, ba uneori și cu oamenii. Pe un muc îl socotește bărbat și-i zice : „Nu vezi, bre moșnege, că ți s-a apropiat flacăra de feștilă și tot faci cu ochiul?...” ...Unei lumînări mai înălțate îi zice : „Îi fi tu mîndră, da' cozi n-ai. Numai mucii la nas ai. O dată te apuc de nas și ți-l sucesc... Să nu-ți pară rău... Ei, tu, de colo, abia ai ieșit la joc, și te strîmbi la mine că m-am uitat prea mult la astă-laltă ? Fără Mihalache, tu, de colea, șterge-ți singură mucii !”

Lumînările așezate în dosul sobei sînt mai greu de supravegheat. Mihalache nu poate vedea totul din grădină, iar ceaușul nu-l poate îndruma, fiindcă într-o zi sfîntă el nu înțelege să se spurce vorbind în altă

limbă decît cea a scripturilor. Îi face semn, dar prostul răspunde cu : „Hei și hăi, las', că vin, jupîne...”

O luminare de după sobă a căzut pe rogojină. Rogojina s-a aprins, flăcările au ajuns pînă la fereastră încăperii unde se roagă femeile. Țipete. Mihalache păsește greoi, mormăie și întinde botul lui de pescar cu lulea și bombăne. Un copil de afară strigă : „Mihalache, arde Pomîrla !” Atîta îi destul ca să se spulbere cumînțenia și liniștea lui Mihalache. Asemeni fiarei scăpate din cușcă, sare peste luminările aprinse, suflînd în unele, aprinzînd altele. Se culcă în flăcările care se fugăresc peste iazurile de spermanțet topit și, nechezînd din răspuțeri, strigă din cînd în cînd cu vocea stranie și grea :

— Arde Pomîrla, arde Pomîrla !..

Cîțiva birjari voinici îl scot pe sus și aruncă o rogojină ca să înăbușe flăcările, iar rugăciunile se întrepun cu venirea pompierilor și trezirea din leșin a muierilor slabe de înger.

Anul ăsta e cel dintîi an cînd și Buiumaș a intrat în rîndul bărbaților. Nu ca înainte. Postește. Țalic zice că e flăcău prea mare. Așa se cuvine, să postească. Mai ales că, într-un fel, are să-și schimbe viața și e nevoie să pășească pragul școlii celei noi ca bărbat care nu dă de sminteală nădejtile puse într-însul, nici nu-și face de rîs bunicu.

Cu ani înainte, el nu postea. Țipra avea grijă să-i lege într-o batistă, albă și curată, un ciorchine de strugure, o felie de pui rece, cîteva felii de pîine. Buiumaș se ascundea pe sub masă, pe rogojină, și înfuleca atunci cînd nu se rosteau rugăciuni grele, adică atunci cînd melodia era simplă, stihuri din Spania, și Provența, și Maiența, care nu sînt citite în toate sinagogile unde vine prea multă prostime printre negustorii înfumurați și fără răbdare.

Acum gîndu-i zboară la gimnaziul care se va deschide peste cîteva zile, la mîndria de a purta uniformă, la toate clipele care îţi strîng ca în cleşte inima, şi foamea sapă galerii, sapă în carne. Pentru Țalic, la fel ca şi pentru ceilalţi bărbaţi vrîstnici, postul nu e decît o prelungire a zilelor lucrătoare. Ba chiar este mai bine. Te frînează să nu mănînci o zi şi o noapte şi pe urmă te îndoapă nevasta cu bună-tăţi. Şi masa o porneşti cu fărîma de pîine muiată în miere, să-ţi fie dulce tot anul. De altminteri, posturi negre ei țin cîteva pe an. Sînt bărbaţi care postesc şi în timpul săptămîinii — în zile lucrătoare — cîte două zile : să-i ajute Cel-de-sus, să le meargă bine. Nu s-ar putea spune că le merge bine. Le rămîne totuşi o mîngiere : leapădă din grăsimi, să le facă în ciudă viermilor şi să nu le ducă pe cea lume de crăpelniţă. Buiumaş simte un leşin că-i vîntuie pe dinăuntru din pricina postului.

— Nu te mai frămînta, zice Iechel, e primul tău post, şi poate cel din urmă ! La şcoala de gimnastică a voastră n-ai să mai posteşti... De ziua asta ai să înveţi a mîncea slănină... prostii despre cer şi pămînt.

Toţi care stau pe lîngă Țalic — pe locul unde a şezut treizeci de ani bunicul — nu părăsesc o clipă sinagoga, nu-şi îmbibă batistele în amoniac, nu miros tabac sau gutui. Ei se canonesc ca să le fie postul bine primit şi să-l îmbune pe Cel-de-sus.

Totuşi, pe la chindii, înainte de rugăciune (despre care se zice că-i cheia care deschide porţile cereşti ferecate), Buiumaş părăseşte sinagoga ; se duce şi dînsul să se plimbe. Țipra deschide fereastra şi-l cheamă, nu de alta, dar ca să se mîndrească cu dînsul faţă de gospodinele aşezate la aceeaşi masă cu dînsa. Şi ca ele să ştie de ce se mîndreşte ea, zice :

— Postește, mamă, postește ! Ca să-ți meargă bine la școala de gimnastică. Peste câteva zile te vedem, mamă, chipeș, ca un ofițer !

Baba Clonț lasă deoparte cartea ei pătată de lacrimi de spermanțet și zice, cu un glas ce pare de surcele sparte :

— Lasă-l, nu-l mai alinta atîta, că nu moare dacă nu mănîncă într-o zi ca asta. Să ceară iertare pentru păcatele ce are să le adune de amu înainte...

Cînd Buiumaș se înapoiază printre bărbați, lumînările sînt scăzute, supte de pămîntul din oale și tînișele, glasurile sînt leșinate, stinse, răsună cele din urmă bocete ale femeilor cărturărese, tocmite să facă cetaniile : sînt ca pîlpîirile albastre, cu stropituri, ale lumînărilor.

Iar cînd se aprinde cea dintîi stea, mulțimile pornesc să se reverse spre străzi și se-ndreaptă spre case.

Noaptea se lasă cu belșug peste tîrg, ca într-o podgorie vînată, minunată.

IX

I-a venit rîndul lui Pantil să fie luat la miliție. Casril i-a luat locul în negoțul de vite. A înaintat, de la parlagiu pus să care în spinare jumătate de vacă și cîteodată vițelul întreg, nespintecat, a ajuns și el să-și mute cîmpul în tîrgul vitelor, pe șesul morii, aproape de depozitele de scînduri. N-are de loc, însă, de loc ușurința, sprinteneala lui Pantil. Aduce el în casă același miros acru de sînge încheșat și miros iute de grajd, aceeași golănie zgomotoasă, dar nu-i isteț și iute la treabă ca Pantil. Pantil lăsa în prag năravurile urite : prieteșugurile ce le legase în lumea ghetelor și a cirezilor de vite cu negustorii de ceapă și praz și cațapi... De felul său, Țalic este sfielnic și blajin. Deprinderile meșteșugului, jocul d-a v-ați ascunselea cu fel de fel de perceptor, de gulerăți de cei ce umblă cu pîre și trebuie să te ferești l-au făcut și mai sfielnic.

— Toată tinerețea te-ai ascuns de viață ! îl ocăra Țipra. Și, iată, Casril răstoarnă lumea și de nimica n-are frică. Pantil nu i-a adus în casă niciodată pe mîrșavii lui prieteni. Casril cheamă la masă pe unul desculț, Dumitru Găină, chelbosul, cu trupul noduros, cusut parcă cu noduri de odgoane. Văcarul uriaș cu barba rasă cu coasa, zborșit, cu mustăți pleoștite peste

o gură dințoasă, nu poartă niciodată opinci sau pălărie și nu știe vorbi decît cu vacile sau cu buhaili, adică strigînd. În casă pare un urs furios, scăpat din lanț; între oameni este stingaci. Țipă cu glas de tunet vacilor: „Șapte cuțite și un cuțitoi să intre-n tine, și al șaptelea să te ucidă!” Iar vita, cît de năvălaşă ar fi, se sperie, se face micuță și se îmblînzește... La masă își bagă labele cu gheare negre — ca niște gheare de vultur — în farfurie, plescăie, leorpăie, se îneacă și mestecă parcă ar bate din două lemne. Dumitru Găină nu se poartă niciodată numai singur la masă, ci aduce cu el și un musarfir: un dulău negru, plin de jigodie. Cînd Dumitru Găină trece pragul casei Țiprei, se zguduie temelile, iar pereții de birne subțiri se zgîlție ca niște măsele în lutul și paiele în care sînt băgate. Dulăul îi vestește sosirea prin lătratu-i puternic și prin aceea că-și arată colții. Cît grohăie Dumitru Găină mîncînd și aruncînd priviri de dulău care se teme să nu-i tragă cineva strachina de sub nas, uitîndu-se la Buiumaș, care-și face lecția, dulăul mîrîie, se suie pe genunchii văcarului, cerînd de mîncare. Cînd văcarul nu-l cîntește cu ciolan, se repede cu colții în divan, mușcă și urlă...

Casril nu găsește nimic de zis de purtarea lui Dumitru Găină, care, după ce înfulecă și înfulecă și ar înghiți boul cu piele cu tot, apoi scoate beșica de porc și-și răsucesce o țigară groasă cît degetul mare de la picior și îneacă în fum și duhoare acră, iute, toată casa.

Dar nu-i numai Dumitru Găină. Casril aduce și pe alții. Între ei, pe unul Ioilik Guzan, deșelat și cepeleag. Cînd Ioilik intră în casă, pare că năvălesc ratele lumii întregi, atît de limbut este. Tustrei — Găină, Ioilik și Casril — se așază la masă, se îndoapă cu tot ce li s-a pus pe masă. De bună seamă și scîndurile le-ar roade dacă le-ar pune pe masă Țipra. Aceeși

labă uriașă cu care se scarpină, Ioilik o bagă în fărî-
rie ; își umple gura, se îndoapă de se îneacă. Găină
își scarpină din cînd în cînd creșteștul și-si scutură
pletele, iar Casril nu se lasă mai prejos ca purtări : ce
a pus pe masă Țipra el socoate că-i doar mizilic. Mai
scotocește. De obicei nu se găsește decît un căuș de
făină și o ceapă ! Fierbe repede o măliguță și le
astupă gura și cu asta... De săturat nu se prea satură
ei, dar nu mai e nimic în casă, au stins tot ; ies tustrei
pe uliță, unde așteaptă vitele care pasc iarba pe mar-
ginea șanțurilor. Dumitru Găină învîrte pe sus bita,
strigă de se aude pînă la cealaltă barieră. Ioilik țipă
și el cu glasul lui răgușit, iar Casril îi muștră că-s fără
„coraj” și fără inimă.

— Ca miștele miaunați !... Cum vreți să vă asculte
animala ?

Scoate dînsul un răget de îngheață nutrețul în apa
cu care a fost adăpată vita.

În urma lor, Țipra blestemă. Țalic se uită ca la fiare
fioaroase, cărora nu trebuie să le stai în cale. Buiumaș
este mulțumit că pleacă, se face liniște, și el își poate
face lecțiile.

Durerea Țiprei este că mijlociul, Casril, nu leagă
prietenie decît numai cu golani răpănoși și se ține și
de femei ; ceea ce nu s-a pomenit în neamul lor de
cînd s-au apucat, din tată în fiu. Ițe, de pildă, s-a îndră-
gostit de o fată. Părinții fetei au un bordeiaș sub
dealul ce dă în ulița spitalului. În fiecare sîmbătă Ițe
se plimba cu Șeiva pe toloacă, se duceau la gară să
privească la sosirea și plecarea trenurilor, se înfun-
dau la cimitirul vechi sau nou, unde stăteau la tai-
fas pe morminte, cuminte, gospodărește. Și nu cute-
zau să puie mîna unul pe altul. Nu era fată de nasul
lui Ițe cel mare. Cu cine să te încuscrești ? N-avea
socrul spete să te sprijini la o nevoie. Țipra îl ame-
nința că-i sfîșie cravata de-l mai prinde cu golașa.

Înainte de a-l țiri aceea în sărăcie, are să-l tragă ea pe toate ulițele țirgului. Și Ițe s-a astîmpărat. Pantil a vorbit și dînsul cu fata unui stoler, de pe ulița negustorilor. I-a cumpărat cercei semănînd cu luna crai-nou, un evantaliu cu flori. Țipra avea un fel de a-și bate joc de astea ; „Joacă o dragoste”. Și l-a degustat de fată tot zugrăvindu-i-o ca pe un butoiăș vopsit cu roșu pe deasupra, umplut cu ulei de candelă, ba ca pe o buruiană care cată arac pe ce să se agațe...

Spre deosebire de frații mai mari, Casril n-ascultă de Țipra. Dar ea n-are nici de cine să-l deguste, fiindcă nu se ține de o singură fată. Slujnice, țărănci, fete mari, văduve de mahala, nu alege. Îi joacă ochii după fuste, și lor, vorba Țiprei, „li se scurg ochii după mîndrețea de flăcău”. Se aprinde el la față cînd vede fustă, ciulește urechea cînd aude călcătură de muiere, dar noaptea îl pîndesc femeile și de acasă îl iau. Pui-țele la dînsul trag toate.

Are însă inimă de aur Casril : pe cheltuiala lui se ține casa, el trimite bani lui Ițe și Pantil ca să aibă cu ce-și cumpăra o pîine la cantina regimentului, el a înzestrat-o pe verișoară-sa Dina șchioapa (cînd a fost să se mărite cu văduvoiul bătrîn, zănaticul care s-a spînzurat) ; el a plătit meșterului pietrar piatra pe mormîntul mătuși-si Șifra, care s-a stins în iarnă ; el îl mai ajută pe Ioisip cojocarul, care a orbit. Nici pe baba Clonț n-o uită. Lui Buiumaș îi aduce mereu cîte o carte. De aceea Țipra îl ocărăște mai mult în șagă. Și cînd nu-i de față, zice : „Decît un bătrîn netot cu barbă, mai bine un Casril fără barbă, așa cum se ține el, de toate fustele”.

Și Țalic, care nu glumește și nu-i îngăduitor cu ce-i păcat, adaugă ca un ecou :

— Saltă și te-nveselește, băiete, cît ești tînăr !

Buiumaş „învaţă bine”. Aşa se laudă Țipra când n-o aude dînsul. Aşa s-aude prin tîrg. Şi se cam înghesuie negustorii să vie un ceas pe seară, să supravegheze învăţătura odraslelor lor. În sinea ei Țipra-i mîndră : parcă l-a întrecut mezinul şi pe Iţe, întii născutul... Dar... Parcă ți-e frică să te bucuri, să nu se răstoarne donița de lapte tocmai după ce ai mulș vaca.

Dis-de-dimineață, de cum se scoală, Buiumaş repetă lecțiile, se roagă, își pregătește ibricul cu cafea cu lapte și pleacă de acasă înainte de a se scula părinții. Uniforma totuși îl însingurează de cei cu care era mai apropiat. S-ar zice că-i mîndru, dar el e ascuns, frămîntat tare. Țipra, că-i mamă, îl simte : parcă s-ar rupe de neamuri, parcă se petrece ceva cu copilul... Cînd intră în mahala, îmbrăcat în uniformă, rîd unii vecini și zic că se fudulește, dar în sinea lor¹ îl pizmuiesc. Între ei și Buiumaş s-a înălțat nu știu ce zid nevăzut...

Cum se arată în colțul uliței, Țipra zice către Țalic :

— Plutește el cu bărcuța lui... dar să-l ajute Cel-de-sus s-ajungă unde trebuie... Noi nu știm să-l îndrumăm, că nici pe noi nu ne-a îndrumat nimeni...

Zilele de școală sînt amețitoare. Economul stavrofor, profesorul de religie, stăpînește puzderia de copii cu statura-i uriașă. S-ar zice, după felul cum explică lecția, că nu-i învață pe băieți, ci că-i șoptește lui Dumnezeu la ureche. Profesorul de matematică e surd, nu cunoaște pe nici un elev : de aceea cei leneși plătesc pe cei silitori să iasă la lecție în locul lor. Cel de zoologie, spîn, cu favoriți, poartă redingotă, cămăși scrobite de Iordache Măntu și aprinde mințile băieților citindu-le despre viața cizmarului Tom Edwards, *Coliba lui moș Toma*². Profesorul de caligrafie și

¹ În textul de bază, greșit : *lui*.

² Opera scriitoarei americane *Harriet Beecher-Stowe* (1812—1896).

desen este un țigănuș mititel, cu glasul subțire de ied, și pune note mari băieților voinici, să nu-l prindă cumva noaptea și să-i tragă o sfântă de bătaie. Profesorul de gimnastică se poartă cu haine de culoarea cafelei cu lapte, cu gambetă de aceeași culoare, are nasul vinăt deasupra mustăților răsucite în zilele când e senin ; în cele când e tulburat, nasul e roșu și arată recunoștință pentru băutura ce i s-a dat. Profesorul de gimnastică pune note mari numai fiilor de circiumar. La ora lui povestește cum s-a urcat în Turnul Eiffel, de unde, sărind, a ajuns în America și s-a tocmnit pompier, de a stins focul cu apa trasă din Ocean pe un furtun făcut din maț de balenă. Mai povestește că, izbucnind războiul de la 77, s-a întors din America în țară, a pus căciula de călăraș și a trecut Dunărea. Odată, plecând cu sania spre Plevna, s-a rupt buza calului și a cusut-o cu sula... Ora de gimnastică e oră de adevărată petrecere ; rîd băieții zburdînd printre aparatele de gimnastică ; nici nu le pasă de profesor. Cîteodată el se minie, bate cu pumnul în masă și tipă :

— La mine mîța nu mănîncă oțet !...

Amenință cu notă rea la conduită întreaga clasă. Alege din ochi pe unul (un veșnic țap ispășitor), băiatul celui care ține feredeu, îi plesnește cîte o pereche de palme, îl dă afară și strigă în urma lui :

— Aizic, ia-ți cărțile și du-te acasă ! Să vii cu tat-tău...

În orele de clasă Buiumaș șade închircit în bancă, pîndind parcă pe vrăjmașul nevăzut care vrea să-l răpuie. La ora de gimnastică, mai virtos ca la toate celelalte ore, se simte asemeni puiului golaș, abia ieșit din găoace, și caută un loc unde să-și ascundă fiorul și goliciunea. Pe coardă nu poate juca ; pentru paralele n-are mușchi la brațe ; peste capră nu știe sări. Mișcărilor leneșe, nedibace stîrnesc risetele colegilor,

rîsul scîrîit al profesorului, care se bate pe genunchi, măcăie ca un răţoi răguşit şi zice :

— Tu eşti în stare să faci treizeci de gimnazii de rîs ! Ce m-aş face dacă ar veni un inspector ?

Buiumaş s-a apropiat totuşi de profesorul de gimnastică mai mult decît de ceilalţi. Asta din întîmplare. Într-o seară se întorcea de la o lecţie. L-a întîlnit pe profesor, care tocmai ieşea dintr-o cîrciumă. L-a oprit, l-a luat să-l ducă acasă. De atunci se întîlnesc mai în fiecare seară, colindă cîrciumile, bea ici un pahar, dincolo altul, şi apoi îl duce pînă în pragul casei pe profesor. Pentru asta maestrul de gimnastică îi rămîne recunoscător şi-i pune notă bună, fără a-l mai sili să se caţere...

Trece anul de gimnaziu. Ceasurile au devenit obişnuinţă, cărţile citite în afară de şcoală, altă obişnuinţă.

Buiumaş trece parcă dintr-un fel de vis în altul. Acasă nu pricepe nimeni de ce-şi pierde timpul cu o învăţătură ce nu foloseşte la nimic ! Ţalic este cu desăvîrşire nepăsător. O singură grijă are : să împlinească Buiumaş 13 ani, să-i predea sacul cu păcate, iar dînsul să scape de răspundere, ici şi pe cealaltă lume. Iar Ţipra, care nu se poate mîndri cu negustoria lui Casril, care-i mîrşavă, după părerea ei („negustorie de baligă”, cum zice în sinea ei), nu poate suferi nici învăţătura lui Buiumaş : a rupt copilul de inima ei.

— Ce ne-a fost dat nouă, Ţalic ? Gard n-am pus între Simcă turtarul şi noi, gard n-am pus între grădina noastră şi Zindel-Bandit, şi între copilu nostru mezin şi noi, învăţătura asta de gimnastică pune un zid...

Gimnaziul a pus fără îndoială un fel de stavilă între dînsul şi părinţii săi.

Pentru Buiumaş zilele sînt împovărătoare. Cade seara de trudă şi somn după întrecerea de toată ziua cu băieţii mai iscuşiţi, mai isteţi, mai bine hrăniţi şi mai îndemînatici, mai cu putere şi mai mîntoşi decît dînsul. De mîncare — el nu spune — dar de găsit nu prea găseşte întotdeauna acasă. Mai cu seamă în zilele cînd Casril este dus în jos cu vitele, atunci şi coaja de pîine şi sfertul de „ţubulcă”, ceapă vinătă lipsesc. Nu-i vine să mănince mereu ceapă, ca să nu se ferească la şcoală colegii de dînsul, că-s răutăcioşi şi băgători de seamă. Care fac ei pe deşteptii, au fost la doctor şi i-a trimis la băi să bea zeamă de ceapă crudă şi sacîz de usturoi. Cîştigurile lui Buiumaş de pe urma lecţiilor sînt înghiţite de nevoile casei. Nici n-ajunge să se bucure de banul cîştigat. Cum îl ia, jap! a şi pus mîna Țipra. Parcă era mai duioasă cu dînsul cît era mai mic. Atunci îi întindea pe ascuns un gologan. Îi ocăra pe cei mai răsăriţi, pe el îl alinta. Acum timpurile s-au înăsprit. Bătrîneţea sugerează puterile lui Țalic, îi sugerează şi ei puterile. Cînd se vede cîteodată în oglindă, se sperie de palid ce-i. În loc să se înalţe, parcă ar descreşte. Uniforma curge de pe dînsul. Țipra se uită cîteodată cu milă la dînsul şi-l muştră, să mai lase naibii cartea, că-l sugerează ca un paing din cei mai răi. Izbucnirile de înduioşare sînt grabnic uitate. Neconţinut e privit cu duşmănie. Nu mai ştie cum să-i mulţumească : oricum s-ar purta, nu le poate stinge focul din suflet. Numai cînd vin cei care au de trimis scrisori la rudele din străinătate şi-l aşteaptă pînă vine acasă, Țipra îl primeşte cu mai multă bunăvoinţă, oarecum ca pe un musafir... Ca să le dea a înţelege străinilor că trebuie să-l cinstească, că şi ea, ca mamă, îl cinsieşte.

Atunci el adaugă cîte ceva la cîştigurile imputinate ale lui Țalic, şi bucuria i-o plăteşte cu cîteva vorbe bune.

Sfârșitul anului dintîi se apropie. Gimnaziul și-a întezit marșurile, în frunte cu muzica militară. Voievozii zugrăviți în cotloanele din sala cea mare a gimnaziului au fost restaurați. Corul face repetiții dimineața și după amiază. Pe lîngă profesorul de gimnastică, este adus ca ajutor comandantul pompierilor. Profesorul de gimnastică învață pe băieți să umble după marșul lui Garibaldi, iar comandantul pompierilor, îmbrăcat în pantaloni scurți, cu ciorapi lungi și cu genunchii goi, cu pălărie mare pe cap, ca cercetașii copii, comandă marșurile. Se fac fel de fel de pregătiri. Pentru ce, nu se spune. Și de nicăieri nu răsuflă nimic. Cu toate că turbă de curiozitate și ar da orice numai să știe pentru ce paradă se pregătește gimnaziul. Ca în preajma unei furtuni, domnește mare neliniște. Directorul e mai neastîmpărat, mai năselnic cu elevii și, ca să-i facă pe plac, și ceilalți profesori îi sîcîie pe elevi și-s mai aspri ca de obicei.

Într-o după-amiază cade în inspecție, pe neprevăzute, ministrul de instrucție : bărbat uscățiv, cu mustață roșcovană și ochelari de miop. Se pornește o furtună printre profesori, parcă s-ar fi băgat un cîine într-un cîrd de gîște. Se află în treabă pe sala lucioasă pe care lunecă, trec din clasă în clasă, amenință cu ceva mai grozav ca potopul și pe urmă își caută zăpăciți pălăria, bastonul sau tabachera.

Băieții își curăță ghetele cu cîte o batistă, unghiile cu lamă de briceag. Ministrul nimerește în clasa a II-a, la ora de germană. Elevii sînt dezamăgiți. Piscul muntelui școlii, cel pe care-l închipuiau ei mai măreț decît e Ceahlăul, Parîngul, Omul sau Caraimanul, pare vlăguit. Poartă o mustață roșcovană și ochelari ; fumează, are un mers de funcționar de primărie, iar vorba de capră behăită. Și în fața lui să tremure toate școlile din țară ? Îl privesc cu nedumerire și nu pricep cum un om fără barbă, un băiețandru miop, firav, despre

care s-ar zice că-i mereu gutunărit, poate speria mii și mii de profesori, părinți și elevi !...

Tovarășul de bancă al lui Buiumaș îi șoptește chiar:

— Vezi, n-are dungă la pantaloni ! Ia la sigur notă rea la forma exterioară ! Nu-i mai dă voie cel mai mare decît dînsul, și nici directorul nu-l mai primește.

Ministrul nu s-a suit la catedră, cum se așteptau. A venit pînă în mijlocul clasei ; se așază în bancă, lîngă un elev, la întîmplare. Profesorul se uită la dînsul. Își scarpină bărbuța. Pune întrebări. La întrebarea : care sînt punctele cardinale în nemțește ? n-a răspuns decît unul singur. Întrebat cum îl cheamă, băiatul și-a dat numele. Ministrul zise în treacăt :

— A, matale ești ebru !... Ebreii știu bine nemțește !

Vorba lui s-a răspîndit în toată școala, în tot tîrgul, dar nimeni n-a găsit ce înțeles are : a vrut să blesteme, ca Bileam, sau să laude ?

Altceva, nimic. Se mirau numai cei ce vorbeau că ministrul cel mai mare peste școli e atît de pustiu de gînduri... Și ziceau : „Ei, bietu Duca-i tînăr... Nu seamănă cu Gh. Lazăr.”

După cîteva zile se răspîndește vestea cea mai mare, aproape de necrezut. Vine regina Maria. Împarte ajutoare. A mai trecut prin cîteva orașe din Moldova... Marșurile s-au înmulțit și mai mult. Exercițiile de defilare sînt mai dese, de-a dreptul chinuitoare. O modă : copiii să nu răsufle cînd defilează, țepeni să se ție. Și asta nu pe distanțe mici, ci mari. Că nu se știe unde are să primească regina defilarea ! O atmosferă aspră, apăsătoare, de cazarmă. Profesoriilor le sare țîfna din te miri ce și se vinează greșeala cu tot dinadînsul. Băieții de țăran au gazde pe la mahala. Cît de departe locuiesc, în cine știe ce cotlon, se pomenesc cu directorul, pe înnoptate, că-i suduie dacă-i găsește culcați, sau îi ocărăște dacă-i găsește

treji. Nu știu copiii cum să se mai poarte ; fiindcă profesorii nu știu ce vînt o aduce pe regină. Cei mai neastîmpărați sînt dați afară ; părinții — chemați la școală. Cînd se întinde frontul în curtea gimnaziului, profesorii își trec palma netedă peste creșetele tunse, ca peste un gard de lemn-cînesc ; pipăie nasturii de alamă strălucitori, se uită la luciul ghetelor și pină în cele din urmă nimic nu-i mulțumește. Trebuie să fie mai altfel, mai de sărbătoare, mai de paradă. Exercițiile de defilare se fac pe șesul Pîrîului-Întors din dosul cimitirului. Dacă un cap nu înțepenește cumva la comandă, dacă privirea nu se împlintă în ochii reci ai comandantului de pompieri, dacă un pas greșit îi face pe alții să greșească pasul apoi, întreaga școală e pedepsită să se întoarcă la punctul de pornire, să repete la nesfîrșit marșul *Gata oricînd, tot înainte !*

Fiind cel mai scund, Buiumaș rămîne la urmă. Coada cozii. Mereu se întîmplă că rămîne stingher. Nu se potrivesc alți patru prichindei cu dînsul, cu care să facă o patrulă.

— Măi, ție ar trebui să-ți punem o piele de ciîne și să te facem ciîne sanitar ! glumește pompierul.

În clasă, la adăpost, și mai ales la teză, are curaj. Pe cîmp, în mijlocul priveliștii largi, nu mai triumfează, ca la ora economului stavrofor (dovedind cum a fost Isus cuvîntul lui Dumnezeu întruchipat, fiindcă Avraam și-a jertfit pe Isaac, și Iosef a fost vîndut de frații săi !) ; pe cîmp se simte nemîncat, pus ca în scutece în hainele de șiac, fîstîcit, greșind pasul, iar comandantul de pompieri îl strigă mereu :

— Tu, prichindelul din coadă, schimbă pasul ! Așa, stîngul... Nu dreptul, stîngul am zis ! N-ai urechi ?

Într-o zi se înfurie directorul. Îl batjocorește în fața întregului front. Și, de minie, îi trage o palmă. După ce-i plesnește palma, de-i roșește obrazul asemeni racului fiert, îl mustră că n-are uniforma reglementară,

batistă cu ce-și șterge nasul n-are, că poartă pantalonii trași peste ciubote. Cu cît îl doare pe Buiumaș mai virtos falca, cu cît îl ustură mai cumplit rușinea, cu atît mai pornit e directorul.

— Ia să mi-l scrii pe dezmățatul ăsta pe listă... De oghide d-astea netrebnice n-avem nevoie la defilare.

Buiumaș se întoarce acasă amărit. Se simte nimic. Nu mai dă pe la meditații. Pînă atunci și-a putut îngădui, cît de sărăcuț, de prichindel era, să aibă oarecare mîndrie. Se știe că-i bun la învățătură. În asta-i stă tăria. Părinții celor leneși îl tocmesc mai mult crezînd că odraslele lor au să se umple de la el de boala de a învăța bine decît fiindcă au mare încredere în marea-i înțelepciune. Acum simte ca și cum l-ar fi uns cu catran și l-ar purta gol pe uliți...

Ce să știe cei de acasă? Îl așteaptă cu nerăbdare cei care îl știu pe cel de scrie răvașe vorbitoare și ține locul lui Ite cel mare. O bătrînă se plînge Țiprei că moșneagul ei mereu lasă udul, că musai să afle și fiică-sa de la Calcutta. Teivel, peștorul, ascultă, o sfătuiește să-i dea ceai de coada-șoricelului. Alții, cunoscuți sau necunoscuți, își așteaptă rîndul: fiecare are un răvaș, o jalbă, o cartă poștală de scris.

Buiumaș este umilit. Nu poate uita ce a suferit la școală. Cei care îl așteaptă, neștiind de nimic, îi surîd și au și chef de glume.

— Mă doare capul, mamă! se plînge dînsul înainte de a trece pragul ușii (își închipuie că astfel are să-și alunge mușteriii).

Țipra se face că n-aude. Nici vorbă de cei ce-l așteaptă! De ce mai învață la școala de gimnastică și nu-i în stare să dovedească a scrie cîteva răvașe? Neavînd încotro, se lasă amețit de vorbăria băbuței. Scrie cu vorbele ei, fără a-i înfrumuseța gîndul, fără a ascunde ceva din boala moșneagului. Citindu-i ce a

scris, băbuța își ridică una din fuste, scoate un ban, plătește.

— Ce-ți dau ție să-mi întorcă Cel-de-sus înapoi cu dobîndă ! zice înainte de a da banul din mîină.

— Ai vrea și dobîndă la dobîndă ? glumește Teivel.

— De ce nu ? Mare lucru la el, care are atîta aur cît noi nici nu putem visa, să-mi trimeată noaptea într-o tărăboanță ?

Plecă binecuvîntînd pîntecul care a zămislit copil isteț și scriitor bun de răvașe.

Teivel însă avea poftă să strice o logodnă. O încheiase un altul, și asta l-a scos din sările. Cere lui Buiumaș să scrie răvaș părinților logodnicei că „gine-rașul” a fost mușteriu care a făcut de rîs pe toți pețitorii din toate orăselele Moldovei : c-a fost plimbat de la Iași la Tecuci, de la Tecuci la Buhuși, de la Buhuși la Dorohoi, de la Dorohoi pînă la Pitești, unde s-a rătăcit un mărchitan¹ din Sulița și a luat o arvună pe care nici pînă acum n-a dat-o înapoi. Ține să le împlînte măcar o țeapă în inimă, cum că ginerele-i bețiv, cartofoi, muieratic. Pe deasupra — dacă vor să știe adevărul adevărat — a luat arvună nu numai mărchitanului din Sulița, ci și la cîteva orfane care cîștigaseră la loterie, iar după ce le-a mîncat arvuna, a rupt logodna și s-a făcut nevăzut.

La urmă de tot rămîne Moișă Lungu ; a așteptat să plece toți : să nu mai rămînă nimeni.

Ori de cîte ori Țipra l-a tot îndemnat : „ E rîndul dumitale, c-ai venit înainte și înaintea tuturor, hai spune, ce scrisoare vrei să-ți scrie ? ” Moișă s-a tot codit și a tot dat bir cu fugiții.

— Așa mi-a fost, se vede, mie scris : tot la urmă și la urmă să stau. Alții să mi-o ia înainte... Ce-am fost și ce-am ajuns ? Eu, Țiprinu mămuică, la țintirim stau

¹ *Marchitan* — negustor ambulant.

la poartă, la școală, ascuns pe după ușă, în târg, pe la ușile oamenilor, pe din afară se cheamă, și întind mîna.

Nu este totuși Moişă calic din cei răbdători și tăcuți. El nu cere pomană, ci pretinde să i se dea, că i se cuvine mai mult ca oricui.

După ce au plecat toți acei ce au avut de scris cuiva și nu mai rămîn decît cei ai Țiprei, Moişă mai pune atunci o întrebare lui Buiumaș :

— Înainte de a încheia afacerea cu mine, să-mi spui ceva secret. Tu ești de cei în uniformă și musai că știi ! Că la voi se aude și se știe tot... Vine sau nu vine Maria ceea mare ?

Răspunde Țalic în locul mezinului :

— De unde Maria ceea mare ?... Asta cade tocmai cînd se coc perjele... Mai este pînă atunci.

— Țalic, vorbești ce nu trebuie. Maria asta nu cade. Maria asta se scrie. Dacă vrei să știi, s-a și suit... S-a suit pe tron.

— De cînd ai scos că Maria s-a suit pe tron ?...

— Apăi nu Maria, sfînta din călindar, plescăie Moişă și clipește lung, lung și mult din ochisorii săi mici, pe Maria aceea nici în vis n-aș vrea s-o văd, eu întreb de Maria care poartă coroană...

— Ce ai tu cu Maria care poartă coroană ?

— Eu ? Nimic. Dar ea are ce are cu noi. Trăiți pe altă lume. N-ați auzit ? Colindă tîrgurile și împarte comoara pe care a moștenit-o de la moșu-său bătrînu, care a închis ochii toamna trecută și le-a lăsat lor avere mare și tronul...

— Dintr-al ei dă ?... întreabă Țalic. Nu dau aștia nici din al lor, nici din ce-au moștenit.

— Și, la urma urmelor, dacă ai ceva cu Maria, ce-l amesteci pe Buiumaș al meu ? se burzuluiește Țipra.

— Dau nu dau, dintr-al lor sau al altora, mie, zice Moişă Lungu către Buiumaș, mie să-mi faci o jalbă

către regina Maria. Să-i scrii că a venit timpul să-mi îndulcească bătrînețile. Că și eu am să-i dau băietul la armată când a veni timpul. Așa merge treaba în viața asta.

— Mi-e frică să nu-mi cunoască la școală scrisul și să mă dea afară ! zice cu glas subțirel Buiumaș.

Țipra și Țalic găsesc că băiatul are dreptate, are dreptul să se teamă. Cine știe ce nenorocire mai poate aduce calicul pe capul lor ?

Moișă nu se lăsă păgubaș :

— Să se strimbe gura celui ce a deschide-o ca să mărturisească cine a scris jalba ! se jură dînsul.

→ Pentru ce crește copilul ? îi explică Țipra. Să-ți salte inima de bucurie cînd el ajunge la strachina cu piroști. Și cum să salte dacă vrei să-l nenorocești ca să ajungă a întinde mina ca dumneata... Vrei să-mi nenorocești mezinul ? Regina nu coboară la vale, la noi, ca să dea. Noi putem ține o regină dar ea pe noi, nu !

Țalic stăruie, că se înfricoșează gîndindu-se să nu cadă cine știe ce năpastă pe capul lor.

Dar Moișă se roagă, plînge, blestemă, amenință, o întoarce pe o parte și pe alta, măgulește și binecuvîntează și făgăduiește că numai pentru ei are să se roage, apoi zice că are să se judece cu ei pe cealaltă lume :

— Pe mine Dumnezeu m-a trimis, cel de sus, la băiatul tău, și dacă tu-mi stai mie împotrivă, care sînt omul Celui-de-sus, liniște pe cea lume nu mai ai... Să știu că ies din mormînt să mîn cîrdul de giște la miezul nopții, cum face hahamul de pe șes, să știu că apasă mii de blesteme aspura mea, și tot nu te las !

Înspăimîntată de ameninţările de blesteme, de gura lui spurcată, cu strîngere de inimă, Țipra îi îngăduie lui Buiumaş să scrie jalba.

În vederea sosirii reginei, gimnaziul a fost prefăcut într-un fel de palat de cleştar. Grădina este numai flori, şi copacii, tunşi cu figuri, parcă de cei mai iscusiţi bărbieri, au coroanele ce seamănă cu capete de oameni văzute de la ceafă ; ferestrele par de cleştar. Nu încapе îndoială ; fiecare elev a frecat cu apă şi nisip şi apoi cu glaspapir partea lui de pupitru, după care a dat-o cu bradolină, аşa cum a poruncit directorul spanchiu ; în sălile cu ciment te poţi oglindi, şi fiecare ferestruică este oglindă expusă la soare. Uliţa cea mare este acoperită cu nisip, cu prundiş ; tribune, arcuri de triumf au crescut ca din pământ în piaţa catedralei şi a primăriei ; de gîtul bustului lui Kogălniceanu s-a încolăcit o coroană de frunze de stejar. Casele de pe uliţa mare sînt văruite, să vadă şi regina ce curaţi sînt oamenii din tîrg, în ce belsug trăiesc sub slăvita ei domnie.

Buiumaş este chemat la cancelarie de director : îi interzic să se arate la defilare.

— Să nu te vadă nimeni înaintea ochilor la vizita reginei, să te ascunză ai tăi undeva într-o groapă de cîrţiţe... Ai auzit ?

Îl doare, dar nu plînge... (N-are batistă ca să-şi şteargă lacrimile, dacă ar trebui, faţă de director.) Cînd îl întreabă colegii de ce l-a chemat directorul, minte ; zice că i-a cerut chitanţa de plata taxei pe trimestrul trei.

Soseşte şi ziua cînd trebuie să vie regina. Se scot steagurile, să fie veselie, şi pentru orice întîmplare

să fie pregătită lumea să strige : „Trăiți !” și să presare flori în calea reginei. Dar se pornește dimineată, aproape de sosirea trenului, o ploaie. Nisipul și prundișul este cărat de șuvoaie repezi, varul de pe case este spălat, pomii tunși se apleacă ca și cum ar vrea să ingenucheze, iar curtea gimnaziului se umple de puhoaie galbene.

Buiumaș nu se poate ține și pornește de dimineată spre școală. Împotriva poruncii directorului. Are de ales : să nu afle poate cei de acasă ce rușine a pățit, și pedeapsa ce o primi. Ulițele ude, steagurile culcate filfiie veștede. Cîte un strigăt îndepărtat, șters, ca ieșit din fund de fîntină, se aude prin ploaie. Ajunge în fața gimnaziului. Toate clasele sînt adunate în sala de gimnastică. Echipete de cercetași, cu pălăriile mari de păr de cămilă, cu pantalonii scurți și ambulanțe mici, trase de ciini — adunate pe sub arțari. S-a întins frontul. Profesorul de gimnastică se oprește în fața lui Buiumaș, îi face cu ochiul, prietenește, strengărește, dîndu-i a înțelege că-i mai bine s-o steargă. De astă dată colegii nu mai rid. Prea toarnă o ploaie de saramură, rece, biciuită de un vînt tomonic, ca să le mai ardă de defilare ! Mulți ar dori să-i plesnească și pe ei norocul lui Buiumaș. Dar au uniforme noi, șepci cu cozeroace de lac, pelerine negre cu guler de catifea și sînt „tari la gimnastică și la marșuri”... Buiumaș șterge putina înainte de a-l zări spanchiul. Rîde în sine însuși gîndind : „Toate le-au potrivit, numai soarelui nu i-au putut porunci să iasă dintre nori”.

Buiumaș nu se întoarce acasă. Se bagă prin mulțimea, ce așteaptă rînduită pe trotuare, alcătuită din oamenii de la mahala, pe jumătate tîrgoveți, pe jumătate săteni. Un ceas de așteptare. Și parcă trec nopți și zile. Ploaia-i cu hachițe : cînd suspină lin, cînd spumegă turbată. S-ar zice că norii au hotărît

cu tot dinadinsul să se împotrivească poliției. După ce-l moaie ploaia pînă la piele, răsună țigdalele. O dată cu șuierul pățimaș, neînterupt al sergenților de stradă, norii plesnesc și se rup cataractele cerului. Fiecare poală de nor negru este un poloboc vărsat de sus, de la mare înălțime. Tocmai atunci intră în goană trenul cu regina. Se cunoaște drumul ei ; căci sergenții de stradă nu șuieră numai, ci slujesc și ca telefon fără fir : din om în om transmit ce se petrece. Prefectura, poliția, primăria, armata au pregătit pavozarea, potrivit ca pîlcuri-pîlcuri de femei să stea la toate răspîntiile, să întîmpine automobilul reginei și să-i arunce în cale crini albi, crini-regali (crini aduși cu vagonul din țara de jos, și ținuți în ciubere cu apă timp de o săptămînă). Și nu doar atita oste-neală și-au dat autoritățile. Din cei ce n-au visat să poarte în viața lor uniformă au făcut sergenții de stradă. Cu o săptămînă înainte, toți măturătorii de stradă, toți odagiii de la tribunal, mahalagiii tocmiți cu ziua au fost îmbrăcați ca sergenți de stradă și supuși unei severe instrucții. Iar în ziua sosirii au fost postați la toate răspîntiile. Măcar și pe ulițele cele mai dosnice ale mahalalelor.

Cei de pe peronul gării trimit ștafete să vestească pe cei de pe ulița gării :

— A coborît din tren regina cu suita... Pe peron îi iese înainte cu flori coana lu prefectu... Apoi sînt coborîte cupelele și mașinile...

Pînă în Crivina, mahalaua de peste drum de cazarmă, pînă în Ghețăloaia, mahalaua cu biserica nemțească, pînă pe șesul Călăncenilor, pe unde curge Jijia, se aude din om în om ce face și ce dregge regina și suita ei. Dacă s-au adunat norii, au zis cei mai mulți că are să fie ploaie de vară, să ție preț de un ceas, două. Miroase lemnul pomilor, frunza verde — vine mereu alt val de miresme grele. Se aude : auto-

mobilele au și pornit spre oraș. Suie dealul spre primărie. Defilare. Cucoanele din suita reginei fac semne, defilează elevii școalelor, cercetașii, armata. Automobilele se înapoiază în gară. Lumea mai află că regina, curtenii ei iau masa de prânz în vagonul lor. Se știe și ce mănâncă : icre de știucă, roșii și negre, sardele, raci, unt, cornuri, pe urmă ciuperci care înoată în smântină și miroase a piper... Apoi se încurcă lucrurile... Iată, unul zice că s-a adus friptură de clapon, altul, de curcan, un al treilea, de cocostîrc... Și sticle cu felurite vinuri. Cît e de femeie, se aude că regina bea zdravăn, nu se încurcă de loc... Dinspre gară se aud, ca răbufniri de tunet, uralele. Școlile primare, gimnaziul, fetele de la școala profesională al fost înșirate pe trotuarul catedralei, primăriei, al Băncii Naționale. Uralele cresc. Deodată, prin mijlocul mulțimii trece, parcă zburînd, un convoi de mașini. Într-una, cea mai frumoasă, șade o boieriță care face semne cu mîna, rîde, arată dinții. În alt automobil șed doamne cu mantale de ploaie pe ele, în alta generalii, apoi vin mașini pline cu ofițeri în uniforme de paradă, cu fireturi, și, în sfîrșit, niște trăsuri cu polițaiul, prefectul și primarele. Automobilul cel mai frumos sună dintr-o trîmbiță plăcută : parcă ar fi goarnă de roșiori. Dar unora le amintește de sunetul de trîmbiță al roșiorilor veniți la 907 să înăbușe răzvoltele țărănești. E totuși plăcută trîmbița în ziua asta mohorîță, mai ales că sunetul pare că vine de undeva de unde strălucește, vesel, soarele. Cînd mașina ajunge la răsplîntia unde se răsfire o uliță spre tribunal, una spre prefectură, alta spre poștă, se poticnește : un om s-a aruncat în mijlocul șoselei. Îngenuncheat, își duce la frunte palma mînjită cu noroi, înalță ochii la cucoana din automobil ca spre o stea, îi întinde o jalbă făcută sul și învelită în beșică de bou. Cucoana dă s-o ia. Moişă Lungu — el era ! — o

trage înapoi, nu mai vrea s-o întindă. O rumoare, un zumzet surd trece prin mulțimea adunată. Un ofițer trece, în goană, călare ; alt ofițer, cu eșarfă, aleargă învîrtind sabia, un gardist călare, cu casca în cap, dă vînt calului, și în urma lor, un pîlc de muieri mai tinere și mai vîrstnice, toate cunoscute pleșcărițe și pomanagițe, toate muieri care trag cu urechea să prindă unde e rost de ros un ciolan, de supt un pahar de secărică, un' se dă colivă și colaci, toate muierile care au stat, ca cerșetorii, la poarta bisericii și pe scările primăriei, fuga după automobil, sărind peste băltoace, ținindu-și fustele. Mii de capete se întorc spre locul unde a oprit mașina. Buiumaș încearcă să se strecoare pînă acolo. Îl zărește pe Moişă Lungu. Înțelege : nu a dat jalba prin slujbașii primăriei, cum au făcut toți cei care au cerut ajutoare, ci s-a tologit — coșcogea namilă ! — înaintea automobilului, nu l-a lăsat să treacă, ca să-l vadă crăiasa, cu ochii ei... Spun unii că a pregetat să întindă jalba. I-a făcut semn unde îi e coroana din cap și că de aceea nu-i sigur că ea este regina. A ingenuncheat. Dar nu uită să le aducă aminte pe moldovenește că el este cel mai de seamă cerșetor, că cine-și face pomană cu dînsul își cumpără locul cel mai bun pe cea lume, în poiana raiului ; iar cine nu-l miluiește de-a dreptul la iad se duce.

Cucoana cea bălaie pune mîna pe jalba lunganului, îi face semn — scînteie, ca o stelută, o piatră în inelul de pe degetul ei ! — să se ridice și să aibă răbdare, că nu-l uită.

Automobilul lunecă îndreptîndu-se cu mai mare repeziciune spre prefectură. Muierile cu șalurile în spinare, după mașini, ca niște cîini ce se iau la întrecere cu trenul ce pornește. Nu după mult timp se întoarce automobilul, urmat de alaiul muierilor, vesele fluturînd bani de hîrtie... Ploaia răpăie din ce

în ce mai furioasă. Cît nu răpăie ea, tună uralele, vuiesc muzicile. Mîini ude de ploaie, șepci, pălării se înalță în văzduh. Gardurile vii de oameni se mișcă, ca arbuștii pe întunerice și vînt.

Buiumaș ascultă ce spune unul, altul, se uită cu jînd, cu pizmătăreață furie la colegii ce-au întins front lung pe trotuarul catedralei. Uitîndu-se cu pizmă la colegi, se pomenește cu Moişă Lungu, implîntat în bită alături de dînsul. Inima îi îngheață. Îi este teamă să un fie zărit și bănuir că el ar fi acela care a întocmit jalba calicului. Fuge. Încotro? Nu știe. Dacă n-ar fi plouat, ar ieși pe la rohatcă pe toloacă, dar acum nu știe unde să găsească adăpost. E sfîșiat de gînduri. Acasă nu se poate întoarce, Țipra l-ar muștra pentru netrebnicie: „Cum să nu te arate și pe tine reginei, să spui și tu coala o poezie, să te audă cu urechile ei?...” Între școlari nu poate sta. Acolo unde dă lecții nu se poate arăta.

De aceea o întinde spre piață, unde nădăjduiește să nu întîlnească cunoscuți, să-l întrebe: „Cum se face că un școlar silitor lipsește de la serbare?... Doar nu toate femeile îs regine, nu în fiecare zi poposește în tîrgul nostru o regină.” Dar... pe mese — e drept — sînt întinse mereu marule, morcovi, zarzăre, verze, oale cu smîntînă, brînză de vaci, găini ude. Țărăncile nu știu, ori sînt cu desăvîrșire nepăsătoare de ceea ce se petrece. Puținele gospodine venite după tîrguieli trec printre șiruri de tarabe, sfădindu-se cu precupețele, oprindu-se la cațapi, la pescari. În jurul gheretelor cu carne de porc și carne de vită mișună cîini flămînzi, se încaieră, ca totdeauna, pentru o falcă azvîrlită, pentru un picior de vacă sau de porc. Înghemuit lîngă gheretele bulgarilor, pe sub o streășină, stă de pîndă Avrami Pompier, cu falca legată. Mormăind ca ursul croit de bici. Îl vede pe

Buiumaș trecînd, dă să se repeadă, dar se oprește, recunoaște pe fratele lui Casril...

Și el pune întrebarea :

— Doftore, nu te-a poftit și pe tine la ospăț Maria cea cu coroana în cap?... Geaba se laudă frate-tău că ești la școala de gimnastică! Nu ești în rîndul oamenilor. Dacă te-ai născut în casă de meșteșugar, nu te poftesc boierii la ospățul și la nunta lor...

Prin piață se vorbește despre goana reginei și a curtenilor cu automobilele, că s-a oprit la nevasta meșterului zidar de pe șesul Călăncenilor; el face armata la vînători și a fost trimis la Dunăre. S-a oprit la nevasta cu cinci copii a unui milițian, tocmai lîngă țintirim. Se aude că dă. Ce și cît nu se știa, dar multora le lasă gura apă.

Un moșneag cu ochii roșii lăcrămează.

— De ce plîngi, unchiule, că n-ai văzut-o și mătă-luță pe femeia cea mai mare din țară?... —

— Plîng că nu mai sînt tînăr...

— Și ce-i dacă nu ești tînăr? Doar n-ai fi os de domn să crezi că...

— Dacă eram tînăr, mă înghesuiam și eu, și poate îmi cădea o carboavă de argint, să beau eu ceva mai bun.

Buiumaș coboară dealul pieței — unde se face tocmeala bostanilor, porcilor și bucatelor — spre tăpșanul havuzului. Piața rămîne în urmă, cu mușteriii, cu negustorii uzi, cu miresmele iuți și acre. Se afundă în țigănimie, ca să ajungă acasă tocmai cînd se va isprăvi parada. Trecînd pe lîngă ograda lui Ghitman sacagiul, ogradă ce se învecinează în fund cu șesul țigănimii, se abate pe acolo, să vadă ce se întîmplă. Ograda toată este o băltoacă. Șirul de bordeie înfundate pînă-n gît în zloată este stropit cu glod ud. În fiecare odaie locuiește o familie întreagă, de la patru-cinci pînă la doisprezece oameni. În odaia

cea mai din față, cea dinspre stradă, locuiește Ghitman, sacagiul, proprietarul ; în a doua, un bătrîn cotiugar, în a treia, un hamal la moară și, în sfîrșit, Moişă Lungu, care are nevastă chioară de ochiul drept, fata chioară de ochiul stîng și doi golani zbanghii, desculți, cu mînele și pantalonii veșnic prea scurți. Casa lui Moişă Lungu fiind ceea mai din margine, are numai trei pereți. Peretele ce dă spre fundul ogrăzii s-a năruit. N-a mai fost clădit. Ghitman zice că n-are putere să bage cît bănet ar trebui în bîrne, lut frămîntat cu șomoioage de paie, iar Moişă Lungu zice : „N-are decît să se prăbușe și ceilalți pereți... Eu n-am moștenit pe Rouciul (Rothschild), ca să-i dreg bordeiele lui Ghitman bogătașul !” Casa, neconținut udă, mai este întunecată și de grajdul în care își ține Ghitman iepușoara, și de hambarul închiriat, unde-și țin grînele unii negustori.

S-au făcut mari pregătiri la Moişă Lungu. Fata chioară stă în prag și pîndește, uitîndu-se spre uliță, așteptînd pe cineva. Ochiul sănătos este legat, cel ce curge e slobod să vadă ce se petrece pe lume. Pe cuptor (după cît se vede) este întinsă nevasta lui Moişă Lungu, de asemeni legată la ochiul ei cel sănătos... Ea se tînguie... Dar greșește tînguitul și se bate cu palma pe frunte :

— Ce vacă mai sînt, nici de cerut nu știu ! Și-s doar nevastă de calic, noră de calic și nepoată de calic !

— Taci, mamă, că te-aude cineva. N-ajungi de rîsul și batjocura lumii, dar nu-i mai dă Maria lui tata ce i-a fost făgăduit.

În ogradă sînt întinse punți de scînduri pînă în stradă.

Se aud trompeți. Soldații se întorc la cazarmă. Se vede că parada s-a sfîrșit. Și mulțimea se scurge spre case. Norii s-au subțiat. Parcă s-ar însenina. Vine

Moișă Lungu, sprijinit în bită. Miop cum este, bijbăie înfigînd bățul în pămînt înainte de a face un pas, trece pe lîngă Buiumaș și nu-l recunoaște.

Fata chioară iese într-o întîmpinare a lui tat-său, behăie ca o capră, dar se laudă :

— Am mai turnat trei cofe pe pereți... să fie mai uzi... și am învățat cum să ne facem mai bolnave !

— Bine, bine ! După amiază avem musafiri mari ! răspunde Moișă Lungu, se încovoie și intră în casă. Să fie totul pregătit cum s-a vorbit ascară. Să nu mă dați de sminteală !...

Cînd soarele începe a coborî, o mulțime se adună la gardul de ostrețe al lui Ghitman. Doi sergenți, cu mănuși albe și căști, stau la poartă. Cele două automobile, urmate de altele și de foarte multe trăsuri de casă, se opresc. Însă la a treia casă după a lui Ghitman sacagiul. Cineva a făcut semn de oprire, citind greșit jalba lui Moișă Lungu. Încurcătură. Au nimerit o crîsmă vestită : a unui Froiche grăsunul, acolo unde petrec mahalagii stricați, muieri bețive, înrăite ca scroafele mistrețe. În dreapta crîșmei este un gang întunecat, dincolo de care se întinde un adevărat tîrg, de o neasemuită mîrșăvie. Acolo cad și se zvîrcolesc, cu spume la gură, de ducă-se-pe-pustii ; acolo se stoarce baliga în gura bețivilor, acolo sînt ateliere de caretași, acolo locuiește o lume care se mută nu de Sîmedru și sîntu Gheorghe, ci la lună, ba chiar și la săptămîină. De jur împrejurul ogrăzii, în fundul gangului locuiesc plăpumari, potcovari și rotari, negustori de plăcinte, de mălai cald, și golani fără nume și fără meșteșug. În mijlocul ogrăzii, plină de mormane de băligar, de căruțe stricate, droște, moloz și animale pierite, se săpase o fîntînă ce fusese sfințită, după datină, de un popă. În ograda asta sînt aruncați de obicei cei care beau prea mult în

cîrciumă și-și pierde mințile; în ogradă sînt tîriți scandalagiii și bătuți pînă la sînge.

Regina și curtenii coboară din mașină. Cea mai mare mirare stîrnește că ele umblă ca toată lumea. Au pătruns în gang. Froiche, crîșmarul, gros cît butia cea umflată de vin, slinos, cu cîteva guși de grăsime sub bărbie, s-a ascuns în pivniță. A lăsat-o în dugheană pe nevastă-sa, o uscăciune galbenă, că dacă s-o întîmpla ceva, poate le-a fi milă de slăbiciunea ei. Fiindcă este încredințat că numai bine nu poate aduce o regină care se bagă în ganguri unde se oploșesc bolnavii de ducă-se-pe-pustii și fel de fel de cerșetori care au stat și la ocnă. Toți chiriașii care nu sînt la zi cu birul ori au cine știe ce încurcătură au fugit de asemeni să se ascundă. Au rămas în ogradă o scroafă leșească, cu purcelușii ei, unii copii, unele babe care, fiind surde și căzute în mintea copiilor, nu mai au a se teme de nimic și de nimeni. Și cînd sergenții le îmbie să țipe: „Trăiască!” ele întrebă cine-i acela care să trăiască. Boierii localnici, ca și cei din suita reginei, își țin batistele la nas, să nu se înece de duhoarea de băligar, de gunoaie, de putreziciune. Toate căruțele, cu potcovărie cu tot, ascunse de după gangul lui Froiche crîșmarul, par mai mult bube de-ale pămîntului decît așezări omenești.

Alaiul reginei se îndreptă spre fundul ogrăzii. Băbuțele cad în genunchi, cer de pomană, privesc pitacul căzut în palmă, se pornesc pe binecuvîntări. Dar ca o furtună se iscă rumoare la intrarea gangului.

— Am să înnebunesc! Am să înnebunesc! rage răgușit Moişă Lungu. Împarte banii mei! Mie ce are să-mi mai rămîie?... O fi scris greșit pîrlacul care mi-a întocmit jalba! N-o fi scris numărul casei! Lua-l-ar dracu! Ochii îi scot dacă-l prind!

Mulți vor să-l ție în loc, dar el dă din coate, dă la o parte sergentul de stradă, se bagă prin mulțime,

pînă ajunge printre curteni. Ingenunche iar în fața reginei. Ea zîmbește. Îi face semn că-l recunoaște...

— Cred că trebuie să fie o greșeală că ai poposit *matale* aici! Aici nici nu sînt săraci adevărați : aici se oploșesc bețivi, ciungi, ologi... nici nu știu să ceară. Trebuie să vii la mine : eu îs cu jalba...

Cei din alai îl privesc zîmbind cu bunăvoință. Un ofițer cu fireturi de aur îi poruncește să se scoale.

— Hai, moșule, nu te mai tăvăli în glod. Trece măriasa și pe la tine !

Moișă mijește ochii săi miopi și, strîngîndu-și șura de gură, ca o fetiță cuminte răspunde ofițerului :

— Da' de ce să nu vie *amu*, *îndată*, la mine ? *Eu am poftit-o întii și întii*. Ş-apoi să-mi arăți altul să fie mai calic ca mine, mai plin de betesuguri, mai de neam de cerșetori ! Eu pot fi a zecea spiță. Eu sînt bun la Dumnezeu. De aceea m-a ajutat să le fac bine oamenilor să se milostivească de mine ca să se înscrie la catastif că ei îs oameni de omenie ; cine-mi dă mie ajunge la rai.

Ofițerul nu răspunde. Întoarce capul să nu-l mai vadă pe calicul cutezător, obraznic. (Întorsul capului este ca cea mai strașnică înjurătură ce se poate rosti înaintea femeii încoronate ?)

Ce vede ograda lui Froiche ! Cucoanele lăcrămează. De milă, zic unii. Adevărul e că le ustură ochii și nările duhoarea ascuțită de gunoi putred. Băbuțele dau drumul la bocete : multe din ele sînt bocitoare la înmormintări, cerșetoare din cele ce-și leagă un ochi sau scot cîte o mînă din mîneacă, de fac pe ciungele, și 'cîntă și se jeluiesc în zilele de iarmaroc, în gura pieței sau în tîrgul vitelor.

Se bagă în picioarele curtenilor, ingenunche și îmbrățișează cizma vreunui ofițer sau, ridicînd puțin fusta unei dame de onoare, îi îmbrățișează piciorul, ca și cum s-ar ține de un stîlp cînd sînt bete. Obişnu-

ite să primească pomană, și-au dat seama că le picase prea puțin, se osteneau ca, stîrnind scîrba curtenilor, să silească pe regină și suită să dezlege mai larg bărierile pungii ! Curtenii au inima tare, degete închir-cite și fețe pe care nu se citește nici milă, nici îndurare. Își croiesc cale dînd la o parte adunătura prin semne. Semnele lor se schimbă în mișcări ale ofițerilor și sergenților de stradă. Alaiul trece în ograda lui Ghitman. Cînd dă regina să treacă pe poartă, lunecă pe o scîndură, și cit pe ce să pice. O reține nevasta unui plăpumar. Îi sare în ajutor. Pe mantaua albă cîțiva stropi de lut rămîn ca niște pecetuțe mici. Gheneralii se încruntă. Regina mulțumește cu un zîmbet femeii. Femeia ingenunche în băltoacă, sărută mîna și spune ceva pe evreiește. (Care să fi crezut că o regină să nu știe evreiește ? Dacă regii sînt doar unși de Dumnezeu, care nu vorbește decît ebraica și puțin idișul, apoi ei trebuie să cunoască limbile astea.)

— *Ja !... Ja !...* răspunde regina pe nemțește, prinzînd din cînd în cînd înțelesul vreunui cuvînt din cele ce le spunea femeia.

Plăpumărița este atît de mulțumită că regina i-a spus : „*Ja ! Ja !*”, că s-a băgat printre femeile adunate, care îi pipăie brațul ce a sprijinit o regină, și le tot spune :

— Miroase a sulfină și a sunătoare. Și m-am gîndit că am să uit a ce miroase...

— N-a prins miroznă de minte-broștească, că nu trăiește la baltă ! zice una rea de gură. Mai bine-ți dădea să cumperi o văcuță decît să dea din fălci și să zică : „*Ja ! Ja !*” Ți-a spus : „*ja ! ja !*”, dar n-ai avut ce lua, că nu ți-a dat decît să-i ții brațul și nu să iei ceva din mînă...

Pășind nesigură pe scîndurile întinse peste băltoace, regina se clatină cînd se ridică cîte o scîndură

că un scripete. Moişă Lungu trece înalntea ei, bosteşte cu glas de vită bolnavă. Regina pătrunde cu batista la nas în bîrlogul lui. Acolo, pe cuptor, şed turceşte nevasta şi fata lui Moişă Lungu. Ele se vaietă aşa cum au văzut că fac în zilele de tîrg ologii creştini, cu icoanele în piept şi mădulele betege dezvălitate.

Cei care s-au urcat pe gard şi pe salcîmii din curtea sinagogii vecine, să nu scape nimic din ce se petrece, strigă tot ce se întîmplă megieşilor din împrejurimi, aceştia strigă mai departe, mai departe, pînă ce ajunge vestea tocmai în inima tîrgului. Pe gangul crîşmei lui Froiche şi Hascal Cioară — cel ce se ciondăneşte obişnuit cu Moişă Lungu — ascultă şi el. Hascal nu citeşte gazeta, nu ştie carte. El aude numai tot ce se petrece şi ştie de fiecare ţară ce împărat are pe tron, cu cine are de gînd să poarte război: el pune la cale lumea în răstimpul dintre două rugăciuni. Că Nicolai l-a chemat pe Poancareu¹, el ştie, că l-a supărat pe feciorul Victoriţei, văru-său de la Anglia, şi altele ştie. Se opreşte tocmai lîngă dînsul un neamţ caretaş de pe şesul ţigănimii.

— Împărăţia ţarului e cea mai înfricoşătoare de pe lume! face netam-nesam meşteşugarul neamţ. Dar în împărăţia lui Frantz Iosef, cît a fost o pace pe pămînt, fel de fel de popoare au putut trăi... Asta ţi-o spun eu. Şi uite că nici acolo bosniacu nu s-a simţit bine cu sîrbu, unguru şi croatu, sub supravegherea celui de la Peştă şi Viana. Şi a ieşit ce a ieşit. Nu-l tăiau sîrbii pe fecioru lu Frantz Iosef dacă nu-i împingea dracu de spate... Ehe! Nu-i a bună cînd pornesc regii să-şi miluiască supuşii... Dau un creiţar mic şi cer dobîndă mare în sînge.

¹ *Raymond Poincaré* (1860—1934) avocat şi om politic francez.

— Da, răspunde Hascal, nu se dă de pomană decît după mort.

Neamțul ride și-și aprinde țigara.

— Dumneaei dă de pomană după morții care au să vie. Așa-i moda la regi ; să arvunească cu pomană pe cei cărora au de gînd să le scurteze viața...

O femeie trage cu urechea.

— Ce vorbești, bre neamțule ? E frumoasă și bună, pînea lui Dumnezeu !

— Da, răspunde neamțul, și pălăria șarpelui e mai albă ca omătul și cu bobîțe roșii și te otrăvește. Da' hribul e zbîrcit și urît ca o piele de babă, da-i bun... Nu-ți place tocana de hrib ? Și fiindcă i se pare că un necunoscut s-a uitat urît la dînsul, se pierde în mulțime.

...Se aude cum și ce face regina, cum se poartă fiecare curtean în casa cu trei pereți a lui Moişă Lungu, cel din neam de cerșetori și ciocli. Se aude că dumneaei, Maria cea mare, a scos o batistă micuță de dantelă țesută din funigei. Moişă Lungu, cînd a văzut ce face, a vrut să facă și dînsul la fel, a băgat mîna în buzunar și a început a trage batista lui, un ștergar negru-cenușiu, lung-lung ca un fitil de lampă. și cînd și-a suflat nasul cu mare poftă, a sunat ca trompeta desfundată de gornist cînd o pune la încercare.

— Nimic pe lume nu-i mai bun decît să-ți sufli nasul. Se odihnește creierul. Asta dă poftă de mîncare. Asta te face să rîzi cu poftă ! explică el reginei.

Curtenii se uită la dînsul întrebători parcă, parcă-l socotesc un smintit neprimejdios. Îi fac semn să tacă, dar el nu ascultă de nimeni, ci numai de pofa lui. Regina filfiie mîna, ca pe un evantaliu, să-și facă vînt, să nu simtă duhoarea.

— Pentru ce m-ați adus aici?... zice destul de limpede ca să fie auzită. De concentrat nu-i concentrat. Din familie de veterani nu este! Dacă ar fi să mă purtați prin vizuینile tuturor nenorociților...

— Aici locuiesc eu dintotdeauna! se fălește Moişă Lungu. Fiindcă lui i s-a părut că ce a spus regina e de laudă pentru dînsul. De cînd m-am luat cu nevasta, tot aici am stat. Copilașii aicea mi s-au născut...

Dar suita este grăbită. Mai cu seamă că la pereții uzi, plini de pămătufuri de mucegai, Moişă Lungu mai potrivise parfum de usturoi, de murături vechi dospite.

Regina părăsește casa cu trei pereți ca și cum ar ieși dintr-o pivniță a iadului. Pare furioasă. Îi întinde lui Moişă Lungu un pumn de bani. El nu se uită cît. Îi vine să înnebunească; nu știe dacă trebuie sau nu să joace la ureche pumnul plin, dacă trebuie să spuie ceva: ci numai biiguie și scoate sunete nearticulate, ca surdomuții.

Automobilele, trăsurile, alaiul oficial, curioșii pornesc spre gară. Vuiesc ulițele de urale. Muierile adunate pînă-n mijlocul uliței, în fața lui Ghitman sacagiul, au rămas să vorbească între ele:

— L-a îmbogățit pe Moişă Lungu! Neam de neamul lui are, și are să aibă cu ce trăi!...

Ca o pată de păcură se întinde mulțimea din vale pînă-n dealul uliței mari. Muzicile militare cîntă la gară și în tîrg, spărgînd urechile cu alămăria lor multă. Din ulițele ascunse, dinspre cazarmă, dinspre țigănite, din mahalalele cu fintîni, se revarsă mahalagiii să se încredințeze de-i adevărat că s-a aruncat cu aur și argint pe drumuri. Se răspîndise zvon că a venit regina să împartă avutul vistieriei, c-a adus care încărcate cu mahmudele, carboave, franci,

napoleoni, lei vechi și noi, de hîrtie și de argint, și că scrie pe fiecare și-i dă cît și ce-i pofteste inima.

Se opresc în fața ogrăzii lui Ghitman sacagiul (unde se adună mereu acei ce nu și-au venit în fire văzînd ce lume a călcat pragul casei lui Moişă Lungu !...).

Cerșetorul și-a petrecut musafirii, s-a întors la nevastă și din prag a strigat :

— Ghitel, jos de pe cuptor ! Nu mai ești lăuză. S-au născut gologanii...

Hascal Cioară îl prinde de braț, îi tremură vocea, fiindcă-i cutremurat de norocul lui Moişă.

— Spune drept, Moişă, cît, cît ți-a dat ?... Și parcă îi vine s-adauge : „Cît vine pe partea mea ?”

— Treaba ta ?

— Ai să-ți deschizi cîrciumă ?

— De ce, meseria mea nu-i bună ?

— A întinde mîna ? Asta nu-i meserie.

— Nu-i meserie ? Fumezi tu țigări ca mine, bei tu vin mai bun ca mine cu acul tău și cu foarfeca ta de croitor de dame ?

— Spune drept, cît ți-a dat ?...

— Pentru cît mi-a bătut inima, șovăie Moişă Lungu, putea da oleacă mai bine. Am de cumpărat un cocoș și un crap pentru sîmbăta asta... Vinul e pe banii mei, din ce am să adun joia ce vine. .

Adevărul nu-l știe nimeni...

De la banii dați în mînă, de la moșia scrisă pe numele lui Moişă, s-a ajuns că l-a dăruit cu un palat și i-a dat polițecă-i datorează și altele...

Vine și Țipra, atrasă de zvonuri. S-a luat după ea mătușa Anica chioara, a lui Iordache Mantu.

Dînd de Buiumaș, mătușa Anica îl muștră :

— De ce nu mi-ai dat și mie de veste că vine regina să azvîrle bani ?... Mă băgam și eu la înghesuială, să culeg cole un pumn de gologani, să-mi

îndulcesc bătrînețele, să nu-mi mai ardă soda degetele, că numai o rană mi-s degetele...

Femeia plăpumarului, cea care a sprijinit-o pe regină, se apropie de Țipra, zicînd :

— Ca o floare din rai mirosea ! Cînd am simțit că se lipește brațul meu de-al ei, uite așa, mi-a umplut inima cu căldură și parcă mi-a crescut o floare albastră în cap !

— Ei, răspunde Țipra oftînd, de mare cinste te-ai învrednicit ! Se ține seamă de cei care s-au lipit de os de domn ! Așa se zice, cu toate că, adăugă oftînd, la nimic nu te ajută. Că ți-a atins brațul, cu asta nu se fierbe nici o oală de fasole !

Femeia se simte mai mîndră și, ținîndu-și brațul departe de trup, adaugă :

— Ei, nu se fierbe... Da' *onoarea* nu face nimic ? Lui Moişă Lungu i-a pus Dumnezeu mîna în cap ! Bani mulți, numai hîrtii albastre i-a dat. Fiecare hîrtie e un cal, o vacă, trei capre sau zece oi. Acu ce n-are să-și cumpere ? Casă ? Are să-și arendeze o moșie, are să-și trimeată nevasta și fata la Viana, el are să plece la băi... Dacă s-a ține de poala reginei, urmașii lui ajung și baroni...

Din gură-n gură sporește averea ce o „lepădase” regina în casa cu trei pereți. A venit și Mantu, iar prietenul său dulgherul a lăsat lucrul — șindrilea o casă — a venit și Nuța Cîrna, precupeața, mă rog, calicimea tîrgului.

— Norocul lui Moişă Lungu ! Pe tot ce pune mîna merge ! I-a dat hîrtii să-și cumpere caretă, să iasă la plimbare cu patru cai înaintași. Dar nu numai atît, i-a dăruit și în țara de jos un deal, de unde are voie să sape sare pentru mîncare și aur pentru vestminte, fier pentru trebuințele casei... Și pe acel deal are și vie, și pomăt, și sub deal, niște pivnițe pline numai cu vin auriu...

Ochii galbeni ai lui Iordache Mantu scapără de răutate, de pizmă.

— M-aş fi mulţumit şi cu pompieria să mi-o dea mie, s-o vînd cînd mi-o plăcea!

Țiprei, Iordache nu-i zice nimic, dar pe Buiumaş nu se poate stăpîni să nu-l mustre cu foc mare şi cu vorbe grele :

— Tu, care se cheamă că eşti la şcoală de gimnastică, tu, care ştiai că vine regina să semene nărale, nu i-ai putut sufla o vorbă şi lui moş Iordache. să se înfrupte oleacă, oleacă-olecuţă şi dînsul din bunătăţuri?... D-apăi nu ți-oi trage o chelfăneală de te-oi prinde în vale la pîriu?... Cît eşti de la gimnastică, dacă m-aş duce la avocat, te bagă la gros că m-ai scos pe mine, un bătrîn¹, din minţi. Tu şi cu armanul, maţe-pestriţe, totuna faceţi! Numai pagube căşunaţi pe lume. Asta-i netrebnicie! Se gîndeşte puţin, se roşeşte ca racul, cuprins de o minie ce nu şi-o poate stăpîni: Jupîneasă, am să te rog să-mi faci un hatîr!... zice către Țipra. Ochii lui au albul îngălbenit şi străbătut de vine ieşite la iveală, ce rîură, se umplu de sînge.

— Ce hatîr să-ţi fac... vai de capul meu, domn' Iordache?... Mai bine te-ai duce acasă... că ți-a făcut fasole bătută cu usturoi şi măliguţă mătuşa Anica...

— Şi 'mneata, jupîneasă... să-l strîng măcar oleacă de gît pe odorul m'tale... El mi-a deocheat şi alungat norocul... Dacă-mi dădea nişte galbeni regina, îi puneam în pămînt sub părul de la fîntînă şi, cine ştie, s-ar fi înmulţit poate, ca bandrabulele... Lasă-mă, jupîneasă să mă răcoresc şi să-l strîng de gît!

— Dacă te apropii de copilul meu, să ştii că Țip, te calcă lumea în picioare şi ai să înfunzi „grosul” la bătrîneţă...

¹ În textul de bază, greşit : o bătrînd.

Totuși, și Iordache Mantu nu se lasă pînă nu-l trage măcar oleacă de ureche, în treacăt.

— Să nu ne mai calci pragul casei, se burzu-luiește Țipra, că-ți torn piper în ochi, ca să chiorăști, bețivan bătrîn !...

Iordache Mantu o șterge nespus de furios ; se so-coate păcălit de Buiumaș : că băiatul știa și i-a ținut mîna ca să n-o pună și dînsul pe noroc !

Abia cînd înnoptează, lumea din ograda lui Ghit-man sacagiul se risipește. Moişă Lungu părăsește casa. Trece printre cei care-l privesc parcă ar fi că-lare. Calici mai sfioși ca dînsul îl întîmpină :

— Nouă nu ni se cuvine nimic ?

— Așteaptă ! Așteaptă !... Încă n-am chemat bu-chaterul¹ să-mi facă socoteala.

S-a dus Moişă la crîșma lui Froiche și a tras la tejghea o dușcă, de acolo la sinagogă, unde a poruncit să se ardă lumînări de ziua ispășaniei pentru morții din neamul lui, iar după rugăciunea de seară, n-a stat de vorbă cu nimeni, ci s-a abătut pe la Țipra, să-i povestească ce bine a vorbit singură, fără tîlmaci, jalba. Drept răsplată i-a adus un covrig uscat lui Buiumaș...

¹ *Buchhalter* — contabil (germ.).

X

În vacanța cea mare, pe la toate birourile, Țipra îl plimbă iar pe Buiumaș. Peste tot primește același răspuns: „Să-i mai dea țiță”. Neavînd încotro, se împacă și cu gîndul de a-l îngădui să urmeze la gimnaziu, „dacă așa i-a fast scris”... Zicea că trebuie să îndure.

— Am pus în pămînt fasole și credeam să mă-nînc păstăi. Da' uite, că trebuie să aștept pînă oi mînce roșcove.

Nu a trecut anul de cînd el a pus uniforma cu vipuști roșii și cu număr galben, țesut cu fir, că răbdarea ei a depășit orice margine. Băiatul întîrzie „să iasă doctor”. Ce fel de învățătură-i asta? Nu mai aduce rod. Și curmalele mai repede se coc. Din trîndav nu-l mai scoate. Căpcăun, bivol care „le paște și părul de subsuori” și, pe deasupra, netreb-nic. Și încă ce fel de netreb-nic!... Cu ifose. I se cuvine. Îl împrumuți fără poliță, că are să iasă cu dobîndă la dobîndă... De cînd a pus uniforma, s-a făcut mai străveziu, nu-i mai crește mîna, ci se face mai subțire, și nici măcar nu-l poți pune să despice un butuc, să se ducă la haham să-ți taie o pasăre... Ce folos de învățătura lui? Parcă nu-i învățătură. Ci fudulie. Cînd flăcările gheenei au s-o părpălească,

Buiumaş n-a şti să ceară îndurare pentru dînsa, n-a mai şti rosti cuvînt din cele ce le înţeleg comişii slujitori ai lui Dumnezeu.

Cele cîteva ceasuri de la prînz şi seara, cît rămîne în casă, Buiumaş nu mai ştie ce să facă să-l uite Țipra, ca să nu se mai lege de dînsul. Ingenunchează în fața patului, repetîndu-și lecțiile, și cum sfîrșește, pleacă, să nu mai audă batjocurile Țiprei, oftatul lui Țalic.

Din gura lor n-aude decît :

— Bune zile am ajuns ? sîmbăta n-o păzești, graiul ni-l uiți și învățătura ta la ce o deprinzi ? Să te ștergi cu ea... Că după moarte nu poți veni în fața lui Dumnezeu și să-i spui că... d-astea pe care nici un om care nu-i sucit nu pricepe... Ai învățat să astupi rula la șparhat¹ cînd fumegă ? Ai învățat să te strîmbi : pe cer lună plină, și în strachină nici miel, nici găină...

După ce pleacă de la școală, pe la 5, se abate pe la meditații. Dacă sfîrșește cu meditațiile, întîrzie pe la colegii bogați, care-l poftesc să-și facă lecțiile cu dînșii. În toate casele unde intră este lumină mare, în unele chiar s-a tras lumină electrică, ceea ce este o raritate. Ceapa se mănîncă ca gustare, cu lacherdă, cu scrumbie marinată, lapți frecați, și numai foarte rar ca mîncare de saț. Pîine este din belșug, laptele și untul de asemeni. Acasă, cînd se plînge că iuțimea cepei îi arde mâtele, mama îl repede :

— Boierule, n-ai vrea niște pîine cu unt ?... (Țipra prețuiește drept cea mai boierească mîncare untul.) Tata nu are de lucru neam, și 'mnealui numai pui fripți pofteste, și piruște cu ficățel de pui umplute, și struguri la Crăciun ! N-ai dori cumva și

¹ *Sparherd* — mașină de gătit (germ.).

sfertişorul de vin roşu?... Poate şi un pilaf cu stafide la urmă?... Că aşa se dă în casele mari.

Din primăvară pînă în iunie, cînd s-a închis scoala, a purtat cizmele de iarnă, cu potcoave la călcîie, cu pureci de fier la tălpi. Pantalonii şi i-a tras peste carîmb, să pară ghete. Şi-a închipuit că alţii au să creadă că el are ghete. Dar vedeau şi-i aduceau aminte. Timp de două luni, apoi, se hotărî în fiecare seară să fugă de acasă. Fierbe. Nu-şi mai găseşte astîmpăr. Meditaţiile s-au împuţinat. Şcoala s-a închis. Este silit să stea mai tot timpul acasă, supravegheat de Țipra. Cînd coboară la pîriu, în dosul casei, şi-şi ia o carte de citit, ea îl „plouă” cu pietre de sus din deal şi îi strigă :

— Ai să te zăluzeşti la cap, netrebnicule, de atîta , carte! Mai bine te-ai duce să-i ajuţi lui frate-tău la încărcătura de vite! Poate-i cîştiga un ban de adus în casă.

Pleacă de acasă, îl înjură că-şi pierde zilele...

— Cel-peritu şi tusea măgărească dau peste tine dacă se tot bagă în tine haidăul Dumitru Găină şi chelbosul Guzan, tovarăşii de hoinăreală a dreptului şi înţeleptului tău de frate... îl ia dînsa la trei păzeşte cînd îşi pierde o zi în gară păzind vitele şi nu se alege cu nimic.

Atunci, împotriva obiceiului, se amestecă Țalic :

— De ce-ţi verşi necazul asupra băiatului?... Tu eşti la vîrsta cînd din femeie te schimbi în babă... tu eşti năcăjită cu feciorii cei mari, că mereu îi trimite mai departe pe frontieră, şi ti-i frică să nu sune clopotele bisericilor într-o noapte, şi-l scoţi pe Buimaş Țap ispăşitor.

...Ca un făcut, în vara asta se petrec întîmplări sortite să-i sporească lui Buimaş neastîmpărul. Simte că ochii i se deschid şi mocnesc, gata să irupă pofte ce nu şi le cunoaşte. Se aude că fata rabinului a

fost prinsă în porumbiște cu un soldat ; că Rața, fata Nuței Cîrna, s-a dus la ofițeri în cazarma regimentului, iar ofițerii au azvîrlit-o în cîmp, goală... Poate că nu este nimic adevărat. Însă gîndul lui Buiumaș zboară. Alături de Țipra s-a mutat un maestru armurier. Care aduce acasă cîte o fată tunsă, care rămîne cu dînsul singur o după-amiază întreagă. Toți băieții se laudă că au pupat fete. O femeie tînră, uscătivă, cu ochii de un albastru de cer, locuiește în casa din stînga, iese dis-de-dimineată în curte, în halat subțire de infirmieră ; i se vîd pulpele. Și imaginea asta rămîne în ochi toată ziua. Se vorbește foarte mult de femei. Zumzuie scoica urechii de glasuri femeiești. Pînă în acest an nici că a făcut deosebire între femei și bărbați. Doar atît, femeile erau mame, surori, gospodine. Acum sînt glasuri din vis, chipuri de gheață, chipuri fierbînți, urmărind pe un băiat pentru a stîrni într-însul mare fierbere. De frații plecați în armată îi este dor. Și de mama și de tata, cît l-ar sîcii și i-ar face amare zilele și l-ar împinge mereu, îi este dor. Dar pentru fete pîlpîie o flacără în inimă. Alta, de altfel, decît pentru mamă și frați. Un gînd, un alt gînd. Iubire să fie ? Sînt elevele de la școala profesională, cu șorturi negre și gulere albe, cu pielița albă, străvezie. Mîinile lor sînt străvezii, nasul li-e străveziu, iar gîtul... ce mîndru se îndoiaie și se întinde, cum îl mîngîie zefirul ce adie pe înserat ! A iubi ? Dibuie. Parcă ar cînta viori în inimă și flaute în creier. Sînt fete desculțe... Sînt femei care poartă fuste numai pînă la gleznă... E ceva cu totul în afară de vorbirea zilnică atunci cînd întîmplarea face să stea de vorbă cu o fată, cu o femeie. În sinea sa parcă ar ști ceva... Dar nimeni nu știe ce-i aceea iubirea, cum știi că ăsta-i cireș, celălalt --- vișin... Sau poate știi, dar nu vor să mărturisească. Și dacă ar vrea să spuie, cine

are îndrăzneala, care poate fi socotită neobrăzare, ca să întrebe? E ceva ascuns, rușinos în iubire?... Poate să fie. Pentru că pe mama o poți iubi deschis, pe o fată, nu. Pare să fie, oricum, ceva de vacanță și pentru vacanță... Fetele și băieții se întâlnesc sim-bătă, în zilele de sărbătoare; în zilele lucrătoare, fiecare e la lucru. Cine nu zice, în bătaie de joc, se joacă de-a iubirea?

Dacă ar bănuî Țipra ce gânduri îi trec prin minte, cum l-ar mai ocări! Ce zile amare i-ar mai face! Scoțându-i pe nas că de altele nu-i arde decît să se joace mucosul de-a iubirea!

Cea dintîi încercare de fugă o face într-o vineri seară. Bănuie, în seara asta trebuie să se întâlnească cu iubirea. Mama este trudită. A văruit casa, a copt colaci pentru sim-bătă, a gătit ardei umpluți, crap dulce cu cartofi. Este atît de rar atîta belșug, că nu se mai știe de ce o dor toate măduarele: de trudă, sau de gîndul greu că la ei este atîta mîncare? Buiumaș se culcă pe divan, sub dulăpașul de mo-soare de ață. În perete bate ca un ceas o carie cui-bărită în birne. Aude răsufulare ușoară, apoi mai grea, ca un fel de sforăit: doarme mama. Își scoate ghetetele de sub masa tatii, uniforma albă, ca de var, de pe scaun. Pe uliță. Nimeni. Se încalță și se îm-bracă în grabă. Broaștele orăcăie ca muzica militară. Moara duduie. Văzduhul foșnește ca o mătase scumpă. Fermecător pare tîrgul, și o vrajă îl co-pleșește. În lumina lunii, căsuțele par unse cu albuș de ou, învelite în foi de staniol. Pămîntul plutește. Umbrele negre ale caselor, azvîrlite pe ulițele în-vinețite, par alte case. O teamă îl încearcă. Îi vine să creadă că pînă și gardurile simt cum îi zvîcnesc tîmplele! Niciodată n-a fost atît de singur, singur în noaptea largă, nesfîrșită. În grajdul birjarului strănută calul. Trîmbele de vînt calduț se desfă-

șoară, ca cearceăfuri albe, răcoroase. Unde cu cîțiva ani înainte a fost fabrica de sifon, s-a mutat un bătrîn boier, curtea nu mai este plină de var stins și băligar. Pomi sprinteni au fost împlîntați pe lîngă gard, răzoare de flori, în curte. Pe dîmbul gunoaierilor a răsărit o salcîmiște deasă. Prin lumina vinătă, o umbră sare gardul boierului bătrîn. Nu știe bine de ce, dar sare și el. Din ceardacul bucătăriei îi iese întru întîmpinare o femeie durdulie, numai în cămașă.

— Ce-ți dorește inima, băiatule?

— Îl aștept pe domnul ! răspunde.

^Femeia izbucnește în rîs. Rîde scurt, ascuțit, parcă ar mușca ceva tare cu dinții.

— Mic-mic, dar viclean. Treaba asta e pentru oameni mari...

-- Care treabă? întrebă. Tremură. Aproape îi clănțăne dinții.

Cel care a sărit gardul este în odaia de alături. Se aude respirația lui întretăiată; poate s-a speriat că a fost prins în casă străină.

— Ei, treabă... Un gimnazist ca tine se duce la culcare, că-i noapte tîrziu. Altă dată vino și citește-mi povești frumoase.

Ce păcăleală, ce amăgire! Și, pe deasupra, bătaie de joc. E o femeie în care clocotește viața. Are ochii căprui și gura de o mare dulceață.

Se pomenește iar pe uliță, dincolo de gard. Ceva se întîmplă cu femeia, ceva bun, după care el tînjește. Ce obraji lăptoși, ce pomeți roșii, cum au merele, domnești și rutencele care vin din Bucovina! Pare voinică, hrănită cu suc de floare. Nu l-a alungat. N-a socotit curios că el a sărit gardul. I se face frică: de ceva ce dorește să se-ntîmple și totuși nu dorește... Fierbe. Îi este dor de Sultana, femeia după care a sărit peste gard, și ea l-a petrecut

cu bunăvoință pînă la gard și l-a poftit să vie să-i citească povești. Pentru că n-are nimic mai bun de făcut, se întoarce acasă. Se culcă. Plînge de ciudă, mușcînd perna.

★

La fetele de la profesional n-are curaj să înalțe privirea. Sultana îl urmărește așa cum o văzuse noaptea, în lumina lunii, aruncîndu-și umbra ei uriașă pe pămînt. Zi și noapte. Se gîndește că nu-mai femeia asta sănătoasă, frumoasă, puternică îi poate dezvălui taina ce n-o cunoaște. Ea n-a învățat carte. Dar cunoaște ceea ce nu se învață în carte.

Fuge a doua oară, dar nu după Sultana. Ci mai departe. Își ia o gazdă la un croitor, pe malul Ji-jiei, aproape de calea ferată. A mințit zicînd că este străin, venit să învețe la școală. L-au crezut. Stă acolo de aproape trei săptămîni, trăiește ca într-un vis. Trezirea din vis este cutremurătoare: se pomește cu Țipra apărînd în prag și vorbind cu bătrîna gazdă :

— Cu copiii de azi numai necazuri și iar necazuri ai... Trei săptămîni n-am știut de urma lui. Dacă nu aflu unde s-a ascuns, îl credeam mort !

— Zău dacă am știut că-i băiatul tău ! își cere iertare gazda. Noi ne cunoaștem de cînd mi-a pus acu în mînă biata Eche Pine, mama ta... Vai, ce am mai plîns cînd a închis ea ochii... Asta a fost femeie. Nu miță pierită. Bună la Dumnezeu. Ea a mîncat alaun¹, ca să n-aibă grăsime și să nu le ducă viermilor de mîncare pe cea lume... Cum a venit la noi și s-a tocmit să-l luăm în gazdă, zicea că-i de la Mihăileni și că-i orfan. De unde să știu că-i de la noi,

¹ Alaun — piatră-acră.

și tocmai fecioru lui Țiprinu, și nepotu lui Eche Pine ?...

— Haide acasă, netrebnicule ! se răstește Țipra. Numai de supărări am parte din partea ta. Mai bine te-aș fi băgat copil de trupă la muzica militară, să te țigănești de tot și să uit că ești feciorul meu, decît să te fi dat la școala de gimnastică, să cresc șarlă de boier...

Buimăcit, cuminte, Buiumaș se ia după maică-sa. Ca și cum ar pleca spre a se întoarce peste puțin, și nu că ar pleca de la o gazdă unde a îndrugat că-i orfan, că așteaptă carte de vapor de la o soră din America...

— Ia mai bine citește ce scrie Ițe ! îl îmbie Țipra.

Buiumaș se uită la carta poștală făcută din coajă de mesteacăn, așa cum scriu soldații care, în pădure, n-au cărți poștale de la poștă.

— Ițe spune că regimentul lui de vînători a fost trimis în munți și că sapă tranșee !

— Vai de mama lui ! oftează Țipra. Numai bățături are să facă... Bietul Ițe știa ține doar pana în mină ! Despre Pantil nu scrie nimic ? Nu l-a întâlnit ?...

— Nu, mamă !

— Păi și Pantil zice că l-au trimis să păzească munții. Cum de nu-l vede ? Să nu se fi îmbolnăvit... Ițe nu vrea să-i facă supărare mamei ; copil bun, nu inimă de tătar cu un ochi la ceafă, ca tine. Tot ce ciștiga dădea în casă, nu trîndăvea toată ziua cu cărțile...

O întilnesc pe baba Clonț. Slăbită, cocîrjată, parcă ține să atingă cu fruntea pămîntul. Poartă în brațe un copil gălbejit, cu ochii roșii, părul pămîntiu, căzut peste ochi, și obrazul spuzit de bube dulci. Baba Clonț leagănă copilul să nu mai plîngă, dar el țipă mereu, mai cu seamă cînd baba îi bagă

bărbia în gură, şuieră şi cîntă. Cînd nu mai poate plînge, copilul suspină ca un pisic rupt pe cînd sugea lacom la mama lui.

— Ți-ai găsit odorul, Țipra ? Ți-am spus eu : lucru rău nici dracu nu-l ia...

— L-am găsit. Dar de acu înainte nu se mai pierde, motanul ! Îl leg în pod şi-i dau de mîncare în strachină, măligă rece şi pepeni muraţi din toamna trecută.

— Da unde s-a ascuns atîtea săptămîni ?

— S-a ascuns tocmai peste calea ferată, la Beneş croitorul... Se lăuda că-i orfan... Că dacă are şapcă cu cozoroc, ce nevoie mai are de părinţi ?! Tare mi-i să n-ajungă ca băiatul ciurarului Ciucălău, Mochi, care s-a lăsat în ţara de jos. Acu se aude că l-ar fi împuşcat la picior, la Galaţi ; s-a băgat între cei care nu mai cred în Dumnezeu şi vor să împartă averile boiereşti...

Baba Clonţ bate cu limba în cerul gurii ca barza (ceea ce vrea să spună că mare păcat a făptuit), apoi, atît ea, cît şi Țipra îl privesc pe Buiumaş ca pe un cocoşel-sălbatic, care trebuie legat cu cordele, să nu fugă.

— Să-l legi, mormăie baba Clonţ, să-l legi, că altfel creşte un netrebnic, oare se leapădă de legea părintească, are să mănînce salam şi ajunge ofiţer care bate feciori buni de mame bune şi se duce la vinătoare ca să verse şi sînge de iepuri. Aşa sînt ăştia care poartă uniforma de liceu : toţi se fac ofiţeri. De la noi, de la Mohilău, tot aşa, un băiat de arendaş s-a băgat la şcoală şi a ajuns polcovnic de jăndari ! Nu-l lăsa să înveţe ; îşi strică capul !... Ai să-l vezi alergînd cu lumînarea la biserică, sau călare pe cal, poruncind să taie copiii noştri. Nu-l vezi ?... De pe acum se poartă cu pălăria mare de cecetaş şi cu hamuri, ca un cal ! Leagă-l în pod şi

nu-i da de mâncare cîteva zile. Să-l vadă bunicu-său cum se poartă, ar muri a doua oară...

Pe baba Clonț o îneacă tusea. Copilul izbucnește în plîns.

— Dar ce are ? întreabă Țipra.

— Nimica ! Pe naiba ! Se face... S-a plîns Liba vreo doi ani că-i crește o piatră în pîntec. Mai bine făcea piatra. Că piatra a tot crescut, a crescut și s-a prefăcut în om. Numai necazuri am cu băiețelul ăsta : ba nu mănîncă, ba plînge, ba leșină...

Țipra dă să plece, baba Clonț fonfăie :

— Zici că ai primit carte de la copii ?

— Da... Uite, pe coajă de copac scrisă... că pe acolo n-au hîrtie.

— Sînt trimiși în munți ? (Toacă din limbă a pagubă.) În munți ?... Să-i scrii lui Ițe să se ferească de urși... Să se afume cu păr de ursoaică smuls de pe pîntec. Vai de capul meu, și cu vulturii a trebuit să se bată ? Știu eu, cînd eram fată, se auzea de unul care a fost trimis în munți și s-a bătut o zi și o noapte cu vulturul. Și Moişă al Libei mele a fost trimis în munți... Și nu mai e tînăr ca Ițe. Are doi-trei copii și păr alb la tîmple. Iar război ? Ascultă-mă pe mine, l-am văzut pe bietul bărbatu-meu în vis. Zi-cea : „Vine execuția !” Asta înseamnă că vin și vin militari, de departe. Tot așa l-am văzut cînd l-au trimis pe Moişă al Libei în Bulgaria !... Tot așa am visat pe mama mea cînd au venit roșiorii în timpul răzvoltelor.

— Să vii pe la mine să-ți dau un păltănaș ! zice Țipra, ca să scape de baba Clonț.

— Păltănaș îmi trebuie ! Mai bine i-ai trimite Libei o fustă de a ta, că-i despuiată ca o țigancă. Și eu aș trece pe la tine să-mi dai niște cafea și cîteva bucăți de zahăr, că n-am mai văzut de un an...

Țipra îl împinge pe Buiumaș cu un dupăc după ceafă, o lasă în drum pe babă cu făgăduința.

Ajung acasă. Țalic își vede de treabă. Netezește dealul cărînd pămînt. Asta-i odihna lui cînd n-are lucru de croitorie. Cară pămînt cu covata, netezește povîrnișul, ca să fie lin. Se bucură că-și vede odrasla.

— Ne-au venit știri de la copii! strigă Țipra.

Țalic se uită cu blîndețe la Buiumaș, îl pune să mai citească o dată cartea lui Ite, apoi oftează. Văzîndu-l pe el că oftează, Țipra prinde curaj, dă drumul la hohote de plîns.

— Dar Blima ce-o mai face? întreabă rece Țalic.

Se simte că l-ar podidi lacrimile de nu s-ar stăpîni. Se ține tare față de Țipra și mezin.

— Asta e soarta noastră: să n-avem parte de sîngele nostru. Slabă nădejde să mai avem vești de la ea cît ține războiul! Vapoarele care vin înapoi se aude că le îneacă în mare nemții...

Țalic mai oftează o dată din rărunchi, se uită la soarele ce apune după dealuri, la roșeața întinsă pe cer.

— Ehei, după cît se vede, au să sufle vînturi mari! Ce roșu-i cerul! Prevestește mare schimbare.

Țipra nu zice nimic. El oftează încă o dată, se mai uită la soarele ce apune.

— Mă duc la școală să văd cînd cade ziua pomenirii maică-mi. Mi se pare că zilele astea se împlinesc patruzeci și cinci de ani de cînd am îngropat-o. Vii și tu cu mine, Buiumaș!...

Vrînd-nevrînd, Buiumaș trebuie să-l însoțească. Deși tata vorbește cu blîndețe, se înțelege că asta vrea; altfel, odată se aprinde, se descinge, te frige cu cureaua și tot el strigă la tine. Pe drum tac. Pășesc tacticos, ascultînd sunetul potcoavelor de la cizme, ciocnite de piatră. În amurgul ce cade intu-

necat, puțini copii colindă ulițele. Buiumaș tie că nu-i cunoaște, fie că se prefacă că nu-i cunoaște. De cînd poartă uniforma gimnaziului, s-a îndepărtat parcă de uliță. Parcă li-i peste mîna să se apropie de un băiat în uniformă. E ca și cum ar da cu capul înainte într-un gard de sîrmă ghimpată sau gard de mărăcini. Copiii se opresc în loc. Se uită după Buiumaș. Apoi iar se joacă. În fața puținelor dugheni, pe drumul ce duce la sinagogă, negustorii stau pe scăunașe și privesc. S-au potolit toate zgomotele. Geamurile sinagogii, care dau spre curte, sînt deschise. Miroase a fin, a leuștean, a floarea-soarelui. Aceiași bătrîni care trăiesc și trăiesc, uitați de toți, și de moarte, stau înșirați pe la mesele unde ard candelă și luminări de parastas și se roagă mișcînd buzele, ca și cum ar sufla în supă. Berl, fostul dascăl al lui Buiumaș, a mai albit; fratele său, Iechel învățatul, miroase ca întotdeauna a scrumbie și ridichi. Hascal Cioară, șugubățul, se strîmbă mereu după cantor, iar Hanina se uită pe geam ca și cum ar vedea ceea ce alții nu pot vedea.

— Te-ai făcut și cu pălărie mare?... se leagă Iechel de Buiumaș. Ai uitat de lege, nu mai dai pe aici cu lunile... Sigur, „noi sîntem oameni învățați”, ce nevoie mai avem de Cel-de-sus? Chiar că trebuia să-și dea osteneală cu tine nărodul de Berl, frate-meu! Ai învățat să bați mătănii, sau să spui minciuni?...

Iechel nutrește o ură neîmpăcată împotriva oricui se îmbracă curat și nu se hrănește cu ridichi. Urăște mai cu seamă pe cei care învață la gimnaziu. Buiumaș nu răspunde, gîndește la ceva, poate.

S-a isprăvit rugăciunea. Buiumaș nici n-a prins de veste cînd. Ies cei vreo cincisprezece, cu luminările, să binecuvînteze ivirea lumii noi. Ceremonia nu ține prea mult. Destul să-i sporească băiatului nerăbdarea. După asta, tata îl ia de mîna și se întorc

acasă. Un miros amar de frunză de nuc s-a răspîndit pe uliță, iar mirosul mălăieț al salcîmului plutește, ca uleiul pe apă, peste mirosul greu al nucilor. La fereastra casei unde a fost fabrica de sifon șade Sultana. Zîmbește.

— N-ai venit să-mi citești...

Buiumaș se face nu numai că n-aude, dar nici că lui i s-a vorbit.

Acasă mama a pregătit fiertură de cartofi cu tăiței. Înghite o strachină. Țalic coboară în dosul casei, să netezească povîrnișul. Țipra se culcă, Buiumaș, de asemeni. Trage cuvertura de vară peste cap. Broaștele asurzesc cu orăcăitul lor. De cum însearează, numai orchestra lor răsună. Care grele coboară și urcă neconținut de la regiment. De două săptămîni de cînd se tot aude, în fiecare noapte, huriit de roți. Soldații care fug de la cazarmă povestesc cît de adînci sînt tranșeele săpate în dealurile ce încing tîrgul. Se pregătește ceva. Gazetele sînt smulse de la gară. S-au înmulțit tîlharii. Băieții care au tăbăcărie lîngă abatorul de vite, dincolo de rohatcă, au adunat în jurul lor o ceată de golani. Acum cîteva zile numai, s-a găsit în șura lor un car cu haine furate, cotețe cu gîște, un curcan și cîteva puști. Se pusese ră pe jaf mare. Aveau de altminteri cui semăna : tatăl și unchiul lor gîtuiseră o femeie pe șesul morii...

Vine și Țalic. Se dezbracă pe întuneric. Pe unde trece se risipește parcă spaima, bezna. Întreabă :

— Țipra, dormi ?

— Nu ! Mă gîndesc la copii. La munte e frig... cine știe cum și unde or fi dormind ei...

— Am văzut o stea căzînd !...

— Să fi căzut spre binele nostru. Să ne scape copiii de molițe, de foc și sabie...

Țalic se culcă pe jos : să-i fie răcoare. Oftează, adoarme repede. Sforăie : lin, mai tare, pînă ce furtună îi iese din gîtlej...

Buiumaș simte că au adormit părinții. Se scoală. Fuge. Sare gardul fostei fabrici de sifon. Sultana iese din casa cea mare. A văzut o umbră și a auzit tufele de coacăză foșnind.

— Ptiu !... ce mai m-am speriat !... Ce cauți iară aci ?

— Am venit, așa...

— Ha, ha ! Cînd ești cu tat-tău, nu cunoști lumea care te strigă... Pășești ca rătoiul cel mare. Vin' înăuntru, că tot dorm singură. Boierii nu-s acasă. Acu-s eu moșiereasa lu Cucu-vodă...

Din trupul Sultanei se înalță o mireasmă ascuțită, de cuișoare, de pudră. Mireasma gîdilă nările, deșteaptă un neastîmpăr de mînz, pune sîngele în fierbere. Înainte nici nu bănuia : cu cît crește în înălțime, cu atît se înalță și gîndul mai sus... Vede fete frumoase, femei frumoase, copacii încărcăți de poame, cerul albastru... noaptea, stelele... și-l duce gîndul mereu mai departe. Sultana calcă umbra pe care o aruncă casa în curte. Buiumaș calcă umbra ei. O fericire mare se ascunde în trupul fetei chipeșe, o făgăduință.

Și frumusețea asta să nu ascundă decît păcat și rușine ?...

— Sultana, o întreabă el gîfiind, simțind cum îi plesnesc vinele de la tîmple și cum picioarele se moaie, mata ești de la țară ?

— De la țară. Dar pămînt n-avem. Altfel, nu mă băgam la stăpîn... Ca ce întrebî ?

— Mata ai bărbat ?

— Am avut ! L-am lăsat și m-a lăsat, răspunde Sultana. Ce crezi, pînă nu mi-a cîntat și muzica nu

m-am gîndit la bărbat... Unde ai văzut pe bucovineanul sărind gardul ?...

— Care bucovinean ? cutează Buiumaş să întrebe.

— Ei, care !... Nu l-ai văzut în noaptea cînd ai sărit şi tu gardul ?

Trec printr-o săliţă în odaia cu canapea şi pat. Sultana aprinde lampa. O văpaie roşie aprinde catifelele. Parcă s-a tras o draperie. Sultana are umărul rotund. În uşă, o bătaie. Sultana îşi ascunde umărul gol, îl lasă pe Buiumaş singur, fuge pe uşă cu mişcări speriate, pripite.

— Numai să nu-mi vie pe cap nepotul boierului !... Pînă să tacă, un tînăr buzat, cu mustăcioară mică, a şi intrat pe uşă. Ceea ce îl izbeşte mai cu seară pe Buiumaş nu este cutezanţa tînărului care se uită de sus la Sultana, cît hainele călcate, albe, pălăria lui de paie.

Sultana zice parcă şi-ar cere iertare :

— Acu, măi gimnazistule, tu treci alături... Am ceva de vorbit cu domnu !...

Buzatul îşi umflă pieptul. Ca semn al puterii şi bărbăţiei sale, aprinde o ţigară. Buiumaş trece în odaia de alături. Se aud şoapte, plescăituri de buze, zgomote, se mişcă întunericul. Dîra de lumină care scapă în odaie, pe sub uşă, taie în întuneric chipuri felurite.

Şoapte sugrumate, suspine ca un ţîrîit de greier. Buzatul iese din odaie, Sultana îl petrece cuvinicioasă, smerită. Buzatul îi vorbeşte lui Buiumaş peste umăr :

— Hai, măi, şi tu cu mine. De tine nu prea este aici !

Sultana adaugă :

— Dacă vrei, măţăţelule, îmi ceteşti din cartea lu boieru, dormi aici, şi dimineată te-ci acasă... Eu

nu te opresc cu tot dinadinsul. Cum ți-a fi voia. Poftești să te-ci acasă, că ai mamă care te așteaptă, te-ci, vrei să rămii, n-ai decît...

Buiumaș rămîne. E mîndru că poate sfrunta pe un bărbat cu mustață.

Buzatul îl fulgeră însă cu privirea.

— Vezi să nu te bolnăvești de friguri dacă dormi prea aproape de perete. Nu-i bine să dormi la femeie străină în casă.

Și pleacă. Sultana se bosumflă :

— Ți-am cîntat, buzilă, că n-ar fi fău să te duci acasă ! Îți dau drumul prin față, că te ia cu frigul în -casa asta...

— N-ai vrea să te-nvăț nemțește, franțuzește ? o întreabă Buiumaș. Sau poate ceva geografie ?

— Franțuzește, hai ?... Și nemțește ? D-apoi eu cu mecanicul de la moară n-am să mă mărit. Pe moldovenește îmi ajunge ! Bată-te Dumnezeu de diavol ! Auzi ce-i trăsnește...

Buiumaș o soarbe din ochi. Ceva ca un vis se ascunde sub pielea ei albă, catifelată.

— Ce te uiți așa la mine, zurbagiule ? mai zice ea, trecîndu-i mîna prin păr, lunecînd pe frunte, iar cînd ajunge la nas, îl stropșește. Mîna Sultanei, care s-a prins de nasul lui Buiumaș ca un rac, îi taie respirația.

— Ei, căprițo, ți-ai pierdut răsufletul ? Bată-te să te bată, că slăbuț ești !... Ai pofti să te pui cu una ca mine ! Mie nu-mi trebuie învățătură de asta de care zici tu... să am o bucățică de grădină și o căsuță...

Buiumaș deschide gura :

— Mă furnică. Mi-i să nu plouă la noapte...

— Te mănîncă pielea ? De unde știi că are să ploaie ? Te bat eu cu urzici, să nu te mai mănînce...

Un cucumau lung, sinistru, de cucuvaie, răsună în noapte. Sultana se crucește. Buiumaș e străveziu de înfiorare.

— Auzi cum cîntă cucuveica ! Nu mă pedepsi, maică, pentru păcatele mele !... se roagă Sultana. Pe fața ei s-a așternut frica.

Se apropie de icoană, șoptește ceva, care poate fi rugăciune sau descîntec. Buiumaș rămîne încremenit în mijlocul odăii. Cucuveaua se alintă mereu, strigîndu-și numele. Sultana se roagă cu ochii închiși. Cînd deschide ochii, dînd de gimnazist în mijlocul odăii, se uită mirată și întrebă :

— Da' ce fel de nație de om ești tu ?... Jidan nu pari a fi, moldovan de-al nostru iară nu, că nu porți opinci ! Un fel de neam de alt fel de boieri... De cei sărăciți ! Din pricina ta a cîntat cucuveica... N-ai fi neam de zidar din acei care leagă și dezleagă norii ?

Buiumaș nu răspunde. Cucuveaua și-a conținut cîntecul. Sultana se îndreaptă spre geam.

— Mi-e că dinspre grajd vine glasul nălucii ! Și-au făcut cuib cucuveicile în podul de fîn...

— În carte scrie că liliicii și bufnițele ies numai noaptea din ascunzătorile lor.

— Așa scrie ?...

— Da.

Așteaptă, cu înfrigurare, să audă iar cîntecul ce-o înfioară. Buiumaș așteaptă și el înfrigurat.

— Ce te uiți așa, băiete ? Doamne ferește, cum tremuri !... Că doar nu te mănîncă strigoi... Nu se-n-cumetă ei să intre în casa unde arde candela ! Știe Sultana ce face... Nu-s chiar așa păcătoasă la Dumnezeu. Are el grijă de mine...

Se apropie iar de Buiumaș, îl strînge la piept. Sinii ei zvîcnesc, tîmplele lui zvîcnesc, și sîngele a luat-o la goană prin vine, din ce în ce mai iute, să-i plesnească inima. Sultana zice :

— Mai bine te-ai duce acasă ! Ai sînge iute. Ai să fii pofticios tare la viața ta... Ești prea micuț. Mai ține-te mai bine. Că are să fie mai bine dacă te-ai porni mai tîrziu pe drumu ista...

— Da ! răspunde el, în timp ce dinții îi clănțane.

— Mi-i să n-ai și friguri, măi. Prea tremuri, logofete ! Cîți ani ai ?

— La sfînt' Ilie, paispe...

— Mulți înainte !... Flăcău mare ! Dacă ai fi de la noi, te-ai duce cu carul la pădure s-aduci lemne... rîde Sultana. Își arată dinții mărunți, albi și puternici. Gura ei este nespus de dulce. Vra să zică tu te coci ca merele mălăiețe, de sînt Ilie... Și ți-i frică de cucuveică... Nu-i așa ?...

Trece cineva pe uliță, tîrîndu-și picioarele. Este ca un curcubeu ce spintecă norii în zilele cînd plouă fără conținere : semn, nu trebuie să le mai fie teamă.

— Auzi, măi viteazule, lumea nu doarme. N-a bătut miezul nopții. Te zguduie frica, hai ? Nu știi că diavolii nu ies din umblători înainte de miezul nopții, să muște pe om de călcîi ?

Buiumaș tace. Umbra ce-o aruncă trupul Sultanei pe perete crește. Pare altă femeie, cu sîni, cu șolduri voinice.

— Mai bine așa zice să te duci, băiețică, școlarul, acasă ! îl sfătuie Sultana. Te duc pînă la gard și-ți ajut să te cațeri.

Umbre negre se îndeasă în jurul tufelor care tivesc gardul. Sultana îl ajută să se cațere pe gard și, atîngîndu-l cu palma, deșteaptă dorințele amorțite într-însul.

— Tu singur nu știi ce poțestești... Ești prea micuț ! zice cînd el întoarce capul. Îl pupă pe ceafă.

El a sărit gardul. Sultana, cu miinile încrucișate pe piept, fuge în casă. Buiumaș rămîne singur în mijlocul uliței pustii. În cîteva sărituri ajunge acasă. Pă-

rinții dorm. Muștele își freacă aripile pe întuneric și bîzîie cînd se lovesc de perete. Odaia este umplută, ca baia de aburi, de un sforăit fierbinte. Buiumaș se culcă nesimțit de nimeni, adoarme, plîngînd de furie, că ar vrea ceva și acel ceva e atît de nelămurit, că nu știe ce pas să facă, pe cine să întrebe, ce să întrebe...

★

Zilele se fugăresc : cu arșița, cu foamea, cu supărări, cu ciondănelile mamei, cu mormăielile lui Țalic, cu sinagoga dimineața și seara. Pînă în luna august...

Duminică seara, băiatul unui țircovnic din mahala îl pofteste pe Buiumaș la serbarea din parcul comunal. Spune băiatul că vine și Ileana, fată cu picioarele desculțe, cu sîni care plesnesc sub rochie. Un fel de mînză sălbatică. Băieții o prind la podețul azvîrlit peste pîrîu, lîngă fîntînile de unde cară sacagiii apă, o ciupesc, o trag de cozi, se zbenguie cu dînsa, o strîng în brațe și trosnesc ciolanele. Ea rîde, își arată dinții, și cînd e nevoie, se bate în parte cu băieții. Ea iese de acolo îmbujorată și rîde, fie că ea a zgîriat, fie că a fost zgîriată. Iar maică-sa, care o caută, cînd o găsește, o duce acasă în palme și cu ocară.

Pe înserate au intrat în parc, cu pungile pline de confete. Ileana a venit întinsă spre dîșii. Este întovărășită de un frățior mai mic, s-a pieptănat cu cosițe multe, trase peste frunte, cu multe panglici, are ciuboșele cu călcîie înalte, o batistă cu dantelă în mînă.

— Ați venit?... Îmi pare bine că au venit și cunoștințe de pe la noi...

— Da, duduie ! Nu vii să te dai cu noi în scrînciob ?

— Ba cum să nu! Cu mare plăcere. Nu m-am mai dat în scrînciob de la Paști.

Ileana vorbește ca la bal, și umbletul ei este cu totul altul decît atunci cînd o fugăresc băieții printre fîntîni și ea sare ca iada pîriul: s-ar zice că pașii îi sînt pițigăiați. Se suie tustrei în scrînciob. De sus se văd perechile cum se scurg pe alei, chioșcul cu muzica, iar prin fereastra prefecturii, prefectul cel cu barba de rege asirian, plimbîndu-se prin odaia luminată.

Ileana nu mai poate de bucurie. Băieții o pipăie, ea strigă:

— Nu mă gîdilați, lunec jos și-mi sparg capul...

Și le pare cel mai frumos ce s-a spus vreodată pe pămînt.

S-au dat în scrînciob, s-au fugărit pe alei dosnice, au azvîrlit și au înghițit pumni de confete.

Serbarea este în toi. Buiumaș o soarbe din ochi pe Ileana. Ceea ce spune este mai frumos ca orice, și rîsul ei gîdilă urechea, respirația ei e ca boarea înserării.

Dar deodată se pornesc să sune clopotele catedralei. Sună prelung, ca în nopțile de denii, ca în noaptea Învierii. Lumea adunată la petrecere părăsește în grabă parcul. Fug spre ieșire, parcă s-ar fi aprins copacii. Cineva strigă:

— *Mobilizarea!*

Buiumaș și feciorul țircovnicului au părăsit fata, lăsînd-o în seama frățiorului ei (cu care venise, ca s-o păzească), au sărit și dînșii în curtea prefecturii.

Cîrduri-cîrduri de băieți strigă pînă răgușesc: „*Jos teutonii!*” Alții au desfășurat un steag, îl filfiie și strigă: „*Trăiască România Mare!*” Ca din pămînt, din curtea prefecturii, din toate ulițele se revarsă mulțime. Nu este nevoie să-i deștepte din somn. Deși a trecut de miezul nopții. Clopotele au sunat tocmai

la miezul nopții. Pornește manifestația. În frunte se găsește un pompier cu țacălie, care strigă mai tare ca toată lumea și îndeamnă și pe ceilalți să strige. La catedrală a sunat ceasul miezul nopții. Cei care s-au culcat se trezesc din somn. Pe la ferestre apar bărbați grași în cămăși naționale, femei în halaturi albe, sau cămăși de noapte. Pălării zboară în văzduh. Cărute trec huruind : sînt ale regimentului de infanterie din tîrg. Noaptea este instelată, cerul foarte vînat, nemărginit. Manifestanții se înmulțesc. Cînd au ajuns în ulița ce descinde din ulița cea mare, revărsîndu-se în cea care urcă spre regiment, au ieșit meșteșugarii evrei, întrebînd din ce s-a stîrnit atîta zarvă în miez de noapte. Sînt oameni trecuți de vîrsta miliției, nevinovați, și nu știu nimica. Li se spune că sună mobilizarea. Au izbucnit în hohote de plîns. Au ieșit și muierile și fetele lor și au pornit a plînge și a boci ca după mort.

Acasă, Buiumaș o găsește pe Țipra stînd la geam ; privește carele ce trec. Nu zice nimic. Nu plînge, nu se tînguie, nici măcar de oftat nu poate ofta. Este mare durerea ei. Știe totul. Se așteaptă la orice. S-a culcat și dînsa. Abia atunci suspină...

Cîteva zile liniștite de toamnă și o atmosferă de beție liniștită. Pe uliți, miros de vinuri și rachiuri, care din porunca autorităților de poliție au fost vărsate. Sergenții de stradă au trecut din cîrciumă în cîrciumă, poruncind să se verse vinațul, rachiurile, spirtul. S-a stîrnit în acele zile mare turburare printre cîrciumari. Nu știau ce trebuie să facă, cum trebuie să facă. În cele din urmă s-au dumirit : au vărsat poșirca, cîteva șipuri de spirt, iar rachiurile bune, vinurile cele de soi, ontalele de spirt le-au dosit în zîmnicелеle lor adînci. A fost însă destul cît s-a vărsat ca tîrgul să miroase a cîrciumă. Dobitoacele că-

deau bete prin șanturi, mahalagiii și copiii își făceau căuș din pumni și beau din rachiurile amestecate cu colb. Deși a început războiul, nimic nu s-a schimbat din felul de viață. Bătăliile și ciocnirile se petrec departe de tot, departe. Cu lipsa bărbaților s-au obișnuit și femeile, și copiii; concentrările țineau doar mai bine de doi ani, de când se băteau rușii cu austriacii. Pîinea se găsește la pitării, carnea, la casapi, stamba, măslīnele, la negustori. Nu și în casele calicilor aflați pe „cîmpul de onoare”. Văzduhul este limpede: se deapănă funigiei, oamenii se vaită ca îndrăgostiții cînd sînt despărțiți pentru cîtva timp; se vaită cu o jale dulce, plîngîndu-și copiii sau rudele plecate pe front. Suspină totuși cu destulă resemnare. Războiul se poate socoti deci ceva trist, de bună seamă, dar ceva ce poate fi îndurat cu oarecare bunăvoință. Dar, într-o zi, a început să le bată inima și să-i încerce spaima: înțelegerea cu puterea vrăjmașă s-a întrerupt. O mare spaimă crește. La ceasuri anumite, zilnic, se arată peste paratrăsnetul primăriei avioane cu cruci. Cei de sus privesc ca într-o fîntînă, azvîrl o bombă și se înalță mai sus, întorcînd cîrmele. Crucile plutesc pe limpezimile albastre, se feresc cu îndeminare de crăpăturile făcute de ghiulelele artileriei antiaeriene, în cerul ca un ghețuș, și se topesc în albăstrime, ca și cum ar fi de ceară. Este un fel de joc. Tineretului îi place foarte mult jocul. Și-i nerăbdător și mereu se uită la cer să nu scape avioanele „Taube” cînd vin. Copiii, fetele, văduvele se bucură cînd sosesc musafirii văzduhului; ies pe uliți, arată cu degetul. Într-o zi, cei de sus, în loc să le filfiie o batistă și să dea cu tifla, s-au apucat să arunce cu bulgări în tîrgoveți. Vecinele Țiprei, chiar cele mai bătrîne, spuneau, și nu glumeau de loc, că austriecii aruncă sfecle. Se bucurau de borșul care au să-l fiarbă cu pește mic. N-a fost sfecclă, nici napi —

cum ziceau fetele — ci bombe. Au explodat cu putere și atîta zgomot, de asurzea lumea. Nu e glumă. Geaba au cruce la „taube”-le lor : sînt înrăiți, n-au de gînd să cruce nici femei, nici copii. Sînt blestemați întîi cu oarecare blîndețe, în cele din urmă se hotărăște toată lumea din mahalale să-i urască cu înverșunare. Nu sînt niște hîtrii glumefi, sînt vrăjmași și ucigași. De atunci, cum se arată pe sus avioanele, lumea de pe uliți se risipește, răsună clopotele, răsună țigdale, se amestecă țipete cu vaiete, se trag perdele de hîrtie albastră peste geamuri, se oprește orice răsufu pentru cîteva ceasuri....

Sfîrșitul lui noiembrie s-a întins ca o noapte cenușie, opacă. Toamnă. Da' ce fel de toamnă ? Un anotimp de tuci încercuie căsuțele cu ferești puține, grajdurile, pomăturile, toloaca : tîrgul și împrejurimile. Curg oști rusești. Au trecut Prutul și se lasă în țara de jos, acolo unde se dau bătăliile. Cîntă muzici, trec oști, oști fără număr și fără sfîrșit. Privesc, ascultă, dar parcă li-i peste măsură de greu tîrgoveților să-și aducă aminte de fețele necunoscute ce se perindă. Vîntuie. Pare că nu pe ulițele tîrgului, ci pe povînișul nemărginit al timpului se desfășoară coloanele rusești în cîntec ; vuieste văzduhul, huruie roțile. Trec soldați și iar soldați, încît nu se mai știe, nu se mai deslușește dacă sînt artileriști, cavaleriști sau infanterie. Spre deosebire de uniforme albastre și capetele cu colțuri, romînești, ale rușilor sînt cenușii. Vin dinspre gară. Suie dealul spre regiment, și în urma lor văzduhul se schimbă într-un colb sonor. Melodia tărăgănată se infiltrează nu numai în inimile oamenilor, ca să n-o mai uite niciodată, ci parcă și în priveliște...

În trecere, se desprinde uneori din rînduri cîte un flăcău bălan, scoate din buzunar bucăți grele de zahăr ca pietrele, taie jumătate dintr-o piine de secară cît

roata carului și dă unui copil; altul îi dăruie unui dezbrăcătel o rubască grabnic scoasă din raniță.

Țircovnicul — căruia-i place să i se zică „coane Griguță” — zice văzându-i trecînd :

— Bine c-au venit... Să mai ție și 'mnealor piept teutonului... Nu numai ai noștri... Ce-i de-ar muri cîțiva dintr-ai lor?... Barbarezii s-au aruncat în foc și ne toacă.

În zilele acestea se pornește iarnă grea. Femeile de la mahala zic că strigoii bat oina cu șrapnele pe după țintirim, vîntul mușcă din pomi, scoate acoperișurile caselor ca pe niște pălării. Toată ziua sună, sună. Stăpînește un neastîmpăr, de le vine unora să fugă și nu știu ce-i ține locului. Sub platoșa norilor cerul este în flăcări, orice lucru atins cu degetul singerează; de undeva trebuie să năvălească groaza unei zile de apoi. Ciulesc urechi și nu se aude a bine, iar inimile plesnesc de încordarea unor așteptări nemărginite.

Războiul nu este numai greu. Ci cu adevărat de neîndurat.

Spaima risipită peste țîrg pătrunde pînă în spitalul din mijlocul unei salcimiști. Acolo își face Buiumaș serviciul de cercetaș. Larma înmormîntărilor pe afet de tun, zvonul muzicilor și cortegiilor funerare răzbat pînă acolo. Saloanele cu rănîți trepidează : infirmiere, surori de caritate, interni, doctori aleargă de ici-colo, sună, telefonează, strigă. Sala de operații este scufundată în cloroform. Pe sală, un moșneguț milițian, mărunțel, cu mîneacă scortoasă (îi slujește și drept batistă), cu hîrlețul și lădița umplută de cîlți — destinată ca raclă pentru brațele și picioarele tăiate — își așteaptă speriat simbria lui zilnică : picioare, brațe de om tînăr, ca să le ducă la îngropat. Buiumaș vine de dimineată la spital. Îl trimite cu scrisori pe la doamnele surori de caritate, e pus să întocmească foile de

diagnostice, trimis să ducă rapoarte la Crucea Roșie. Numai în timpul ceaiului intervine un mic armistițiu în spital și între oameni. Bolnavii se liniștesc, surorile, mame, cucoane, femei din mahala colindă saloanele cu ceștile pline de ceai ; din bucătărie se răspindesc mirosuri de supă caldă ; în cancelarie se strâng la tafas doamnele surori de caritate, doctorii, internii, cei din administrație. În sobița de fontă pîlpîie focul cu flacăra de curcubeu și zumzet plăcut. Clinchetul lingurițelor de argint amintește zurgălăii de sanie. Telefonul... Răspunde un doctor încruntat :

— Numai șazeci se trimit la spitalul de triaj... S-a auzit, gara ? N-avem loc pentru ațitia. Nu mai sînt decît șase paturi disponibile !... Culc pe cei ușor răniți doi într-un pat. Dar pe cei gravi, nu pot... Eu nu-mi iau răspunderea. Eu-s medic de oameni, nu de iepuri.

Altă sonerie. Răspunde același doctor :

— Numărul șaisprezece transportat din salonul C în despărțirea E din etajul I.

Altă sonerie întrerupe : este semnalul pentru transportarea morților la necropsie.

— Cîți ? Doi morți de la salonul patru... Evreul omorît de bandiți dus tot acolo...

Altă sonerie.

— Nu mă întrerupeți. Numărul doi de la salonul de rezervă A, se va face o injecție antitetanică ! Patul șapte, salonul B, aspirină, injecție cu camfor ! Ce este ? Tifos ? Raportați de îndată direcției sanitare generale a armatei. Noi aici sîntem un biet spital de tîrg...

Doctorul scapă cu zgomot receptorul. Ceilalți tresar ca la un cutremur de pămînt. Ordinele date îi bucură și-i înveselesc. Un năsos bătrîn, care supraveghează țelina și morcovii și cartofii de la bucătărie, face :

— Bine că nu sîntem noi acolo ! Pe timpuri d-aies-tea ai noroc dacă ai fete ca mine și nu ești nici com-pletaș, nici milițian. Se blizește.

Simțămîntul că se deosebesc de alții, care stau pe undeva pe afară, îl crește pe fiecare în ochii săi. Aici fiecare are nume, pronume, casă, este alintat, are drep-tul la bucurii, ceilalți, ceilalți care au rămas pe după ziduri, sînt soldați, n-au dreptul la nimic. O cucoană ronțăie ghiudem, soarbe cu poftă, plescăind ceaiul, se întîlnește în vorbă cu alta :

— Ah ! de ne-am îngrămădi și într-o singură odaie... numai să nu îndese dușmanul țara într-o singură pro-vincie...

O altă cucoană, cu buzele suflecate, cîrnă, răspunde distrată :

— Și bietul Papazoglu s-a prăbușit alaltăieri !... Este o versiune că ar fi căzut peste un spital, unde a omo-rît mai mulți. Printre ei era și biata Zoe, care trăia cu generalul Sibiceanu, omul lui Iliescu, alintatul Brătienilor.

Toate vorbesc deodată. Una n-o ascultă pe cealaltă și n-așteaptă să răspundă la întrebare. Un ropot de trăsuri pe prundișul aleii, ca o ploaie fără apă. Coco-net și domni sar de pe scaune, se îmbulzesc la geam.

— Cercetaș, face un doctor către Buiumaș al Țiprei, ia vezi, mă rog ție, cine vine cu trăsura ? !

Înainte de ajunge el la ușa de la intrare, coboară din trăsură un gardist. El sprijină un soldat care poartă brațul legat cu o basma de gît. Obrazul soldatului e pămîntiu, la fel cu uniforma, care a fost de bună seamă albastră în noaptea de august cînd se pornise iureșul trecerii Carpaților, atunci cînd armatele romî-nești înaintau neîntrerupt în Ardeal, fără a întîmpina vreo rezistență. Ochii reci, buimăciți ai soldatului privesc în dreapta și în stînga, ca să-și dea seama pe ce lume se găsește. Geme, umblă ca sprijinit în cîrje.

Este dus în sala de pansamente. Surori de caritate, interni, infirmiere înconjoară pe rănit. Toți și din toate părțile îl întreabă. Soldatul își rotește ochii a mirare, a frică : nu știe la care obraz să se oprească, care glas să urmărească.

— Fost. Numai că pe Jii mă dădură gata... Băteau tunurile în piatră de se cutremurau munții ! Îl trece un fior : Barbarezii erau în fața noastră și ne tot împingeau înapoi... vorbește parcă ar avea febră.

— Ai trăit începutul retragerii ?

Se oprește. Răspunde peste umăr la întrebare, apoi povestește cu mare însuflețire cum a fost rănit la sold, cum a fost trimis la spital, s-a vindecat, și când a dat să se întoarcă la unitate, trenul i-a prins mîna sub roți.

— Aveam mîna bolnavă. Roata mi-a apucat-o, uite-așa !... se vaietă. Sare fript de usturimea iodului : — Aoleu !... Nu dați cu jăratec !... Că rău arde și doare...

Sora de caritate, cea cu năsucul cîrn și cu ochi de foc, îi mîngîie creștetul capului.

— Trebuie... Ce să faci ? Rabzi o clipă, mai bine decît să fie mai rău... Cine știe...

Pe șosea, departe, dincolo de grădina nemărginită a spitalului, răsună muzica militară. Soldatul ascultă. Parcă a uitat oarecum de durere. Brațul ciuntit l-a lăsat în mîna infirmierului, care-l ține în sus ca pe o mînecă.

— Domnule elev, face către intern (după ce nu se mai aude decît ecoul muzicii, privindu-și sacul cu merinde), desfaceți, vă rog, sacul !

— Ce am eu cu sacul tău ?

— Aveți să vedeți !.. șoptește. Parcă ar fi o taină între dînsul și intern.

O infirmieră desface sacul. Obrazul ei se schimonosește de groază. Cască. Și toți cască după ea. A scos

din sacul cu merinde un pachet. După pipăit, a simțit ce este învelit în ștergar țărănesc și pe dedesubt o fișie de jurnal : s-ar zice că ascunde o brincă de friptură. Dar de sub jurnal apare laba, vînătă, închircită, ca un rac de mare.

— De ce ai mai adus-o, soldat ? se răstește internul.

— Era să n-o aduc ? Pe timp de război nu te joci... La noi a împușcat pe cîțiva : zic că se automutilează. Cît înainta fără nici o împotrivire armată, era bine. Dar cînd a început retragerea, care pe care tot da vina că-i nevolnic și nemernic.

— Și ți-a fost frică să nu se zică că și tu te-ai împușcat singur ?

Soldatul aruncă priviri mirate internului.

— Năpasta din senin, te miri de unde îți cade...

— Ai și martori că trenul ți-a tăiat mîna... Nu era nevoie s-o aduci. Acu, ai scăpat de front... și de bavarizi...

Soldatul privește cu mai mare mirare. Nu știe : îl învinovățește, îl apără doctorul ?

Măcar și cu mîna pierdută (pe cînd se grăbea să se întoarcă pe front, după vindecarea din spital), gîndul că el, pentru cine, nu înțelege, s-a nenorocit, nu-l mărturisește. În inima lui stăruie doar o spaimă fără seamăn de pedepsele ce plouă peste dînsul : dacă-i vinovat sau nu este.

— Am zis, scrișnește din dinți de durere mare, să v-o predau, să nu ziceți că am pierdut-o de la efecte, să fiu pedepsit la regiment l...

Pare foarte convins de ce spune : că un deget, o mînă, un picior al lui aparține magaziei regimentului.

Un infirmier întinde laba moșneagului, s-o ducă la îngropare.

Moșneagul se pregătește.

— Hai, prinde-o, moșule ! face infirmierul.

Soldatul urmărește traiectoria de la o mînă la alta și nu înțelege de ce se aruncă un lucru care a fost oarecum al lui.

De groază, de mila celui rămas ciung, cucoanele părăsesc sala de pansamente.

Războiul nu-i glumă. Pentru nimeni. Înțelege și Buiumaș că tata are dreptate. În ultimul timp se împotrivesc mereu lui Țalic, care blestema pe cei ce au stîrnit războiul. De Pantil nu se aude nimic. Ițe a mai scris acum o săptămînă. Acum nimeni nu mai e sigur de viață! Orice se poate întîmpla! De dorul copiilor, Țipra leșină în fiecare zi...

În seara asta, cînd s-a întors Buiumaș de la spital, s-au adunat vecinii. Basia lăptăreasa a venit să dea ajutor. O dezbracă pe Țipra, care se vaietă și geme.

— S-o frecăm cu oțet și cu usturoi, s-o mai dezmeticim...

A venit și Anica, chioara, lui Iordache Mantu.

— Sărăcuța... Vai de mama ei!... I s-a pîrjolit inima de dor! Am mai cunoscut o femeie care a murit de inimă rea.

Basia se uită cu încruntare la mătușa Anica; îi face semn să tacă. Că doar ce pricepe Anica?!

— Nu mai vorbi așa, că mai rău o sperii!

— Ei, parcă de ea vorbesc! Am zis ca omu... Nu bănuî, jupîneasă!

Un miros iute de usturoi, amestecat cu miros amețitor de oțet aromatic, se răspîndește în odaie. Țipra se trezește din leșin. Își freacă ochii, care o ustură, se vaietă. Țalic și Buiumaș o privesc cu durere.

— Doamne, Doamne!... să nu mor fără băieți în jurul patului meu. Să mor și să nu fie ei s-o ducă pe mama lor la groapă? Patru băieți?... Cîte unul la fiecare capăt al nășăliei... s-o legene pe mama lor cum i-a legănat și ea...

— Lasă, Țipra mamă, că ajută Dumnezeu să se

întorcă cu bine băieții. Face el minunea asta ca să ne sperie, nu să ne și pedepsească !

— Ei, acu s-a răsturnat rînduiala lumii, se amestecă iar Anica, părinții îngroapă și jelesc copiii... Nu mai este ca altădată : știai că dacă ești tată și mamă, copiii au să trăiască după tine... Scrie în cărți, așa am auzit eu de la oameni deștepți, că o să ajungem vremea cînd viii s-or duce pe morminte și or zice : „Sculați, voi, morților, să intrăm noi, viii !” Iaca, am ajuns !...

Țipra își revine ; este tare slăbită. Stă întinsă pe spate răsufîind greu. Basia zice :

— Mă duc să-ți aduc oleacă de chișleag, să-ți răcorești inima. Trece cumpăna, Țipra, nu-ți face inimă rea ! Au să ți se întorcă copiii acasă și avem să jucăm la nunta lor !

Intovărășește cuvintele cu un ris ascuțit, de piatră ferecată, și-și saltă și mica ei cocoasă.

Cît au vorbit, s-a înnoptat de-a binelea. Țipra s-a liniștit. N-a mai fost nevoie de ajutorul vecinilor, care au plecat pe la casele lor. Numai mătușa Anica chioara s-a mai întors. A adus o strachină cu fasole pestriță.

— Aduc ce am căpătat și eu... Dar din dar se face rai... să fierbeți și dumilorvoastră un borș de fasole... să mai întirziu și eu... Poate o adormi... Adormirea-l maica celui fără de păcate ! Că nu mai e de trăit cu moșneagu !... Auzi ce-mi strigă mie, femeie bătrînă ? Că-mi scoate și al doilea ochi dacă nu-i dau linte ! De unde să iau linte ?... Ba cere și năut ! Se scoală parșivul la miezul nopții și cere de mîncare ! Din ce spăl eu pe la boieri, ce scot ? Într-un loc îți mai dă o strachină de murături și un căuș de fasole, dar în altă parte, neam ! Cere păcătosul să-i aduc rachiu ? !... Acu a dat cu oala de fiertură după mine, să mă opărească !

Lacrimile ei sînt gălbui-roșcate. Ochii îi sîngeră. Plînsul ei iscă un fel de milă amestecată cu ciudă.

Buiumaş priveşte cu mare mirare. Țalic întoarce capul cu silă. Anica a adus fasolea ca un fel de răsplată pentru osteneala de a fi ascultată. De aceea tace o clipă și nu mai plînge, se uită la strachina de fasole, o sfătuie pe Țipra cum să gătească borșul ca să fie mai spornic și iar izbucnește în hohote :

— Nu l-ar mai primi pămîntul de hoțoman ! Două neveste a băgat în groapă, lui tat-său i-a rupt picioarele, mie mi-a scos un ochi și m-a ucis în bătăi ; pe toată lumea a prădat-o. Acu, cînd abia mai răsuflă, s-a apucat să amenințe !... Mi-i și rușine ce o zis unde mă trimite pe mine. De-a dreptul în iad îl trimite, cînd o închide ochii, ducă-se și nu s-ar mai întoarce !

O zgîlție plînsul ; pielea-i tăbăcită de pe frunte și mîini se mișcă ca la cai. Caută un reazăm, un cuvînt de înțelegere : nimeni nu scoate cuvîntul bun. O ascultă cum ai asculta o vacă mugind. E așa de mare, așa de grea suferința ei, că n-ar ajunge multe cuvinte s-o aline...

— Ehei, de s-ar putea uita ce canon mi-a fost viața !

Pe cînd Iordache era în putere, înainte de a se fi dărimat toate chichinețele pînă la fîntîna de pe malul pîrîului, Anica nu cuteza a deschide gura. Acum, cel puțin, se plînge, dă acatiste la toate bisericile să-l la dracu cît mai repede. Deși bolește, Iordache nu se lasă răpus. Se mai scoală din pat, își pune haina lui cărămizie cu guler și manșete de catifea neagră, își piaptănă favoriții, dă tîrcoale cîrciumilor care nu mai au nimic de vînzare și cere măcar să miroasă o sticlă în care a fost rachiu.

— Cînd am venit, începuse să fulguie ! mai zice mătușa Anica după ce-și răcorește inima.

Buiumaş ține cartea înaintea ochilor și citește cu glas tare teorema lui Piatgora : „*Pătratul ipotenuzei este egal cu suma pătrată a celor două catete*”.

Mătuşa Anica ascultă. Ochiul ei sănătos se strînge, se strînge parcă ar dormi baba de-a-n-picioarele.

— Mîncă-l-ar mătuşa, că flăcău mare a crescut ! Parcă îl văd cînd l-aţi dat întîi şi întîi în şcoală, venea pe înserat la Iordache al meu şi-i cetea *Minunăţile sfîntului Sisoe...* Şi acu grăieşte pe alte limbi !...

Se apropie de dînsul. Duce cartea la ochiul cu care mai vede puţin. Ea nu ştie ceti de loc. Se uită la semne.

— Ale dracului sînt slovele !... Vezi, jupîneasă Țipra, seamănă cu rîmele ce se zvîrcolesc sub hîrleţ cînd tai brazda... Altele, cu cîrlige de bătut în perete... Altele, cu fasole ! Pune mîna pe creştetul lui Buiumaş, înduioşată : Toate noroacele de care n-am avut noi parte să te pălească pe tine... Că eşti mai deştept decît noi şi mai învăţat !

Buiumaş moaie creionul în gură, desenează pe hîrtie. Țipra îl priveşte cu dragoste mare şi oftînd zice :

— Lasă cartea, Buiumaş, ia-ţi mai bine nişte pîine, este pe fundul gavanosului nişte povidlă de gutăi !... Poate el o avea mai mult noroc decît cei măricei — încăpuţi pe mîini de tîlhari. Să-i fie lui mai bine după război...

Mătuşa Anica se scoală, dă să plece, se opreşte.

— Mezinul matale, jupîneasă Țipra, s-a născut cu steaua lui.

Se opreşte...

— Cred c-o fi adormit tîlharul, mă-c să mă odihnesc şi eu...

A plecat mătuşa Anica. S-a stins lampa. Ninge virtos. Văzduhul se umple de zgomot de tablă şi şindrîlă : şuiură viperei şi demoni. Se aud glasuri omeneşti mocnite, apoi mai clare, din ce în ce mai clare.

Țipra zice :

— Vezi ce se aude, Țalic ?

Dibuind pe întuneric, Țalic se apropie de geam.

— Nu știu ce să fie. Parcă ar fi oameni, și parcă turme. În viața mea n-am văzut... Da' turme nu-s... Oameni, oameni mulți, foarte mulți...

Coboară din pat și Buiumaș și Țipra. Se aud comenzi militare. Pe o limbă ce n-o cunosc. Prin viscol se deslușește vorba rusească. Armata rusească a sosit. Soldații țin puștile în mîini, au rupt frontul, intră în curtea birjarului.

O bătaie în ușă. Degete nerăbdătoare bat darabana în fereastră. Își țin o clipă răsuflarea.

Aprinde lumina. Deschide ușa. Un val de frig, o miroznă de mahorcă, de pămînt năvălesc în odaie. Băieți îmbrăcați rusește, oameni vîrstnici, cu ranite și polcuțe pe ei intră. Poartă armele întinse și le feresc de geamuri. Își aruncă ranitele și puștile, se descaltă, ca la ei acasă. Unii au mustețe lungi; oameni vîrstnici; alții sînt flăcăi cu tuleie bălane. Sînt prietenoși. De loc deosebiți de țăranii moldoveni care mîn' la Țalic peste noapte cînd vor să le fie polcuța mai repede gata. Aprinde focul. Îi întreabă, prin semne, dacă nu poftesc ceai. Se vaită că are și ea băieții *la poziție*. Soldații ruși dau din cap; da! da! semn c-au priceput. Arată pe degetele de la mînă — unul mai vîrstnic — cîți copii are; scot merinde de-ale lor și poftesc gazdele să mănînce.

— *Kușite! Kușite!*¹ zic.

Se înțeleg prin semne, nu prin vorbă. Beau ceai din ceaiul lor cu aromă tare. Se împrietenesc cu Buiumaș. Țipra arată că are carte scrisă de pe cîmpul de onoare de la Pantil și de la Ițe. Cel mai tînăr dintre ruși dă din cap și arată și el prin semne că are mamă care duce mîinile la ochi și plinge. Apoi soldații se culcă claie peste grămadă, pe jos, cu Buiumaș între dinșii.

¹ Mîncăți! Mîncăți! (Rus.: Кушайте!)

În zorii zilei au răsunat țipete de mare durere. Mărușa Anica a ieșit pe uliță : bocește. A murit Iordache Mantu ! S-au adunat femeile, l-au spălat, l-au întins pe laiță. După priveghiul de seară, au lăsat-o pe mătușa Anica singură cu mortul, așa cum a dorit dînsa cînd a zis : „Nu mi-a fost frică de dînsul cît era viu și în putere și mă putea bate după poftă, să-mi fie frică acu de dînsul ?”

A doua zi au găsit-o și pe ea cu capul căzut pe plita pe care se încălzise : n-a lăsat-o zălog Iordache pe lumea asta.

A treia zi, un car cu boi a dus la cimitir două sicrie, cu scîndurile nejăluite, puse unul peste altul. Carul a ieșit din mahala încet, croind o pîrtie prin ninsoarea afinată. Cîțiva soldați ruși, cu ciubote de pîslă, s-au ferit din calea morților, făcîndu-și cruce, privind fără mirare.

De la fereastră, Buiumaș privește cum Iordache Mantu, spaima uliței, dar și acel care o răscolea, îi dădea răsunset și o viață sălbatică, pleca pe cealaltă lume, singur, cu mătușa Anica peste el : fără popă, fără rude, fără poporeni !...

EPILOG

Nu este neted drumul ca în timpul campaniei din Bulgaria. Atunci, drept e, s-a ivit holera, a fost nevoie să fie ținuți la carantină soldații, la întoarcere. Dar nu toți au plecat în campanie. Acum, toată țara, toți oamenii sînt prinși de gît să joace cu moartea.

În casă mocnesc boala și moartea. Odăile s-au strîm-tat. Tavanul s-a lăsat ; căpriorii, scorojiți de văpsea, au făcut burți, pereții s-au îngălbenit de ploaia ce se scurge prin pod. Țalic a încărunțit și a început să i se încovoae spinarea. Privește mereu înfricoșat pe ferastră și așteaptă pe cineva să vie. Cînd se duce în tîrg, vine acasă și poveștește că Toivie Cațap l-a omenit cu o sîngeapcă ¹ de rachiu, că l-a sfătuit să mănînce mult usturoi, că s-aude c-a umbla o troană de tifos, iar usturoiul alungă boala. Rostește psalmi cînd stă pe acasă sau citește din cartea cu minuni a lui Bal-Șem, cînd nu-și pierde timpul la sinagogă, după ce rugăciunea s-a sfîrșit. Nu mai e de recunoscut Țalic, cel nedezlipit de pe scaun, cu acul de cusut în mînă. Nu-i de lucru ! Nu-i arde nimănui de îmbrăcăminte. Țăranii vin pînă la judecătorie, dar zic să se potolească întîi cumpăna, că de straie au vreme...

¹ *Sîngeapcă, sîngeapă — cinzeacă.*

Țipra plînge : nu primește scrisoare de la Pantil, de la Ițe rar, Blima, care șade în țara unde răsare soarele noaptea, s-a pierdut parcă. „Nu i-ar mai putezi oasele celui care a stîrnit războiul !” blestemă Țipra. Leșină mai des ca înainte. Cînd se trezește, îl înjură pe „trezitul de bărbat” ca și pe trîntorul de cinsprece ani, netrebnicul netrebnicilor, Buiumaș. La ce folos șapca cu cozoroc, gimnastica, învățătura ? Războiul nimicește și sfarmă ca o dihanie care ar măcina și piatra între colți.

Buiumaș a încercat de cîteva ori să părăsească bojdeuca părintească.

A fugit de-a binelea de-abia cînd s-a desprimăvărat. Țipra a fost adusă de la spital, unde a zăcut de exantematic. Frumoasă și tinăără n-a fost biata de cînd o știau copiii. Dar de la spital s-a întors tunsă ca soldații, sluțită, aproape fără grai, nemulțumită de orice, posacă, căzînd ceasuri lungi într-o stare de blîndă sminteală.

Buiumaș nu-și mai caută gazdă. Oriunde s-ar ascunde au să-l găsească și l-or sili să se întoarcă acasă ca un cățel, cu coada între picioare. Ba Țipra și zice :

— Altă dată, dacă mai fugi, în palme, tras cu juvătul de gît te aduc acasă.

S-a dus de-a dreptul la nevasta unui militar, coana Pina, unde meditează un băiețel. A făcut lecția cu băiatul, ca în fiecare zi, iar cînd a fost să plece, a cerut Pinei să-l primească în gazdă. Ea a lăcrămat și a zis :

— Dacă vrei, rămîi la mine. Unde crește băiatul meu, îi crește și matale ! Cu sora matale Blima eu m-am jucat ! Ai să stai la mine, ai să mănînci, ai să înveți mai departe... Dacă nu mănînci din bucatele noastre de fruct, am să-ți fac altele ; eu nu vreau să te stric...

Buiumaş a rămas. Țipra s-a mirat că băiatul nu se întoarce acasă. A crezut că l-au ispitit soldații ruși, care-i plăceau și cu care el se împrietenea, că le deprinsese și limba, poate că s-a dus după dinșii... L-a bocit și s-a liniștit. Nu mai erau timpurile de alintare de altădată !

Părăsind casa părintească, Buiumaş a crezut că se va potoli. Neastîmpărul a sporit. De unde vine neastîmpărul ? Își face serviciul ca cercetaş la spital. Este foc îndrăgostit. În fiecare zi de altă soră de caritate (ca a doua zi să n-o poată suferi). Și-a dus însuși o scrisoare de dragoste unei doctorițe ; slujnica l-a întrebat dacă așteaptă răspuns, știindu-l că vine zilnic de la spital, dar el a fugit. S-a ales doar cu pantalonii sfîșiați de un ciine...

Într-o zi se pomenește totuși cu Țipra.

— Ce ți-am făcut noi de ne tot amărăști bătrînețile ? La școală te-am ținut, bucățica de la gură am rupt-o pentru tine... De ce nu vii acasă ?

— Mamă, dacă ai ști cîte fierb în mine, nu m-ai mai învinovăți.

Plînge Țipra, rugîndu-se de coana Pina să-i dea copilul înapoi, să-l lase măcar să-l fotografieze, ca să trimeată poza băieților de pe front. Coana Pina răspunde că ea nu-l ține cu de-a sila, și dacă vrea Țipra, n-are decît să-l ia înapoi. Buiumaş nu poate să nu se ia după mă-sa cînd îi face semn cu degetul. Pornesc amîndoi la fotograful de pe ulița boierească, iar după ce sînt trași în poză, Buiumaş o lasă pe mama și fuge...

În ziua asta tîrgul e oarecum deosebit de celelalte zile, care nu sînt nici ele liniștite.

Un pîlc de cazaci de Don a poposit pe înselat. Sînt încartiruiți pe cîteva uliți. Bălanii zvăpăiați stîrnesc în potolitele ulițe de mahala ceva din neastîmpărul

lor. A fost una din cele mai arzătoare zile ale verii. Nici după ce s-a întunecat de-a binelea, arșița nu s-a stins cu desăvîrșire. Mai răbufnește căldură, zăpușeală, ca și cum soarele ar sta ascuns după un perete, de unde-și risipește arșița lui. Cazacii și-au desfăcut merindele, s-au adunat pîlcuri-pîlcuri, mai cu seamă în pomături, au legat caii de pomi (să nu intre prin porumbiști și să le strice), au aprins focuri, au pus ceainicele și ospătează și cîntă. S-au adunat copii flămînzi, desculți, dezbrăcați în jurul lor și se uită cu jind la belșugul cazacilor. Cazacii cheamă pe copii să se apropie. Copiii se codesc. Apoi se așează în jurul focului : înfulecă cașa, conserve, sorb ceai cu zahăr. Și pînă la urmă încalecă pe deșelate pe cai, să se ducă împreună cu cîte un cazac la fîntină, ca să adape caii...

A doua zi se stîrnește oarecare furtună în ograda ciurarului. Tocmai flăcăii care au cîntat, jucat și împărțit de mîncare la copii se uită cu încruntare la gâzde. Printr-un tălmaci arată că-s supărați că li se răsplătește prietenia cu vrajbă. Din căruță li s-au furat : două perechi de ciubote, un săculeț cu zahăr, o pereche de hamuri. Și mai ales hoțul a scurtat cozile lungi și mîndre la două iepe.

Au bombănit, au cercetat. După cîteva ceasuri, alți soldați, din artilerie, locuind în mahalaua Ghetăloaiei, au prins hoțul. Nu era, se vede, la cea dintîi ispravă a lui. Este un țigan cu pielea măslinie, vînată și cu ochi cu priviri fugare, deprins să fure. Îl despoaie și-l poartă pe uliți. Țiganul e julit și suspină. Cazacii îi toarnă cîte o căldare de apă, îl trîntesc în praful șoselei să se odihnească, apoi îi trag iar. Țiganul joacă tananaua. Trag cazacii, el cîntă și joacă ca și cum l-ar bate vîntul numai. Nimeni nu cutcăză a se apropia. Îl poartă prin toate grădinile unde a mărturisit că are îngropate lucruri de furat. De pretutindeni

încarcă cîte o căruță cu sfeșnice, papuci, efecte soldățești, farfurii, cazane de fiert povidlă, tavale. Prin casele tuturor mahalalelor, alți cazaci cîntă din armonici, dansează pe cai. Umblînd după alaiul țiganilor, o seamă de cerchezi au pătruns în poliție și au slobozit pe toți arestații chemați să sape bordeie în pămînt, să netezească poligoane de tragere și să scormonească tranșee.

După ce se ține cît se ține după cazaci, Buiumaș iese pe bariera de răsărit a țîrgului, pe toloacă, acolo unde fuge mereu cînd are un necaz de răzbunat. În zilele cînd n-are nimic de făcut se urcă pe dealul înălțat pe coasta dreaptă a țîrgului. Cîmpul, cu zumzetul surd, cu miresmele de pămînt și iarbă, îi potolește neastîmpărul. Țîrgul pare să gîfiie. De cînd lumea și pămîntul nu s-a pomenit pe aici atîta înghesuială și atîta poporime. Vin și pleacă ruși. Armatele lor, pihota¹, cazaci, artilerie, lasă haine și mîncare pentru țîrgoveți. Curg leneș de bună seamă regimentele romînești. Cînd trec rușii, se rostogolesc parcă bolovani cenușii și rămîne stăruitor ecoul cîntecelor; cînd trec regimentele romînești, trec parcă care cu fîn ud...

Pina umblă ca o ispită prin curte, fără colțuni, numai în papuci. Năsucul ei cîrn vorbește, trupul ei copt de vîrstă ascunde o taină pe care n-o poate cunoaște un băiat de 15 ani. Toți care sînt mai în vîrstă decît dînsul par a ști ceva bun, adevărat, ceva ce dînsul bănuie doar. Femeile și bărbații în vîrstă te lasă să te uiți în viața lor ca într-o oglindă. Numai ceva neînsemnat, un amănunt pe care îl încuie cu lacăte nevăzute, nu-l poți prinde. Și tocmai amănuntul cel nespus, pe care nu știi cum să-l numești, își închipuie Buiumaș, ascunde întreaga bucurie, vrajă, și poate

¹ Pihotă — infanterie, pedestrime.

adevăărul întregii vieți. Nici de visat nu mai visează ca înainte. Se simte singur și însingurat. Că n-are cui vorbi, n-are cine să-l înțeleagă. Nu mai vrea să creadă în Dumnezeu. Prea a fost obișnuit cu teama lui, ca din cînd în cînd să nu-și amintească că-l poate plesni din senin. Ca să mănînce carnea de porc, să taie un cocoș, trebuie să facă mare efort de curaj, ca și cum și-ar face vînt să sară peste o apă lată.

Se roșise cerul peste cimitirul evreiesc cînd Buiumaș a coborît în tîrg, după ce a fugit de Țipra. A început a se însera vînat ; a ajuns acasă la coana Pina. Se trîntește în scrînciob, alături de gospodina și băiețelul său (ei se legănau mai de mult și mîngîiau cerceii unui purcel creț). De sub stivele de lemn iese mieunînd un copil bărbos. Poartă uniformă de soldat rus. După obraz și mișcări nu s-ar fi zis că este de vîrstă de a purta sulită și pușcă. Băiețelul Pinei se sperie, coana Pina îl întreabă :

— Ei, ce cauți tu aicea ? De unde ai răsărit ?

El dă din umeri. Miaună. Apoi s-a apropiat de scrînciob. E mărunț, are capul rotund ; sub fruntea zbîrcită, ochii mici, negri, înfundați, se mișcă cu iuteală neobișnuită. L-au văzut de multe ori trecînd pe uliță. Face parte din unitatea lazaretului ¹ de cîmp, poposită la moară. Este încartiruit alături, la nevasta unui muzicant. Face semne ca omul care se bucură de ceva. De la alți soldați au aflat că este tătar dintr-un sat siberian, că i-ar place să stea în cvartir la coana Pina. Au mai aflat că-l cheamă Sîdkî Mamut, om cu rosturi în lume, cu nevastă frumoasă care seamănă cu Pina, că are capre, catîri și îi place să călărească prin pădure. Cere să fie îngăduit a dormi în podul cuhniei din curte. Tovarășii lui Mamut rid și-l necăjesc că este

¹ Lazaret — infirmerie, ambulanță.

tătar, dar Mamut zîmbește și se bucură că toată lumea cîstită numai cu dînsul vorbește.

S-a pus masa. Pina îl pofteste să ospăteze. El dă a înțelege că nu se cade să se înfrupte din carne de porc, oprită musulmanilor. I-au răspuns alți soldați. Da la cazan nu mănîncă, și băutură nu pune în gură ? El rîde. Se așază cuminte. Privește, prinde muște, deschizînd gura cu dințișori mărunți și albi, ca să-i facă plăcere băiețașului Pinei. Pare că se pune bine și-și dă osteneala să cucerească o gazdă...

Mamut a ajuns jucăria, veselia casei. Taie lemne, cară apă, se repede la lazaret îngrijind docarul și calul, mănîncă, se întoarce acasă, și după ce sfîrșește tot ce crede el că are de făcut, îl joacă pe băiețel pe genunchi. Mijind ochii, îi surîde mereu coanei Pina ; cu Buiumaș este ursuz, se face că-l calcă pe picior din greșeală...

— Durac ! scui pă printre dinți, șui erînd și bombă-nînd, cînd îl întîlnește prin curte și nu este văzut de Pina. Profesăr tu ?... La cai, nu la gospodină frumoasă !... strigă și face spume la gură.

La vederea Pinei, își înfrînă minia, smulge sub mustață cel mai frumos, cel mai caraghios surîs cu putință și miaună.

— Ce s-a întîmplat ? Iar a intrat Scaraoschi în tine, Mamut ?... îl întreabă ea, și el îi răspunde cu o privire de ciine bun cu ochi veseli.

Între Sîdkî Mamut și Buiumaș s-a încins o vrajbă surdă, care ține toată vara și parcă atinge culmea spre toamnă. Într-o noapte Buiumaș a ieșit în curte. Din podul cuhniei a văzut cum ies o pereche de cizme mici, apoi un trup, în sfîrșit capul. Pină să deslușească ceva, un glonte de carabină îi șui eră la urechea dreaptă. Cine ? Este atîta turburare și atîtea se ivesc

și se petrec din întâmplare ! A doua zi, Mamut este mai prietenos cu el ca niciodată..

A întomnat de-a binelea. Tîrgul s-a pustii. Plecau pîlcurile de cazaci, pleacă pihota, au plecat cei de la antiaeriana instalată pe dealul spitalului. Șoselele neprundite, desfundate de trecerea tunurilor, chesoanelor și a camioanelor grele s-au prefăcut în mocirlă. Burniță subțire, nesfîrșit. Parcă nu e apă, ci clei, ce se întinde, ca firele de păianjen, din cer pînă în pămînt. Pe cer fulgeră în depărtare. Nu mai este casă sau grajd să nu fie pline de fugari și ostateci austrieci din Bucovina. Oamenii se bălăcesc prin noroi, fug și nu știu încotro s-o apuce. Cu cît sporește neliniștea altora, cu atît Mamut pare mai senin, mai sprinten și voios. Pășește mai trufaș, mai fără sfială, ride mereu, clefăie cu poftă, joacă de unul singur jocuri tătărești.

Într-o zi cazacii au plecat.

Mamut anunță și dînsul prin semne și hîrcîieli din gît că în zori pleacă și lazaretul lui. Seara nu mănîncă. Rătăcește năuc prin ogradă, pomăt ; privește fiecare lucrușor și nu-i mai aruncă de loc coanei Pina privirile-i turbate. A ajutat-o toată ziua la murat pepenașii. A făcut haz, copilărește, așa cum știa dînsul să facă haz : crăpa cîte un pepenaș și lăsa să-i curgă zeama roșie pe barba lui neagră. Ba s-a și jucat cu purcelul care avea cercei și-l creștea Pina pentru Crăciun, l-a scărpinat pe gît. În jurul lui Mamut se învîrteau cățeii. Iar soldații ruși, trupeși și veseli, din vecini, rideau cu un fel de îngăduință de tătărașul Sîdkî Mamut.

Cum noaptea este senină, șed cu toții în scrînciob și privesc cum se desprind de pe cer stelele și pe un fir de argint aleargă, aleargă, ca paingul. Mamut a coborît în grădină. Îl aud mieunînd. Apoi ceva parcă se

zbate. Au strigat : „Mamut ! Mamut !” El nu răspunde, ca de obicei, cu mieunatul său de motan uriaș. Ci parcă îl gîtuie cineva.

Au coborît în grădină să-l caute, l-au găsit în porumbiștea uscată, cu capul întins spre casă. Un juvăț legat de un vișin îi strîngea gîtul...

— Ce-ai făcut, nebunule ? Te joci de-a spînzurătoare ?

Mamut se uită în ochii ei cu foc.

— Joc, la mine joc... și poate nu joc.

— Bărbos ești tu, care te lauzi c-ai *hazaică* la Simbir ?... Ești ca purcelul care dă în gropi...

— Da, gropi !... repetă Mamut. Se uită înduioșat la dînsa ; totodată, încruntat, la Buiumaș.

— Scoate repede juvățul, că-ți torn o cofă de apă în cap, nepricopsitule !

Pare că el nu pricepe despre ce-i vorba.

— Du-te și te culcă la lazaret... La mine nu mai ai ce căuta ! Cine știe ce poznă îmi faci...

Mamut își scoate cuminte curmeiul de la gît.

— Bată-te Dumnezeu să te bată, tocmai cu frînghia mea de rufe ai găsit să te spînzuri ? !...

El s-a uitat lung la ea. Cerșește ceva din ochi : un zîmbet. Așteaptă. Se mai uită și pe urmă se duce...

Abia a doua zi dimineată trec docarele lazaretului, ambulanțele, bucătăriile de campanie. Dintr-o ambulanță se arată capul de copil cu barbă al lui Mamut : își arată dinții și-și ia rămas bun făcînd cu mîna.

Pina zice către Buiumaș :

— N-ar mai ajunge zile bune cel care a stirnit războiul, acela de împinge neamurile să se căsăpească !

A intrat și băiețelul în casă.

— De ce oare și-a pus juvățul de gît moș Mamut ?

— S-o jucat. Da' putea să nu se mai trezească din joaca asta. I-a fost scris, se vede, să mai vadă Siberia lui.

— Da' unde i-a fost scris, mamă ?

— Nu-i treaba ta. Tu du-te și te joacă.

Se așază la mașina de cusut. Coase ca să nu spuie altceva.

Mașina pornită se mișcă cu mare repeziciune.

— Da, da... dom' profesăr, face ea către Buiumaș, s-a dus și Mamut. Purta barbă, dar era copil. Cine știe ce i-o fi plăcut la viața lui și n-a atins ce i-a plăcut ?...

Se uită Buiumaș lung.

— Poate că tînjea după ce tînjesc și alții. Și poate era foarte aproape de dînsul aceea după care tînjea, iară lui i se părea departe, foarte departe.

Se uită și Pina lung la Buiumaș și nu-i vine să creadă că el a rostit vorbele.

Dar ca să nu-i înfrunte privirea ochilor lui căprui, calzi și vorbitori, se apleacă asupra mașinii și pornește un tighel. Apoi se ridică, îl cuprinde și-l strînge tare, tare în brațe. Băiatul simte că se sparge, ca o găoace de ou, o taină.

O dată ~~cu taina s-a spulberat și copilăria.~~

Citiți cărțile apărute în colecția
BIBLIOTECA PENTRU TOȚI
(Catalog 1960 — 7 iulie 1962)

1. <i>Mihai Eminescu</i>	Poezii
2. <i>I. L. Caragiale</i>	Teatru
3. <i>F. M. Dostoievski</i>	Amintiri din casa morților
4—5. <i>Vasile Alecsandri</i>	Culegere de proză (I. Călătorie în Africa, II. Dridri), 2 vol.
6. <i>Ion Creangă</i>	Amintiri, povești, povestiri
7. <i>H. Barbusse</i>	Focul, roman
8. <i>Mihail Sadoveanu</i>	Zodia cancerului sau Vremea Ducăi-Vodă, roman
9. <i>Petre Ispirescu</i>	Basme, legende, snoave
10. <i>F. Gladkov</i>	Cimentul, roman
11. <i>St. O. Iosif</i>	Versuri
12. <i>H. Sienkiewicz</i>	Nuvele
13. <i>Mihai Beniuc</i>	Poezii
14. <i>N. Ostrovski</i>	Născuți în furtună, roman
15. <i>G. Coșbuc</i>	Fire de tort, versuri
16. * * *	Alexandria — Esopia
17. <i>Anatole France</i>	Crima lui Sylvestre Bonnard
18. <i>Nicolae Bălcescu</i>	Românii sub Mihai-Voievod Viteazul
19. <i>Al. Davila</i>	Vlaicu-Vodă, dramă în versuri
21. <i>Tudor Arghezi</i>	Versuri
20—23. <i>M. Gorki</i>	Trilogia autobiografică (Copilăria, La stăpîn, Universitățile mele)
24. <i>Calistrat Hogaș</i>	Pe drumuri de munte
25. <i>Goethe</i>	Suferințele tinărului Wërther
26—27. <i>Zaharia Stancu</i>	Descult, roman, partea I și a II-a, 2 vol.
28. <i>I. S. Turgheniev</i>	În ajun, roman
29. <i>Mihail Sadoveanu</i>	Soarele în baltă * Divanul persian, romane
30. <i>Guy de Maupassant</i>	Bulgăre de seu, nuvele și schițe

- 31—32. *Ioan Slavici*
 33. *Kovács György*
 34. *Ion Ghica*
 35. *Eschil*
 36. *V. G. Korolenko*
 37—38. *Liviu Rebreanu*
 39. *I. L. Caragiale*
 40. *Boris Gorbato*
 41—42. *B. P. Hasdeu*
 43. *A. Fadeev*
 44. *Mihail Sadoveanu*
 45. *Marin Preda*
 46. *Jack London*
 47. *N. D. Cocea*
 48. *Julius Fučík*
 49. * * *
 50—51. *Emile Zola*
 52. *Nicolae Filimon*
 53—54. *G. Călinescu*
 55. *Mark Twain*
 56. *A. Tolstoi*
 57. *Eusebiu Camilar*
 58. *G. Karaslavov*
 59. *Şalom Alehem*
 60. *Mihail Sadoveanu*
- Nuvele (I. Moara cu noroc, II. Pădureanca), 2 vol.
 Cu ghearele şi cu dinţii, roman
 Din vremea lui Caragea
 Perşii * Cei şapte contra Tebei
 Fără grai, nuvelă
 Răscoala, roman, 2 vol.
 La hanul lui Mînjoală, nuvele şi povestiri
 Neînfrînţii, roman
 Scrieri literare (I. Poezii * Micuţa * Ursita, II. Răzvan şi Vidra * Trei crai de la răsărit * Ioan-vodă cel Cumplit), 2 vol.
 Înfrîngere, roman
 Istorisiri despre vînători şi pescari
 Moromeţii, roman
 Călcîiul de fier, roman
 Pamflete şi articole * Vinul de viaţă lungă, nuvelă
 Reportaj cu ştreangul de gît
 Flori alese din poezia populară, antologia poeziei lirice
 Germinal, roman, 2 vol.
 Ciocoi vechi şi noi, roman
 Enigma Otiliei, roman, 2 vol.
 Un yankeu la curtea regelui
 Arthur, roman
 Gobelinul reginei Marie
 Antoinette, nuvele
 Negura, roman
 Tango, nuvele
 Tevi lăptarul, roman
 Locul unde nu s-a întîmplat nimic * Însemnările lui Neculai Manea, romane

61. Mikszáth Kálmán
62. A. P. Cehov
63. G. Topîrceanu
64. Jan Drda
65. L. N. Tolstoj
67—68. Titus Popovici
69. Guy de Maupassant
70. Rabindranath Tagore
71. Gala Galaction
72. Eugen Jebeleanu
73. M. I. Lermontov

74. Heinrich Mann
75. Ioan Slavici
76. John Galsworthy
77. Anton Pann

78. Mihail Sadoveanu

79. N. V. Gogol

80—81. V. Em. Galan

82. * * *

~~83. B. Delavancă~~

~~84. Leonid Leonov~~

~~85. Theodor Storm~~

~~86. Miron Costin~~

87. K. Fedin

88. Francisc Munteanu

89—90. Mihail Șolohov

91. A. I. Odobescu

~~92. Vadim Kojevnikov~~

~~93—94. Stendhal~~

Căsătorie ciudată, roman

Doamna cu cățelul, nuvele

Balade vesele și triste, versuri

Orășelul de pe coline, roman

După bal, nuvele

Setea, roman, 2 vol.

O viață, roman

Ghirlanda dragostei, povestiri

Îngă apă Vodislavei, nuvele

Poezii și poeme

Un erou al timpului nostru,
roman

Profesorul Unrât, roman

Mara, roman

Mărul în floare, nuvele

Nezdrăvăniile lui Nastratin Ho-
gea * Fașule și istorioare

Mitrea Cocor * Aventură în
lunca Dunării, romane

Serile în cătunul de lângă Di-
kanka, povestiri

Zorii robilor, roman, 2 vol.

Isprăvile unor vîntură-lume
(proză picarescă spaniolă)

Sultânica, nuvele

Bursucii, roman

Iezerul albinelor, nuvele

Letopisețul Țării Moldovei *

De Neamul Moldovenilor

Frații, roman

Lența, nuvele

Pămînt destelenit, roman, 2 vol.

Pseudo-cynegeticos sau Fals
tractat de vîntorie * Scene
istorice

Vi-l prezint pe Baluev, roman

Roșu și negru, roman, 2 vol.

95. <i>Nagy István</i>	La cea mai înaltă tensiune, roman
96. <i>D. Furmanov</i>	Ceapaev, roman
97. <i>Gr. Alexandrescu</i>	Poezii * Memorial de călătorie
98. <i>Maria Banuş</i>	Poezii
99. <i>Balzac</i>	César Birotteau, roman
100. * * *	Tinereţe fără bătrîneţe (Basme populare româneşti)
101—102. <i>Sinclair Lewis</i>	Kingsblood, urmaşul regilor, roman, 2 vol.
103. <i>Mihail Sadoveanu</i>	Venea o moară pe Siret, roman
104—105. <i>Vasile Alecsandri</i>	Teatru (I. Chiriţa în Iaşi sau Două fete şi-o neneacă, comedii. II. Fântîna Blanduziei, drame)
106—107. <i>Cezar Petrescu</i>	Întunecare, roman, 2 vol.
108. <i>Zaharia Stancu</i>	Costandina, episoade
109. <i>A. S. Puşkin</i>	Poezii
110. <i>Boris Polevoi</i>	Povestea unui om adevărat, roman
111. <i>Duiliu Zamfirescu</i>	Spre mare, poezii şi nuvele
112. <i>Duiliu Zamfirescu</i>	Viaţa la ţară * Tănase Scatiu, romane
113—114. <i>K. Fedin</i>	Oraşe şi ani, roman, 2 vol.
115—116. <i>Dickens</i>	Marile speranţe, roman, 2 vol.
117. <i>Edmond Rostand</i>	Cyrano de Bergerac, comedie eroică în versuri
118. <i>Jean Bart</i>	Europolis, roman
119. <i>I. S. Turgheniev</i>	Părinţi şi copii, roman
120. <i>Halldór Laxness</i>	Clopotul din Islanda, roman
121. <i>Aurel Mihale</i>	Nopti înfrigurate, nuvele
122. <i>Marie Majerová</i>	Sirena, roman
123—124. <i>F. M. Dostoievski</i>	Crimă şi pedeapsă, roman, 2 vol.
125—129. <i>Camil Petrescu</i>	Un om între oameni, roman, 5 vol.
130. <i>Shakespeare</i>	Romeo şi Julietta * Hamlet
131. <i>Asztalos István</i>	Duminică cu dragoste, nuvele